

Serbestî

Aylık Siyasi Fikir Dergisi

Sayı: 2 • Ocak 1999 • 2.500.000.-TL.

QUO VADİS ÖCALAN?

- Derya Bayır-Fatma Karakaş • Jutte Hermans • Ahmet Alim
- Yaşar Karadoğan • Koray Düzgören • Ahmet Zeki Okçuoğlu
- Osman Aytar • İbrahim Güçlü • S. Çiftiyürek
- John Tirman • Onnik Kirkoriyan

Ya Kürtler? Washington Post

KürtlerYıkılmadılar The Economist

Türk-Rus Dış Siyaseti: Kürt Meselesi ve Çeçenya Robert Olson

Türkiye-İsrail-Suriye İlişkileri ve Ortadoğu Çekişmeleri Alain Gresh

Uzak Geçmiş ve Uzak Geleceğe de bakmak! Bahar Öcal Düzgören

Selahattin Bulut • Eren Keskin • Muhsin Kızılkaya • Feridun Yazar • Abdullah Cevdet
• Ali Arayıcı • Osman Tunç • Mustafa Aydoğan

Kürt ve Kürdistan Süleyman Nazif

- Nûbihar meşa xwe ya ku di sala 1992an de dest pê kiriye, digel zehmetiyên aborî jî heta îro dimeşîne.
- Heta niha Nûbihar bûye dergûşa perwerde û gihandina gelek nivîskarên kurd.
- Nûbihar ne li çikesbûn û nasnameya nivîskaran, li çinivîsandina wan dinêre, her peyva rast “hîkmet” dibîne.

Ziman bi xwendinê wenda nabe

- 1992'de yayına başlayan Nûbihar ekonomik sıkıntılara rağmen yürüyüşüne devam ediyor.
- Nûbihar Kürtçe'de yazan birçok yazarın yetişmesine beşiklik ediyor.
- Nûbihar'da yazarın kimliğine değil, ne yazdığına bakılır, her doğru söz “hikmet” sayılır.

İÇİNDEKİLER

Editörden	2
GÜNCEL	
Kürt ve Kürdistan Süleyman Nazif	4
HADEP'e yönelik baskılar	5
Bizden Ne İstiyorsunuz? Selahattin Bulut	6
Paris-Muş-Diyarbakır Eren Keskin	8
Bizi Birbirimize Bağlayan Birşeyler Var Muhsin Kızılkaya	9
DOSYA	
İade'nin Hukuksal ve Siyasal Çerçevesine Bir Bakış Av. Derya Bayır, Av. Fatma Karakaş	11
Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya Sığınmasının Almanya'daki Yansımaları Jutte Hermans	18
PKK Başkanı Abdullah Öcalan'ın İtalya Mahkemelerine İltica Başvurusu	22
Uluslararasılaşan Kürt Sorunu Ahmet Alim	24
Kürt Sorununda Militarist Konsept ve Kürt Hareketi Yaşar Karadoğan	28
Gündem Maddesi Öcalan ve PKK mi? Yoksa Kürt Sorunu mu? Koray Düzgören	35
TC - Suriye - Abdullah Öcalan ve Kürtler Ahmet Zeki Okçuoğlu	39
Şam'dan Roma'ya "Tarz-ı Siyaset Osman Aytar	43
PKK ve Demokrasi Üzerine Yeniden Düşünmek İbrahim Güçlü	46
Batı Cephesinde Ne Değişti? S. Çiftiyürek	50
DIŞ BASIN	
Ya Kürtler? Washington Post	53
İtalya'nın Türkiye'ye ve Kürtlere Yardım Etme Şansı John Tirman	54
Kürt Ulusal Kurtuluş Hareketi İçinde Jeopolitik Bir Nöbet Değişimi Mi? Onnik Kirkoryan	55
ULUSLARARASI İLİŞKİLER	
Türkiye Kürtleri: Yenildiler Ama Yıkılmadılar The Economist	57
Türkiye-İsrail-Suriye İlişkileri ve Bu Ülkelerin Ortadoğu Üzerindeki Çekişmeleri Alain Gresh	60
Türk-Rus Dış Siyaseti: Kürt Meselesi ve Çeçenya Robert Olson	72
MAKALELER	
Çağa Uygun Yöntemler Feridun Yazar	81
Avrupa Ülkeleri'ndeki Çingene Soykırımı ve Baskı Politikaları Prof. Dr. Ali Arayıcı	83
"Fikr-i Milliyet Hürriyetin Pederidir" Osman Tunç	89
Anlamsız ve İşlevsiz Bir Yığın Olmaya Direnmek Mustafa Aydoğan	93
"Hetav-i Kürt" Gazetesi Yazarlarına Dr. Abdullah Cevdet	97
Uzak Geçmişe ve Uzak Geleceğe de Bakmak! Bahar Öcal Düzgören	98
Kronoloji	105
A Brief Summary From Current Issue of Serbestî	112

Editörden

Papa Kürtçe Öğrendi!

Kimi kalem erbabı 'ulema' ve eski sefir, Kürtçe var mı, yok mu, varsa kaç Kürtçe var? diye tartışa dursunlar; Papa II. Jean Paul 70'inden sonra Kürtçe'yi öğrendi bile! Noel bayramı vesilesiyle Papa, Kürt halkına da Kürtçe hitab ederek, "Sersala we pîroz be!" dedi. Acaba, kendisi de Kürt olan bu ülkenin Diyanet İşleri Başkanı da önümüzdeki Ramazan bayramı vesilesiyle Müslüman Kürt kardeşlerinin Ramazan bayramını, Kürtçe kutlayacak mı?

"Etnik temizlik tehdidi..."

PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkışıyla birlikte Türk devleti, Öcalan'ın "30.000 kişinin katili" olarak önce Rusya'dan daha sonra İtalya'dan iadesini talep etti. Oysa Genel Kurmay, çatışmalara ilişkin her defasında açıkladığı bilançolarda, büyük bir iftiharla bölücü örgüte 20.000 üzerinde kayıp verdiklerini açıklıyordu. Devlet ayrıca 3.000'in üzerinde faili meçhul cinayetin de vebali altında. 4.000'e yakın köyün boşaltılıp yakılması ve 4 milyon Kürdün yerinden sürülmesinin de devlet tarafından "güvenlik icabı" gerçekleştirildiği biliniyor. Ve yaşanan 15 yıllık kanlı çarpışmaların Kürtler üzerindeki tehdit ve tehlikeleri sürdüren anlayışın temsilcilerinin herşeyin sorumluluğunu Öcalan'a yükleyebilme rahatlığını gösterebilmesi ilginç.

Kürtlere karşı özellikle son zamanlarda gündeme gelen bir tehlike de, "milli mutabakat"la, Abdullah Öcalan tüm kötülüklerin kaynağı olarak gösterilirken, ona uygun görülen "Bölücübaşı" sıfatı ve bu sifata kaynaklık eden "bölücülüğe" karşı gösterilen şiddetli "milli reaksiyon" kampanyasında kendini gösteriyor. Bu "Bölücübaşı" nitelendirilmesi ve ona yöneltilen tehdit, yalnız Öcalan'a ve O'nun örgütüne yönelik bir tehdit olarak kalmamakta, tüm Kürtleri kapsayan bir tehdit olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü devletin nazarında, çocuğunun adını Kürtçe koyan Kürt'le elde silah dağda savaşan Kürt arasında hiçbir fark bulunmamakta, ikisi de "bölücü" sayılmaktadır.

Nitekim İtalya-Türkiye gerginliği nedeniyle Başbakan Mesut Yılmaz'ın, "Meydanlara çıkın, tepkinizi gösterin" açıklamasından sonra İtalyan mallarını yakıp yıkan saldırgan kitlenin tavrı, Kürtlere karşı da linç girişimlerine dönüştü. Bu konuyla bağlantılı olarak Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Avrupa ülkelerini Kürt sorunu konusunda uyarırken söylediği şu sözler ürktürücüdür: "Şayet etnik ayrımcılık ve etnik milliyetçilik cesaretlendirilirse, etnik temizlik tehdidi var olmaya devam edecektir". Demirel, "Eğer siz Kürtleri hak talebinde bulunma konusunda cesa-

retlendirmeye devam ederseniz, biz de onlara karşı etnik temizlik hareketine girişiriz", mi demek istiyor acaba?

Demirel ve onun zihniyetine mensup kişilerin yönettiği bu ülkede Kürtler, doğdukları illerin nüfus müdürlüklerinden aldıkları nüfus cüzdanlarını taşımanın tedirginliğini yaşıyorlar. Bunun bir örneği, 17 Kasım'da polisin yanı sıra ülkücülerin de Kürt göstericilere karşı linç girişimlerinde yaşandı. Selahattin Bulut Mardinli olmaktan duyduğu kaygı nedeniyle polisten sakınmasına rağmen yakayı nasıl ele verdiğini ve bu sırada tanık olduğu linç girişimlerini yalın bir dille, bir ibret vesikası olarak Serbesti'ye yazdı.

Ya İHD İstanbul Şube Başkanı Av. Eren Keskin'in Diyarbakır'da duyduklarına ne demeli? Öldürülen silahlı Kürt kızlarının cinsel organları güvenlik güçleri tarafından kesilerek, sağ yakalanan erkek arkadaşlarına yedirtiliyor. İçiniz elveriyorsa Eren Keskin'in yazısını okuyun!

Devletin tüm baskıcı ve ırkçı politikalarına ve bu ülkeyi yönetenlerin basiretsizliklerine rağmen, Türklerle Kürtler bugüne kadar birbirlerini boğazlama noktasına gelmediylerse, Muhsin Kızılkaya'nın "Bizi birbirimize bağlayan bir şeyler var" başlıklı yazısında dile getirdiği nedenlerden olmalı.

Ünlü şair ve yazar Süleyman Nazif'in 70 yıl önce "Kürt ve Kürdistan" başlığıyla yazdığı yazıyı başa koyduk. Okuyunca göreceksiniz, Süleyman Nazif yazısında adeta bugünü anlatıyor.

Dosya

Bu ayın dosyasında Türkiye-Suriye gerginliğiyle başlayan ve İtalya'yla devam eden Kürtler-PKK- Öcalan ekseninde yaşanan gelişmelere ilişkin farklı görüşlere mensup Kürt, Türk aydınları ile yabancı basından konuya ilişkin analiz ve yorumlara yer vermeye çalıştık:

Öcalan'ın İtalya'ya sığınmasıyla Türkiye ile İtalya arasında yaşanan sorunlar, İstanbul Barosu avukatlarından Av. Derya Bayır ile Av. Fatma Karakaş, Öcalan'ın İtalya'daki durumunu hukuki yönden incelerken, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin, Türkiye ve İtalya'nın da imzaladığı Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ne dayanarak, Öcalan'ın yasal açıdan Türkiye'ye iadesinin mümkün olmadığını savunuyorlar. Alman hukukçu Jutte Hermans Öcalan'ın İtalya'ya sığınmasının Almanya'daki yansımalarını kaleme aldığı yazısında; "terör" ve "terörizm" terimlerinin uluslararası hukuk çerçevesinde kesin bir tanımının yapılmadığını vurgulayarak, Öcalan'ın Uluslararası Terörizmle Mücadele Sözleşmesi kapsamında yargılanmasının mümkün olmadığını belirtiyor. Jutte Hermans, Kürt meselesinden kaynaklanan silahlı mücadeleyle ilgili ulusla-

rarası düzeyde resmi bir tanımlamanın gündeme gelebileceğine dikkat çekiyor.

Abdullah Öcalan'ın siyasi iltica talebiyle İtalyan mahkemesine verdiği dilekçenin tam metnini Serbesti'nin dosyasında bulabilirsiniz. Sanırım bu metin, Kürt meselesinin tanımı ve bu meselenin çözümü için somut talepler açısından, Abdullah Öcalan adına bugüne kadar çıkan en sahil olan metindir.

Politik analiz ve değerlendirmelere gelince: Ahmet Alim, "Uluslararasılaşan Kürt Sorunu" başlığı altında, Kürt meselesinin uluslararası siyasetin gündeminde yerini aldığı ve sorunun çözümü için yeni imkanların değerlendirilmesinin gerektiğine işaret ediyor. Ahmet Zeki Okçuoğlu 'TC. Suriye-Öcalan ve Kürtler' adlı yazısıyla Türkiye-Suriye ve Öcalan'ın girift ilişkilerini irdelerken, İbrahim Güçlü 'PKK Üzerinde Yeniden Düşünmek' adlı makalesinde, PKK'nin askeri bir yapıdan demokratik siyasal bir yapılanmaya geçmek için, yeni bir değerler sistemini oluşturması gerektiğine dikkat çekiyor. Koray Düzgören 'Gündem Maddesi PKK mi? Yoksa Kürt Sorunu Mu?' yazısıyla, PKK ve Öcalan'dan daha çok asıl bütün yakınlığı ile gündeme gelen konunun Kürt meselesi olduğuna vurgu yapıyor. Osman Aytar 'Şam'dan Roma'ya 'Tarz-ı Siyaset' adlı makalesinde; Kürtler siyaset yaparken kendileri ile egemen devlet arasındaki "kırmızı hat" a dikkat etmelerinin gerekliliğine işaret ediyor. Yaşar Karadoğan 'Kürt Sorununda Militarist Anlayış ve Kürt Hareketi' başlığı altında, Mahmut Berzenci hareketinden bu yana egemen güçlerin, Kürt meselesinin siyasallaşmasının önüne geçmek için, sorunu hep askeri konseptte tuttuğunu analiz ederek, Kürt hareketindeki dünün ve bugünün zaafalarının altını çiziyor. S. Çiftüyük'in 'Batı Cephesinde ne Değişti?' adlı makalesi ve dış basından John Tirman ve Onnik Kırkoryan'ın birer makalesi ile Washington Post'ta yayınlanan "Ya Kürtler?" başlıklı yazıya da dosya kapsamında yer verdik.

Serbesti'ye yapılan politik analiz ve değerlendirmelerdeki ortak kanı ise; 15 yıldır süren kanlı çatışmaların temelinde Kürt meselesinin yattığı; eğer Türk devleti Kürtleri inkar eden bir politika gütmeseydi ve askeri yöntemler kullanmak suretiyle Kürt sorununu ortadan kaldırmaya çalışmasaydı; 15 yıldır devam eden bu kanlı çatışmaların ortamı da oluşmaz, Abdullah Öcalan ve PKK de gelinen bu noktada olmazdı. Diğer bir ortak kanı da: Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasıyla, Kürt meselesinin demokratik yönden çözümünün önündeki engellerin kaldırılması; dahası Kürt meselesinin artık uluslararası bir mesele haline geldiği ve Türkiye'nin hala askeri önlemlerde ısrar etmesi nedeniyle de, bu meselenin çözümü de ancak uluslararası platformlarda olacağı doğrudur. Dosya kapsamındaki hemen tüm makaleler, Abdullah Öcalan'ın liderlik sultanı ile PKK'nin totaliter yapısının Kürt sorununun çözümünde, somut talepler olan, insan hakları ve demokrasiyle bağdaşmadığına dikkat çekilmektedir.

Rusya- Türkiye ve Ortadoğu

PKK Lideri Abdullah Öcalan, İtalya'ya sığındıktan sonra yaptığı açıklamalardan birinde, "Beni Rusya'da isteme-

yenlerin başında, Primakov geliyordu" diyordu. Robert Olson'ın, "Türk-Rus Dış Siyaseti: Kürt Meselesi ve Çeçenya" adlı makalesinde, Rusya Başbakanı Primakov'un Abdullah Öcalan'ı neden istemediğini, bunun gerisindeki nedenlere iki yıl önceden ışık tutuyor.

Ortadoğu'daki çapraşık ilişkilerden biri de İsrail Türkiye ilişkisidir. İsrail'in eski dışişleri bakanı Moşe Arens 1997'de kendisiyle yapılan bir röportajda, Ortadoğu'da daha "on yıllarca istikrarsızlığın devam edeceğini" ileri sürerken, "Bu bölgede, hakim güçlerin geleceğini belirleyen şey, oy pusulaları değil, kurşunlardır" diyor. Le Monde Diplomatique'in şef editörü Alain Gresh, Türkiye-İsrail-Suriye ilişkilerinin çapraşık yönlerini ve bu üç devletin ilişkileri ekseninde Kürt meselesi, su sorunu gibi bölgedeki diğer faktörlerin de derin bir analizini yapıyor.

Ayrıca, The Economist dergisinin geçen Ağustos ayının sonlarında çıkan sayısında "Kürtler Yenildiler Ama Yıkılmadılar" başlıklı yazısında, Türk diplomasisinin Kürt sorununun karşısında uluslararası platformlarda gerilediğine dikkat çekiyor.

Makaleler

Ünlü düşünür ve dönemin önde gelen Kürt aydınlarından Abdullah Cevdet'in 1913'te Hetav-i Kürd dergisinde yayınlanan yazısını Tarihten Bir Yaprak sayfasında bulabilirsiniz; Abdullah Cevdet'in kendisini de şerefli bir mensubu saydığı Kürt halkının, sosyal formasyonuna ilişkin sorduğu bir dizi sorunun cevabı, ne yazık ki bugün de verilmiş değil.

Osman Tunç "Fikr-i Milliyet Hürriyetin Pederidir" başlıklı makalesinde; ırk, millet, aidiyet gibi kavramların soyut olmadığını, aksine insanın benliğini oluşturan somut etkenler olduğunu belirtirken, evrensel İslam düşünürü Sa'id-i Kürdi'nin, mensubu olduğu Kürt milletine ilişkin fikirlerini bu kavramlar çerçevesinde irdeliyor.

Dünyanın her tarafında horlanan, dışlanan ve hep uçurum bölgesinde yaşayan Çingenelerin Avrupa'da uğradıkları soykırımları ve Türkiye'de yaşadıkları dramları Prof. Ali Arayıcı, değerli araştırmasıyla gözlerimizin önüne seriyor. Mustafa Aydoğan "anlamsız bir yığın" olmamak için yazıyor.

Fethetme ve hükmetme güdülerinin yarattığı siyasetin gerilimli ve kasvetli dünyasından kurtulup, biraz kendimize dönmek ve içinde yaşadığımız evrenin uzak geçmişle uzak geleceği arasındaki köprüden, kendi varoluş sorunu-muza ve varolmanın niçinlerine mutlak cevap vermeden, nasıl olurum üzerinde yoğunlaşmak belki bizi hem kendimizle hem de evrenle daha barışık duruma getirecektir. Bahar Öcal Düzgören'in "Uzak Geçmişe ve Uzak Geleceğe de Bakmak" başlıklı makalesi bu konuda çarpıcı bir yazı.

Sersala we pîroz be! Yeni yılınız kutlu olsun!

Varoluşun üzerindeki tehditlerin azaldığı bir "millenium" a doğru, dileğiyle.

Mehmet Sanrı

Kürt ve Kürdistan*

Süleyman Nazif

Her halk büyüktür. Onu, yalnız insanlar küçültmeye çalışırlar.

Osmanlı Devleti'nin her türlü bayındırlık çalışmalarından yoksun, her türlü bayındırlık eserlerinden nasipsiz bulundurulmuş doğu sınırlarında, dört buçuk yüzyıldan beri, her ferdi bir canlı istihkam gibi Yüce Saltanatın hukuk ve güvenliğinin gözcüsü olan yiğit Kürt halkının önemli millî unsurlarımızdan sayılmaya hem hakkı, hem niteliği vardır.

Batının en büyük edebiyatçılarından biri, "dağlar özgürlüğün yuvasıdır" diyor. Kürdistan dağlarında ise, ege-men devletin ihmalinin eseri olan ve güvenliği ortadan kaldıran bir kargaşalık egemendir. Niçin söylememeli, yarayı, tehlikeyi niçin gizlemeli! Kürtler, kendi tercihleriyle Osmanlı yönetimine katıldıkları günden beri hiçbir şefkatli yönetimin yüzünü göremediler. Kişinin zaman ve tutumuna bağlı olan bazı istisnai dönemler bir yana bırakılırsa, Kürtlerin şu dört yüz bu kadar yıl içinde gördükleri, zulüm ve hakareten başka bir şey değildir.

Bugün oralarda yıkım ve katılık, hatta haksızlık ve vahşet var ise, nedenini, oranın mukadderatını yöneten yetkililerin intiras ve açgözlülüğünden başka bir yerde aramayınız. Devletin doğu sınırlarında birer güvenlik gözetleyicisi olan o cesur adamlar, bugün kendi kişisel güvenliklerini sağlamlaştıracak araçlardan, zekayla dolu belirtiler olan birer dik aç biçimindeki geniş alımların içi manevi besinden, o geniş göğüsler havadan, o duyarlı ve anlayışlı (evet, bilgisizlik içinde, terkedilmişlik içinde, unutulmuşluk içinde dahi duyarlı ve anlayışlı) insanlar, insanlıklarının en nazik ve aziz ve hukuk ve ihtiyaçlarını karşılayacak araçlardan yoksun bulunuyorlar. Bu yoksunluk içinde meydana gelip var olmuş acıklı ve acayip tablolar varsa, bunun kusuru, vebali, günahı ve her şeyi, o ademoğullarına koyun sürüsünden fazla değer ve önem vermemiş olan, onların mukadderatını yöneten makam sahibi yetkililerin üzerindedir. Ve öyle bir sürü ki, bizzat çobanları kurtluk ederlerdi. Osmanlı ümetinin uyanışının ertesinde, Kürdistan'da, her sanı ve

tahminin tersine olarak bir şevk ve teşekkür yankısı yükseldi. O zeki adamlar, özgürlük ve eşitliğin ne büyük bir nimet olduğunu, doğuştan olan zekalarını yüzyıllarca harekete getirip coşturmuş olan zulümlerin uyarması sayesinde bilirdiler. Doğanın ve Hükümetin o zalimce şiddetlerine sürekli olarak uğrayan çaresiz Kürtler'in bugüne kadar ne hastalarına bakacak hekimleri, ne de haklarını savunacak hakimleri vardır. Ne kulübelere oluşan köylerini birbirine bağlayacak yolları, ne okulları, ne hastaneleri, özetçesi bu dünyadaki varlığın yücelme ve refah içinde geçmesini sağlayabilecek kurum ve kuruluşları, hiç ... hiç... hiçbir şeyleri bugüne kadar düşünülmedi. Kürtler, yönetimin gözünde vergi vermekle yükümlü bir sürüden başka bir şey değildi. Vergi veren ve askerlik yapan bir sürü! En değerli askeri kumandanlarımızdan Osmanlı Beşinci Ordu Levazım Başkanı İstanbullu Ali Rıza Paşa'dan işittim. Doksan Üç Savaşı'nda binbaşı bulunduğu bir Kürt taburuyla tam 30 saat bir Rus tümenine karşı durmuş ve çarpışmanın sonunda, 1200 kişiden oluşan taburun erleri, birçoğu yaralı olmak üzere, 150'ye düşmüştü. Kürtler, mensup oldukları toplumsal kuruma yalnız el emeklerini ve alın terlerini değil, kanlarını da sunmaktan hiçbir zaman çekinmediler. O zamanın belgelerini arayınız, Viyana surlarının ve Girit kalelerinin önünde Kürt cenazelerini bulursunuz. Bu kahraman mazlumlar, iyi bir Osmanlı olarak dileğini izlemekten hiçbir zaman vazgeçmediler. Osmanlı Hükümeti de bunların insan haklarını ve uygarlık ihtiyaçlarını sağlayıp tatmin ederek, egemenlik görevini yerine getirmelidir.

Osmanlıcadan çeviren: M. Emin Bozarslan

*) Bu yazı, 1908 yılında, İkinci Meşrutiyet'ten sonra İstanbul'da kurulan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olan Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi adlı haftalık derginin 29 Teşrinisani 1324 (12 Aralık 1908) tarihli 2. sayısında yayınlanmıştır. Söz konusu derginin günümüze ulaşan dokuz sayısız, Kürt yazarı M. Emin Bozarslan tarafından Arap harflerinden Latin harflerine, Osmanlıca bölümleri de ayrıca günümüz Türkçesine çevrilerek, 1998 yılının Mart ayında, Kürt Gazeteciliği'nin Yüzcüncü Yılı dolayısıyla İsveç'te yeniden yayınlanmıştır.

HADEP'e Yönelik Baskılar

PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 12 Kasım'da İtalya'ya gitmesiyle birlikte başlayan İtalya-Türkiye gerginliği sürdüğü sırada, Türk medyasının şoven kışkırtmalarıyla İtalyan malları; mandalinadan motorlu araçlara kadar sokaklara dökülüp yakılırken, Kürtlere karşı çeşitli linç girişimleri yaşandı. Bu saldırılardan en çok da yönetim çevreleri tarafından PKK ile ilişkili olmakla suçlanan Kürt partilerinden HADEP payını aldı. HADEP adeta bir çökerttirme kampanyasıyla karşı karşıya bırakıldı.

19. 11. 1998 tarihinde HADEP Genel Başkanı Murat Bozlak, daha önce yaptığı bir basın açıklaması nedeniyle Ankara 1.Nolu DGM'nin kararıyla tutuklanarak Ankara Merkez Cezaevi'ne konulurken, yine aynı mahkemenin kararıyla, eş zamanlı olarak HADEP'in Türkiye'deki tüm il ve ilçe binaları polis tarafından basıldı. Baskınlar sırasında il ve ilçe binalarında bulunan HADEP'liler ve parti mensubu olmayanlar, 3. 210 kişi gözlem altına alındılar. Gözlem altına alınanlardan 270'i HADEP'in çeşitli kademelerinde görev yapan yöneticilerinden oluşuyordu. Gözaltına alınan merkez yöneticilerden A. Turan Demir, Bahattin Günel, Hüseyin Yılmaz ve Emine Mısır 23.11.1998 tarihinde çıkarıldıkları Ankara DGM tarafından tutuklanarak cezaevine gönderildiler.

İl Başkanları

Gözlem altına alınan il başkanlarından Ankara İl Başkanı Kemal Bülbül, Aydın İl Başkanı Aydın Alçıçek, Kars İl Başkanı Şemsettin Akbaba, Mersin İl Başkanı Alaattin Erdoğan, Siirt İl Başkanı Veysel Turhan, Urfa İl Başkanı H. Celalettin Erkmen ve Van İl Başkanı Abdurrahman Doğan çıkarıldıkları DGM'lerce tutuklanarak cezaevine kondular.

Tutuklanan İl ve İlçe Yöneticileri

Ankara: Sevgi Önal, Sultan İzra, Rezza Sümbül, M. Emin Aras, Ali Akgül. **Aydın:** Musa Demir. **Batman:** Hali Demir M. Şirin Arı. **Bursa:** Nurettin Temizel, Ekrem Kapan. **Diyarbakır:** M. Şerif Camcı, Fatma Kızılc-

kaya, M. Zeki Dorul, Fetullah Batur, Şafii Hayma, Hasan Kale, Fatma Yıldırım, Abdullah Aral, Hacı Turgut, Zekiye Alökmen, Emine Benli. **İstanbul:** Mehmet G. Sungur, Yasemin Turhalı, Mehmet Elma, Hidayet İlgen, Fetullah Dur, Sadık Aktürk, Burhan Erol. **İzmir:** Mehmet Doğan, Halide Köklü Taş, Suzan Erdoğan. **Kars:** Fazıl Bala, Hanifi Ayırtır, Nurettin Çekdir. **Kocaeli:** Ahmet Yaşar, Ali Nergiz, Mustafa Demir, Hayrettin Yeymur, Nesim Taşdelen. **Mardin:** A. Rahman Ablay, Necmettin Yılmaz, Mesut Çelik. **Malatya:** Sakine Bektaş, Zeki Kılıçgedik. **Mersin:** Salih Çakır, A Mütallip Tekin, Salih Acar, Hacı Ataş, Fehmi Taş, Fatma Yurda Kul. **Siirt:** Ahmet Arslan Baki Taşçı, Ahmet Bahçeci. **Urfa:** Hasan Akbaş, Ziya Çalışkan, M. Ali Özmek. **Van:** Zennur Battal Basut, Güllü Fırtına, Salahattin Endekçi, Fevzi Malat, Celal Çelik, Emin Aydemir, Körolu Işıklar.

Linç ve gözaltında işkence

İrkçi-ülkücü gruplar, HADEP'lilere karşı linç saldırılarına girişirlerken, polis saldırganları destekler bir tutum sergiledi. Bu saldırılar sonucu onlarca HADEP'li muhtelif yerlerinden yaralanırken, polisin baskın düzenlediği HADEP Kocaeli binasında, Metin Yurtsever adlı emekli bir öğretmen polis tarafından kalaslarla dövülerek öldürüldü. Diyarbakır'da ise 19 Kasım 1998 de Hamit Çakır adlı (18) genç yine polisin kalaslarla dövmesi sonucu yaşamını yitirdi. Gözaltında polis tarafında HADEP'li üye ve yöneticilere yapılan işkence, doktor raporuyla belgelendi.

Ayrıca başta HADEP'in Genel Merkezi olmak üzere, tüm il ve ilçe binalarında yapılan aramalar sırasında resmi evrak, bilgisayar, televizyon, gazete, kitap gibi malzemelere polis tarafından el konuldu. Polis baskınları sırasında tahrip edilen HADEP binalarına MHP ve Türk bayrakları asıldı.

Malatya HADEP il binası 19 Kasım 1998 tarihinde kurşunlanırken, Muş binası 24 Kasım'da yakılarak kullanılmaz hale getirildi. Öte yandan, HADEP in çeşitli il ve ilçe binalarına "TİB" imzalı tehdit mektupları gönderildi. ☺

Bizden Ne İstiyorsunuz?

Selahattin Bulut* Dünyanın başka bir yerinde kitapları kafasına vurulan bir başka kitapçı var mıdır? Kürtlerle ilgili kitap satıyorum diye, geçenlerde dükkanıma gelen polisler, raflardan aldıkları kitaplarla kafama vurdular. Öfkeleri bununla geçmeyince, küfrederek, kitapları yerlere attılar. Özellikle kapaklarında Kürt büyüklerinin fotoğrafı olan kitapları, hınçla çiğniyorlardı.

Kasım ayının onyedisi, günlerden salı. İstanbul'da güneşli bir sonbahar sabahı. İnsan böyle güzel bir günde kötü şeylerin olabileceğini aklından bile geçirmiyor. Elimde Edip Karahan'ın yeni çıkacak kitabının bilgisayar çıktıları ile Doz Yayınevinden çıkıyorum. İstiklal caddesi cıvı cıvı. Tünel tarafından yaşları onsekiz - yirmi dolayında, altmış-yetmiş kişilik bir grup, Kürtçe slogan atarak Galatasaray'a doğru yürüyor. Çoğunluğu bayanlardan oluşan başka bir grup da, Saint Antonia kilisesinin önünde oturma eylemi yapıyordu.

Ortalıkta polis görünmüyordu. Hergün Galatasaray lisesinin önünde adeta birbirine çarpan polisler, bugün nedense yoktu.

Elimdeki dosyayı birkaç metre ötedeki kitabevime bıraksam iyi olacak diye düşündüm. Zira çıkacak bir arbedede kaybolabilirdi.

Kitabevinin bulunduğu Aznavur Han'ın kapısının önüne geldiğimde, yürüyen grup da Galatasaray lisesinin önüne varmıştı. İşte ne olduysa o anda oldu. Yanımdan hızla geçen iri yarı, uzun boylu, sarkık bıyıklı adam, havaya kaldırdığı iki elinin parmaklarıyla kurt işareti yaparak, yüksek sesle üç defa, "Yaşasın Atatürk!" diye bağırıyordu ve Kürtçe slogan atan grubun üzerine yürüdü.

O anda İstiklal Caddesi'ndeki olup bitenleri sessizce seyreden grup "hücum" komutunu alan askerler gibi Kürt gençlerinin üzerine yürüdüler. "Tekbir", "yaşasın Türkiye!" diye bağırarak bu kalabalık, aralarına aldıkları Kürt gençlerini öldüresiye dövüyorlardı. Derken polisler de geldi. Üstü başı kan içinde Kürt gençleri, polisi görünce düşe kalka kaçmaya başladılar. Polisler, vuranları değil, saldırıya uğrayan yara bere içindeki Kürtleri yakalıyordu. Öfkeli kalabalık, polislin elindeki bu gençlerin yüzüne, gözüne tekmeler atıyor ve polis de güya onları linç edilmekten kurtarıyor gibi sahte bir rol oynuyordu.

Galatasaray lisesinin önünde vuracak kimse kalmayınca, gözü dönmüş kalabalık, Saint Antonia kilisesine yöneldi...

Ben o arada kitabevine gittim. Dükkanın ışıklarını söndürerek, kapıyı kilitledim ve aşağı indim.

Ancak dışarıya çıkmak mümkün değildi. Bir grup sivil polis pasajın kapısını tutmuştu. Diğer bir grup da esnafa; "hainler buraya kaçtılar mı?" diye soruyorlardı.

Polis herkesin kimliklerine bakıyordu. Benim yanımdan geçen ve olayla alakası olmayan üç genci, kimliklerinde doğum yeri Tunceli yazıldığı için yaka paça götürdüler. Sivil polisler bu üç gençten Şidar Sönmez'i kelepçeyle pasajın giriş kapısının demir parmaklıklarına bağladı ve dışarda kurtlar gibi uluyan ırkçı grup kolları bağlı Şidar'ın üzerine saldırdılar. Yüzu gözü parçalanan genç, polislere "beni arabaya koyun!" diye yalvarıyordu. Ama onu duyan yoktu...

Pasajın dokuz katına yayılan sivil polisler, adeta bir Kürt avına çıkmışlardı. Kürt olan herkesi döve döve götürüyorlardı.

O esnada dört sivil polis "işte bir hain!" diyerek hep birlikte üstüme çullandılar ve yumruklaya yumruklaya beni pasajın bodrum katına indirdiler.

Dışardaki kör kalabalık "haini bize verin!..." diye bağıyordu. O sesleri duyunca polislin bodrum katında beni dövmesini tercih ediyordum. Böyle bir günde sadece polisten dayak yiyerek kurtulmak herkese nasip olmazdı.

Ensemden tutup başımı duvara vuran bir polis "kimsin sen?, Burada ne arıyorsun?" diye bağırıyordu.

"Kitapçiyim" dedim.

"Dükkanın nerede?"

"Bu binanın üçüncü katında".

"Götürün, bakın doğru mu söylüyor?" diye bağırıyordu bir başkası.

*) Kitapçı, yazar

"Kimliğini çıkar lan!", dedi bir başka polis. Ve kimliğime baktıkları gibi montumu başıma geçirip minibüse attılar.

"Durun, ne yapıyorsunuz, daha yeni..." diye bağıryordum ki, mideme indirilen ağır bir tekmeyle sesim kesildi.

Minibüsün içinde hiçte bize benzemeyen bir genç, hüngür hüngür ağlıyordu.

"Sen de Mardinli misin?" dedim.

"Allah göstermesin, ne Mardini! Yozgatlıyım. Babamın memuriyetinden dolayı, annem beni Şanlı Urfa'da doğurmuş sadece ..."

Boyunumdan tutarak beni iteleye iteleye yukarı çıkardıklarında pasajın alt ve giriş katlarındaki diğer kitapçılar istiflerini bozmadan çaylarını içiyorlardı. Az sonra dükkana vardık. Kapıyı açıp ışıkları yakmamla, polislerin kitaplara saldırmaları bir oldu.

"Sen aşağıda bize kitapçısın dedin, bunlar mı kitap? Sen şerefsiz kitap satıyorsun. Bu memlekette ne kadar şerefsiz kitap varsa getirip buraya doldurmuşsun!" diyerek kitaplarla kafama vurmaya başladılar. Daha sonra beni aşağıya indirdiler. Merdivenlerden aşağıya doğru beni itelediklerinde, pasajdaki bir esnaf "memur bey bir çay içseydiniz!" diye ikramda bulunuyordu.

Birinci katın asansör kapısının dibinde bir Kürt, dizleri göğsünde çömelmiş oturuyordu. Başından ve burundan, göğsüne kanlar akıyordu. Ve hemen yanında bir Kürt daha... İki de bakışlarını önündeki duvara dikmiş düşünüyorlardı. Başlarında duran bir sivil polis ikide bir "konuşma lan, it!" "Etrafına bakma lan, it!" deyip arkalarına tekme atıyordu. Beni de onların yanına attılar. Duvarın dibinde üç Kürt oturuyorduk.

Beş-on dakika sonra polislerin "şefim" dedikleri biri, montumun yakasından tutup ayağa kaldırdı beni. Göğsümü yumruklayarak; "Bak oğlum doğru söylersen kurtulursun!" dedi.

"Tabii, neden söylemeyeyim" dedim.

"Buradaki bütün esnaf hainleri yakalamamız için bize yardımcı olurken sen neden dükkanını kapatıp alt kata indin?"

"Kimliğimden korktuğum için öyle yaptım..."

"Ne demek yani?"

"Ben Mardinli'yim, kimliğimde doğum yeri Mardin yazıyor..."

Bir daha göğsümü yumruklayarak:

"Ne olmuş Mardin'e, vatandaş değil misin?"

"Mardin'e bir şey olduğu yok, ama ben Mardinli'yim deyince götürüyorsunuz!"

Şef yüzüne vurulan bu gerçek karşısında bir an sustu, sonra "Bak, çantandan da bu yazılar çıktı. Kürtlerden bahsediyorsun?"

"O yazılar bir dergide yayınlanmış yazılar; içinde suç unsuru oluşturan bir şey varsa, cezamı çekerim. Hem sonra çantamdan çıkan yazılar ile, bugün yaşanan olaylar arasında ne gibi bir ilişki olabilir ki?" Şef, yanında bekleyen polislere:

"GBT'sine (Genel Bilgi Toplama) bakın bunun!" diye emir verdi.

Bir polis, elindeki kimliğimle fırladı hemen. Az sonra dönmüştü, topladığı bilgiyi şefine veriyordu:

"Mayıs'ta iki gün göz altında kalmış, suçu olmadığı için serbest bırakılmış..."

Bunun üzerine şef bana dönerek:

"Kimliğini al, ama bir daha karşımda görmeyeyim!" dedi.

"O zaman ben bu dükkanı kapatayım!" dedim.

"Sana kapat diyen yok, satacak başka kitap mı yok?"

".....!"

O gün GBT'sine bakılan ve götürülmeyen bir tek kürt bendim.

Söylemek istediğimi söylemiştim. Daha fazla konuşmasam iyi olacaktı. Öyle ya karşımdaki bir polis şefiydi ve ben de nihayetinde "şerefsiz kitap" satan "hain" bir Kürttüüm. Küfür ve hakaret etmişlerdi, dayak atmışlardı ama, ben de şeflerinin yüzüne bir iki gerçeği söyleyebilmiştim. Kendimi deplasmanda berabere kalmış gibi hissediyordum.

Kimliğimi alıp Aznavur Han'dan dışarı çıktım. İstiklal Caddesi tıklım tıklımdı. İnsanlar Taksim Meydanı'ndan Tünel'e, Tünel'den Taksim Meydanı'na doğru karşılıklı akan iki nehir gibi yürüyorlardı. Duvarın dibine dizilmiş Kürtler kimsenin umurunda değildi. İstiklal Caddesi'nde Mardinli olmayan vatansever kitapçılar", "şereflili kitap"lar satıyorlardı. Mis Sokağın başında sivil polisler bekliyordu. Gezinen kalabalığın içinde, "hain"lere benzettikleri herkesten kimlik soruyorlardı. Ani bir hareketle geriye döndüm. Beni fark eden sivil bir polis anında üzerime atladı.

"Kimliğini çıkar lan!", dedi bir başka polis. Ve kimliğime baktıkları gibi montumu başıma geçirip minibüse attılar.

"Durun, ne yapıyorsunuz, daha yeni..." diye bağıryordum ki, mideme indirilen ağır bir tekmeyle sesim kesildi.

Minibüsün içinde hiçte bize benzemeyen bir genç, hüngür hüngür ağlıyordu.

"Sen de Mardinli misin?" dedim.

"Allah göstermesin, ne Mardini! Yozgatlı'yım. Babamın memuriyetinden dolayı, annem beni Şanlıurfa'da doğurmuş sadece ..."

Paris - Muş - Diyarbakır

Eren Keskin*

Uzun bir süredir, kadınlara yönelik şiddet ile ilgili olduğum halde, ilk kez duyduğum, beni şaşkına çeviren bir öykü, gerçek bir vahşet öyküsü dinledim orada: Bölgede öldürülen 2 kadın gerillanın cinsel organları kesilmiş ve zorla erkek gerillalara yedirilmişti. Bölgede yaşanan savaşla ilgili pek çok korkunç öykü dinlemiştim; bu kadar korkunç, bu kadar vahşi olanını ilk defa duyuyordum...

Bizimki gibi bir devletin muhalifleri, yurtdışında toplantılara katıldıklarında garip bir özgürlük hissine kapılırlar. Oralarda dahi izlendiklerini bilseler de, bunu fark etmedikleri için, geldikleri yerde uyguladıkları otosansüre ihtiyaç duymadan özgürlük hissi içinde konuşurlar bu toplantılarda. Hiç değilse karşılarında seslerini teybe alan, görüntülerini kameraya alan sivil polisler yoktur. Geldikleri yerde otosansür yaparak, "Olağanüstühal Bölgesi", "Kürt Coğrafyası" gibi dolaylı sözlerle tanımlamak zorunda kaldıkları toprakları, gerçek adıyla tanımlayamamanın, bu topraklarda yaşanan savaşı tüm vahşetiyle anlatamamanın ezikliğini hissetmeden, rahatça konuşurlar oralarda.

8-11 Aralık'ta düzenlenen insan haklarıyla ilgili toplantıya katılmak üzere Paris'e gittiğimde ülkemde yaşanan savaştan, savaşın yol açtığı yıkımlardan, özellikle de İtalya krizi sonrası başlayan şoven dalgadan, hepimizi derinden yaralayan "linç" olaylarından, 18 yaşındaki Hamit Çakar ile 45 yaşındaki emekli öğretmen Metin Yurtsever'in vahşice katlinden söz etmeyi ve toplantıya katılan 500 insan hakları savunucusuna "neredesiniz?" diye haykırmayı düşünüyordum; ama olmadı. Konuşmacılar baştan belli idi. Orada sadece, "büyük devletlerin" konuşulmasına izin verdikleri savaşların yıkımlarından sözedilebildi. Hiç de yabancı olmadığı savaş öyküleri anlatılıyordu konuşmacılar. Bizde yaşananlara çok benziyorlardı anlatılanlar. Adları farklıydı sadece: Filistin'di, Cezayir'di, Kolombiya'ydı. Yaşayanlar anlatıyordu; ağlayarak ve ağlatarak...

Pinochet'in İspanya'ya iade edileceği haberi geldiğinde, büyük bir coşku yaşandı; ama bayan Mitterand'ın konuşmasına dek, belki de dünyadaki en vahşi savaşlarından birinin yaşandığı bölgemizdeki savaştan hiç söz edilmedi. Sanki bu savaşla ilgili konuşmayacaklarına dair birilerine söz vermişlerdi.

Bayan Mitterand, konuşması ile yaktı bu sessizliği.

Duygu yüklü ve titre-yen bir sesle, kendi deyi-miyle "unutulan halk Kürtler"den söz etti ve dedi; "Bu konuşmamı unutul-an halk Kürtlere ve Leyla Zana'ya adıyorum".

Üç gün sonra döndüm Paris'ten... Gerçeklere, hayatımızın gerçeklerine, savaşın acılarına...

Birkaç gün sonra da Muş'ta idim. Bir panele katıldım. Paris'te solduğum, "özgürlük" duygusundan eser yoktu burada. Her yan polis telsizi ve kameralarıyla dolu idi. Paneli düzenleyen kurum açısından, konuşmalarımızda otosansür yapmamız için sıkı sıkıya tembihlendik.

Panel öncesi elinde oyuncak tabanca ile dolaşan küçük bir oğlan çocuğuna polis komiseri; "Aferin biz Türkler silahı çok severiz" diyordu. Çocuk ona; "Biz" dedi "artık silahı kullanmayacağız."

Birkaç gün sonra Diyarbakır'da idim bu kez. Uzun bir süredir, kadınlara yönelik şiddet ile ilgili olduğum halde, ilk kez duyduğum, beni şaşkına çeviren bir öykü, gerçek bir vahşet öyküsü dinledim orada: Bölgede öldürülen 2 kadın gerillanın cinsel organları kesilmiş ve zorla erkek gerillalara yedirilmişti. Bölgede yaşanan savaşla ilgili pek çok korkunç öykü dinlemiştim; bu kadar korkunç, bu kadar vahşi olanını ilk defa duyuyordum...

Paris'te dinlediğim, dinlerken ağladığım başka diyarlarda yaşanan savaş öyküleri arasında yoktu böylesine vahşi olanı.

Gideceğim ilk toplantıda, o kısa özgürlük anlarının ilkinde, tüm dünyaya anlatmak istiyorum işittiğim bu savaş öyküsünü.

Tüm dünyaya anlatmak ve sormak; NEREDESİNİZ?

*İstanbul Barosu avukatlarından, İHD İstanbul Şubesi Başkanı

Bizi Birbirimize Bağlayan Birşeyler Var*

Muhsin Kızılkaya* Benzer gelişme evrelerinden geçen toplumlarda ana kültürel öğeler benzerdir. Bu öğeleri, aile ve toplumsal ilişkiler, mutfak kültürü, müzik, vs. olarak sıralamak mümkün...

Ortak kültürel öğeler, toplumları birbirine yaklaştıran “ortak özellikler”dir ve bu özellikler söz konusu toplumlar arasındaki ihtilafların sert çatışmalara dönüşmesinde engelleyici rol oynarlar.

1984 yılında başlayıp, 1992 yılında doruk noktasına çıkan, Abdullah Öcalan’ın Ortadoğu’dan çıkıp Roma’ya gitmesi ile birlikte bambaşka bir merhaleye ulaşan olayların etkisiyle Kürtler’le Türkler arasındaki ihtilafın, bütün zorlamalara rağmen bugüne kadar iki toplum arasında bir boğuşmaya dönüşmemiş olmasını, “ortak kültürel miras” kavramı ile açıklamak mümkündür. Aksi taktirde yaklaşık 15 yıldır Türk Ordusu ile PKK arasında süren çatışmanın, yıllardır bütün şiddetiyle sürmesine rağmen, iki toplumun birbirini imhaya varabilecek bir iç çatışmaya dönüşmemesi başka türlü nasıl izah edilebilir ki?

Yüzyılın başından bugüne yaşadığımız çöçrafyada iki tür çatışma olagelmıştır.

Birincisi, müslümanlarla gayri müslimler arasında; ikincisi bir çok isyanın yanında, özellikle 1980’li yılların başında yoğunlaşarak bugün de devam eden müslüman etnik topluluklar arasındaki çatışma.

Yüzyılın başına kadar, toplumların hayatlarında oldukça “pasif” bir yer işgal eden dinsel farklılıklar, milliyetçilik akımının güçlenmesiyle “aktif” bir rol oynamaya başladı ve yüzyıllardır birarada yaşayan toplulukları birbirine düşman edip “beraberliklerinin” bozulmasına neden oldu. “Dış düşmana” karşı birlikte hareket eden insanların hayatlarında bu çatışmalarla birlikte ilk olarak “radikal” bir değişim yaşanmış; o zamana kadar kapı komşusu bildiği; tuzuna, ekmeğine muhtaç olduğu insanlarla bir anda kendilerini bir çatışmanın ortasında bulmuşlardı. Canına kıydığı kişi, “kardeş” bildiği kişiydi.

Ne yazık ki, bu çatışmalar çok şiddetli yaşandı. Diğer tarafı “düşman” ilan ederek “sefere” çıkan merkezi orduların giriştikleri katliamlara

rağmen, halklar birbirleriyle kültürel ilişkilerini sürdürmeye özen gösterdiler.

Bu çatışmalarda körüklenen din düşmanlığına ve araya giren büyük kan davalarına rağmen, yaşam alışkanlıkları birbirine çok yakın halkların herşeye rağmen birbirleriyle ilişkilerini sürdürdüklerine dair iki örnek vermek istiyorum:

Birinci örnek Yaşar Kemal’den... Yaşar Kemal “Kimsecik” romanının birinci cildi “Yağmurcuk Kuşu”nda, Çukurova’dan kovulan Ermenilerin evlerine müslümanların yerleştirmesini anlatır. Rus saldırısı karşısında çoluk çocuğunu alıp Çukurova’ya gelen romanın kahramanı, Çukurova’da sahipleri katledilmiş boş bir Ermeni konağına yerleştirilmek istenir. Romanın kahramanı Vanlı Kürt, “Yuvası yıkılan kuşun yuvası, bir başka kuşa yuva olmaz” diyerek rededer bunu.

İkinci örnek de Hakkari bölgesinden. Nasturi İsyanı ile ilgili anlatılan hikayelerden bir tanesi bize bu konuda çok şey anlatıyor... 1918’de, Hakkari’de, Müslüman Kürtler’le Nasturi Kürtler arasındaki çatışmada, Nasturi Beyi kaçarken vurulur. Yaralı babasını götürmeye çalışan oğluna bey: “-Beni bırak oğlum, koynumdaki hançeri al” der. “O hançer, vaktiyle hükümet kuvvetlerinden sakladığım Kürt şeyhi Abdülislam Barzani’nin bana hediyesidir. Sağ kalırsan hançeri ölünceye kadar yanında taşımanı istiyorum. O bize bir dostluk gösterisinin armağanıdır”. Oğulun hançeri alarak yaralı babasını orada bırakıp gittiği rivayet edilir.

Çatışan taraflar arasında savaş o kadar “gönülsüz” olmuştur ki kültürler, bu çatışmaları hazmetmekte zorlanmış, sonuçlarını söze döke-memiş, kayda geçirememiştir. Her iki taraf için de “kayıplar” büyük olduğu halde, “kazanana”

*Gazeteci, yazar

taraf bunu kültürüne pek yansıtamamış; ortak kültür, farklı dinden bile olsa, kendi kültüründen saydığı diğer tarafın kaybını meşrulaştırmamıştır. Bu çatışma bir tarafın “imha”sına neden olsa da, kazanan taraf onu, bir “gurur vesilesi”, “bir kahramanlık gösterisi” olarak telakki etmemiş; tersine, bunu toplumun hafızasından silmek ve örtbas etmek için uğraşmış; bunu bir “günah” gibi algılamıştır. Bu “savaşı” bırakın yazılı belgelere, sözlü kültüre geçirmemek için özen göstermiştir. Ermeni tehciri ile ilgili Türklerin kahramanlıklarını anlatan destanlara rastlamak çok zordur; oysa güney bölgesinde Fransızlar’a karşı gerçekleştirilen direniş, çok fazla sayıda şarkıya, şiire konu olmuştur.

1984’ten bu yana aynı dinden olanların (PKK-Türk güvenlik güçleri) zoraki çatışmalarından biri yaşanıyor.

Bu çatışmanın getirdiği “kendine özgü” durum, devlet zoruyla ya da savaş ortamından uzaklaşmak için milyonlarca Kürt, köylerinden, Türk nüfusun yoğun olarak yaşadığı illere göç ettirildiler. Bu illerin başında Adana, Antalya, Mersin, İzmir, İzmit ve İstanbul gelmektedir. Türk nüfusun yoğun olduğu illere göç edenler, gittikleri yerde “çatışan taraf” kimlikleriyle varlıklarını sürdürdüler. Göç etmek zorunda kalanlar, oraya “iltihak” etmediler. Tam tersine, buralarda iktisadi hayatın içine girmekle yetinmeyerek, gerilla ordusuna zaman zaman asker verdiler. Buralarda kendi kimliklerine daha çok sahip çıktılar, kendi şarkılarını daha yüksek sesle söylemeye ve daha coşkuyla dinlemeye başladılar.

Köylerini terk etmek zorunda kalarak buralara göç edenler, gittikleri yerlerin kültürünü nasıl etkilediler? Gider gitmez kabul gördüler mi? Bu sorulara bütünüyle olumlu cevaplar vermek tabii ki zor. “Yerliler”, “dışardan gelenleri” kabul etmede ilk başta “isteksiz” davransalar da, bu rahatsızlıklarını fazla açığa vurmadılar. Bu durum, Türk tarafının iktisadi çıkarlarının bozulmasına ve ilişkilerde sorunlar yaratmasına rağmen iki toplum arasında şiddetli “çatışmalara” yol açmadı. Zaman zaman gerilimler yaşandı; özellikle Abdullah Öcalan’ın Roma’ya gitmesinden sonra yazılı ve görsel medyanın başını çektiği milliyetçi kıskırtmaların yolaştığı bazı linç girişimlerine iki halk, olası bir “boğazlaşma”dan özenle kaçındı.

Aynı şeyi, çatışmanın sürdüğü bölgede yaşayan Kürtler’le Türklerin ilişkileri bakımından da söyleyebiliriz. Çatışmalı bölgedeki büyük illerde, örneğin diğer illere

Bugün iki tarafın silahlı güçleri çatışıyor. Gelinek noktada Türklerin büyük çoğunluğu ordunun operasyonlarını, yine Kürtlerin önemli bir kesimi PKK’nin eylemlerini meşru görmektedir. Bir diğer deyişle iki tarafın da silahlı güçlerinin çatışmasını onaylar bir konuma getirildiklerini söyleyebiliriz. İki taraf da bunu Kürt-Türk çatışması olarak görmeye hazır; iki taraf da silahlı güçlerine asker verirken, hemen hemen hergün genç yaşta birkaç genci törenlerle, gözyaşlarıyla toprağa verirken, nasıl oluyor da bütün bunlara rağmen birbirini imhaya kalkışmadan birarada yaşayabiliyorlar?

öğretmen televizyon haberlerinde gerilla-asker çatışmasında ölen asker sayısı daha fazlaysa, o gün lokantada Türk memurların tabaklarına daha çok yemek konduğunu anlatmıştı. Bunu aktaran öğretmen bu durumu, “San ki bizden özür diliyorlardı” diye yorumluyordu.

Bugün iki tarafın silahlı güçleri çatışıyor. Gelinek noktada Türklerin büyük çoğunluğu ordunun operasyonlarını, yine Kürtlerin önemli bir kesimi PKK’nin eylemlerini meşru görmektedir. Bir diğer deyişle iki tarafın da silahlı güçlerinin çatışmasını onaylar bir konuma getirildiklerini söyleyebiliriz. İki taraf da bunu Kürt-Türk çatışması olarak görmeye hazır; iki taraf da silahlı güçlerine asker verirken, hemen hemen hergün genç yaşta birkaç genci törenlerle, gözyaşlarıyla toprağa verirken, nasıl oluyor da bütün bunlara rağmen birbirini imhaya kalkışmadan birarada yaşayabiliyorlar?

İşte canalcı soru bu. Bu sorunun cevabı için bir araba dolusu laf etmek mümkün. Ancak bana göre bu cevapların arasında bir tanesi var ki, çok şeyi açıklıyor bize:

Her iki tarafa mensup insanların içlerinde hissettikleri, “ortak yaşam bilinci”, “ortak yaşam alışkanlıkları” anlamındaki “kültürel ortaklık”, bir tarafın ötekini düşman görmesine engel oluyor.

Özetlersek... Ondört yıldır, Türk güvenlik güçleriyle PKK gerillaları arasında süren çatışma, ırkçı-milliyetçi kıskırtmalara rağmen, henüz varlığını koruyan ortak kültürel mirasa ait “doku”yu parçalamayı başaramadı. Bu doku zaman zaman müthiş gerilimlere neden olan çatışmalara rağmen toplumun geneline yayılarak bir iç savaşın çıkmasını bugüne kadar engelledi.

Aksi takdirde, bugün Kürtler’le Türkler çoktan birbirlerini boğazlardı. ☹

**) Bu yazı, 30 MART-2 NİSAN 1998 tarihleri arasında, İsveç’in başkenti Stockholm’de yapılan “Dünya Kültür Konferansı”na yazarın “Çatışmalı Bölgelerde Kültürün Rolü” konusunda sunduğu bildirinin yeniden gözden geçirilmiş halidir.*

İade'nin Hukuksal ve Siyasal Çerçevesine Bir Bakış

Av. Derya Bayır*

Av. Fatma Karakaş*

Bu yazıda, Roma'da zorunlu ikamete tabi tutulan (16.12.1998 tarihinde Roma İstinaf Mahkemesi tarafından zorunlu ikameti kaldırılarak serbest dolaşma hakkı tanındı) PKK Genel Başkanı Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye iadesi konusunda uygulanabilecek uluslararası sözleşmeler, her iki ülke iç hukuk mevzuatı ve bir iade probleminde karşılaşılabilecek sorunlar ile çözüm yolları ele alınacaktır.

Başından beri ırkçı ve şoven bir yaklaşım içinde olan ve siyasilerce aldatılmış bulunan Türk kamuoyunun taşkınlığını anlamak mümkün olsa da, mevzuatı çok iyi bilen, Türk bilimadamlarının (!) bu konuda içine girdiği tutumu anlayabilmek mümkün değil. Konuya gösterilecek objektif ve akılcı yaklaşımın çözümde anahtar role sahip olduğunu düşünmekteyiz.

Ondört yılı aşkın süredir Türkiye'yi her yönü ile sarsan Kürt meselesinin TC'nin kuruluşundan beri olduğu gibi bu gün de inkar ediliyor olmasının sorunu çıkmaza sokmaktan başka bir işe yaradığı artık anlaşılmalıdır. Abdullah Öcalan'ın iadesi konusunda devletin resmi politikası olarak takınılan tavrın, devletin, Kürt meselesine resmi bakış açısının devamı olduğunu düşünmekteyiz.

İadeye İlişkin Mevzuata Bakış

Bir iade sorunu ile karşılaşıldığında, ilk olarak kendisinden iade istenen devlet ile iadeyi talep eden devlet arasında ikili bir iade sözleşmesinin olup olmadığına bakmak gerekir. Eğer bu tip bir iade sözleşmesi varsa sorun bu çerçevede çözümlenecekken, ikili bir sözleşmenin olmaması halinde, bu konudaki geçmiş uygulamalarla, iki ülkenin de taraf olduğu uluslararası sözleşmelere bakmak gerekecektir.

sözleşme, 22 Eylül 1998 tarihinde Roma'da *Terörizm, Organize Suçlar, Yasadışı Kazancın Aklanması, Uyuşturucu ve Psikotrop Madde ve İnsan Kaçakçılığı ile Mücadelede İşbirliği Anlaşması*'dir.⁽¹⁾ Bu anlaşma 10.11.1998 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile onaylanmış ve Türkiye açısından yürürlük kazanmışken, İtalya henüz onaylamamıştır. Bu anlaşma incelendiğinde suçluların iadesi konusunda herhangi bir yükümlülük getirmediği, sadece sözleşmenin adında sayılı suçların takibi ile bu suçlarla mücadelede işbirliğini, bilgi aktarımını ve mücadelede yeni metodların karşılıklı olarak geliştirilmesi konularında yükümlülükler getirdiği görülmektedir. Şu halde her iki ülkenin de taraf olduğu konuya ilişkin uluslararası sözleşmelere bakma gereği doğacaktır.

Konuya ilişkin uluslararası sözleşmelerden ilki, Avrupa Konseyi üyesi devletlerce hazırlanan ve 13 Aralık 1957 tarihinde imzaya sunulan *Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi*'dir.⁽²⁾ Türkiye bu anlaşmayı 7 Ocak 1960 tarihinde, İtalya ise 6 Ağustos 1963 tarihinde imzalamış ve sözleşmeye taraf olmuşlardır.

Bu sözleşmenin 1. maddesi karşılıklı iade yükümlülüğü getirirken, sözleşmenin 2. maddesi ile iadeye konu eylemler belirlenmiştir.

Sözleşmenin 3.maddesinde kural olarak siyasi suçlular ya da siyasi bir suçla bağlı olarak işlenmiş suçların faillerinin iade edilmeyeceği belirtil-

*) İstanbul Barosu'na bağlı Avukat

Konumuza dönecek olursak, Türkiye ile İtalya arasında bu konuda akla gelebilecek tek ikili

dikten sonra, aynı maddenin 2. bendinde, "İade talebine konu olan suç adı bir suç olup da söz konusu iade talebinin bir şahsı; ırk, din, milliyet ya da siyasi kanaat yönünden ta-

kip ve cezalandırmak amacıyla yapıldığına ya da bu şahsın durumunun bu sebeplerden biri dolayısıyla ağırlaşabileceğine dair ciddi sebepler mevcut olduğuna kanaati oluştuğunda, kendisinden iade talep edilen devlet, iadesi istenen kişiyi iade etmeyecektir", demektedir ve adı suçlular için sayılan sebeplerin de iade engeli oluşturacağı belirtilmektedir. Sözleşmenin 4. maddesi ile ceza hukukunda suç oluşturmayan askeri suçlar, sözleşmenin kapsamı dışında tutulmuştur.

Sözleşmenin 11. maddesinde; ölüm cezası bir iade engeli olarak belirtilmiş ve " talep eden tarafın yasalarında, iade talebine konu suç ölüm cezası ile cezalandırılıyor ve kendisinden iade talep edilen devlet yasalarında ölüm cezası yoksa, iade talebi reddedilebilir. Ancak talep edilen devlet yasalarında ölüm cezası olmakla birlikte genellikle uygulanmıyorsa, bu halde talep eden devlet ölüm cezasının infaz edilmeyeceğine dair talep edilen devlete yeterli bir teminat verdiği taktirde, iade talebi kabul edilebilir" hükmü düzenlenmiştir.

Yine sözleşmenin 16. maddesine göre; gecikmesinde sakınca bulunan hallerde iadeyi talep eden devletin yetkili makamları, iadeye konu kişinin geçici olarak tutuklanmasını kendisinden iade talep olunan devletten isteyebilir. Bu durumda bu tarafın kanunları uyarınca geçici olarak tutuklanmasına karar verecektir. Geçici tutuklama hali, tutuklamayı takip eden 18 gün içinde iade talep eden devletin sözleşme gereğince kendisinden iade talep olunan devlete vermesi gereken mezkur belgeleri vermemesi durumunda, sona erer; bu tedbir hiçbir suretle 40 günü geçemez. Ancak tutukluluk hali her zaman kaldırılabilirliği gibi talep konusu kişinin kaçmasını engellemek için gereken tedbirlerin alınması da zorunludur.

Söz konusu antlaşma hükümlerine dayanarak İtalyan hükümetinin iade talebini reddetmesi durumunda Abdullah Öcalan'ın durumunun ne olacağına dair bir açıklamayı bu sözleşme kapsamında bulamamaktayız. Fakat uygulama alanı bulabilecek üçlü bir olasılıktan bahsedilebilir:

"İade talebine konu olan suç adı bir suç olup da söz konusu iade talebinin bir şahsı; ırk, din, milliyet ya da siyasi kanaat yönünden takip ve cezalandırmak amacıyla yapıldığına ya da bu şahsın durumunun bu sebeplerden biri dolayısıyla ağırlaşabileceğine dair ciddi sebepler mevcut olduğuna kanaati oluştuğunda, kendisinden iade talep edilen devlet, iadesi istenen kişiyi iade etmeyecektir"

Birincisi; iade talep olunan İtalyan devletince yargılanmasıdır. Gerçekten de, İtalyan Ceza Kanununun 10. maddesinde 'geri vermenin uygun bulunmaması ya da suçun işlendiği ya

da uyuşunda bulunduğu Devletin Hükümeti'nce geri vermenin kabul edilmemesi halinde' eğer suç yabancı bir devlet ya da yabancı bir şahıs aleyhine işlenmiş ise Adalet Bakanı'nın istemi üzerine, iadeye konu kişinin İtalyan kanunlarına göre yargılanacağı hükmü yer almaktadır. Ancak İtalyan adli makamlarınca böyle bir yargılamaya başlansa dahi Türkiye suç ile ilgili dosyayı iadenin reddi sebebi ile göndermeyi reddeder ya da yasal bir engelin bulunduğunu ileri sürerek göndermezse bu durumda da yargılamanın yapılabilmesi zor görünmektedir.

İkincisi; iade edilmemesi ve İtalya da hiçbir koşturmanın yapılmayarak A.Öcalan 'a siyasi sığınma hakkının verilmesidir.

Üçüncüsü; iade edilmeyen ancak siyasi suçlu olarak kabul edilmemesi nedeni ile A. Öcalan'a mültecilik sıfatının da tanınmaması ve ülkenin kamu düzeni ve kamu güvenliğinin gerekçe gösterilerek A.Öcalan'ın sınır dışı edilmesidir.

İade konusunda önem kazanan diğer bir uluslararası sözleşme ise 1976 tarihli *Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi*'dir.⁽³⁾ Bu sözleşme Türkiye tarafından 1980 tarihinde imzalanmıştır

Tedhişçiliğin önlenmesine ilişkin Avrupa sözleşmesinin 1. maddesinde akit devletlerin aşağıda terör suçu olarak sayılan suçların hiçbirini siyasi, suç ya da siyasi suça bağlantılı suç ya da siyasi nedenle işlenmiş suç olarak sayamayacakları hususu tespit edilmiştir. Bu suç tipleri şu şekilde sayılmıştır:

- 1 - Uçak kaçırma ve sivil havacılık güvenliğine karşı işlenen suçlar.
- 2 - Diplomatik ajanlar ve diplomatik himaye gören kişiler aleyhine karşı işlenecek suçlar.
- 3 - Adam kaldırma, rehin alma ve kanun dışı yollarla hürriyeti tahdit suçunu işleyenler.
- 4 - Şahısların hayatlarını tehlikeye soktuğu ölçüde bomba, el bombası, roket, otomatik ateşli silah ya da

bombalı mektup ya da koli kullanmak sureti ile işlenen suçlar.

Terör suçu olarak sayılan bu suçları işlemeye teşebbüs edenler ile bu kişilerin eylemlerine iştirak edenlerin de bu çerçevede değerlendirileceği belirtilmiştir.⁽⁴⁾

Sözleşmenin 1. maddesinde sayılan bu suçların, iade konusunda siyasi yönlerinin göz önüne alınmayacakları belirtilmiş olsa da, akit devletler anayasal ve yasal nedenlerle bu madde kapsamındaki suçlar konusunda çekince koyabileceklerdir. Sözleşmenin 13. maddesi bu konuyu açıkça ortaya koymaktadır. Bu madde uyarınca sözleşmeye taraf bir devlet, taraf olma işlemlerinin herhangi bir aşamasında, olası iade talebi karşısında suçun kendine has vahim yönlerini, suçun değerlendirilişinde göz önüne almak kaydıyla, “siyasi suç”, “siyasi suça bağlı suç” ya da “siyasi nedenle işlenmiş suç” mahiyetinde kabul edeceğini ve buna dayanarak, 1. maddede belirtilen herhangi bir suça ilişkin iade talebini reddetme hakkını saklı tuttuğunu beyan edebilecektir.⁽⁵⁾ İtalya'nın sözleşme kapsamında bu yönlü bir çekincesi mevcuttur ve bu halde A. Öcalan'ı siyasi bir suçlu kabul edebilecek, koyduğu çekince bağlamında hukukun genel ilkelerinden olan “Siyasi suçlular iade olunmaz” kuralını işleterek iade talebini reddedebilecektir. Ve bu nedenle gündemdeki iade probleminde bu sözleşmenin de İtalya Hükümeti'ni iadeye zorunlu kıldığı savı geçerliliğini yitirmiştir.

Sözleşmenin 2. maddesinde ise sayılan suçlar, akit devletçe “siyasi suç”, “siyasi suça bağlantılı suç” ve “siyasi nedenle işlenmiş suç” olarak kabul edilmeyebilecek suçlardandır. Bunun takdiri kendisinden iade talep olunan devlete aittir.

Sözleşmenin 6. maddesi, iade edilmemekle birlikte siyasi suçlu olarak da kabul edilmeyen kişinin, kendisinden iade talep edilen devlet tarafından yargılanabilmesini düzenlemiştir. Bu yargılama iadeyi talep eden devletin suçlandığı fiiller için ve iade talep edilen devletin mevzuatı uyarınca yapılacaktır. Yapılacak yargılama sonucunda hangi ülke yasalarınca öngörülen ceza lehte ise o cezanın çektirilmesi yoluna gidilecektir.⁽⁶⁾

Eğer A.Öcalan konusundaki iade talebi, İtalyan hükümetince reddedilecek olursa, adı geçen sözleşmeye göre 1. maddede belirtilen suçlardan biri dolayısı ile itham olunur ve 13. maddeye ilişkin bir çekincenin İtalya tarafından konulmuş olması nedeni ile A.Öcalan siyasi suçlu olarak kabul edilecek ve sözleşmenin 1. maddesi kapsamında kalan ve iade edilmeyen kişilerin kendisinden iade talep edilen devletçe yargılanması zorunluğunu getiren 6. ve 7. maddeleri bile uygulanamayacaktır.

Sözleşmenin 7. maddesi ile, iade talebinin reddi halinde akit devleti (Sözleşmenin 1. mad. kapsamındaki suçlar açısından), iadeye konu kişi aleyhine kendi ülkesinde ceza davası açabilmesi hususunda zorlayıcı bir düzenlemeye gidilmiştir.

Bu yargılamanın yapılabilmesi için aşağıdaki koşulların gerçekleşmesi gerekir:

- Suç işlediğinden şüphe edilen kişi, kendisinden iade talep edilen devlet sınırları içinde bulunmalı;
- Diğer bir akit devletin iade talebi olmalı;
- İade talep olunan devletin kendi iç hukuk kurallarına göre yetkili olmalı. Eğer bu koşulların hepsi olayda mevcutsa iade talep olunan devlet, iadesi istenen kişi aleyhine ceza kovuşturması başlatacaktır.

Eğer A.Öcalan konusundaki iade talebi, İtalyan hükümetince reddedilecek olursa, adı geçen sözleşmeye göre 1. maddede belirtilen suçlardan biri dolayısı ile itham olunur ve 13. maddeye ilişkin bir çekincenin İtalya tarafından konulmuş olması nedeni ile A.Öcalan siyasi suçlu olarak kabul edilecek ve sözleşmenin 1. maddesi kapsamında kalan ve iade edilmeyen kişilerin kendisinden iade talep edilen devletçe yargılanması zorunluğunu getiren 6. ve 7. maddeleri bile uygulanamayacaktır.

Sözleşmenin 2. maddesine giren suçlar için ise iade talebinin reddi, 6. ve 7. maddelerin uygulanması bakımından bir zorunluluk getirmemektedir.

Yine sözleşmenin 8. maddesi, sözleşmenin 1. ve 2. maddeleri kapsamına giren suçlar için adli yardımlaşmayı da öngörmektedir. Bu durumda 8. maddenin 1. paragrafı gereğince bu talep, siyasi bir suça ilişkin olması halinde reddedilebilecektir.

A. Öcalan 'ın İtalyan hükümeti tarafından Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi kapsamında iade edilemeyeceği belirlememize, Tedhişçiliğin Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi kapsamında da iadesinin pek de mümkün olamayacağı, zira bu sözleşmenin sınırlarının daha çok siyasi kararlarla belirleneceği gerçeği eklenmektedir. Dolayısı ile siyasi suç nitelemesinin yapıl-

maması halinde ise ancak İtalya'nın yargılama yetkisinden sözedilebilir.

Normların Yorumlanması ve İade Engelleri

A. Öcalan'ın iadesini sağlamak amacı ile Türkiye tarafından yapılan talep karşısında uygulama alanı bulabilecek mevzuatı böylece özetledikten sonra, gerek mevzuat ve gerekse hukukun genel ilkeleri gözönüne alındığında karşılaşılabilecek iade engelleri aşağıda ele alınacaktır.

1) Siyasi Suç Olarak Yorumlanması Bağlamı

Genel kabul gören ve birçok sözleşmeye de geçmiş bulunan kural gereğince, siyasi suçlular sığındıkları ülke tarafından geldikleri ülkeye iade olunmazlar. Bu kural kaynağını, siyasi suçluların adi suçlular gibi değerlendirilemeyeceği; çünkü siyasi suçluların, o gün için iktidar olan görüşe muhalefetleri nedeni ile suçlu konumuna düşmeleri yönündeki kanaatten almaktadır. Doktrinde ise tedhiş hareketlerini siyasi suç olarak gören görüşler baskındır. Bu görüşlere göre; tedhiş hareketleri ülkedeki siyasi düzeni değiştirmek amacı ile ve ülkedeki siyasi durumla ilgili olarak meydana gelmişlerdir. Tarih incelemeleri sömürge yönetimlere karşı hep tedhişçi hareketlerle karşı konulduğunu göstermektedir. Örneğin Bask'lı, İrlanda'lı, Filistin'li militanların adi suçlular ile bir tutulması mümkün değildir.⁽⁷⁾ Bu örnekler arasına Kürt militanları eklemek yanlış olmaz.

İtalyan Ceza Kanunu'nun 8. maddesinde, devletin şahsiyetine karşı işlenmiş suçlar ile bunlara bağlı suçlar, siyasi suçlar arasında sayılmıştır. İtalyan Anayasası'nın 10. maddesi ise iltica hakkını düzenlemiştir. Esas olarak A.Öcalan'a Türkiye tarafından isnat olunan suçların tümü TCK 125. - 168. maddeleri arasında düzenlenmiş olan Devletin Şahsiyetine Karşı Suçlar'dan oluşmaktadır. Devletin şahsiyetine karşı suçların da siyasi ya da siyasi suça bağlı suçlar olduğu kabul edilmektedir. Kaldı ki, Türk Hukuk mevzuatında terör suçu diye bir suç tanımlanmış değildir. 3713 Sayılı ve 1991 tarihli Terörle Mücadele Yasası'nın (TMY) 1. maddesi ile terör tanımı yapmış ise de, burada bir suç tanımı yoktur. Aksine yasanın 3. ve 4. maddesinde belirtilmiş ve TCK'dan alınarak terör suçu kabul edilmiş bazı suçların işlenmesinde-

Genel kabul gören ve birçok sözleşmeye de geçmiş bulunan kural gereğince, siyasi suçlular sığındıkları ülke tarafından geldikleri ülkeye iade olunmazlar. Bu kural kaynağını, siyasi suçluların adi suçlular gibi değerlendirilemeyeceği; çünkü siyasi suçluların, o gün için iktidar olan görüşe muhalefetleri nedeni ile suçlu konumuna düşmeleri yönündeki kanaatten almaktadır. Doktrinde ise tedhiş hareketlerini siyasi suç olarak gören görüşler baskındır.

ki yöntemlerden söz edilmiştir. A.Öcalan'a isnat olunan suçlar, İtalya'nın ceza mevzuatında siyasi suç olarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin devletin şahsiyetine karşı işlenmiş suçları TMY'na dayanarak terör suçu haline getirmiş olmasının, İtalya'nın A.Öcalan'ı terör suçu faili olarak kabulüne yeterli olmayacağı ve bu nedenle iadenin de mümkün olamayacağı yönündeki yorumun, siyasi suçluların iade olunamayacağı ilkesine uygun olacağını düşünmekteyiz. Kullanılan şiddet unsuru bu suçların siyasi suç karakterini ortadan kaldırmaz.

2) Ölüm Cezası Bağlamı

Bütün dünyada ölüm cezasının kaldırılması yönünde güçlü bir eğilim egemendir. Ölüm cezasının her yönü ile bir insan hakları ihlali olduğu görüşü kabul edilmekte ve yapılan uluslararası sözleşmelerle kaldırılan ölüm cezaları, ülkelerin iç hukuk mevzuatlarından da teker teker çıkarılmaktadır.

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi kural olarak ölüm cezasının varlığını bir iade engeli saymıştır. Sözleşmenin 11. maddesi, kendisinden iade talep edilen devletin mevzuatında ölüm cezası yok, iade talep eden devletin mevzuatında ölüm cezası varsa, iade mümkün değildir, derken, aynı maddenin devamında, mevzuatında ölüm cezası bulunmakla birlikte genellikle uygulamayan ve uygulanmayacağına dair yeterli teminat veren ülkeye iadenin mümkün olabileceğini belirtmiştir.

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'ne Türkiye'nin koyduğu çekinceyi, ölüm cezası bakımından değerlendirirsek şöyle bir tablo ile karşılarız. Türkiye sözleşmeye koymuş bulunduğu çekincesinde; kendisinden ancak ölüm cezasının müebbet hapis cezasına çevrilmesinin teminat olarak istenebileceğini belirttiikten sonra, bu talebin Türk hükümetince, ölüm cezalarını nihai olarak onaylayan TBMM'ne -bu konuda o zamana kadar verilmiş bir kararın bulunmaması halinde- sunabileceğini belirtmiştir.

A. Öcalan'ın iadesi kapsamında Türkiye'nin sözleşmeye koyduğu çekinceye dayanarak verebileceği temi-

natın geçerliliği, sözleşmenin 11. maddesi bağlamında, iade talep eden devlette, yani Türkiye’de ölüm cezasının genellikle uygulanmaması koşuluna bağlandığı görülmektedir. Türkiye’de ölüm cezasının kaldırılması yönünde siyasi, toplumsal ve yargısal bir eğilimin bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Bu konuda Türk mahkemelerinin ürettiği siyasayı -ölüm cezası o dönemde yürürlükte olan 1961 Anayasası’nda açıkça bulunmamasına rağmen- 1 Temmuz 1963 tarihinde Anayasa Mahkemesi’nin verdiği kararı, ölüm cezasının Anayasaya aykırı olduğu savını reddederek, “ölüm cezasının yaşam hakkının özüne dokunmadığı” gerekçesi, çarpıcı bir şekilde ortaya koymaktadır. 1990’lı yıllar itibarı ile Türkiye’de özellikle “Teröriste yaşam hakkı yok” anlayışı siyasilerce toplumda yeşertilmiş ve savunulmaktadır.⁽⁸⁾ Nitekim geçtiğimiz günlerde Türkiye Cumhurbaşkanı S. Demirel, Türk toplumunun ölüm cezasının kaldırılmasına hazırlanmadığı yönünde gazetecilere demeçler vermiştir.

1889 tarihli İtalyan Ceza Kanununu’da ölüm cezasına yer verilmediği halde, 1926 yılından itibaren ve özellikle 1930 tarihli yeni Ceza Kanunu ile “ölüm cezası” yeniden kabul edilmiş, ancak 10.08.1944 tarihli ve 224 sayılı KHK ile yeniden kaldırılmıştır. 1946 tarihli İtalyan Cumhuriyeti Anayasası’nın 27. maddesi ölüm cezasına sadece savaş zamanı için Askeri Ceza Kanunu’nda kabul edilen suçlarda izin vermektedir.⁽⁹⁾ İtalya daha sonra ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6 nolu ek protokolünü onaylamış ve ölüm cezalarını savaş zamanında işlenecek askeri suçlar dışında kaldırmıştır. İtalya, Suçların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi’nin 26. maddesi çerçevesinde koyduğu çekincesinde, istemde bulunan tarafın mevzuatında ölüm cezası bulunması halinde, -mutlak olarak- iade etmeyeceğini beyan etmiştir. Şu halde Türk hükümetinin çekincesi ile ortaya koymuş olduğu teminat, İtalya için yeterli bir güvence olmaktan son derece uzaktır. Kaldı ki; İtalyan Yargıtayı’nın ve Anayasa Mahkemesi’nin içtihatları da, ölüm cezasını ilga eden İtalya’nın teminat karşılığında da olsa suçlu, mevzuatında ölüm cezası olan bir ülkeye iade etmesinin, aslında İtalya’nın ölüm cezasını kendi mevzuatında barındırması ile aynı anlama geleceğini, bu nedenle; kendi mevzuatından kaldırdığı ölüm cezasının uygulanmasına

İtalyan Ceza Kanunu’nun 8. maddesinde, devletin şahsiyetine karşı işlenmiş suçlar ile bunlara bağlı suçlar, siyasi suçlar arasında sayılmıştır. İtalyan Anayasası’nın 10. maddesi ise iltica hakkını düzenlemiştir. Esas olarak A.Öcalan’a Türkiye tarafından isnat olunan suçların tümü TCK 125. - 168. maddeleri arasında düzenlenmiş olan Devletin Şahsiyetine Karşı Suçlar’dan oluşmaktadır. Devletin şahsiyetine karşı suçların da siyasi ya da siyasi suça bağlı suçlar olduğu kabul edilmektedir.

sebepleneceğini, bu durumun da Anayasaya aykırılık oluşturacağını içtihat etmiştir.

Mevzuatında ölüm cezasını barındıran Türkiye’nin bu cezanın uygulanmayacağına dair vere-

bileceğini beyan ettiği teminatın, TC. hükümetinin, TBMM’den talepte bulunmasından ibaret olduğu ve dolayısı ile ne kadar bir güvence teşkil edeceği tartışmalıdır. Bir an için bu teminatın İtalya açısından yeterli olduğu kabul edilse bile, A. Öcalan hakkında Türk mahkemelerinden verilmiş, kesinleşmiş ve ölüm cezasını içeren bir kararın bulunmadığı, dolayısıyla Türkiye’nin ancak ölüm cezasını bir yasa ile mevzuatından çıkarması halinde, vereceği teminatın bir anlam taşıyacağını kabul etmek zorunludur. Şu halde Türk Ceza mevzuatında ölüm cezasının bulunması ve ölüm cezasına karşı güvence verilmesinin de İtalyan mevzuatına aykırı olması karşısında, ölüm cezasının bir iade engeli olduğu açıktır.

Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi’nde ölüm cezası iade engeli olarak sayılmamıştır; ancak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 6 nolu protokol, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ya da mahkemesinin ölüm cezasını insan haklarına aykırı bulan içtihatları ve Avrupa’daki genel eğilim dikkate alındığında, ölüm cezasının bir bütün olarak Avrupa kamu düzenine aykırı bulunduğunu ve sözleşmede lafzi olarak belirtilmiş olmasa da bir iade engeli olarak kabul edilmesi gerektiği hukukçular tarafından beyan edilmektedir.

A. Öcalan’a isnat olunan suçların tümünün TCK 125 vd. maddelerinde yer alan “devletin şahsiyetine karşı suçlar”dan olduğu ve bunların bir kısmının da ölüm cezası ile cezalandırıldığı gerçeği karşısında ölüm cezasının bir iade engeli oluşturacağı olgusu mutlaklıdır.

3) Adil Yargılanma Hakkı Bağlamı

Suçların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi’nin 3/1 maddesinde siyasi suçlunun iade edilmeyeceği belirtildikten sonra, 3/2 maddesinde, iade talebine konu suç adı bir suç olsa dahi, iade talebinin bir şahsı ırk, din, milliyet ya da siyasi kanaat yönünden takip ya da cezalandırmak gayesiyle yapıldığına ya da bu şahsın durumunun bu ne-

denlerden biri ile ağırlaştırılabileceğine dair ciddi nedenler mevcut olduğu doğrultusunda kanaat oluştuğu takdirde, aynı siyasi suçların iade edilmeyeceği prensibinde olduğu gibi iadeden imtina olunacağı belirtilmektedir.

İtalya Ceza Usul Kanunu'nun 698/1 maddesi; kişinin politik görüşleri, ırkı, cinsi ya da benzeri bir özelliğinden dolayı adil yargılanacağından kuşkulanması halinde yargılanamayacağını öngörmektedir. Aynı yasanın 698/2 maddesi ise; iade isteyen devletin ölüm cezasına karşı güvence vermesi durumunu düzenlemiştir. Bir an güvence kurumunun işlediğini kabul etsek dahi, 698/1 uyarınca adil yargılanma kuşkusunun varlığını devam ettirdiğini kabul etmek durumundayız.⁽¹⁰⁾

Bilindiği gibi Türkiye'de devletin şahsiyetine karşı suçlar ile Terörle Mücadele Yasası'nda sayılmış bulunan suçlar bakımından Devlet Güvenlik Mahkemelerinde yargılama yapılmaktadır. Devlet Güvenlik Mahkemeleri bünyelerinde Askeri Hakimleri ve Savcıları barındıran olağanüstü mahkemelerdir. Bu haliyle Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin sivil yargılamasının adil ve tarafsız bir yargılamaya gölge düşüreceği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye aleyhine verdiği kararlarda da belirtilmiştir. DGM'lerin AİHS 6. maddesi anlamında adil ve tarafsız yargılama yapmaktan uzak mahkemeler olduğu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye V. İncal Kararı ile tescil edilmiştir.⁽¹¹⁾

Her şeyden önce Türkiye 1954 yılında 6366 sayılı yasa⁽¹²⁾ ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf olmuş ve 22 Ocak 1987 tarihli ve 87 / 11439 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile de bireysel başvuru mekanizmasını tanımıştır.⁽¹³⁾ Türkiye Anayasası'nın 90. maddesine göre; usulüne uygun olarak yürürlüğe giren uluslararası sözleşmelerin Anayasaya aykırılıkları ileri sürülemez. Uluslararası sözleşmelerin yeri, normlar hiyerarşisi içinde yasalardan daha önde gelmektedir. Dolayısı ile bu mahkumiyet kararı Türkiye bakımından bağlayıcı bir etkiye sahiptir.

Gerek Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 3. maddesi, gerekse Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 5. maddesi iadeye konu suç iade

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi kural olarak ölüm cezasının varlığını bir iade engeli saymıştır. Sözleşmenin 11. maddesi, kendisinden iade talep edilen devletin mevzuatında ölüm cezası yok, iade talep eden devletin mevzuatında ölüm cezası varsa, iade mümkün değildir, derken, aynı maddenin devamında, mevzuatında ölüm cezası bulunmakla birlikte genellikle uygulamayan ve uygulanmayacağına dair yeterli teminat veren ülkeye iadenin mümkün olabileceğini belirtmiştir.

edilebilir bir suç olsa dahi iade edilecek bir kişinin ırk, din ve yasa siyasi kanaatlerinden dolayı durumunun ağırlaşması söz konusu ise iade talebinin kabul edilmemesini öngörmektedir. Şu halde, terörizm kapsamında görülen bir kişi dahi Türkiye'de Devlet Güvenlik Mahkemeleri yargılamalarının adil ve tarafsız olmaması gerekçesi ile iade edilemeyecektir.

len bir kişi dahi Türkiye'de Devlet Güvenlik Mahkemeleri yargılamalarının adil ve tarafsız olmaması gerekçesi ile iade edilemeyecektir.

4) İşkence ve İnsanlık Dışı Muamele Görmeme Bağlamı

İnsan hakları belgelerinde olduğu gibi konuya özgü sözleşmelerde de işkence insanlık dışı muamele ve ceza yasaklanmıştır. BM İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi ile Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmeleri'ne göre işkence yasağı mutlaklıktır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi de konuya ilişkin düzenleme içermektedir. Türkiye her üç sözleşmeye de taraftır.

BM İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'nin yapılandığı, İşkenceyi Önleme Komitesi'nin, Aralık 1992 ve Aralık 1996 yıllarında Türkiye'de yaptığı ziyaretler sonrasında düzenlediği ve bir yaptırım olarak alenileştirdiği raporlarda Türkiye'de gerek siyasi, gerek adli suçlulara işkence yapıldığı saptanmıştır.⁽¹⁴⁾ Avrupa İşkenceyi Önleme Sözleşmesi'nin yapılandığı, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin Eylül 1992 tarihinde Türkiye'ye yapmış olduğu ziyaret sonrasında hazırladığı ve bir yaptırım olarak alenileştirdiği raporla da Türkiye'de işkencenin varlığı saptanmıştır.⁽¹⁵⁾

Gerek ülke içindeki demokratik kitle örgütlerinin (İHD, TİHV gibi), gerekse uluslararası etkinlik gösteren Uluslararası Af Örgütü gibi organizasyonların Türkiye raporlarında da yaygın ve sistematik işkence olgusuna dikkat çekilmektedir. 1998 yılı içerisinde TBMM bünyesinde Uşak milletvekili Sema Pişkinsüt'ün Başkanlığı'nda oluşturulan Meclis Araştırma Komisyonu'nun düzenlediği raporlarda bile sorgu merkezlerinde işkence aletlerine rastlanıldığı ve işkence mağdurları ile görüşüldüğü yer almıştır. Yine AİHS bağlamında Türkiye'den yapılan bireysel başvurular bağlamında, sözleşme organlarının içtihatlarında da Türkiye'deki işkence olgusu sık sık yer almaktadır.

Yukarıda anılan uluslararası sözleşmelerde de belirtildiği üzere, iade kapsamında kalan suçlular dahi Türkiye'deki işkence gerçeği nedeniyle iade edilemeyeceklerdir.

5) Türkiye'de Yaşanan Çatışmanın Cenevre Sözleşmeleri Uyarınca Değerlendirilebilmesi Bağlamı

1949 tarihli ve Türkiye'nin de 1953 yılında taraf olduğu Cenevre Konvansiyonları'nın 3. maddesinde uluslararası nitelikte olmayan çatışmalarda, tarafların en azından 3. maddede sayılan kurallara uyması gerektiği belirtilmiştir. Buna göre uluslararası olmayan çatışmalarda dahi dolayısı ile savaş kurallarının uygulanamayacağı iç çatışmalarda dahi savaşa taraf olmayan sivillere karşı kesinlikle hayat ve vücut bütünlüğüne karşı her nitelikteki tecavüz, sakatlama, vahşice muamele, işkence, eziyet, onur kırıcı muameleler ile adil bir yargılama olmaksızın yapılan infazlar mutlak şekilde yasaklanmıştır. Uluslararası düzlemde, uluslararası olmayan çatışma tanımı üzerinde bir konsensüs bulunmadığından bu maddenin getirdiği korumanın etkinliğinin çatışmaya taraf devlet tarafından kolaylıkla bertaraf edilebileceği ortadadır.⁽¹⁶⁾

Türkiye için başından beri PKK sorununu Türkiye iç hukuku bağlamında değerlendirmiştir. Türkiye'ye göre bu konu Türkiye ceza mevzuatının ihlali niteliğindedir. Zaten benzeri konumda olan tüm devletler kısmen ya da tamamen ülkesinde sürekli ve etkili bir denetim kabiliyetini kaybetmediği ölçüde kolaylıkla taraflı bir tutum göstermemiştir.⁽¹⁷⁾

Dipnotlar

- 1) Resmi Gazete, 1 Aralık 1998, Sayı: 23540.
- 2) Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi. Resmi Gazete, 26 Kasım 1959, Sayı: 10365.
- 3) Tedhişçiliğin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, Resmi Gazete, 26 Mart 1981, Sayı: 17291, s.7.
- 4) Süheyl Donay, Tedhişçiliğin Cezalandırması Hakkında Avrupa Sözleşmesi, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt: 43, Sayı: 1-4, İstanbul, 1977. s.422.
- 5) Resmi Gazete 26 Mart 1981, Sayı: 17292, s.7-8.
- 6) Çetin Özek, 23 Kasım 1998 tarihinde "İdam-İade" konulu Açık Sayfa dergisinin düzenlediği panel'de yaptığı konuşma.
- 7) Köksal Bayraktar , siyasi Suç, Fakülteleer Matbaası, İstanbul, 1982. s. 175.
- 8) Semih Gemalmaz, Yaşam Hakkı ve İşkence Yasası, Kavram Yayınları., İstanbul, 1994. s.43.
- 9) Durmuş Tezcan, Ölüm Cezasını Gerektiren Suçlarda Suçluların Geri Verilmesi Sorunu, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:XXXVIII, No: 1-4, Ocak - Aralık 1983, Ankara Üniversitesi SBF ve Basın Yayın Yüksek Okulu Basımevi, Ankara, 1983. s.19.
- 10) Özek, a.g.e. panel.
- 11) Mahkeme kararında bir sivilin askeri üyelerin -kısmen de olsa- bileşiminde bulunduğu bir mahkeme önünde duruşmaya çıkmak zorunda kalmış olmasına büyük önem vermektedir. Takiben, askeri yargımcı dava ile hiçbir alakası olmayan düşüncelerden haksız biçimde etkilenebileceğinden endişe duymakta başvurucu haklıdır. Yargıtay, tam bir yargılama yapmadığından (Hükümetin DGM kararlarının sivil Yargıtay'ın denetiminden geçtiği yollu savunmasına karşı) bu endişeleri giderbilme yeteneğinden uzak kalmıştır. Sonuç olarak, başvurucu İzmir DGM'nin bağımsızlığından ve tarafsızlığından kuşku duymakta yasal nedenlere sahiptir. Belirtildiği gibi 6/1'in bir ihlali mevcuttur.
- 12) Semih Gemalmaz, Temel Belgelerde İnsan Hakları Hukuku Usul -1, İHD., İstanbul, 1995. s. 136.
- 13) S. Gemalmaz, age, s. 138.
- 14) S.Gemalmaz Yaşam Hakkı ve İşkence Yasası, Kavram Yayınları, İstanbul, 1994, s. 371.
- 15) S: Gemalmaz Yaşam Hakkı ve İşkence Yasası, s. 374)
- 16) Bkz: Jane Connors İnsani Hukuk Düzeni ve Kürtler, Kreyenbroek - Sperl, Cep y., İstanbul, 1992, s. 92 vd.
- 17) T. Tarhanlı, "Uluslararası Suçlar", Radikal Gazetesi, 3 Aralık 1998, s. 11.

Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya Sığınmasının Almanya'daki Yansımaları

Jutte Hermans*

Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya gidişinden sonra bir çok devlet, hükümet, kurum, kuruluş, medya mensuplarının ve bireylerin katıldıkları tartışmalar; kamuoyuna yansıdığı kadarıyla konuya ilişkin uluslararası düzeyde geçerli terminoloji bakımından oldukça düşük bir düzeyde seyretmiştir. Bu konudaki açıklamaların pek çoğunun ortak yanı, hukuka uygunluk kaygısı taşımamalarıdır. Bunun bir örneğini, Türk Genelkurmay Başkanlığı'nın yayımladığı konuyla ilgili rapor oluşturmaktadır:

Genel Kurmay'ın raporunda teröristlerin buzdüğünün görünen kısmı olduğu, asıl tehlikeli olanın, görünmeyen ve örgüte en büyük katkı sağlayan kesimin, işbirlikçi kesimdir. Raporda bu faaliyetlere karışanların sorumlulukları açısından, bu kesimin en çok yanıltıcı durumu oluşturduğu belirtilirken, bunun demokrasi ve insan hakları kavramının yanlış algılanmasının bir sonucu olduğu ifade edilmektedir...⁽¹⁾

Türkiye'de konumları itibariyle saygın pek çok şahsiyet, "demokrasi" ve "insan hakları"yla ilgili yayınlanan bunca uluslararası belgeye rağmen bu iki kavramın gerçek anlamını kendileri dışında hiç kimsenin doğru kavramadığına inanmaktadırlar. Böyle bir görüşe sahip kişilerin yönettiği bir devlet doğal olarak, Kürt meselesi konusunda çözüm getirmek amacıyla uluslararası planda yürütülen tartışmaları, Türkiye'nin içişlerine müdahale olarak nitelendirmektedirler.

Her ne kadar 'sivil terör', 'devlet terörü' vs. gibi bazı kavramlar uluslararası düzeyde çok net bir biçimde henüz tanımlanmış olmasalar da, tarih içinde bu kavramların oluşumu ve bu konularda yapılan tartışmaların seyri içerisinde uluslararası düzeyde bu kavramlarla ilgili varılmış birkaç mütabakattan söz etmek mümkündür. Bu yazı ile özellikle son dönemde Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya sığınmasıyla birlikte Almanya'da yapılan tartışmalar, gerek Abdullah Öcalan'ın kişisel

durumu, gerek Kürt meselesiyle ilgili ortaya çıkan çözüm önerileri ve eğilimleri belirlemek ve bunların uluslararası hukuk açısından tartışılmasını teşvik ederek, katkıda bulunmak istiyorum.

Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya sığınmasının Batı Avrupa'da yol açtığı ortak kanaat; Kürt meselesinin Türkiye'nin bir meselesi olmaktan çıkarak, tüm Batı Avrupa'yı ilgilendiren bir mesele olduğudur. Avrupa'nın Kürt sorunu ile doğrudan ilişkisinin başta gelen nedeni olarak sorunun çözümlenmemesi sonucunda karşı karşıya kaldığı Kürt göçü ve bu göçten kaynaklanan sorunlar gösterilmektedir. Özellikle Öcalan'ın İtalya'ya gelmesinden sonra Türkiye devletinin Avrupa'da Kürt ve Türk göçmenler arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine yol açacak doğrultuda bir tutum sergilemesi, Avrupa'da Türk-Kürt göçmenlerin ciddi bir iç güvenlik sorunu boyutu kazanmasına neden olmuştur. 29/31 Kasım 1998'de Berlin'de Türk Konsolosluklarının teşvikiyle 32 Türk dernek, Türkleri bir yürüyüşe çağırdı ve yaklaşık onbin kişinin katılımıyla gerçekleştirilen bu yürüyüşte göstericiler faşist sembollerle, 'Öcalan'a ve Kürtlere ölüm' sloganı attılar. Berlin'de yaklaşık yüzbin TC vatandaşı yaşamakta ve bunun yaklaşık kırkbin Kürtler'den oluşmaktadır. Buna bağlı olarak Batı Avrupa'da bu konuda varılan ortak görüş, Türkiye'de demokratikleşme yolunda ciddi adımlar atılmadan ve Kürt meselesine bu çerçevede kalıcı çözümler getirilmeden, Türk-Kürt göçmenlerinin Batı Avru-

*Alman hukukçu

pa'da iç güvenlik açısından yol açtığı tehdidin her gün biraz daha büyüyerek varlığını koruyacağıdır.

Yaşanan son gelişmelerin Batı Avrupa'da yol açtığı bir diğer ortak görüş; Türkiye'nin ihtilaflarını hukuk dışı yollara başvurarak ortaya koyduğudur. Batıların bu kanaate varmalarında iki gelişme rol oynamıştır: Birincisi, yukarıda da belirttiğimiz gibi, Türk konsolosluklarının Avrupa'daki Türkleri kanunsuz eylemlere teşvik etmesi; ikincisi, Türkiye'nin yine uluslararası antlaşmalara (1963 Avrupa Birliği ile Türkiye Asosasyon Antlaşması ve 1995 Avrupa Gümrük Birliği Şartları) aykırı olarak vatandaşlarını, hatta işadamlarını İtalyan mallarına karşı boykot uygulamaya çağırmasıdır. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi için öncelikle bu tür tehditkar tutumlarından vazgeçmesi ve azınlık haklarına ilişkin "Kopenhag Kriterleri"ni uygulaması gerektiği, bir defa daha Batı Avrupa'da ortak bir kanaat olarak belirlenmiştir.

Meselenin bu özelliklerinin dışında, uluslararası düzeyde devletlerin ve hukukçuların ortak bir görüşü de, Almanya'da Hitler rejimi tarafından gerçekleştirilen Yahudi soykırımından sonra kitlesel insan hakları ihlallerinin artık bir ülkenin iç meselesi değil, dünya barışını tehlikeye sokan ve dolayısıyla tüm dünyayı ilgilendiren ve Birleşmiş Milletlerin müdahalesini gerektiren bir olgu olarak kabul edilmesidir. Bu ortak görüş BM Güvenlik Konseyi tarafından ilk kez, Irak'ta baskı altında olan Kürtlerin korunması amacı ile onaylanan 688 nolu kararı (1991) ile netleştirildi. Bu karara ilişkin Almanya hükümetinin adına o zamanki Dışişleri Bakanı Genscher 17.4.1991 tarihinde şu açıklamayı yapmıştı:

688 nolu karar tarihsel bir anlamı taşımaktadır. Bu kararla, BM'nin tarihinde ilk kez açık ve net biçimde, bir ülke tarafından insan haklarını dikkate alınmamasının, uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesi anlamına geleceği kararlaştırıldı. Böyle bir durum bundan sonra artık bir daha bir devletin iç politika meselesi olarak algılanamaz. Bu, uluslararası hukuk alanında önemli bir gelişmedir. Geçmişte uluslararası hukuku ve insan haklarını ayaklar altına alan, vatandaşları üzerinde baskı uygulayıp onları göç ve ilticaya zorlayan hiçbir devlet, bir daha bu yöntemleri kendi iç politik meselesi olarak ve dolayısıyla dünya halklarının ve Birleşmiş Milletlerin müdahalesine açık olmayan bir mesele olarak değerlendirip algılayamaz."

Bu karardan sonra, Türkiye her ne kadar bu ülkede uygulanan yoğun insan hakları ve uluslararası hukuk

688 nolu karar tarihsel bir anlamı taşımaktadır. Bu kararla, BM'nin tarihinde ilk kez açık ve net biçimde, bir ülke tarafından insan haklarını dikkate alınmamasının, uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesi anlamına geleceği kararlaştırıldı. Böyle bir durum bundan sonra artık bir daha bir devletin iç politika meselesi olarak algılanamaz. Bu, uluslararası hukuk alanında önemli bir gelişmedir.

ihlallerini kendi iç sorunu olarak göstermeye çalışsa da, Türk devletinin bu görüşü uzun süreden beri uluslararası düzeyde geçerli olan hukuk kurallarıyla bağdaşmamaktadır.

Önerilen çözüm yollarına gelince; devletler arasındaki politik, diplomatik, ekonomik ve askeri çıkar ilişkileri, uluslararası platformlarda bu konuda karşımıza oldukça karmaşık bir tablo çıkarmaktadır.

Almanya'da Abdullah Öcalan meselesiyle ilgili tartışmaların başta gelen özelliği, siyasi partilerin bu konuda resmi olarak görüş bildirmemeleri; daha çok parti temsilcisi konumundaki bazı kişilerin, mensup oldukları partinin adını zikretmeden görüş belirtmeleridir. Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya sığınması, Almanya'da dört farklı çerçevede tartışma konusu yapılmıştır:

Birincisi, Öcalan'ın Türkiye'ye ya da Almanya'ya iade edilerek, hakkındaki tutuklama kararlarına istinaden yargılanması görüşüdür. Bu görüş bazı Alman savcılar ve başta Hıristiyan Demokratlar ve Alman Hıristiyan Sosyal Birlik Partisi olmak üzere, Alman muhafazakar çevreleri tarafından savunulmaktadır.

İkincisi, Yeşiller Partisi adına Angelika Beer ve Demokratik Sosyalist Partisi'nden (Eski Doğu Almanya Komünist Partisi) Ulla Jelpke tarafından savunulan, Öcalan'ın Türkiye'ye ve Almanya'ya iadesine kesin olarak karşı çıkan ve ayrıca Alman devletinin PKK yasağını kaldırmasını talep eden görüştür. Bu görüşün savunucularına göre bu tutum, Kürt meselesinin siyasi çözümüne yol açacak ve Türkiye'ye barış görüşmelerini başlatması yönünde açık bir mesaj oluşturacaktır. Kürt meselesinin kalıcı bir çözüme kavuşturulması için Uluslararası Kürt Konferansı hazırlıklarının yapılmasını isteyen bu çevreler; Abdullah Öcalan'ın yargılanması söz konusu olacaksa, onunla birlikte Türkiye'nin de yargılanması gerektiğini savunmaktadırlar.

Üçüncüsü; değişik sivil kurumların ileri sürdüğü çözüm önerileridir. Barış inisiyatiflerinin başını çektiği kurumların bu konuda savunduğu ortak görüşlerden biri Avrupa'nın artık Kürt sorunu ile kesin olarak ilgilenmesi gerektiğidir. Söz konusu çevreler bu nedenle Öcalan'ın Avrupa'ya gelmesini bir kriz nedeni olarak değil, bir şans olarak görmek gerektiğini savunmakta ve bu konuda şu üç öneriyi tartışmaya açmış bulunmaktadırlar:

a) Genel olarak Güney Afrika'da Haziran 1995 tarihinde kurulan ve halen yürürlükte olan bu ülkedeki

**Alman Hükümeti aynı zamanda Türkiye'ye, Kürt meselesi-
ne akılcı ve hoşgörülü bir yaklaşım göstermesi konusunda
çağrıda bulunarak, Alman Devleti'nin bu süreci hızlandır-
mak için değişik inisiyatifler oluşturacağını ve bunlardan
birinin de, Kürt meselesinin Avrupa Konseyi'nde görüşül-
mesini sağlamak olacağını belirtmiştir.**

1.3.1960 ile 10.5.1994 ta-
rihleri arasındaki yoğun
insan hakları ihlalleri ve
savaş suçlarını araştıran
ve toplumsal bir barışın
sağlanması sürecine katkı-
da bulunmaya çalışan Gerçeği Bulma Komisyonu adı
altında alternatif bir tribunalin (geçici mahkeme) kurul-
ması görüşü. Bu mahkemede rejim tarafından gerçekle-
ştirilen insan hakları ihlalleri sonucu meydana gelen
olayları eksiksiz ve tam olarak itiraf eden ve böylece
olayların aydınlatılmasına yardımcı olan devlet güçleri
af edilebilir.

Bu görüşün bir başka örneği olarak, 1966/67 yıllarında Bertrand Russel ve Jean-Paul Sartre tarafından alternatif olarak oluşturulan ve sonuçlarının açıklanmasının Vietnam'daki savaşın sona ermesinde büyük etkisi olan Uluslararası Vietnam Tribunali'ni göstermek mümkündür. O dönemde özellikle bu yargılamanın muhatabı olan Amerika'nın karşı çıkması nedeni ile resmi bir uluslararası savaş suçları mahkemesinin oluşturulması söz konusu olmadığı için, değişik ülke ve uluslardan gelen dünyaca tanınmış şahsiyet ve hukukçular tarafından uluslararası düzeyde geçerli olan hukuk kurallarına uygun bir şekilde kurulan bu tribunal; hem Amerika'nın rolü ve işlediği savaş suçları ve onlara ortak olan ülkelerin rolü, hem de Vietnam'da silahlı mücadele veren kuruluş hareketinin ortaya çıkışı ve uyguladığı yöntemleri uluslararası hukuk açısından araştırıp yargılamıştı.

b) GfbV (Tehdit Altında Halklar Derneği) gibi, PKK karşıtı olarak tanınan dernekler bile, Abdullah Öcalan'ın resmi bir mahkemede yargılanacaksa mutlaka Türk devlet güçleri tarafından savaştan önce ve savaş sırasında gerçekleştirilen bunca insan hakları ihlallerinin ve ayrıca Türkiye'ye silah satarak bu suça ortak olan Almanya'nın politikasının da incelenip yargılanması gerektiği görüşü savunulmaktadır.⁽²⁾

c) Avrupa Birliği üyesi devletlerin ortak inisiyatifiyle Türk Devleti'nin Kürt temsilcileriyle masaya oturmak üzere diyalog kurmasının sağlanması. PDK, PUK ve PKK'ye Birleşmiş Milletler'de resmi gözlemci statüsünün tanınması: Kürt örgütlerine resmi diplomatik statüsünün tanınmasıyla, Kürtleri birleşmelerinin yolu açılacak ve siyasi yollarla çözüm aramalarına imkan sağlanmış olacaktır. Bu bağlamda bir başka talep de, BM'nin Güney-Kürdistan'da meydana gelen olaylardan dolayı nasıl harekete geçtiyse, Türkiye'de yaşayan, acı çeken ve hak ihlallerine yoğun bir biçimde maruz kalan Kürtleri de korumak amacıyla ellerinde bulunan mekanizmaları işleterek harekete geçmesi gerektiğidir.⁽³⁾

Dördüncüsü, Alman Devleti'nin görüşüdür. Alman Dışişleri Bakanı Joschka Fischer (Yeşiller Partisi) şimdilik tutuklama kararının yerine getirilme-

si için Abdullah Öcalan'ın Almanya'ya iadesini istemediklerini açıkladı.⁽⁴⁾ Dışişleri Bakanı, bu karara varılmasına ilişkin iki gerekçe göstermiştir: Birincisi, Abdullah Öcalan'ın yargılanmasının Almanya'da yaşayan Türkler ve Kürtler arasındaki gerginliği daha da arttıracığı; ikincisi, İtalyan'ın Öcalan'ın iltica konusundaki kararına, iade talebiyle müdahale etmek istemedikleri. Alman Dışişleri Bakanı aynı açıklamasında Alman Hükümeti'nin buna rağmen uluslararası terörizm konusuna çözüm bulunması için her türlü katkıda bulunmaya hazır olduklarını ve bu nedenle Öcalan'ın uluslararası düzeyde yargılanması için değişik yolların araştırılmasından yana olduklarını belirtmiştir.⁽⁵⁾ Ayrıca Alman İçişleri Bakanı Otto Schily (Sosyal Demokrat) Almanya'nın PKK'ye ilişkin yasağın kesinlikle kaldırılmayacağını belirtmiştir. Alman Hükümeti aynı zamanda Türkiye'ye, Kürt meselesine akılcı ve hoşgörülü bir yaklaşım göstermesi konusunda çağrıda bulunarak, Alman Devleti'nin bu süreci hızlandırmak için değişik inisiyatifler oluşturacağını ve bunlardan birinin de, Kürt meselesinin Avrupa Konseyi'nde görüşülmesini sağlamak olacağını belirtmiştir.

Abdullah Öcalan'ın nasıl bir mahkemede yargılabileceği konusundaki tartışmalarda şu ana kadar ağırlık kazanan görüş; Avrupa Konseyi'nin 27. 1. 1977 tarihli Terörizmle Mücadele Sözleşmesi'nin 7. maddesine dayanarak bir "ad hoc" (geçici) mahkemenin kurulması. Alman yönetimi bu mahkemede sadece Abdullah Öcalan'ın yargılanmasını gündeme getirmeyi istemektedir.

Söz konusu sözleşme, özellikle Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan silahlı mücadeleye başvuran çeşitli örgütlere hakim olabilmek için yürürlüğe girmiş ve sözleşmeye taraf olan devletlere ayrı bir yargılama mekanizması sağlamıştır. Aynı zamanda "uluslararası terörizm" ve "devlet terörü" gibi olgular da tartışılmaktadır.

Örneğin, ulusal ya da uluslararası hukuksal nedenlerden dolayı iadesi mümkün olmayan bir insan, sözleşmede sayılan bir terör suçu ile suçlanırsa sözleşmeye taraf bir başka ülkede yargılanabilir. Fakat, terör suçlarının tanımlanması, uluslararası düzeyde geçerli olan pek çok hukuksal ilke, tanınan haklar ve diğer sözleşmeler ışığında yapılması şarttır. Şu anda bu konuda izleyebildiğimiz karışıklık ve net olmayan demeçler, tartışmaya katılan tek-tek devletlerin kendilerine özgü bazı siyasi hesaplarının yanında, dikkate alınması gereken hukuki ilke ve te-

Özellikle üçüncü dünya ülkeleri olarak nitelendirilen ülkelerdeki siyasi durum ve meydana gelen olayların nedenleri, çoğu zaman sömürgeci rejimlerin yarattıkları sorunların -yabancı bölgeleri işgal altına alma ya da ırksal, dinsel, etnik ve sosyal çatışmalardan kaynaklı- farklı görüş açılarından değerlendirilmeleri sonucunda uluslararası terörizm teriminin ortak bir biçimde tanımlanması mümkün değildi...

rimlerin gerçek durumuna uygun bir şekilde tanımlanması arayışından kaynaklanmakta. Terör ve terörizm terimlerinin uluslararası hukuk çerçevesinde hiçbir zaman kesin bir tanımlanmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra terörizm olgusunun siyasi bir fenomen olarak kavranması gerektiği düşüncesi gündeme geldi. Özellikle üçüncü dünya ülkeleri olarak nitelendirilen ülkelerdeki siyasi durum ve meydana gelen olayların nedenleri, çoğu zaman sömürgeci rejimlerin yarattıkları sorunların -yabancı bölgeleri işgal altına alma ya da ırksal, dinsel, etnik ve sosyal çatışmalardan kaynaklı- farklı görüş açılarından değerlendirilmeleri sonucunda uluslararası terörizm teriminin ortak bir biçimde tanımlanması mümkün değildi...⁽⁶⁾

Sözleşmede sayılan terör suçları şunlardır:

Madde 1:

- a) 16 Aralık 1970 tarihli Lahey Sözleşmesi ve 23 Eylül 1971 tarihli Montreal Sözleşmesi'nde belirtilen "uçak kaçırma" eylemleri.
- b) İnsan kaçırma ve rehin alma eylemleri.⁽⁷⁾
- c) Yabancı diplomatlara karşı girişilen ağır suçlar.
- d) Bomba, elbombası, roketatar, otomatik silahlar ve patlayıcı maddeleri içeren mektup yada koli gönderme yöntemleri ile işlenen ve böylece bir çok insanın hayatını riske sokan suçlar.

Sözleşmede sayılan bu suçlar uluslararası düzeyde egemen olan görüşlere göre aşağıda sıralanan durumlarda terör suçu olarak değil, siyasi bağlamda ortaya çıkan bir davranış olarak, dolayısıyla farklı sözleşme ve ilkelere göre -bunlarla bağdaşıp bağdaşmadıkları araştırıldıktan sonra- gerekirse yargılanmaları gerekli olacaktır.⁽⁸⁾

Aşağıda sayılan durumlar ve o durumlarda meydana gelen eylemler ve suçlar, terör suçu olarak ve Terörizmle Mücadele Sözleşmesi kapsamında değerlendirilip yargılanmaz:

1 - Meşru olan özgürlük ve ulusal kurtuluş hareketleri, bir diğer deyişle siyasi baskı, sömürgeci ve ırkçı rejimlere karşı yürütülen meşru direniş mücadeleleri.

2 - Uluslararası düzeyde tanınan "halkların kendi kaderini tayin hakkı" ilkesi uğruna verilen mücadele.

3 - 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 ek protokollerinde belirlenen savaş ve silahlı çatışmalar sırasında işlenen suçlar.

Bütün bunlar, sözleşmede öngörülen bir mahkeme oluşturulsa bile,

uluslararası hukuk bakımından gerekli olan ayrımı yapabilmek için zorunlu olarak Kürt sorunu bir bütün olarak; ortaya çıkışı, nedenleri, tarihi, seyri, başvuru yöntemleri ve özellikle de, T.C.'nin bu konudaki izlediği politikaların ele alınması kaçınılmazdır. Ayrıca Kürt meselesi ve ondan kaynaklanan silahlı mücadeleyle ilgili uluslararası düzeyde resmi bir tanımlama yapılması ihtimali gündeme gelmiş bulunmaktadır.

Yaşanan gelişmelere rağmen uluslararası planda sürüp giden belirsizlik, önde gelen devletlerin, böyle bir durumdan doğabilecek diplomatik krizlerden dolayı bir kez daha kendi tarihi sorumluluğu yerine getirmekten çekinerek, zaman içinde sorunun kendiliğinden gündemden düşeceği ihtimalini gözardı etmediklerini göstermektedir. Abdullah Öcalan'ın "erken" serbest bırakılmasının bu bağlamda ne anlama geldiğini kestirmek o yüzden çok güç. ☞

Dipnotlar

- 1) Radikal, 5.12.1998, sayfa 8.
- 2) GfbV'nın Alman Hükümeti'ne gönderdiği 2.12.1998 tarihli açık mektup.
- 3) BM Genel Sekreteri Kofi Annan'a, tanınmış bir çok şahıs ve kuruluşun imzası bulunan 10.12.1998 tarihli mektup.
- 4) Alman Ceza Muhakemeleri Yargılama Usulü Kanunu'nun 153/d maddesi, siyasi bir yargılamanın Almanya açısından ağır zararlara yol açması ihtimalinin söz konusu olması ya da kamu yararının olmaması halinde, Alman Hükümeti sanığın iadesinden, iade edilmesi halinde ise Cumhuriyet Başsavcılığı'nın yargılamadan vazgeçebileceğini düzenlemektedir.
- 5) 21.11.1998 tarihli Alman Hükümeti'nin resmi açıklaması.
- 6) Almanya eski Cumhuriyet Başsavcısı Prof.Dr. Kurt Reberman, NJW 85, 1735.
- 7) Sözü edilen eylemlerin ikisi de, bir zamanlar özellikle Filistin Kurtuluş Örgütü'nün başvurduğu mücadele yöntemleri idi. Örneğin 1972 yılında Münih'teki Olimpiyat Oyunları sırasında FKÖ'nün "Kara Eylül" adlı bir birimi tarafından İsrail'den gelen bazı sporcuları rehin almalarından sonra bu tür eylemler uluslararası platformda yeniden tartışma nedeni oldu. 35 ülke temsilcisinin katıldıkları bu tartışmalar, yapılan çok çeşitli değerlendirmelerden dolayı 1979 yılına kadar sürdü. Bu tartışmaların sonucunda, BM Genel Kurulu 19. 12. 1983 tarihli kararı ile tüm üye ülkelere, terörizmin nedenlerinin kaldırılmasına ilişkin gerekli düzeltmelerin gerçekleştirilmesi çağrısında bulunmuştur.
- 8) BM'nin bazı kararları: Birleşmiş Milletler (dergi): 1972, 191; 1973, 168; 1977, 25; 1979, 107.

PKK Başkanı Abdullah Öcalan'ın İtalya Mahkemelerine İltica Başvurusu

Benim iltica talebimin altında yatan neden, tarihin en eski halklarından biri olan Kürtlerin dünyanın dört bir yanına savrulması, hatta bugün gelip İtalya kıyılarına vurmaları olgusudur; çok boyutlu bir soykırıma maruz kalan bir halktan söz ediyorum. Kürdistan İşçi Partisi'ni, ulusal varlığımız, kimliğimiz ve özgürlüğümüz için ve onun öncülük yapacağı siyasal bir çözümün önünü açmak için kurdum. İtalya yasalarına uygun olarak, Türkiye'nin de pek çok yapıyla ilişki içinde olduğu Avrupa'da seyahat etme hakkımı kullanmaktayım. Şu hususlar üzerinde daha ayrıntılı bir şekilde durmak istiyorum:

a) Kürtlerin ve Kürdistan'ın tarihi, 2500 yıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti bu ulusun tarihini, kültürünü ve sosyal yapısını inkar etmektedir. Bu, Kemalizm olarak bilinen resmi ideoloji ve politikadır. Bu anlayışa göre Türkiye'de yalnızca bir ülke, bir hükümet, bir ulus, bir dil ve bir tek halkın kültürü vardır. Böyle bir politikanın uygulanması, uluslararası hukukta soykırım anlamına gelmektedir. Türk tarihi boyunca pek çok ulus bu soykırıma maruz kalmıştır ve bunun en son kurbanları da Kürtler olmuştur. Zar zor hayatta kalmayı başaran diğer uluslara örnek olarak, Rum, Ermeni, Asuri ve Arap azınlıklarını gösterebiliriz. Bu azınlıkların kültürleri neredeyse tümüyle yok edilmiştir. Ancak farklı nedenlerden ötürü (yok edilmesi zor olan ciddi bir nüfusun dağlık bir bölgede yaşaması) Kürtler toplumsal ve kültürel varlıklarını koruyabilmişlerdir. Fakat Kürtlerin durumu öylesine korkunçtur ki, eğer bu gidişata bir dur denmezse, son nefeslerini vereceklerdir.

b) Tıpkı, kimliklerini ve ulusal özgürlüklerini korumak üzere dünyanın her yerinde inkarcı rejimlere karşı direnen diğer uluslar gibi, eğer biz de kendimize olan saygımızı yitirmemişsek bu bir suç mudur; yoksa bu direnişimizden dolayı değil de, bugüne kadar geciktiğimiz ve bunu şu ana kadar başaramamış olmaktan dolayı mı suçlanı-

yoruz? Tıpkı diğer ulusların yaptığı gibi, bizim de direnme hakkımızı kullanmaktan başka seçeneğimiz kalmamıştı; sadece ulusal kimliğimizi, özgürlüğümüzü ve örgütlenme hakkımızı elde etmek, kendimizi tanımlamak için değil, ama aynı zamanda çocuklarımıza ve dağlarımıza kendi isimlerimizi koymak için. Çünkü her şeyimiz Türkleştirilmiştir! İlkokullarımız bile yasaktır.

c) İşte bu yüzden, direnişimiz büyük engellerle karşılaşmış ve her bakımdan bizden çok daha üstün olan güçler karşısında, büyük acılar pahasına ilerlemiştir. Objektif davranmak gerekirse, NATO, Avrupa Birliği, İslam Konferansı, Türkiye Cumhuriyetleri ve BM de dahil, dünyanın tüm resmi yapıları bilinçli olarak Türkiye'nin tarafını tutmuşlardır. Bu durum, insanlığa, hukuka ve barışa karşı büyük bir adaletsizlik teşkil etmekte ve bu yaklaşım yıllardan beri sürdürülmektedir. Kısacası, bu hiçbir yerde benzerine rastlanamayacak bir soykırım ve yok etme savaşidir.

d) Bu soykırıma son vermek ve dünyayı bundan haberdar etmek için mücadele ediyoruz. Karşımızdaki askeri gücün üstesinden başka türlü gelebilmek ya imkansız ya da son derece zordur. Ulusal varlığımızı, kimliğimizi ve özgürlük talebimizi, dünyaya, sürdürdüğümüz bu mücadele sayesinde tanıtabildik. Başkaları için bu fazla-

ca önemli olmayabilir, ama bizim için, mezardan çıkıp gözlerimizi yaşama açmak kadar hayati bir öneme sahiptir.

e) Bu yüzden, askeri bir çözüm söz konusu olmaz. Askeri çözümde ısrar etmek, soykırım uygulamakla eş değerdir. Bu gerçeğin, Avrupa Birliği'ne ve uluslararası kamuoyuna eksiksiz bir şekilde açıklanması gerekiyor. Türkiye Cumhuriyeti, diplomatik ve politik demagojisi için gerekli olan gücü bu alanlardan aldığı için, devletin bu demagojiyle gizlenen soykırım pratiğini gözler önüne sermemiz gerekmektedir.

f) Güçlerimiz arasındaki muazzam dengesizliğe rağmen, partimiz tek taraflı olarak Cenevre Sözleşmesi'ni kabul edip imzalamıştır. Bu da, bizim savaşın taraflarından biri olarak, uluslararası hukuka bağlılığı kabul ettiğimiz anlamına gelmektedir. Ancak Türkiye Cumhuriyeti, ne iç hukuku ile ne de uluslararası düzlemde, kendisinin de savaşın taraflarından biri olduğunu halen de kabul etmemektedir. Türkiye hukuki yargulamalara tabi olmamak için, Cenevre Sözleşmesi'ni imzalamamıştır. Ancak, Cumhurbaşkanından tutun da Genel Kurmay Başkanına kadar herkes, günlük basında ve görsel medyada savaş olgusunu kabul ederek, bu savaşı, "gizli savaş", "gerilla savaşı" ya da "28. Kürt ayaklanması" olarak tanımlamaktadır. Böylece hukuk kurallarını ihlal etmektedirler.

g) Yasal sorumluluklardan kurtulmak için, "terörizm" kavramının ardında saklanmaktadır. Bunu da, belirli dış güçlerin, özellikle de ABD'nin desteğine güvenerek yapmaktadırlar. Oysa, tarihsel, sosyal, etnik, ulusal, kültürel, dilsel ve hatta fiziksel bir bakış açısıyla bakıldığında, hem tarih boyunca hem de günümüzde, teröre başvuranların kendileri olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Dilekçemin başında, bu terörün kurbanlarından bir kısmını belirtmiştim. Resmi rakamlara göre, bize yönelttikleri şiddet boyunca onlar bizim 20.000 insanımızı öldürmüşler ve kendilerinin de 10.000 civarında kayıpları olmuştur. Başbakanın Susurluk olayı hakkında hazırladığı resmi rapora göre, devlet tarafından finanse edilen ölüm mangaları tarafından 4.500 yargısız infaz gerçekleştirilmiş, 4.000 Kürt köyü boşaltılmış ve 3.5 milyon kişi zorla göç ettirilmiştir. Resmi olarak

Yukarıda sıraladığım nedenlerden, özellikle de Kürtleri etkileyen nedenlerden ötürü, Anadolu, Mezopotamya, Türkiye ve Kürdistan'da yok olmanın eşiğinde olan halklarla ilgili gerçekleri açıklamak ve mümkünse siyasi bir çözüm bulmak için, Avrupa'nın tarihsel başkenti ve Avrupa Birliği'nin ana kapısı olan Roma'ya gelmem gerektiğini düşündüm. Buna ek olarak, Avrupalı bu ulusun demokratik kimliği, hükümetinin demokratik yapısı bu kararı teşvik etti.

açıklanan ve herkes tarafından bilinen bu rakamlar, devlet terörünün boyutunu ve devletin işlediği insanlık suçunu açıkça göstermektedir.

h) Gerek Türkiye'de gerekse de dış dünyada hakkımda sarfedilen en büyük yalan, bir terörist olarak tanımlanmamdır. Bu, sınır tanımayan, ağır bir baskı, haksızlık ve demagojidir. Tekrar ediyorum, söylediklerimi kanıtlayabilirim. Bunu burada yazılı olarak özetlemeye ya da uzun uzadıya açıklamaya hazırım. Savaşın taraflarından biri olarak sorumluluğumu kabul ediyorum. Böylesine ağır bir bilançonun, terörist bir eylem sonucunda ortaya çıkması imkansızdır. 30.000 ölüyü içeren resmi bir rakam ancak bir savaşın sonucu olabilir. Jet uçaklarının, bombardımanların, her türlü helikopterin, tankın ve 300.000 askerin kullanıldığı gınaşırı hareketler, tek taraflı acımasız bir savaştan başka bir şeyi ifade etmez. Bu acımasız terörün kurbanı bir ulustur, insanlığın kendisidir. Ve Başbakan Mesut Yılmaz şahsıyla ilgili olarak da şöyle demiştir: "Gitmeden önce onun tüm izlerini ortadan kaldırmak için elimden gelen her şeyi yapacağım." Dolayısıyla, terörizmin en büyük kurbanları durumunda olan aslında bizleriz.

i) Yukarıda sıraladığım nedenlerden, özellikle de Kürtleri etkileyen nedenlerden ötürü, Anadolu, Mezopotamya, Türkiye ve Kürdistan'da yok olmanın eşiğinde olan halklarla ilgili gerçekleri açıklamak ve mümkünse siyasi bir çözüm bulmak için, Avrupa'nın tarihsel başkenti ve Avrupa Birliği'nin ana kapısı olan Roma'ya gelmem gerektiğini düşündüm. Buna ek olarak, Avrupalı bu ulusun demokratik kimliği, hükümetinin demokratik yapısı ve yakın zamanda bu ülkeye yönelen mülteci akını bu kararı teşvik etti. Buraya, yargılanmaya değil, Avrupa kamuoyuna acımasız gerçeği açıklamaya ve politik bir açılım şansını yakalamaya geldim. İtalyan hukukunun olumlu bir karar vereceğine inanıyorum. Eğer gerekiyorsa, daha fazla bilgi sunabilirim, ancak, siyasi kimliğimin ve siyasi sığınma başvurumun bir an önce kabul edilmesini arzuluyorum.

Not: Önceki başvurum yarım kaldığı için, Komisyonun talebi üzerine, başvurumu yukardaki şekilde tamamlıyorum. ☺

İngilizceden çeviren: Cemal Atila

Uluslararasılaşan Kürt Sorunu

Ahmet Alim*

Yaklaşık 200 yıldır kendi kaderini tayin etmek için mücadele veren Kürt halkının bu haklı savaşını “şakilik”, “bölücülük”, “ihamet” vb. gibi sıfatlarla nitelendiren Türkiye Cumhuriyeti devletinin bu politikası sonucunda, bölgedeki Kürt sorununu hem kendi varlığı, hem de Kürt halkı açısından hergün biraz daha ağırlaştırmakta, içinden çıkılmaz hale getirmektedir. PKK lideri Abdullah Öcalan’ın İtalya’ya gelmesi ile TC’nin dozajını artırarak yürüttüğü “seferberlik”, sorunun çözümünü daha da zorlaştırıyor.

Uzun zamandır yürütülen tasfiye çabalarına uluslararası boyut kazandırılmaya çalışılmakta; Kürt halkının ulaştığı bilinçlilik düzeyinden korkanlar onları pasifize etmenin yollarını araştırmaktadırlar. A. Öcalan’ın İtalya’ya gelmesinden sonra bu kartları gerek İtalya gerek Avrupa ve gerekse ABD’ye karşı kullanmaktadır. Mesut Yılmaz’ın bir demecinde ifade ettiği gibi tüm Türkler, Türk kuruluşları, devlet kurumları, ekonomik örgütler, şirketler, dernekler vb. TC’nin ardında blok oluşturmalıdır. “Kürtlere karşı bu kutsal ittifak” çok önceleri oluşturuldu. Mesut Yılmaz bunu yalnızca resmileştirdi. Sorunumuz bu değildir. 70 yıldır resmi ideoloji ile abondane edilmiş beyinlerin, farklı bir reaksiyon göstermesi beklenmiyordu. Sorunumuz Kürtlerdir... Nasıl ki TC kurumları, uluslararası ilişkileri ve gücüyle A. Öcalan konusunu Türkiye adına bir ulusal sorun haline getirmişlerse, Kürtler de büyük bir çoğunlukla bu konuda karşı duyarlılık göstererek hangi siyasi eğilimde olurlarsa olsunlar A. Öcalan’ı savunmayı kendileri için bir ulusal sorun olarak benimsemişlerdir. Çünkü söz konusu olan A. Öcalan değil; A. Öcalan’ın şahsında Kürtlerin yıllardır verdikleri özgürlük mücadelesinin, yani Kürtlüğün yok edilmek istenmesidir.

Türkiye Cumhuriyeti 75. yılında kendisine göre en önemli sorun olarak gördüğü bu mesele-

yi kesin ve radikal bir şekilde çözmeye karar vermiş; uzun bir hazırlık dönemi ve gerekli uluslararası bağlantılar kurulduktan sonra, programını 1998 Yazı sonunda uygulamaya koymuştur.

Türk ordusunun Kara Kuvvetleri Komutanı Ateş, Eylül ayında Hatay’da yaptığı konuşma ile düğmeye basmış ve devamını Kıvrıkoğlu ve Demirel getirmişti. A. Öcalan, MED TV’de yaptığı bir konuşmada, uluslararası bir komploya değinmişti. O zaman yapılan açıklamalara dikkat edilirse Türk Ordusu Suriye’yi üç günde “bir baştan girip diğer baştan çıkmak”la tehdit ediyordu. ABD’nin desteğini unutmamak gerekir. Daha önce yukarıda da değinildiği üzere Türkiye ve ABD’nin Irak ve Güney Kürdistan’a ilişkin projelerine yeşil ışık yakmış, karşılığında ise PKK ve A. Öcalan konusunda Suriye’ye karşı ABD’nin aktif desteğini elde etmiştir.

Olayın ciddiyetini gören A. Öcalan iyi bir zamanlama ile Suriye’yi terk ederek, kısa süreli Moskova ikametinden sonra 12.11.1998’de Roma’ya gitti. Yaklaşık 15 yıllık savaştan sonra Kürt direnişinin politik boyutuyla temsilinin halen aksak bir şekilde sürdürülmesi, yeni gelişmeleri frenliyordu. Suriye A. Öcalan’ın varlığını sürekli inkar etmekte ve bundan dolayı da Kürt direnişinin liderinin uluslararası ilişkileri de sınırlı

*) Ekonomist

Nasıl ki TC kurumları, uluslararası ilişkileri ve gücüyle A. Öcalan konusunu Türkiye adına bir ulusal sorun haline getirmişlerse, Kürtler de büyük bir çoğunlukla bu konuda karşı duyarlılık göstererek hangi siyasi eğilimde olurlarsa olsunlar A. Öcalan'ı savunmayı kendileri için bir ulusal sorun olarak benimsemişlerdir.

kalmak durumundaydı. A. Öcalan'ın Roma'ya gelişiyse olay yeni bir sürece girmiştir.

Kürt Sorununun Uluslararasılaşması

Kürt sorununun gerçek anlamda uluslararası güçlerin gündemine I. Dünya Savaşı'nın akabinde yapılan Sevr anlaşması ile girdiği biliniyor. Savaşın galibi İtilaf Devletleri'nin Kürt sorununa bu anlaşmada yer vermesinde Kürdistan'ın petrol kaynakları, stratejik önemi, bazı Kürt entellektüellerinin (özellikle Şerif Paşa) girişimleri rol oynamıştır (Bkz. *La question Kurde*, Elizabeth Picard. S. 19.37 Makale "Les Kurdes et la partage du moyen orient 1918, Stephane Yaresimas, Edision Complexes, Bruxelles, 1991). Sevr'de Kürt dinamiğinin rolü sınırlıdır. Ölü bir metin olarak doğan Sevr anlaşmasından önce Kürdistan zaten fiili olarak 4'e bölünmüş durumdaydı. Bu bölünmenin nasıl olacağı ve hangi devletin hangi toprak parçasını alacağı I. Dünya Savaşı esnasında Mayıs 1916'da İngiltere ve Fransa arasında yapılan Sykes-Picot anlaşması ile belirlenmişti. Bu anlaşma Sovyet devriminden sonra bazı değişikliklere uğrayarak uygulanmıştır (Salah Jenor. "L'origine de la question kurde, L'Hormattan, Paris, 1994 sf. 64-73). Dolayısıyla I. Dünya Savaşı bitiminde 1918'de Kürdistan'ın paylaşımı gerçekleşmiş, Wilson Prensipleri ve az önce açıklanan etmenler çerçevesinde Kürt sorununa Sevr anlaşması içerisinde çözüm aranmış ancak bu anlaşma, imzalayan devletlerin parlamentoları tarafından onaylanmamıştı. Sonuçta Sevr'in yerine Kürdistan'ın paylaşımını resmileştiren Lozan anlaşması imzalanarak, Kürt sorunu küllenmeye terk edildi.

II. Dünya Savaşı sonrasında sömürgelerin büyük çoğunluğunda bağımsızlık mücadelelerinin yükselmeye başladığı dönemde Kürtler de İran'daki otorite boşluğunu değerlendirerek, 1946'da Mahabad Kürt Cumhuriyeti'ni kurdular (William Eagleton Jr. "La Republique Kurde, Edition, Compexe, Bruxelles 1991). Ancak kurulan cumhuriyetin önderleri uluslararası bağlantılar kuramadıkları için, Cumhuriyeti yaşatacak destekleri elde edemediler dolayısıyla da Sovyetler Birliği'nin İran'dan ordularını çekmesi ile Kürt Cumhuriyeti İran devletine direnemeyerek 1947 yılı başlarında yıkıldı. Azerbaycan ve Sovyetler Birliği'nce tanınan bu Kürt devleti uluslararası şartların elverişsizliği ile sadece 11 ay yaşa-

yabilmiştir. Cumhuriyetin kurucusu Gazi Muhammed ve arkadaşlarının idamından sonra Sovyetler Birliği'ne geçen Mahabad Kürt Cumhuriyeti Ge-

nel Kurmay Başkanı Molla Mustafa Barzani, Sovyetler Birliği'nde geçirdiği 11 yıl sonunda 1958'deki General Kasım darbesinden sonra Irak Kürdistanı'na döndü ve Irak devleti ile bir takım anlaşmalar yaptı. Ancak bu anlaşmalar hep Irak devleti tarafından uygulamadan kaldırıldı. Irak iç ve dış sorunlarını çözümlediği ölçüde Kürtlerle yapmış olduğu anlaşmaları rafa kaldırarak sorunu şiddet kullanarak halletme yoluna gitti. 13 yıllık zorlu savaş sonrasında 1971'de Kürt hareketi tarihte ilk defa bir devletle görüşmeler yoluyla bir anlaşma imzalamasına elverişli oldu. Tekrarda mahzur yok Kürtler ilk defa bir devletin, zayıf bir anını kurtarmak için verdiği sözlerden farklı olarak, bir devletle (Irak) eşit şartlarda masaya oturmuş ve bunun sonucunda "özerklik anlaşması" imzalamıştı. (Chris Kutschera, "Le probleme Kurde" s. 134, 144. Les nouvelles question d'Orient, Pluriel, Paris, 1991).

1975'te İran Şahı'nın Saddam Hüseyin'le anlaşması sonucu İran, Molla Mustafa Barzani'ye olan yardımını kesince, Kürt direnişi kısa sürede Irak ordularınca ezildi. Bu dönemde Molla Mustafa Barzani Kürt sorununu uluslararası basının gündemine sınırlı da olsa sokmayı başarmıştı.

1975 yenilgisinden sonra 15 uzun yılı katliam ve sürgünlerle geçiren Kürtlere 1990 yılında batılı güçler uluslararası planda birden bire ilgi duymaya başladılar. Bunun da nedeni Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesi idi. ABD ve batılı güçler bölgedeki menfaatleri gereği Saddam'la yapılacak mücadelenin kamuoyu nezdinde meşruiyetini sağlamak ve Saddam'a karşı bölgede yerli bir güce olan ihtiyacı gidermek için Kürtlere ihtiyaç duydular ve böylece Körfez Savaşı esnasında Saddam'ın Kürtlere uyguladığı vahşetin resimleri ile Kürtler, Sevr'den sonra ikinci defa uluslararası politikanın bir elemanı haline geldiler. Tabii Güney Kürdistanlı güçler de bu süreçte bir "Kürdistan Cephesi" oluşturarak 1971 otonomi anlaşmasını tekrar uygulamaya koymak için hareketlendiler. Saddam'ın askeri gücünü Kuveyt'e yığması, Güney Kürdistan'daki işgal gücünü kısmen çekmesini sağlamıştı. ABD ve müttefiklerinin Irak'a karşı

Son yıllarda insan haklarının ulus-devletin bir iç sorunu olmaktan çıkarak, insanlığın sorunu haline gelmeye başlamasıyla, "azınlık hakları" Birleşmiş Milletler öncülüğünde bir çok uluslararası sözleşmenin konusu haline gelmiş, çeşitli kurumlar oluşturularak insan hakları ihlalleri izlenmeye, yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır.

harekete geçmesi ve ardından Irak ordusunda ciddi bir ağırlığı olan Cahş'ların (korucu) bir anda Kürt cephesine geçmesi ile uluslararası ortamın da uygun

olduğunu düşünen Güneyli Kürtler, yeterli hazırlıkları yapmadan ayaklandılar. Ancak ayaklanmanın başlangıcında yönelmeleri gereken Kerkük'teki seçkin devrim muhafızları tarafından çok kısa sürede yenilgiye uğratıldılar. (Chris Kutschera, "La defi kurde ou le reve fou de l'indépendance" Bayard edition - Paris 1997 sf. 92-101). Sonuçta 2 milyondan fazla Kürt, Türkiye ve İran sınırlarına dalga dalga vurdu ve bunun karşısında dünya harekete geçmek zorunda kalarak acil yardım eylemini başlattı. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Güney Kürdistan'ın bir bölümünü kapsayan 36. Paralel'in kuzeyini Saddam Hüseyin'e yasakladı. Fiili olarak Kürtlerin yönetimine geçen Güney Kürdistan devletleşme imkanını elde etmiş, 1992'de seçim yapılmış, bölge parlamentosu ve hükümet oluşturulmuştur. Ancak Kürtlerin kendi aralarındaki kardeş kavgaları bu sempatinin yoğunlaştığı dönemde olaylara gölge düşürdü. Ancak Saddam'ın halen iktidarda oluşu ve ABD ile sorunlarının sürüyor olması, Kürtlerin bugün de bölgedeki konumunu etkilemektedir. Bu avantajlı durumun Kürt halkının lehine çevrilmesi, Kürt önderliklerinin birlikte hareket edebilecekleri bir politik yapıdan geçmektedir.

1990'lı yıllar, Sovyetler'in çöküşü ile ABD hegemonyasında yeni bir dünya düzenine geçilirken, soğuk savaş döneminin bir getirisi olan Ortadoğu'daki statükonun sona ermesini sağlamış ve Kürtlerin tarih sahnesine çıkmasına olanak tanımıştır.

Son yıllarda insan haklarının ulus-devletin bir iç sorunu olmaktan çıkarak, insanlığın sorunu haline gelmeye başlamasıyla, "azınlık hakları" Birleşmiş Milletler öncülüğünde bir çok uluslararası sözleşmenin konusu haline gelmiş, çeşitli kurumlar oluşturularak insan hakları ihlalleri izlenmeye, yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye cephesinde ise, Avrupa'ya yönelen Kürt göçü 1980 darbesiyle giderek artmış ve çeşitli Avrupa ülkelerinde bir milyon civarında Kürdistanlı, buldukları ülkelerde dernekler, enstitüler, işyerleri, radyolar kurarak bölge halkları ve devletleri ile sosyal, ticari, kültürel, diplomatik vb. ilişkiler kurmuş ve Avrupa'nın Kürt sorununda duyarlılığının artmasında etkili

bir rol oynadılar. TC'nin Kürdistan'daki katliam, imha ve göç politikaları ve işkence uygulamaları, Avrupa'da oluşan bu insan hakları ihlallerini izleyen

kurumların en temel uğraşları haline gelmiştir. PKK, önceden programladığı diplomatik ilişkileri koordineli bir biçimde değerlendirerek önemli merkezlerde, ya diplomatik temsilcilikler açmış ya da bunun temellerini atmıştır. Kürt sorunu yıllardır Kürdistanlılar tarafından Avrupa'nın pek çok ülkesindeki kitlesel gösteriler, etkinlik ve festivaller ve diplomatik temaslarla beraber lobi faaliyetleri, Türkiye'ye yönelik protestolar ile giderek dünyanın gündemine daha ağırlıklı biçimde girmeye başlamış, Avrupa'daki kitlesel etkinliklerle kamuoyu oluşturulmuş ve uluslararası platformlarda Türkiye yalnızlaşma sürecine girmiştir.

Öcalan'ın İtalya'ya gelmesi birden bire Avrupa ülkelerini bu konuda tavır almak zorunda bıraktı. Tabi ABD'nin Öcalan'ın Türkiye'ye verilmesini istemesinin Avrupa ülkeleri üzerinde etkili olmuş, onların tavırlarına yansımıştır.

İtalya ne Suriye, ne de Rusya'dır. Suriye Ortadoğu'nun kilit devletlerinden birisi olsa da ABD ve TC'nin baskılarına uzun süre dayanamamıştır. Rusya ise Sovyet rejiminin yıkılmasından sonra ekonomik ve politik erezyon sürecine girmiş, Kürt yanlısı bir eğilime sahip olmasına rağmen tam da bu sorunlu dönemde başının ABD ve dünya bankaları tarafından ağrıtlmasını istemiyordu. İtalya ise NATO, Avrupa Birliği ve OECD gibi dünya politikaları ve ekonomisine yön veren uluslararası örgütlerin üyesi ve dünyanın 5. büyük ekonomik gücüdür. İtalya'nın bir diğer farkı politik yapısının 50 yıldan bu yana işleyen demokratik bir sistem üzerine oturmuş olması ve demokrasinin geliştirilebilmesi için ağır bedellerin ödenmesinin karşısında güçlü bir kamuoyuna sahip olmasıdır. Diğer yandan, faşizmin olumsuz anılarını silmek ve dünyaya insan hakları savunucusu bir ülke olduğunu göstermek için A. Öcalan'ın Roma'ya gelişi İtalyanlara bu fırsatı sağlamıştır. İtalyan kamuoyu, aydın ve demokrat çevreler; Kürt sorunu, ulusal ayaklanmalara doğru bakış, Avrupa'nın rolü üzerine tartışmalarla çalkalanmaktadır. Bu vesileyle İtalyan demokrasininin önemli bir sınavdan geçtiğini düşünenler çoğunluktadır.

Avrupa Birliği de Türkiye'nin tehdit ve şantajlarına karşı İtalya'nın yanında olduklarını ve Türkiye'nin tutumunda ısrar etmesi durumunda Gümrük Birliği'nden çıkarılacağı- nı açıklamıştır. Ayrıca Sosyalist Enternasyonal de Türkiye ve ABD karşısında İtalya'yı destekleyen bir tavır olarak Avrupa'nın ABD'ye karşı politika geliştirmesinde desteğini ifade etmiştir.

Son yıllarda bütün önemli sorunlar ABD'nin hegemonyası altında çözülmüş ya da çözülmüş gibi gösterilmiştir. Somali, Yugoslavya, Filistin, Zaire, Kenya vb. Dünyanın

bu tek kutuplu döneminde Avrupa Birliği de sadece ekonomik bir örgütlenme olarak kalmak istemediği için politik, askeri ve sosyal kurumlarını da oluşturmakta bir hayli yol almıştır. İtalya da bu anlamda Avrupa Birliği'ni politik olarak fonksiyonel kılmak istediği için A. Öcalan olayında yalnız karar vermeyerek, diğer ortak ülkeleri karar sürecine katmak için temaslar kurmuş, bu amaçla topluluğun başlıca ülkelerine geziler yapılmıştır. Bunun akabinde Fransız Cumhurbaşkanı J. Chirac açıkça İtalya'yı desteklediklerini açıkladı. Almanya ise Öcalan'ın iadesini istemeyerek İtalya'yı fiili olarak desteklediğini göstermiştir. Avrupa Birliği de Türkiye'nin tehdit ve şantajlarına karşı İtalya'nın yanında olduklarını ve Türkiye'nin tutumunda ısrar etmesi durumunda Gümrük Birliği'nden çıkarılacağı- nı açıklamıştır. Ayrıca Sosyalist Enternasyonal de Türkiye ve ABD karşısında İtalya'yı destekleyen bir tavır olarak Avrupa'nın ABD'ye karşı politika geliştirmesinde desteğini ifade etmiştir.

İtalya hükümeti bu tavrını, Kürt sorununun çözümü için uluslararası bir konferans düzenlenmesi önerisini

daha da ileri götürmüş, bu öneri AB dışişleri bakanları toplantısı (Brüksel) ile AB zirvesine (Viyana) taşınarak bu iki önemli organın da desteği sağlanmış- tır. Yani A. Öcalan sorunundan Kürt sorunu noktasına gelinmiştir.

Bu süreçte Avrupa'daki Kürt diasporasının bulunduğu ülkelerde ve Roma'da Kürtler; yaptıkları gösteriler, açlık grevleri ve mitinglerle kamuoyu yaratmada, önemli bir faktör olduklarını bir kez daha göstermişler, İtalyan sivil toplum kurumları ile kurdukları diyaloglarla da doğrudan diplomasi konusunda başarılı bir sınav vermişlerdir.

Neticede A. Öcalan'ın İtalya'ya gelmesi Avrupa, ABD çelişkisini derinleştirmiş; Avrupa'nın da Kürt sorununda inisiyatif koyabilecek bir güç olduğunu göstermiştir. Ancak bu sürecin olumlu sonuçlanabilmesi için Avrupa'nın çözüm politikalarında ısrarlı olması gerekmektedir.

Son söz olarak Kürt sorununun yeni bir döneme girdiğini söyleyebiliriz. Kürt sorununun uluslararasılaşmasını engellemek için çaba gösteren TC kendi şoven girişimleriyle bu süreci hızlandırmıştır. ☺

Medya Kitabevi

Kürtlerin tarihi, müziği, coğrafyası, siyasi tarihi, dili, edebiyatı, etnografik ve etnolojik geçmişi ve genel olarak Kürt kültürü ile ilgili Kürtçe ve Türkçe yazılmış kitapların yanısıra Kürtçe CD ve kasetleri bir arada bulabileceğiniz bir merkez...

Bir yıldan beri sürdürülen "Her Eve Bedava Kürtçe Alfabe" kampanyası devam ediyor.

Not: Postayla adresine alfabe isteyenler, posta pulu göndermeleri halinde bu hizmetten faydalanacaktır.

İstiklal Cad. Aznavur Pasajı, No:212/3 Galatasaray / İstanbul (Galatasaray Lisesi Karşıısı) Fax: (0212) 245 35 91

Kürt Sorununda Militarist Konsept ve Kürt Hareketi

Yaşar Karadoğan* PKK lideri Abdullah Öcalan'ın şimdilik İtalya'da biten zoraki yolculuğu, belli bir süre Türkiye'deki siyasi gündemin başında yer aldı; dünya basınında da belli ölçülerde Türk devletinin Kürt politikası ve PKK'nin niteliği üzerine tartışmalara yol açtı. Şimdi genel anlamda belli tartışmalar yürütülüyor. Abdullah Öcalan'ın "müebbet mahkum" olduğu mekandan çıkmasıyla ilgili çeşitli sorular gündeme geldi. Bu soruları şöyle özetlemek mümkün:

- Abdullah Öcalan'ın Suriye'yi terketmesi Türkiye'nin gazete sayfalarında yürüttüğü ve "kazandığı" propagandatif politika sonunda mı gerçekleşti, yoksa ABD'nin bölge politikaları nedeniyle ve Golan Tepeleri'yle ilgili Suriye'ye verildiği ileri sürülen vaatlerle mi ilgilidir?

- Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkması Kürt hareketini nasıl etkileyecek?

- Abdullah Öcalan'ın bir "Kurtarılmış Kürdistan"a değil de, "emperyalist" dediği mekanlara yolculuk etmesi, daha önce Avrupa'da olmayı "işbirlikçilik, reformistlik ve ajanlık" olarak suçlarken, şimdi Avrupa'yı "ikametgah" olarak seçmesi PKK'yi ve ideolojik retorikini nasıl etkiler?

- Abdullah Öcalan ve PKK gelinen bu noktadan sonra "siyasallaşabilir" mi?

- Türkiye'nin geleneksel militarist konseptinin değişmesi mümkün mü?

- Suriye'nin PKK üzerindeki kontrolü ortadan kalkar mı, ya da bundan sonra nasıl şekillenir?

- Türkiye ile İtalya arasındaki ilişkiler nasıl bir seyir izleyecek?

- Abdullah Öcalan Türkiye'ye iade edilir mi? Edilmezse Avrupa'da kalması mümkün mü? Ya da yeni Kürt mezarlıklarının oluşacağı 3. bir ülkeye mi gider?

- Abdullah Öcalan hangi şekillende Kürtleri temsil ediyor ya da edebilir?

Bu sorulara eldeki veriler, edindiğimiz bilgi ve deneyimler ışığında bu yazının boyutları içinde yanıt arayacak, yorumlamaya ve düşüncelerimizi analitik bir değerlendirmeye okuyucuya sunmaya çalışacağız.

Türkiye'nin Kürt politikası ve militarist konsept

"Vur kurtul" diye özetlenebilecek Türkiye'nin bugün yürürlükteki Kürt politikası, 1920'lerin başlarında İttihat Terakki subaylar ve Mustafa Kemal tarafından oluşturuldu. Bu politika Osmanlı'nın Hamidiye Alayları gibi kimi politikalarına benzer unsurlar içerse de sorun yaklaşım karakter olarak farklıdır. Osmanlı döneminde Kürtler potansiyel olarak bir tehlike olarak görülmezdi. Zaman zaman Kürt aşiret beylerine karşı cezalandırıcı olmuşsa da, Osmanlı en güçlü döneminde Kürtlerin beylikler şeklinde özerk yaşamlarını kabul etmiştir. Kürt sorununda militarist politikalar Abdülhamid döneminde şekillenmeye başladı; İttihat Terakki darbesinden sonra da bugünün öncülü olan soykırım politikası benimsendi. Amacımız tarih tartışması yapmak değil. Ancak tarihsel gelişmelerin güncelleştirilerek yeniden tartışılması gerektiğinin önemine inanıyoruz. Çünkü Türkiye Kürtleri'ndeki tarih anlayışı, "Kürtler olarak filan tarihte ayaklandık, şanlı Kürt ayaklanmaları her defasında acımasızca bastırıldı.." gibi Türk resmi tezlerini doğrulayan, dolayısıyla Kürtlere karşı

*Yazar

Sahte vaatlerle Kürtleri oyalayan Mustafa Kemal, Ali İhsan Paşa vasıtasıyla Berzenci'ye "Hilafet sınırları içerisinde otonomi" önerirken; Berzenci İngilizlere karşı kışkırtıldı ve alttan alta desteklendi. Berzenci ile Türkler arasında o günlerde bir toplantı yapıldığı ve antlaşmaya varıldığı söyleniyor. Berzenci'yle yapılan antlaşmayla neler vaad edildiği bilinmiyor.

yürütülen soykırım politikalarını meşrulaştıran acemi ve güdük bir tarih anlayışdır. Kürt tarihinin tartışılması sadece devlet yasaları çerçevesinde değil; Türkiye Kürtleri arasında da bir tabudur. Tarihe ilişkin tartışmalar kazanç ve kayıplar açısından değil de, ölenlere ağıt yakmak gibi duygusal bir temelde değerlendirilir. Bu nedenle de, ne devletin politikaları, ne de Kürtlerin bu politika karşısında sergilediği tavır objektif bir biçimde değerlendirilemiyor. Bu duygusallık, entelektüel birikimi sınırlı, eklektizmin egemen olduğu Kürt politik dünyasının da ana damarını oluşturmaktadır. Bu konuda bir tartışma açmak için bazı konulara genel hatlarıyla değinmekte yarar var. "Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkmasıyla bunların ne ilgisi var?" diye sorulabilir. Kanımızca var: Çünkü Türkiye'nin Kürt sorununa ilişkin izlediği militarist konsept son onbeş yılda ortaya çıkmış bir olgu değildir. Bu nedenle 20. yüzyıldaki Kürt silahlı hareketlerinin bu militarist konseptle ilişkilerini, son olarak da "liderinin" başlangıçtaki subjektif konumlanışıyla PKK'nin bugünkü objektif durumunu ele alıp yüksek sesle tartışmak zorundayız. Bu anlaşılırsa, Türkiye'deki derin devletin, PKK dışındaki siyasi Kürt yapılanmasının taleplerini görmezden geldiğini ya da yılın 365 günü PKK'nin saldırısı altında olan legal-illegal Kürt yapılarının da "PKK'nin uzantısı" olarak görülmesinin altındaki politika da anlaşılabilir olur!

Kürt tarihinin tartışma noktalarından birisi Berzenci hareketi ve bunun Kürtlerin kayıp ve kazanç hanesine neler kaydettiğidir. 15 yıl önce, Berzenci ayaklanması belki de Lenin'e yazıp cevap almadığı mektupları ve o günün koşullarında Lenin'e karşı adını koyamadığımız öfkeler nedeniyle içimizde heyecan kasırgaları yaratıyordu. Uzun bir süre tarih üzerinde yaptığım çalışmalardan sonra bugün Berzenci'nin çapsizliğinin Kürtlere çok pahalıya mal olduğuna kanaat getirmiş bulunuyorum. Bu nedenle söz kestirmeden Berzenci ile başlamak istiyorum.

Aslında Mahmut Berzenci'nin İngiliz mandasında oluşacak bir Kürt bağımsızlığını elinin tersiyle itip Türklerle ittifakı yeğleyerek, Türk sınırları içinde "otonom" olma aldatmacasına kapıldığı günleri irdelediğimizde, Kürt hareketine karşı planlı bir devlet suikastinin o günlere uzanan ipuçları ortaya çıkıyor. Mustafa Kemal, Vahdettin tarafından Samsun'a gönderildiği sırada onun arkasındaki Türk subaylarının kafasında Kürt sorununun "nasıl çözümleneceği", Kürt taleplerinin manipülasyonlar ve kışkırtmalarla nasıl meşru zeminlerden kopartıl-

cağı belki çok ayrıntılı olarak planlanmamıştı ama denilebilir ki bu konudaki ana stratejisi belliydi.

Koçgiri ayaklanması sırasında Nurettin Paşa'nın izlediği militarist uygulamalarla bu politikanın ilk adımları atıldı. Osmanlı anlayışının egemen olduğu ilk Meclis'te Nurettin Paşa'nın bu uygulamaları teşhir ve mahkum edildi.

Mustafa Kemal'in Kürt politikası daha o günlerde açıldı. Daha 1919'da Kürt kulüplerinin faaliyetlerine katılan Kürt ileri gelenlerinin kovuşturmayla uğraması, Malatya Mutassarıfı ve İngiliz Binbaşısı Noel'e karşı geliştirilen politikaya ilişkin ayrıntılar, Mustafa Kemal'in o dönemdeki telgraf ve tamimleri arasında bulunuyor. Nurettin Paşa'nın da Koçgiri'deki katilliğinden bir süre sonra Mustafa Kemal tarafından taltif edilmesi, Kürtlere karşı uygulanan militarist politikanın tarihsel arkaplanı olduğunu göstermektedir. Nurettin Paşa, bugünkü adıyla İmranlı olan Koçgiri'nin üstüne yürümeden Kürtler'le uzlaşma olanakları olduğu halde, "ordu buraya kadar gelmiş geri dönmez" diyerek, İttihat Terakkicilerin kafasındaki plana göre hareketini sürdürmüştü.

Bundan sonra ise Mustafa Kemal, Kürtlerin dağınlığımı değerlendirerek sahip oldukları statüden daha da kötü bir statüye mahkum edilmelerinin politikalarını adım adım ördü. Sahte vaatlerle Kürtleri oyalayan Mustafa Kemal, Ali İhsan Paşa vasıtasıyla Berzenci'ye "Hilafet sınırları içerisinde otonomi" önerirken; Türkiye Kürtleri arasında "Hilafet ve müslümanlık elden gidiyor" sloganlarıyla destek aradı. Tek tek Hacı Musa Beg, Cemilê Çeto gibi Kürt aşiret reisleriyle ilişki kurdu, onları onore eden telgraflar gönderdi. Berzenci İngilizlere karşı kışkırtıldı ve alttan alta desteklendi. Berzenci ile Türkler arasında o günlerde bir toplantı yapıldığı ve antlaşmaya varıldığı söyleniyor. Berzenci'yle yapılan antlaşmayla neler vaad edildiği bilinmiyor. Kürt aydınları bilmek için üzerinde kafa da yormadılar. Berzenci kendisine verilen İngiliz danışmanlara, İngiliz Şemsiyesi'ne başlangıçta büyük iltifat gösterdi. İngilizlerin Kürt aşiretlerini kendisinin liderliğine angaje etmesini sevinçle karşıladı. Sonra Türk subayların vaatleri ve kışkırtmaları sonucu, hem de İngiliz subay ve sivil yetkililerin Dihok ve Zaxo'yu da Berzenci'nin otonomi sınırlarına dahil etmek için bölgeye ikna turuna çıktıkları sırada, silaha sarıldı. Bazı İngiliz subaylar öldürüldü. Şırnak'lı Ahdurrahman Paşa "gavur kellesi getirene" ödülleri dağıtıyordu. Urfa'da Kürt aşiretleri arasındaki çelişkiler de bu sırada Türkler tara-

Daha önce Osmanlı'ya karşı ayaklandıkları için hapsedilen Kürt aşiret beyleri hapisten salıverilip Fransız ve İngilizlere karşı milis olarak örgütlendirildiler. Oysa o sırada Mustafa Kemal ve arkadaşları İstanbul'u işgal altında tutan İngiliz ve Fransızların burnunun kanamaması için azami gayret gösteriyordu. Yine dolduruluşa getirilen Kürtler bindikleri dalı kesiyorlardı.

findan derinleştirilmeye başlandı. Daha önce Osmanlı'ya karşı ayaklandıkları için hapsedilen Kürt aşiret beyleri hapisten salıverilip Fransız ve İngilizlere karşı milis olarak örgütlendirildiler. Oysa o sırada Mustafa Kemal ve arkadaşları İstanbul'u işgal altında tutan İngiliz ve Fransızların burnunun kanamaması için azami gayret gösteriyordu. Yine dolduruluşa getirilen Kürtler bindikleri dalı kesiyorlardı. Amasya Tamimi'nde alınan bazı kararlar da M. Kemal'in Kürt politikasına ilişkin yeterince ışık tutuyor. Kürt hareketi kendi tarihini stratejik ve siyasi olarak değerlendirme yetisinde olmadığı için, doğruluğuna yanlışlığına bakmadan Kürtler'le ilgili her türlü bilginin ve teorinin üstüne balıklama atladı, tarihi yanlış öğrendi, bunun içinde politikasının koordinatlarını yanlış belirledi. Berzenci'nin kendi adına "pul basması", onun hakkında olumlu şeyler söylemek için yeterli olmuyor.

Sonuçta, Ortadoğu'nun ve Mezopotamya'nın sınırlarını çizen Gertrude Bell'in tepesi attı. Lawrence'in itirazlarına rağmen, Churchill'i de ikna ederek Kürtlere çok acı bir ders verdi. Arapları ikna ettikten sonra İngilizler Musul-Kerkük'ü de Irak sınırlarına dahil ettiler ve M. Kemal'i marke etmekten vazgeçtiler. Böylece Kürt mandası fikri İngiliz arşivlerinde raflara kaldırıldı. Önce Suudi Arabistan, sonra Irak kuruldu. Suudiler "kutsal toprak"ları "gavur" himayesine bırakmakta bir sakınca görmezken, Kürtler Berzenci'nin yanlış politikası sayesinde avuçlarını yaladılar. Saat beş olduğunda "İngilizlerin beş çayı" olduğunu bilecek kadar "zeki" olan ve bu nedenle her gün saat beşte ateşkes ilan eden Berzenci'ye ise hapis ve sürgün yolları görüldü. Kürt hareketi, Berzenci'nin İngiliz emperyalizmiyle uzlaşmamasını büyük bir "anti-emperyalistlik" olarak değerlendirerek onunla övündü. Berzenci, İngiliz emperyalizmine karşı "kahramanlar" gibi savaştı ama Lenin'e gönderdiği mektuplara cevap bile alamadı. Araplar ve Türkler, İngilizler'den Amerikalılara ve Bolşeviklere dek herkesle uzlaştılar. Sonuçta onlar ulusal devlet sahibi oldular. Kürtler ise Arapların, Türklerin, Acemlerin ikinci sınıf vatandaşları bile' olamadı. Ortadaki bilanço budur. "Anti-emperyalizm"le orgazm olmakla, hiçbir şey ifade etmeyen Berzenci pullarıyla kafa bulmakla Kürtlerin statü sahibi olması farklı şeylerdir.

Öte yandan, bugün Türk gazetelerinin küfür etme yarışına girdikleri İtalya, İngiliz-Fransız ittifakını bu iki güç arasındaki Musul-Kerkük paylaşım kavgasını da bahane ederek parçaladı. İşgal güçlerinin Mezopotam-

ya'nın paylaşımı konusunda girdikleri kavgada, Fransızlar paylarına düşeni alamayınca, el altından M. Kemal'i güçlendirmeye başladılar. İtalyanlar, "hurdaya" çıkarılmış Osmanlı silahlarını satın alarak M. Kemal'e ilettiler ve Yunanlılar yalnızlaştırılarak, ateş güçleri etkisizleştirildi. Yakın tarih irdelenince İtalya'nın "Kürt hamiliğine" mi, yoksa Türkiye'nin "güvenilir bir müttefiki" olmaya mı daha yakın olduğu iyi anlaşılır.

İngiliz ve Fransızların İstanbul'da bulunuşlarının en önemli nedenleri Rusya'daki Bolşevik devrimine karşı yürütülen mücadeleyi destekleme ve Mezopotamya petrolleriydi. Önyasya'daki Bolşevik karşıtı direniş bastırılmışken, Kırım'da ise sürüyordu. Kırım'dakine destek sunmak için en ideal yer İstanbul'du. Kırım'daki anti-bolşevik direniş de kırıldıktan sonra Lenin'in Rusyası da İngiltere'yle ikili bir antlaşma imzaladı. Avrupa'daki politik hareketler ve İran'daki Gılala köylü hareketlerinden uzak duracağına garanti verdi. M. Kemal'e vagonlarla altın, gemilerle silah gönderdi. İngilizler amaçlarına ulaştıktan sonra İstanbul'da bulunmalarının bir anlamı kalmamıştı. O noktadan sonra Türkiye, Çarlık Rusyası'ndan kalma sıcak denizlere inme politikasına karşı bir tampon bölge olarak değerlendirildi. M. Kemal desteklendi; Mustafa Kemal, İngilizlerin "Kürt mandası" fikrinden vazgeçmesine karşılık, Musul ve Kerkük üzerindeki haklarından vazgeçti. Öte yandan Enver Paşa'nın ilişkileri kullanılarak Sovyetler Birliği'nin desteği sağlandı. ABD'nin sempatisini kazanmak için Mustafa Kemal, Halide Edip Adivar vasıtasıyla "Amerikan mandası" fikrini de tartıştırdı. Sonuçta Türkiye devleti herkesin kuruluşuna destek olduğu bir devlet oluverdi.

1924'e gelindiğinde Türkiye devleti kurulmuştu! Kala kala M. Kemal'e muhalif asker-bürokrat yönetici ve temsilcilerle, Kürt sorunu kalmıştı. Azadi Cemiyeti ve yöneticileriyle ilgili bilgiler sovyetlerin kızıl yönetiminin desteğiyle M. Kemal'in 1924'te Pasinleri ziyareti sonrasında kızıl komünistlerin Erzurum Konsolosluğu'ndan elde edilmişti. Cibranlı Miralay Halit Bey, M. Kemal'in Pasinler "ziyareti" sonrası tutuklandı ve idam edildi. Bunu Yusuf Ziya Bey izledi. 1925'te Kürtler Piran'da devlet tarafından ayaklanmaya teşvik edildiler. Ayaklanma Şeyh Sait'in omuzlarına yıkıldı. Varolan bilgiler de gösteriyor ki Şeyh Sait'in bacanağı Binbaşı Kasım, başından beri M. Kemal'le ilişki içindeydi. Şeyh Sait'in yakalanmasında da ikna edici olmuştu. Şeyh Sait direnişiyle M. Kemal iki kuş birden vurdu. O'nun sayesinde Kürtlerin

Sonuçta, Ortadoğu'nun ve Mezopotamya'nın sınırlarını çizen Gertrude Bell'in tepesi attı. Lawrence'in itirazlarına rağmen, Churchill'i de ikna ederek Kürtlere çok acı bir ders verdi. Arapları ikna ettikten sonra İngilizler Musul-Kerkük'ü de Irak sınırlarına dahil ettiler ve M. Kemal'i marke etmektен vazgeçtiler. Böylece Kürt mandası fikri İngiliz arşivlerinde raflara kaldırıldı.

potansiyel siyasi ve dini liderleri imha edildi. Mustafa Kemal karşıtı muhalif siyasiler ve basın susturuldu. Şeyh Sait olayının M. Kemal'e kazandırdıkları ve Kürtlere kaybettirdikleri açısından ele alınması kaçınılmaz ve gereklidir. Muhasbesinin yapılması gereken canalcı nokta burası ve "Pirandaki provakasyon" denip üstü örtülen olaydır. Kürtlere karşı izlenen militarist, soykırımcı politikaların dış dünya da meşru görüldüğü yıllar açısından önemli olması itibarıyla 1921-1925 yılları kilit yıllardır. Batı'ya ve Sovyetler'e karşı "Kürt talepleri"nin "islamist" talepler olduğu fikri ileri sürüldü. Şeyh Sait direnişinin başladığı günlerde, Mustafa Kemal'in Konya ziyareti ve burada yaptığı bir konuşma vardır. Söz konusu "tekkelere" karşı mücadele bu konuşmayla başladı. Bir yanda "şeriat" isteğiyle ortaya çıktığı söylenen bir "ayaklanma", diğer yandan Mustafa Kemal'in Konya konuşması. Yeri gelmişken söyleyelim; Kemalizmin İngiliz destekli ve kışkırtması olarak değerlendirdiği Şeyh Sait olayı ile ilgili zamanın İngiliz basınında Şeyh Sait direnişine ilişkin sempati belirten bir cümle bile yer almamaktadır.

Şeyh Sait direnişi soykırım ve diktatoryal politikaların yaşama geçirilmesinde bir gerekçe olarak kullanıldı. Bundan sonra Dersim'in ele geçirilme politikaları devreye sokuldu. Dersim'de ayaklanma diye bir olgu söz konusu değildi. Alpdoğan komutasındaki askeri güçler çok önceden köprü ve benzeri istihkam faaliyetlerine, Seyid Rıza'nın eşi Besê ile ilgili çirkin iddiaları da içeren yoğun bir propagandaya başladı ve Kürtleri silaha sarılmaya teşvik ettiler. Dersim'in ele geçirilmesi temel amaçtı ve bu amaca da ulaşıldı. Türk devletinin Kürt halkına ve istemlerine karşı belirlediği stratejik konsept, 1930'larda teorize edildi. Şeyh Sait gibi ulusal özellikleri de olan önemli bir dini liderin devreden çıkarılmasından sonra yürürlüğe giren tenkil politikası, Dersim katliamından sonra asimilasyon gibi politikalarla daha da derinleştirildi. Kürdistan 1. Umumi Müfettişi Abidin Özmen'in o yıllarda yazdığı rapor, bu militarist konseptin detaylarını daha o zamandan ele veriyor.

Kısacası Dersim katliamından sonra Türk devletinin Kürt politikasında militarizmin yanında, klasik sömürge politikaları yeniden biçimlendirilerek kullanılmaya başlandı.

Kürt hareketinin ve taleplerinin içinden geçtiği evrelerin, Türkiye'nin Kürdistan politikalarının yeniden ele alınması gerekiyor.

Dolayısıyla devletin Kürt sorunundaki stratejik askeri ve politik konsepti analize tabi tutulması gereken en önemli noktadır. Bu noktada yoğunlaşmak ve devletin 80 yıllık konseptini iyice anlamak, devlet politikalarının günümüze değin izlediği tarihsel seyri kavramak açısından zorunludur.

Dünyada ve günümüzde Kürt sorunu gibi sorunlar karşısında egemenlerin izlediği politikalar farklılaşmıştır. Bu tür soykırım hareketlerinde psiko-sosyolojiden kontr-gerillaya kadar bir çok konsept kullanılmaya başlanmıştır. İsrail, 1969'da siyasi mücadele kararı alan FKÖ'ye karşı Hataylı bir alevi ailenin çok korkak bir çocuğu olan Abu Nidal'i önce FKÖ içinde konumlandırmış, sonra da onu FKÖ ve Filistin hareketine karşı kullanmıştır. Abu Nidal de büyük bir tesadüf eseri silah-tan-külahtan çok korkan, aşağılık duygularının ruhunu kemirdiği bir ruh hastasıydı. FKÖ'nün Ürdün'den Avusturya'ya kadar tüm dostlarına karşı İsrail tarafından tepe tepe kullanıldı. İlginç olan o da "Bağımsız Büyük Filistin" istiyor ve Arafat'ı "işbirlikçi ve reformist" olarak niteliyordu. FKÖ'nün 5 kurucusundan ikisi Abu Nidal tarafından öldürtüldü, sonuncusu, 1990'da Tunus'ta İsrail ajanları tarafından öldürülen Abu İyad'dı. İsrail, Abu Nidal'ı gerekçe göstererek Lübnan'dan Ürdün'e dek bir çok yerde istediği gibi at oynattı. "Anti-empyalist" Abu Nidal'a karşı ne CIA ne de MOSAD'dan herhangi bir misilleme yapılmadı. Şimdi Mısır'da son günlerini yaşadığı öne sürülen Abu Nidal'ın Kürtlere de bir yararı dokundu. Suriye'de PKK'yi eğitti. Abu Nidal deşifre olduktan sonra İsrail, önce Emel'i sonra da Hamas'ın kurulmasına önyak oldu. Şimdi sormak gerekiyor: Hamas'ın çizgisiyle Filistinli mi kazanıyor, yoksa LİKUD cephesi mi?

Sri Lanka'daki meşhur Tamil gerilla hareketi de İndra Gandhi tarafından oluşturuldu. Ve daha bir sürü örnek... Bir kısım Kürdün de siyonizmin işbirlikçisi olarak suçladığı Arafat iki hafta önce Gazze'de kırmızı halılının üstünden yürüyerek Filistin havaalanını açtı. Bu arada unutmadan hatırlatalım: İsrail ile Türkiye arasında 1959'dan beri çok iyi ilişkiler var!.

PKK'nin oluşumu ve kurdurulması

Şeyh Sait olayı sonrasında Kürtlerin hem siyasi hem de dini liderleri ortadan kaldırıldı. Dersim katliamında Kürtlerin fiziksel imhasıyla kalınmadı, düşünsel olarak

Araplar ve Türkler, İngilizler'den Amerikalılara ve Bolşeviklere dek herkesle uzlaştılar. Sonuçta onlar ulusal devlet sahibi oldular. Kürtler ise Arapların, Türklerin, Acemlerin ikinci sınıf vatandaşları bile olamadı. Ortadaki bilanço budur. "Anti-emperyalizm"le orgazm olmakla, hiçbir şey ifade etmeyen Berzenci pullarıyla kafa bulmakla Kürtlerin statü sahibi olması farklı şeylerdir.

da imha edildiler. Öyle bir imha edildiler ki, Dersim katliamından ancak onbeş yıl sonra kıpırdanmaya başlayabildiler. 60'lı yılların başındaki küçük yayın organları ve öğrenci-aydın etkinlikleri bile ortaya çıktığında; derin devlet, gazeteler aracılığıyla savunduğu iddiaların genel bir kanı haline gelmesi için, şunu ileri sürüyordu: "Kürtler silahlanıyor. Ülkemizin bölünmez bütünlüğüne kastetmek istiyorlar. Bağımsız Kürdistan kurmak istiyorlar..." Bu politika, PKK'nin silaha başvurmasından yaklaşık 25 yıl önceydi. Ama devlet politikasının retoriği o zaman da bugünkünün aynısıydı. Kürt yoktu... Kürtler Türk boylarından geliyordu ve dilleri dağda kala kala değişmişti! Kürt sorununu dış güçlerin bir kışkırtmasıydı v.s. 1959'da 50 Kürt aydını bu propagandalar sonunda tutuklandı ve askeri cezaevine kondular. Barzani'ye ait bir resim, bir telgraf metni delil gösterilerek Kürtler hapis ve sürgünle cezalandırıldılar. 1960 darbesinden sonra aralarında Av. Faik Bucak ve Kinyas Kartal gibi tanınmış Kürtlerin de bulunduğu 55 kişi Sivas'ta, kamplara dolduruldular. Kürt aileleri sürgün edildi. Bunu 1963'te 23'ler tutuklaması izledi. 1968'de Sait Elçi ve arkadaşlarının yargılandığı Antalya duruşması... Sonra DDKO tutuklamaları başladı ve Kürt aydını, öğrencisi ve köylüsü Şeyh Sait yargılamalarında olduğu gibi, Diyarbakir'de askeri cezaevinde toplu "yargılamalara" maruz kaldılar. Bir tek darağaçları eksikti. Bu yargılamalar esnasında ortada silah-külah ve bağımsız Kürdistan talebi yoktu. Demokratik talepler ve Kürt kimliğine sahip çıkma gibi bir siyasi duruş söz konusuydu. 1974 Affı'ndan sonra "Bağımsız Kürdistan" talebi, Türk soluyla hesaplaşma içine giren bir kısım Kürt yapılanmaları içinde savunulmaya başlandı. Ancak bu da Kürdün yurdunun boşaltılması, olağanüstü hal valiliği gibi sömürgeci uygulamalar, faşizmin kitle tabanı kazanması, halkı sindirmeye yönelik faili "meçhul" katliamlar için yetmiyordu. Sıkıyönetim, sorunu çözmüyordu. Türk solunun silahlandırılması, içine yerleştirilen ajan-provokatörler tarafından yönlendirilerek sivil faşizan güçlerin mobilize edilip örgütlenmelerinde devletin bekası(!) açısından olumlu sonuçlar vermişti ama yine de yeterli değildi.

1970'li yılların ortasında iki önemli gelişme yaşandı. Barzani hareketi, bütün öngörüsüne ve kuşkularına karşın, İsrail ve ABD'nin baskısı sonucu yaslandığı İran Şahı tarafından 1975'te yüzüstü bırakıldı ve Ceza-yir Antlaşması'ndan sonra hareketini geri çekmek zorunda kaldı. Bu esnada Suriye'de YNK kuruldu! Aynı yıllarda ise Ankara Tapu Kadastro merkezli PKK'nin farklı isimler

adı altında ortaya çıktığı görüldü. Sonradan PKK adını alan bu grubun lideri, entellektüel derinliği olmayan, hatta tarihsel bilgisi bile tartışılan Kürt çevrelerinde ciddiye alın-

mayan biriydi. PKK ortaya çıkışından itibaren marksist-leninist, bağımsız Kürdistan, silahlı mücadele ve ajan-işbirlikçilik gibi radikal söylemler etrafında şekillendi. Başlangıçtan itibaren devletin ve Türk sol hareketlerinin "İngiliz uşağı Kürtler"... "Milliyetçi işbirlikçiler" gibi söylemlerle büyük uyum gösterdi. Kürt hareketini ve Türk sol hareketlerini kendisine hedef olarak seçti. Bu hedef kapsamına daha sonra feodalizmle mücadele adı altında devletle ilişkileri son derece zayıf ya da bölgelerinde merkezi otoritenin egemenlik kurmadığı, mayasında Kürt yurtseverliği olan Bucak ve Raman gibi Kürt aşiretleri alındı. "Apocular" ve daha sonra da "PKK" adı gazete manşetlerine taşındığı sıralarda, Abdullah Öcalan Ankara'daydı. 80 öncesi herhangi bir örgütün yaptığı iyi-kötü herşey PKK'ye maledildi ve belleklerde bir öcü yaratıldı. 80 darbesinde ilişkisi olan olmayan herkes PKK'dan yargılanarak gelmekte olan öcünün nasıl tehlikeli bir şekilde kitleselleştiği, kanıtlanmak istendi. Darbeden daha bir yıl önce Temmuz 1979'da Abdullah Öcalan Suriye'ye gitti! 84'ten sonra ise militarizmin yıllardır düşünü kurduğu, eşi görülmemiş vandal politikaların kurumları Kürdün yurdunda adım adım oluşturulmaya başlandı. Olağanüstühal Bölge Valiliği... Köy Koruculuğu... DGM'ler... Yargısız infazlar... Cezaevi katliamları... Düşünce özgürlüğünü budayan her türlü yasa... Kürtlerin zorla göçettirilmesi... Faşizmin kitle tabanı kazanması... Kürtlerin birbirine düşman bir toplum haline getirilmeleri ve birbirine karşı güvensizleştirilmeleri...

Abdullah Öcalan, MİT ile olan ilişkilerini defalarca açıkladı. MİT'i kullandığını iddia etti. MİT'le olan ilişkilerini meşrulaştırmaya çalıştı. Kürtler bunu tartışmadılar. Uğur Mumcu Apo-MİT ilişkilerini ele aldığı için öldürüldü. Ardından geçen yıl aynı konuda CHP milletvekili Fikri Sağlar'a "bildiklerini anlatmaktan korktuğunu" belirten, MİT'in daire başkanı Eskişehir yolunda 1997'de bir kazayla ortadan kaldırıldı. Fikri Sağlar'ın dokunulmazlığının kaldırılması için DGM savcılarını so-ruşturma dosyaları oluşturdu.

Abdullah Öcalan'ın MİT'le ilişkileri kendisinin de ifade ettiği gibi ele alınıp başlangıçta "masum" bir özellik taşıdığı kabul edilse bile, süreç içerisinde nasıl bir işlem gördüğü ayan beyan ortadadır. Abdullah Öcalan'ın subjektif olarak ilişkisi devam ediyor mu, etmiyor mu?

Abdullah Öcalan'ın MIT'le ilişkileri kendisinin de ifade ettiği gibi ele alınıp başlangıçta "masum" bir özellik taşıdığı kabul edilse bile, süreç içerisinde nasıl bir işlem gördüğü ayan beyan ortadadır. Abdullah Öcalan'ın subjektif olarak ilişkisi devam ediyor mu, etmiyor mu? Bu da artık önemli değil. Önemli olan Abdullah Öcalan'ın objektif olarak yürüttüğü politikadır. Ve kanımca bu politika sadece Türk stratejik konseptine değil, İran, Irak ve Suriye'nin Kürtlere ilişkin yürüttüğü politikalara da hizmet etmektedir.

Bu da artık önemli değil. Önemli olan Abdullah Öcalan'ın objektif olarak yürüttüğü politikadır. Ve kanımca bu politika sadece Türk stratejik konseptine değil, İran, Irak ve Suriye'nin Kürtlere ilişkin yürüttüğü politikalara da hizmet etmektedir. PKK

sayesinde bugün Suriye Parlamentosu'nda Kürtlerin temsili söz konusu değildir. İran, Suriye ve Türkiye'nin başından beri stratejik bir tehdit olarak gördüğü Kürt Federe Devleti, PKK nedeniyle Türk savaş uçaklarının günlük bir manevra alanı olmuş durumda.

Abdullah Öcalan'ın ve PKK'nin Kürtlere kaybettirdiklerine yukarıda somut örnekler verildi. PKK ve şefinin militarist konsept içindeki yeri birkaç yıl önce Türk basınına yansımıştı. Yalçın Pekşen Türk generallerinin neredeyse Apo'yu koruduğunu, Apo giderse PKK'yi kontrol edemeyiz, dediklerini ve PKK sayesinde tüm Kürtlerin dünyaya terörist olarak kabul ettirildiğini Hürriyet gazetesinde yazmıştı. Bunlar ayrıntı gibi görünse de kanımca çok önemlidir. İtalya'da tartaklanan derin devletin parlak çocuğu Fatih Altaylı'nın 7 Ekim 1997'de Hürriyet'te yazdıkları da önemliydi: "PKK'nin bölünmesini iyice tartmak lazım. Sözde barışçı bir Kürt oluşumunun benzer bir sürece (FKÖ) yönelmemesi için, siyasi ve diplomatik önlemler şimdiden hesaplanmalı... PKK'nin bölünüyor olması seviniyecek değil, üzerinde uzun uzun düşünülecek bir haberdir.."

Derin devlet denen ceberrut aygıtın PKK'nin karşısında alternatif demokratik bir Kürt hareketini çok tehlikeli bulduğuna ilişkin daha onlarca örnek verilebilir. Fatih Altaylı'nın yazısı, Mahir Kaynak'ın açıklamaları akılda kalan küçük örneklerdir. Politikadan anlayan herkes bu resmi çok net olarak görebilir. Bunu bir Ertuğrul Özkök gibi Genelkurmay'ın ekzantrik sözcüleri, bir de ketum Kürt siyasetçileri görmüyor. Abdullah Öcalan 6 ay içinde ikinci kez derin devlet tarafından kollanıyor. İlkinde Şemdin Sakık'a karşı kollanmıştı. Özkök'ün yazdıklarından anlaşılıyor ki şimdi ise onu Pakistan gibi üçüncü bir ülkeye göndermek için gizli pazarlıklar yürütüyor.

Komploculukla suçlanacağımı biliyorum. Buna rağmen örnekler vermeye devam edeceğim. Bilindiği gibi 93 sonbaharında Ankara-Şam arasında benzeri bir "kriz" daha yaşanmıştı... Hürriyet gazetesinde o za-

manlar da savaş naraları atılıyordu. Hatta yine "Abdullah Öcalan'ın vurulması" gündemdedi. Tartışmaya Cumhurbaşkanı Demirel noktayı koydu: "Biz hukuk devletiyiz. Başka bir ülkenin toprağında operasyon yapamayız..." 94'te DEP davası-

nın karar oturumundan bir gün önce Hürriyet'te Apo ile Yaşar Kaya'nın fotoğrafı, "Hani ya ilginiz yoktu Yaşar bey" sürmanşetiyle yayınlandı. Yaşar Kaya Demirel'le görüşmesinden sonra, "devlet bilmiyor mu benim 30 yıldır illegal hareketle ilişkim yoktu" demişti. Hürriyet şimdi rüvanşı alıyordu. DEP'le PKK arasındaki ilişkiyi belgeleyen bu fotoğraf nasıl Hürriyet'e ulaşmıştı?

Geçtiğimiz Temmuz ayında ise İngiliz Lord Eric Eversbury'nin Şam'a yapacağı ziyarete ilişkin Kani Yılmaz ve Abdullah Öcalan'ın konuşma metni Hürriyet'te yayınlandı. PKK'den bir yalanlama gelmedi. Geçenlerde ise Apo'nun Moskova günlerinde Duma yetkilileri ile çekilmiş resimleri Hürriyet'te yayınlandı.

Kitlesiz Kürt tabela partileri bugüne dek ne yazık ki bu konularda görüş belirtmediler. Aksine Apo'nun sağlığı için dua etmeye başladılar.

Abdullah Öcalan'ın misyonunu Kürtler olarak şimdi tartışma gündemine getirmek, Türkiye ve dünya kamuoyunun dikkatine sunmak için gerekli bütün koşullar var. Derin devletin politik argümanları, ancak böyle radikal bir aydınlatma kampanyasıyla teşhir edilip etkisizleştirilebilir.. Yukarıda da değinmiştik. Dünya Abu Nidal'ın İsrail konsepti gereği FKÖ içine sokulmuş bir ajan olduğunu on yıl önce öğrendi. Orada da sorun Filistin hareketinin demokratik bir politik hat izleme sorunuydu ve İsrail konsepti açısından FKÖ'nün siyasetleşmesi stratejik bir tehditti. Türkiye'nin konseptine ne kadar benziyor. Bir kaç yıl sonra "anti-empyralist" Çakal Carlos'un petrol ithal eden ülkeler için yerine getirdiği rol da anlaşılacak...

Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması olumludur..

Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasıyla derin devletin politikası önemli bir yara aldı. Kimi devlet yetkililerinin ve onlara yakın arzuhalcilerin "Apo Suriye'de

Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasıyla derin devletin politikası önemli bir yara aldı. Kimi devlet yetkililerinin ve onlara yakın arzuhalcilerin "Apo Suriye'de kalsaydı daha iyiydi" demelerinin nedeni budur. Çünkü Kürt hareketinin önu açılmıştır ve iyiniyetli olunursa halkın ufku da açılacaktır. Abdullah Öcalan Türkiye'nin insiyatifıyla Suriye'den çıkarılmadı.

kalsaydı daha iyiydi" demelerinin nedeni budur. Çünkü Kürt hareketinin önu açılmıştır ve iyiniyetli olunursa halkın ufku da açılacaktır. Abdullah Öcalan Türkiye'nin insiyatifıyla Suriye'den çıkarılmadı. Yine hatırlatalım: Türkiye ile Suriye arasında Mart 1983'te suçluların iade antlaşması imzalanmıştı. Ama bugüne dek Türkiye Öcalan'ın iadesini istemedi. Öcalan'ı ABD çıkardı ve Kürtleri çok sevdiği için değil, çıkarları gereği Türkiye'nin elindeki en büyük kozunu elinden aldı. Kürtler kıpırdarsa ve rasyonel sesler güncelleşip somut bir şekilde mobilize olursa ABD'nin bu adımlarının arkası da gelebilir. Türkiye'nin Emniyet Genel Müdürü Necati Bilican olayı 14 saat sonra Almanya'da öğrendi. Başlangıçta İtalya'ya konan Türk postasının şimdi bir balon gibi sönmeye başlaması, Türkiye'nin insiyatifsizliğiyle çok yakından ilgilidir. Gelişmeler de gösteriyor ki Türkiye Apo'nun değil, Kürt sorununun siyasallaşmasından korkmaktadır. Bu siyasallaşma PKK içindeki belli kesimleri de mutlaka etkileyecektir. Eğer Abdullah Öcalan da gerçekten siyasallaşma istiyorsa -ki İtalya'da sürdürdüğü geyik muhabbetlerinden bu sonucu çıkarmak zor- buna kimse itiraz etmez. Ancak Abdullah Öcalan yaşadığı sürece Kürtlere vereceği yığınla hesap var.

Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasındaki önemli sorulardan birisi şudur: Suriye Öcalan'dan bu kadar kolay nasıl vazgeçti? Bunun karşılığında ne kazandı? Bu satırların yazarı da dahil PKK'ye çok mesafeli duran bir çok insan buna ihtimal vermiyordu... Suriye bu alış-verişten sonra Türkiye ile su pazarlığında önemli bir koza kavuştu. Golan pazarlığında ABD nezdinde kredisini arttırdı. Bunlara ek olarak PKK'nin silahlı güçlerini kontrol ettiği için PKK'yi kontrole de devam ediyor. Kaybettiği hiçbir şey yok. Türkiye Suriye ile su konusunda önemli bir kozundan mahrum kaldı. Bunun yanı sıra Kürt Federe Devleti'nin istikrarsızlığına oynayan bölge devletleri ve Talabani gibi Kürt güçleri de önemli bir desteklerini yitirdiler. PKK'nin Güney Kürdistan'da eski lojistik ve fiziki gücüne ulaşması artık mümkün değil...

Öcalan'ın siyasallaşması sahip olduğu hegemonyacı karakteri nedeniyle mümkün değil. Tarikat özellikleriyle donanmış kendi tabanlarını buna hazırlamaları da çok zor. Ayrıca PKK ideolojik olarak olması gereken yere çekildi. Ölümü kutsayan ve yaşamı reddeden bu an-

layış korku üzerinde yükselen eski otoritesini koruyamaz. Daha düne dek politik mücadeleyi, Avrupa'da bulunmayı aşağılayan PKK şefinin şimdi bu söylemlere sarılması tabanı nezdinde orta vadede tüm inandırıcılığını yitirecektir. Kürt sorunu bir şahısa indirgenemez. Dolayısıyla Apo olmadığı zamanlarda olduğu gibi Kürt mücadelesi yine devam eder ve akması gereken mecralardan akar.

Mesele Abdullah Öcalan'ın "terörist" olup olmadığı değil, Abdullah Öcalan ve partisinden dolayı Kürtlerle PKK'nin özdeşleştirilmek istenmesidir. Bu devlet politikasıdır. PKK bunu tersinden söylüyor. Avrupa'ya bunun böyle olmadığı Kürtler tarafından anlatılmak zorundadır. Devletin Kürt sorunundaki stratejisi buraya kilitlenmiştir.

Öcalan'ın kişisel niteliklerini tartışmak çok önemli değildir. Ancak savunduğu düşüncenin pratiği Kürt talepleri ve Türkiye'nin demokratikleşmesi için büyük bir tehlikedir.

Avrupa PKK'yi kabul etmez. Avrupa Türkiye'nin militarist politikalarını da kabul etmiyor. Avrupa Türkiye'ye Kürt sorununun demokratik bir şekilde çöz... demokrasiyi kur diyor... Avrupa, Türkiye PKK ile görüşün demiyor.. Bağımsız bir Kürdistan talebinde bulunmuyor. Türkiye başkaları dediği için değil, Türkiye'de yaşayanların ortak çıkarları gerektirdiği için Kürt sorununu çözmek ve demokrasiyi inşa etmek zorundadır. Dolayısıyla bu konularda saplanıp kalmanın bir anlamı yok. Öcalan'ın Avrupa'da yargılanmasının da hukuki ve teknik olanakları bulunmuyor. Bunlar gündemi saptırmak için iki kanaldan geliştirilen propagandanın ibarettir. Yılda 25 milyar dolar ihracatı olan Türkiye 250 milyar dolar ihracat girdisi olan İtalya'ya kafa tutamaz. Buna hem güç dengeleri itibariyle hem de altında imzası olduğu 1963 Avrupa Ortaklık Antlaşması ve 1995 Gümrük Birliği Antlaşmaları nedeniyle mümkün değil.

Aslında Kürt sorunu söylemi yanlış bir söylemdir. Kürt olmak Türk olmak kadar doğal bir haktır. Kürt olmak sorun değil, sorun devletin anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu sorunu devlet yaratmıştır ve isterse çok rahat bir şekilde çözüm sürecine girmesini sağlayabilir. Anahtar demokrasidir... (∞)

Gündem Maddesi Öcalan ve PKK Mi? Yoksa Kürt Sorunu Mu?

Koray Düzgören* PKK lideri Öcalan'ın Suriye'den Avrupa'ya geçmesi ile Kürt sorununda yeni bir süreç başladı... Bundan böyle PKK'nin silahlı hareketinin, hemen olmasa da giderek misyonunu tamamlayacağı sanılıyor... PKK bu yeni süreçte belki farklı bir yapılmaya yönelebilir ama anlayış olarak pek büyük bir değişiklik beklenmiyor... Yani, demokratikleşme, siyasal katılım, ifade özgürlüğü ve benzeri mekanizmalar; silahlı mücadeleyi ikinci plana atsa, silahlı mücadeleden tümüyle vazgeçse ve siyasallaşma sürecine girse bile, PKK için henüz uzak görünüyor... Bu nedenle Öcalan'ın Avrupa'ya geçmesi ile başlayan sürecin, PKK açısından değil, daha ziyade, genel olarak Kürtler açısından önem taşıdığını söylemek gerekiyor.

Öte yandan önümüzdeki dönem, Kürtlerin kendi aralarında tartışacakları ve geride kalan kanlı yakın geçmişin bir değerlendirmesini yapacakları bir süreç olarak da görülüyor... Nitekim, bir süredir değişik çevrelerde, PKK'nin hala hissedilen baskısına rağmen bu tartışmalara başlandığı biliniyor...

Kürt hareketinin karşılaştığı sorunların başında, hoşgörüsüzlük, tutuculuk ve şiddetle olan birliktelik, şiddete alışkanlık geliyor... Böyle bir iklimde, PKK'nin 14 yıldır sürdürdüğü savaşın getirisinin kısa özeti şu oluyor:

Kürtler, en azından önemli bir bölümü itibarıyla hem demokratik bir topluma duyulan özlemi dile getirerek yasaklara, baskılara, zulme karşı çıktıklarını ifade ediyorlar, hem de bu özlemleri ile zerrece ilişkili olmayan bir harekete sempati ile bakabiliyorlar... Öyle ki bu hareket, yarattığı korku ve baskı ortamı ile özgür araştırmayı, Kürt diliyle ilgili bazı yayımları ve Kürtlerin kendi içlerindeki politik tartışmaları bile engelledi, engelliyor... Özellikle Göneydoğu'da Kürt aydınlar uzunca bir süre, Kürt hareketiyle ilgili demokratik taleplerini dile getirememiş, hep alçak sesle konuşup ortada görünmemeyi tercih etmiş-

lerdir... Bu ambargonun yer yer hala devam ettiği biliniyor...

Bu durumun nedenleri arasında, başta PKK olmak üzere Kürt hareketinde egemen olan totaliter eğilimleri, stalinizmin ve baasçılığın etkilerini sayabiliriz... kuşkusuz, Kürtlerin içinde yaşadıkları coğrafyanın yoksulluğu ve bu yoksullukla atbaşı giden kültür ve eğitim sorunları da bu totaliter anlayışı güçlendiriyor... Kürt toplumunun demokrasiyle, demokratik değerlerle tanışmasını geciktiriyor.

Ne ilginç bir çelişkidir ki, Türkiye'nin demokratikleşmesinin önündeki en önemli engelin Kürt sorununun çözülmeyişi olduğu bilinirken, bu silahlı hareketin, kendi özünde demokratlıkla, demokratik anlayışlarla yakından uzaktan bir ilintisi bulunmuyor... Üstelik de temsil ettiklerini ileri sürdükleri Kürt toplumuna hem içerde hem de dışarda bu yolda ağır baskılar uygulanıyor...

Üstelik de bu baskı iki taraflı... Bir yandan devlet, her türlü mekanizmayı uygulayıp Kürtlere PKK'yi gerekçe göstererek büyük bir baskı uyguluyor... 14 yıldır geline noktada geriye baktığımızda gerek Türkiye açısından gerekse

*) Gazeteci

Kürtler açısından tam yıkım ve kıyım söz konusu... Yıkım ve kıyım hem maddi değerlere hem de bundan daha önemlisi, insanlara yönelik gerçekleşti... Bu dönemin tahribatının kaç kuşak devam edeceğini bilmek şimdiden mümkün görünmüyor...

Bütün bunlara karşı PKK'nin giriştiği silahlı hareketin Kürt sorununu dünyaya mal ettiğinin altını çizenler de bulunuyor... Ama bu tespit, bu dönemin ağır bilançosunun ortaya çıkartılarak karşılaştırmalı bir değerlendirmesi yapılabilirse bir anlam ifade ediyor... Ve ortaya çıkan bilançonun ağırlığı kesinlikle elde edilen fayda ile orantılı görünmüyor...

İşte, Öcalan'ın Avrupa'ya geçişi ile başladığını varsaydığımız süreci bence asıl bu anlamda değerlendirmemiz gerekiyor... Bir yandan Kürtler kendi aralarında, bir yandan da bu coğrafyada yaşayan her kesim birbirleriyle bir arada bir genel değerlendirme yapmak durumunda... Hem değerlendirme, hem de gerekiyorsa özleştirir...

Çünkü Türkiye'de devletin kuruluşundan, Cumhuriyet'ten bu yana yapılan yanlışlar bilindiğine, devletin militarist yapısının Türkiye'de neden olduğu sorunlar yaşandığına ve bir demokrasi mücadelesi yapıldığına göre, Kürt hareketinde geçmiş 14 yılın muhasebesinin yapılması sırasında, "Ama devlette hiç kabahat yok mu?" demenin makul bir gerekçesi bulunmuyor...

Eğer tartışmakta olduğumuz önümüzdeki süreçte, geçmişin de enine boyuna değerlendirilmesi, bu değerlendirme sırasında PKK'nin nasıl bir örgüt olduğunun da tespiti gerekiyor... Bu tespit yapılmalı ki, nasıl bir örgütün ve liderliğin Kürtleri temsil etmeye soyunduğu daha iyi anlaşılabilir...

PKK, benim de 1990'lı yıllardan bu yana söyleye geldiğim gibi, otoriter bir köylü örgütüdür... Daha sonra varoşlardaki ve Avrupa'daki bazı Kürt gençlerinin örgüte katılması bu yapıyı pek değiştirmemiştir... Çünkü varoşlara ve Avrupa'ya göç edenlerde yine köy kökenli Kürt gençleri bulunmaktadır...

Bazı yazarlar PKK'nin, (...) iflas eden Türkiye Marksist-Leninist hareketinin ayakta kalabilmek için ırkçı milliyetçiliğe sarılan kanadı olduğunu söylüyor... (Şahin

Peki bu hareket, şimdiye kadar Kürtlere ne vaat etmişti: Nasıl bir gelecek öngörüyordu? Amaç Ortadoğu coğrafyasının değişmesini kışkırtmak mıydı? Kürt devleti, federasyon, özerklik gibi uzak hedeflerle Kürtleri heyecanlandırmak mıydı? Yoksa sadece dünyanın gündeminde ön sıralara geçmek ve bu sayede devleti herhangi bir çözüme zorlamak mıydı?

Alpay, 11 Kasım 1998, Milliyet)

Peki bu hareket, şimdiye kadar Kürtlere ne vaat etmişti: Nasıl bir gelecek öngörüyordu? Amaç Ortadoğu coğrafyasının değişmesini kışkırtmak mıydı? Kürt devleti, federasyon, özerklik gibi uzak hedeflerle Kürtleri heyecanlandırmak mıydı? Yoksa sadece dünyanın gündeminde ön sıralara geçmek ve bu sayede devleti herhangi bir çözüme zorlamak mıydı?

Bazı yazarlar, PKK'nin silahlı hareketinin başka amaçları da hedeflediğini söylüyor... PKK, Türkiye Kürtlerine Saddam tipi bir Ortadoğu diktatörlüğünden başka ne vaat ediyor? Kürt kökenlilerin çoğunlukta olduğu bölgelerin yakılıp yıkılmasından, köylerin boşaltılıp insansızlaştırılmasından, evlatlarının dağlarda heder olmasından, Türk etnik milliyetçiliğinin azgınlaşmasından, Türkiye'de demokrasinin giderek daha kısıtlı bir hal almasından birinci derecede sorumlu olan PKK değil de kimdir? Türkiye Kürtlerinin büyük çoğunluğu ve aklı başında bütün Kürtler, bu nedenlerle PKK'nin karşısında değil mi? (Şahin Alpay, aynı makale)

Tabii Şahin Alpay'ın bu söylediklerinin tümüne katılmıyor olsak da, genelde PKK'nin yaklaşımı bu doğrultuda olmuştur... Çok yakın bir geçmişte yaşadığımız bir olay bu değerlendirmeleri haklı kılmaktadır...

PKK Kürt sorunu konusunda kendisinden başka odakların ve kişilerin düşüncelerine tahammül edememekte, kendisinin egemen olamayacağı oluşumları reddetmektedir... Hem de kendisi devletle, askerlerle görüşmeye can attığı halde başkalarını devlet yanlısı olmakla suçlayarak...

PKK, geçtiğimiz yaz aylarında TOSAV'nın (Toplum Sorunlarını Araştırma Vakfı) İsviçre'de yaptığı ve Kürt sorununun çözümünde "Ortak Mutabakat Metni" denilen bir metnin tartışılmasına şiddetle karşı çıkmıştı... Temel gerekçesi, bu tartışmalarda kendisinin ya da temsilcilerinin bulunmayışı ve bu nedenle de bu hareketin "devlet güdümünde" olduğu iddialarıydı....

PKK yanlısı yaygın organları haftalarca Kürtlerin böyle bir toplantıya katılmamaları gerektiğini yazdılar, söylediler... Hatta bu söylemlerini tehditlere kadar vardırıdılar... PKK dışındaki bağımsız, demokratik mücade-

leden yana tavır koyan Kürt aydınlarını baskı altında tutmaya çalıştılar... Çünkü PKK'nin asıl meselesi kendisinin ya da temsilcilerinin bu toplantıda bulunmayışları değil, bu toplantının kendi güdümünde yapılmayışı idi... Nitekim bu toplantılara PKK tandansı taşıyan politikacılar, yazarlar, gazeteciler de çağrıldığı halde onların bu toplantıya katılmaları engelleniyordu...

Silahlı mücadeleye karşı çıkan PKK politikalarını onaylamayan Kürdistan Sosyalist Partisi (Kemal Burkay Grubu) bile bu baskı neticesinde toplantıya katılmaktan vazgeçmişti... PKK'nin Kürt örgütler ve Kürt gruplar üzerindeki baskılarının derecesini göstermesi açısından bu ilginç bir örnek oluşturmuştu.

Oysa Kürt sorununun tartışıldığı her platformun bir kazanç olarak değerlendirilmesi gerekirdi... O platformda PKK'nin olması ya da olmaması bir şey değiştirmezdi... Düşünce üretilen toplantılar, Kürt meselesinin nihai olarak çözüldüğü siyasi görüşmeler olarak değerlendirilemezdi...

Ama PKK, hakim olamayacağı, kendisinin taraf olarak görülmediği toplantılara kesinlikle karşı çıkıyordu... O toplantının sadece fikir üreten "thik tank" toplantıları olması, akademik tartışmalar yapılması da bir anlam ifade etmiyordu... Çünkü PKK, Kürt sorunu üzerine ambargo koymuştu ve kendi görüşleri dışındaki görüşlerin dile getirilmesine asla razı olamazdı...

Oysa Kürt sorunuyla ilgili her tartışma kim yaparsa, hangi gerekçeyle yaparsa yapsın yararlıydı ve bu çaprazlık, zor soruna yeni ufuklar getirebilirdi...

PKK de devlet gibi bu sorunun özgürce tartışılmasından yana olmadığı için, devlet gibi "tek görüş" dayatmacılığı savunuyordu... Bu, şiddet yanlılığının çok tanıdık bir davranış kalıbıydı...

İşte önümüzdeki süreçte Türkiyeli Kürtlerin böyle bir muhasebe içine girerek geçmiş 14 yılın ve PKK'nin değerlendirmesini yapmaları bekleniyor... Bu değerlendirmenin hiç kuşkusuz PKK içinde de yapılacağı kesin... Nitekim gelen haberler, örgüt içinde yoğun bir Öcalan

PKK'de devlet gibi bu sorunun özgürce tartışılmasından yana olmadığı için, devlet gibi "tek görüş" dayatmacılığı savunuyordu... Bu, şiddet yanlılığının çok tanıdık bir davranış kalıbıydı... Kürtlerin yaşadıkları bu coğrafyada binlerce yıllık geçmişleri de düşünülürse aslında 14 yılın bir değeri pek bulunmuyor... Ama geçmişe baktığımızda da, PKK sürecinde döküldüğü kadar kana ve gerçekleşen yıkımın derecesinde bir yıkım ve şiddete de rastlanmadığı, bu nedenle bu dönemin bir kan, yıkım ve kıyım süreci olarak anılacağı da biliniyor...

karşıtı propagandanın başladığını gösteriyor...

Bu hareketlenmenin şimdilik demokratik bir özü olduğunu söylemek tabii ki mümkün görülüyor. Bu çekişmelerin iç hesaplaşmalar ve iktidar mücadeleleri nedeniyle su yüzüne çıktığı ve daha da

çıkacağı biliniyor... PKK'nin yapısı ve gelenekleri itibarıyla Kürt gruplar için demokrasi ve sivilleşme vaat eden bir örgüt olamayacağı, bir başka deyişle PKK'nin, aslında misyonunu tamamladığı anlaşılıyor...

Kürtlerin yaşadıkları bu coğrafyada binlerce yıllık geçmişleri de düşünülürse aslında 14 yılın bir değeri pek bulunmuyor... Ama geçmişe baktığımızda da, PKK sürecinde döküldüğü kadar kana ve gerçekleşen yıkımın derecesinde bir yıkım ve şiddete de rastlanmadığı, bu nedenle bu dönemin bir kan, yıkım ve kıyım süreci olarak anılacağı da biliniyor...

Ve bu acı geçmişin, belki de bölgenin ve Kürtlerin "makus kaderlerini" değiştirebilmeleri için bir değişimin başlangıcı olabileceği bile düşünülebilir.

Buna karşılık Kürt sorununun, Kuzey Irak ve buna bağlı olarak Irak ve bütünüyle Ortadoğu coğrafyası da dahil olmak üzere siyasi boyutuyla daha fazla Avrupa ve dünya gündemini işgal etmesi söz konusu....

ABD ve henüz kafası karışık da olsa Avrupa, uluslararası politikalarında ve güç çekişmelerinde kullanabilecekleri bir manivela olarak Kürt sorununun zaman içinde masaya yatırılması ve sorunun tartışmaya açılmasını ister görünüyor... Ama dikkat edilirse özellikle ABD, sorunun aslında kendi dünya ve Ortadoğu politikaları ve çıkar ilişkileri açısından değerlendirilmesinden yana... Uluslararası politikada bunun normal karşılanması gerekiyor...

ABD'nin PKK yi, Kuzey Irak, oradan da Ortadoğu, Kafkasya, Orta Asya politikalarında bir dama taşı değerinde gördüğünü sanıyorum... Yoksa Kuzey Irak'ta yaşayan 4 milyon Kürt, Türkmen, Asuri ve diğer etnik, dini gruplardan insanın geleceğinin ABD ve Batılılar için çok fazla önem taşıdığını sanmıyorum...

Bu çerçevede baktığımızda sanki birilerinin, Apo'yu Suriye'den özellikle Avrupa'ya taşıdığını varsayıyorum...

Sanki Türkiye’de de birileri, Apo’nun Avrupa’ya açılmasıyla silahlı PKK hareketinin siyasileşmesi sürecinin hızlanmasını tahrik ediyor... Sanki birileri, “idam cezasını kaldırmayız” mesajı vererek Apo’nun ve Kürt meselesinin uluslararası arenaya iyice yerleşmesini istiyor... Sanki birileri bu sorunu tamamıyla Avrupa’ya, Batı’ya, uluslararası camiaya havale ediyor...

Sanki birileri, bu mesele çözülmeden Türkiye’nin esenliğe ve refaha kavuşamayacağını uygar bir dünya devleti olamayacağını ve ne yaparsa yapsın Avrupa Birliği’ne falan giremeyeceğini biliyor, bu meselenin çözülmesini isteyenlerin Türkiye’de “vatan haini” damgası yememek için de meseleyi dışarıya havale etmelerini kolaylaştırıyor...

Böylece hem Türkiye’ye ilişkin demokratikleşme, insan hakları, Kürt sorunu gibi sorunlar istikrar adına çözülmüş oluyor hem de Kuzey Irak’a verilecek yeni statü konusunda Türkiye’nin muhalefeti, karşı çıkışı engellenmiş oluyor...

Bu çerçevede baktığımızda sanki birilerinin, Apo’yu Suriye’den özellikle Avrupa’ya taşıdığını varsayıyorum.. Sanki Türkiye’de de birileri, Apo’nun Avrupa’ya açılmasıyla silahlı PKK hareketinin siyasileşmesi sürecinin hızlanmasını tahrik ediyor... Sanki birileri, “idam cezasını kaldırmayız” mesajı vererek Apo’nun ve Kürt meselesinin uluslararası arenaya iyice yerleşmesini istiyor...

Tabii böylesine bir komplo teorisine inanmak pek mümkün değil ama, çıkan sonuçlara baktığımızda durum aynen bunu gösteriyor...

Önümüzdeki dönemde dünya ve Türkiye gündeminde, Öcalan’ın geleceğinden ve PKK’nin ne olacağı konusundan çok, Kürt sorununda meydana gelebilecek gelişmeler konuşulacak, tartışılacak...

Petrol kaynakları tükenmedikçe, (tükense bile su sorunu gündeme gelecek) Ortadoğu ve Kürt sorunu 21. Yüzyılın sıcak gündem maddelerinden biri olmaya devam edecek...

Ben kendi adıma iki açıdan da, yani geçmişin ve PKK hareketini değerlendirilmesi açısından da, Kürt meselesinin her platformda, her çevrede enine boyuna tartışılmasından da büyük faydalar umuyorum...

Bu tartışmaların, bölgede yaşayan insanların mutluluğu, refahı ve özgürlüğü çerçevesinde ve onlarla birlikte yapılması gerektiğine inanıyorum... ☺

TC -Suriye-Abdullah Öcalan ve Kürtler

Ahmet Zeki
Okçuoğlu*

Heyecan yoksul halkı ve köleleri ayaklandırmıştı. Bir gün evvel, açlık ve kin duygularının zincirden boşanmış gibi ortaya döktüğü o aşağılık güdüler, unutulmuş artık. Ellerinde sancaklar sallıyorlar mızrakları birbirine vuruyorlardı. Hele köleler, şehir meclisi kendilerine silah dağıttığından ve onları da böylece geçici olarak kılıç taşımaya layık özgür vatandaşlar mertebesine yükselttikten sonra, sevinçlerini zaptedemez olmuşlardı. Geçiciydi bu yükseliş, meclis onları yükselttiği gibi alçaltabilirdi de; olsun yine de memnundular.

Uzun süre karanlıkta kaldıktan sonra ışığa çıkanlar öylesine kör oluyorlar ki? İşte bunun için köleleri de silahtan arındırmanın en emin yolunun, bunların eline silah vermek olduğu anlaşılıyor.

Artur Koestler, SPARTACUS

PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkartılarak, Rusya'ya, oradan da İtalya'ya sığınmasıyla ilgili gelişmeler başından itibaren değerlendirildiğinde, akla ilk şu soru geliyor: TC Devleti Suriye'ye karşı onbeş yıl önce göstermesi gereken tepkiyi neden bu kadar yıl bekledikten sonra gösterdi?

Fatih Altaylı Suriye-Türkiye krizinin yaşandığı günlerde Hürriyet gazetesindeki köşesinde bu soruya şu cevabı veriyordu:

Türkiye ile Suriye neden birdenbire kapışma noktasına geldiler?’ diye soruyor herkes. (...) Yıllardan beri söylediğimiz gibi, PKK 'nin terörden vazgeçmesi durumunda Türkiye'nin başına açacağı bela terör uyguladığı günlerden çok fazla olacaktır. (...) PKK şu anda Türkiye için en tehlikeli dönemine girdi. Terör örgütlemeyen etnik ayrılıkçı örgüt görüntüsü, sol Avrupa'da büyük sempati toplamaya aday.

PKK 'nin istemeden geldiği bu noktada acilen bitirilmesi şart. Yoksa siyasi olacak, güç kazanmaları kuvvetle muhtemel. Bunun için de örgütün yönetim kadrosunun çökertilmesi ve ortadan kaldırılması gerekiyor. Bunun yolu ise terörist li-

der Apo'dan geçiyor. PKK 'nin şu anda Apo'dan başka lider adayı yok. Dağınık ve bitik dağ kadrolarını bir arada tutan tek unsur Apo. Ve işin daha vahimi, Apo, Avrupalı'nın 1900'lerin başından arayıp da bulamadığı Kürt lider adayı. 1922'ye kadar ve hatta daha sonrasında Türkiye'yi Kürdistan diye ikiye bölmeye çalışan Avrupalı'nın önündeki en büyük engel, karşılarında Kürt halkını temsil edecek birini bulmamalarıydı. Terörü geride bırakmış bir Apo bu konuda Avrupalı'ya ilaç gibi gelebilir. Kısa zamanda bu terörist lidere siyasi bir kimlik kazandırıp, karşılarında muhatap olarak görmeye başlayabilirler ki, bu işlerine gelen bir durum. O yüzden de Apo'nun tez zamanda tasfiye edilmesi gerekiyor. Suriye ile gerginliğin bugün geldiği noktanın bir nedeni de bu (8.10.1998).

Fatih Altaylı aktardığımız şu birkaç satırda Cumhuriyet rejiminin Kürt politikasını özetlemektedir. Altaylı'nın dile getirdiği söz konusu politika; "Kürtlerin politik mücadele vermeleri, silaha başvurmalarından daha tehlikelidir" teorisine dayanmaktadır. Cumhuriyet yönetimlerinin Kürt politikası incelendiğinde bu teorinin gereği olarak Kürt politik hareketi her yükseldiğinde, önünü kesmek için, kullanmakta usta oldukları "prova-

*) Hukukçu-Yazar

kasyon” ve “maniplasyon” yöntemleriyle Kürtleri silaha başvurmaya teşvik ettikleri, daha sonra da bunu bahane ederek, silindir gibi onları ezip geçtikleri görülmektedir. 1920’li yıllardan bu yana bu yöneme sık sık baş vuruldu. TC yönetiminin uygulayacağı bu politikayı bilmeyenler onun; Abdullah Öcalan’ın, ikamet ettiği Suriye’nin başkenti Şam’da kendisine karşı yürüttüğü savaşa komuta ettiğini bildiği halde, meseleyi hep “orda mı, değil mi?” tartışması düzeyinde tutarak, bu savaşa son vermesi için, Suriye yönetimi nezdinde ciddi bir girişimde bulunmayarak, bu devletle” iyi komşuluk ilişkileri” sürdürmesini; PKK ’nin ateşkes ilan ederek, silah bırakma hazırlıkları yaptığı sırada ise tersi bir tutumla, Suriye sınırına asker yığmasını ve onu savaşla tehdit etmesini anlamakta güçlük çekeceklerdir.

Abdullah Öcalan’la ilgili hukukun gereklerini yerine getirdiği için Avrupa Topluluğu’nun önde gelen üyelerinden biri olan İtalya ile ilişkilerini neredeyse savaş ilan edecek kadar geren TC devleti, ondört yılı aşkın süreyle, kendi tabiriyle “PKK terörünün arkasındaki güç” küçük Suriye devletine gösterdiği “hoşgörü”yü, bu devlete karşı savaş tehditlerinde bulunduğu günlerde de göstermeyi ihmal etmemesi ilginçtir.

Suriye ile gerilimin doruğa ulaştığı günlerde, TC yönetiminin; bir yandan “terörizm mağduru” rolünü oynarken, diğer yandan terörizm üzerine inşa edilen sistemini ayakta tutabilmek için, “Düşük Yoğunlukta Çatışma Doktrini” gereğince kendisine karşı, PKK’nin “kabul edilebilir şiddet düzeyi”nde terör faaliyetlerini yürütmesine evsahipliği yapmayı sürdürmesi için Şam yönetimiyle girdiği kirli pazarlıkları yansıtmaması bakımından o günlerde arabulucu olarak Ankara’ya gelen Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek aracılığıyla Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in Suriye Cumhurbaşkanı Hafız Esad’a gönderdiği mesajda yer alan aşağıdaki şartlar ilginçtir:

Suriye (...) Türkiye’ye karşı terör silahını kullanmayacağını söylemez. Ancak belli bir süre sonunda Öcalan’ı, Türkiye’nin tatmin olacağı bir konuma soksun (Cumhuriyet, 7. Ekim. 1998).

Demirel diplomasinin diliyle Suriye’den, Abdullah Öcalan’ı siyasallaşma eğiliminin önüne geçmesini ve as-

Demirel diplomasinin diliyle Suriye’den, Abdullah Öcalan’ı siyasallaşma eğiliminin önüne geçmesini ve askeri faaliyetlerini “Türkiye’nin tatmin olacağı” (bu resmi literatürde “kabuledilebilir terör düzeyi” olarak da ifade edilmektedir) bir düzeyde sürdüreceği “bir konuma sok”masını istiyordu. Demirel’in “Suriye (...) Türkiye’ye karşı terör silahını kullanmayacağını söylemez” sözü diplomasinin diliyle tamı tamına, terör faaliyetlerinin bundan böyle de yukarıda belirtilen koşullarla Suriye’den yönetilmesine Ankara’nın yeşil ışık yakacağı anlamına gelmektedir.

keri faaliyetlerini “Türkiye’nin tatmin olacağı” (bu resmi literatürde “kabuledilebilir terör düzeyi” olarak da ifade edilmektedir) bir düzeyde sürdüreceği “bir konuma sok”masını istiyordu. Demirel’in “Suriye (...) Türkiye’ye karşı terör silahını kullanmayacağını söylemez” sözü diplomasinin diliyle tamı tamına, terör faaliyetlerinin bundan böyle de yukarıda belirtilen koşullarla Suriye’den yönetilmesine Ankara’nın yeşil ışık yakacağı anlamına gelmektedir.

Bu değerlendirmeden sonra ister istemez akla, PKK’nin silah bırakarak siyasallaşmak istemesinden rahatsızlık duyan TC yönetiminin, siyasallaşma sürecini daha da hızlandıracağını bildiği halde, Abdullah Öcalan’ın Suriye’den sınır dışı edilmesiyle sonuçlanan askeri harekate neden giriştiği? sorusu gelmektedir.

Suriye’ye karşı askeri tehdide başvururken, Suriye’nin kolay kolay Öcalan kozunu elinden çıkarmak istemeyeceği varsayımına dayanan Ankara, Suriye’yi köşeye sıkıştırmayı ve bu sayede dayattığı koşulları ona kabul ettirmeyi umuyordu. Beklenenin aksine Suriye’nin, Abdullah Öcalan’ı bir uçağa bindirerek Rusya’ya göndermesi, Ankara’nın hesaplarını altüst etti ve onu, görünürde de olsa hiç istemediği bir sonucu kendi elleriyle gerçekleştirme konumuna düşürdü. “Görünürde de olsa” diyoruz; çünkü ilk günlerde egemen olan, Suriye’nin Abdullah Öcalan’ı sınır dışı etme kararını, TC devletinin savaş tehdidi sonucunda aldığı görüşü giderek yerini, ABD ve İngiltere’nin girişimleri sonucunda aldığı görüşüne terketmeye başladı.

Öcalan’ın Suriye’den ayrılmasını izleyen günlerde yaşanan gelişmeler, TC devletinin Suriye’ye karşı askeri hareketini Öcalan’ı çıkarmak için değil, ABD ve İngiltere’nin girişimleri sonucunda aldığı bu karardan onu vazgeçirmek için gerçekleştirdiği ihtimali daha mantıklı gelmektedir. Gelişmeler bu açıdan değerlendirildiğinde Demirel’in Mübarek aracılığıyla gönderdiği mesajla ilgili yukarıda yaptığımız analiz, amiyane tabirle “cuk oturduğu” görülür. Aksi takdirde Türk yöneticilerinin Fatih Altaylı’nın ifadesiyle, “Avrupalıların yüzyıldır arayıp da bulamadıkları Kürt liderini kendi elleriyle onlara verdiğini” kabul etmek gerekir ki bu da Kürt meselesi konusunda kılı kırk yaran Türk yönetiminin politikasıyla kesinlikle bağdaşır bir tutum değildir.

Son olayların Avrupa bakımından yol açtığı en önemli gelişme, Türkiye'nin Kürtlere karşı izlediği olumsuz tutum yüzünden Avrupa'ya yönelen ve her gün biraz daha artan Kürt göçü nedeniyle, Kürt meselesinin Avrupa'nın bir meselesi haline geldiği konusunda tüm Avrupa'nın birleşmesidir. Artık Kürt meselesinde taraf durumuna gelen Avrupa, onu çözüme kavuşturmak için meselenin diğer taraflarına (TC ve PKK) baskı yapmaktadır.

ABD ve İngiltere'nin Abdullah Öcalan'ı sınır dışı etmesi için Suriye'ye baskı yapmaları bizim açımızdan da makul olan iki nedenle izah edilmektedir:

Birincisi, ABD'nin garantörlüğü altında ilan edilen Kürdistan Federe Devleti'nin kuruluşunu güvenlik içinde gerçekleştirmesini sağlamak. Irak devletinin sınırları içinde Körfez Savaşı'ndan bu yana fiilen var olan, 18 Ağustos'tan bu yana da resmîyet kazanan bu devletin varlığından rahatsızlık duyan bölge devletleri, ABD'nin ve diğer batılı devletlerin tepkisini göze alamayarak, bu oluşumun üstüne gitmekten çekindikleri için, bu oluşumun istikrar bulmasını ve kurumlarının yerleşerek saygınlık kazanmasını önlemek için, daha önce de pek çok defa yaptıkları gibi, PKK 'yi onun üstüne saldırma yoluna başvuracakları çok iyi biliniyordu. Abdullah Öcalan'ın Güneyli Kürtlerle barışması için başvuru bütün girişimlerin başarısız kalmasından sonra, Kürt Federe Devleti'nin oluşumuna zarar vermesini önlemek için O'nun bölgeden uzaklaştırılmasından başka bir çare kalmıyordu.

Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasının ikinci nedeni ise, iki yıl önce ilan edilen ateşkesle birlikte söz konusu edilmeye başlayan PKK 'nin siyasallaşması yolunda bir türlü kayda değer bir adım atılmamış olmasıydı. Öcalan'ın Şam'da kalmaya devam etmesi, zaten istemeden sözünü ettiği siyasallaşma kararından onu vazgeçirmeye çalışan bölge devletlerinin işini kolaylaştırıyordu. Bu da Kürt meselesinin çözümü yolunda atılan adımların, sarfedilen emeklerin bir kez daha berheva olması, bu uğurda bir ya da bir kaç beş yılın daha yitirilmesi demekti.

İtalya ve sonrası

İki aya yakın bir süredir sadece Türkler ve Kürtler değil, neredeyse tüm Avrupa Öcalan'la yatıp, Öcalan'la kalkıyor. Öcalan'ın macera filmlerini andıran Suriye'den kaçıışı ve bir süre Rusya'da gizlendikten sonra İtalya'ya sığınması ve bunu izleyen fırtınalar... Türk tarafının içine düştüğü paniğin toplumsal bir histeriye dönüşmesi... Diğer yanda şanslarının döndüğüne ve kötü günlerin sona ermeye başladığına inanmaya başlayan Kürtler'de için için yaşanan sevinç dalganmaları... Ve

nihayet Abdullah Öcalan'ın bir süre mecburen içine girdiği sessizlik ortamından kurtulur kurtulmaz herşeye bıraktığı yerden başlayarak yol açtığı hayal kırıklıkları...

Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasıyla yaşanan ve bunları izleyecek muhtemel gelişmeler hakkında şimdilik şu değerlendirmeleri yapmak mümkün:

Öcalan'la ilgili gelişmeler, Avrupa'da Kürt meselesi konusunda Almanya'nın yanında İtalya'nın da etkin bir konum kazandığını göstermektedir. Uzun yıllardır Avrupa'yı sarsan Kürt meselesiyle ilgili gelişmelerin dışında kalan İtalya'nın, kendisini bu meselenin odağında bulması tesadüfi değil; şu anda gelinen nokta birkaç yıllık gelişmenin ürünü. İtalya bu misyonu, Kürt göçüne karşı yıllardan beri izlediği tutumda da yansıyan, bilinçli bir tercih sonucunda üstlenmiştir.

Son olayların Avrupa bakımından yol açtığı en önemli gelişme, Türkiye'nin Kürtlere karşı izlediği olumsuz tutum yüzünden Avrupa'ya yönelen ve her gün biraz daha artan Kürt göçü nedeniyle, Kürt meselesinin Avrupa'nın bir meselesi haline gelmesidir. Kürt meselesinin tarafı durumuna gelen Avrupa, onu çözüme kavuşturmak için meselenin diğer taraflarına (TC ve PKK) baskı yapmaktadır. Abdullah Öcalan'ın siyasallaşmadan sözetmeye başlaması bu baskıların ürünüdür. Ancak Suriye'nin denetimi altında Abdullah Öcalan'ın Kürt meselesinin çözümü çabalarına zarar vereceği bilindiği için, İtalya'ya götürüldü. Diğer yandan TC devletini çözüme zorlamayan Avrupa, Ankara'ya, beklenen adımları atmaması halinde Kürt Konferansı düzenleyerek, meseleyi uluslararası arenaya çekeceği mesajını vermektedir. Şimdiye kadar PKK "terörünü" gerekçe göstererek Kürt meselesinin çözümü doğrultusunda adım atmayan Abdullah Öcalan'ın bölge dışına çıkarılmasından sonra, PKK 'nin silahtan tecrit edilmesi adımının da atılmasından sonra TC devletinin Kürt meselesini çözüme kavuşturmak doğrultusunda adımlar atmasının karşısında artık dayanabileceği bir gerekçesi kalmayacaktır.

Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya götürülmesi, Kürt Federe Devleti'nin ilanı kararından sonra Kürt meselesi konusunda bu yıl içinde atılmış ikinci büyük adımdır.

Abdullah Öcalan Şam'daki ikametgahında oturarak Kürtler üzerinde kurduğu totaliter rejimini başka seçeneği bırakılmayan Kuzey Kürdistan'a yaymakla kalmadı, demokrasi-nin anavatanı Avrupa'da yaşayan Kürtler üzerinde de ege-men kılmayı başardı ve bu sayede PKK içindeki muhalefe-ti değil, onun dışındaki Kürt muhalefetine de şiddet kulla-narak büyük oranda tasfiye etmeyi başardı.

TC devleti, Kürt Federe Devleti'nin ilanı kararını geçersiz kılmak için başlangıçta bölge çapında bir muhalefet örgütlemekten söz ederken, Öcalan'ın bölgeden çıkarılmasının

nereye varacağını kestiremediğinden "Avrupa'ya karşı ABD kozu"nu elinde tutabilmek için, Kürdistan Federe Devleti konusunda geri adım atmak zorunda kaldı.

TC devleti, Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasına bir o kadar karşı olmasına rağmen bu gelişmeyi de önleyemediği gibi, resmiyette yürüttüğü politikanın gereği olarak, bu sonucu kabullenmekle kalmamış, içer-de ve dışarda prestijini kurtarmak için bu sonucu kendi-si gerçekleştirmiş gibi yansıtan bir rol de üstlenmiştir. Abdullah Öcalan'ın Ortadoğu'dan çıkarılması, savaşın iki tarafının (TC ve PKK) iradesine rağmen gerçekleşse de, Kürt Federe Devleti'nin ilanı ile başlayan süreci ba-sarısızlığa uğratmadan, Öcalan'ın bölgeye dönmelerini sağlayarak silahlı çatışmaların yeniden başlatılması mümkün görünmemektedir.

Uzun süredir siyasallaşmadan söz etmesine rağmen Öcalan'ın siyasallaşmadan ne anladığı bizce bilinmemek-tedir. Daha doğrusu Abdullah Öcalan bu işin, üzerinde-ki savaşçı kıyafetini çıkarıp yerine İtalyan marka elbise giymek kadar kolay bir şey olmadığını farkında değil. Öcalan ve liderliğini yaptığı PKK'nin siyasallaşması esas olarak; yıllardır peşsıra koştukları totaliter ideolojik-po-litik görüşten köklü bir biçimde koparak, demokrasiyi bir dünya görüşü olarak benimsemek ve kendilerini, fi-kirlerini ve eylemlerini bu dünya görüşüne uygun olarak yeniden tanımlamak anlamına gelmektedir.

Abdullah Öcalan ve PKK Ortadoğu'daki sistemin bir ürünü... Egemen sisteme karşı en radikal tezlerle orta-taya çıkan PKK, Türk yönetiminden ve daha sonra da bölge yönetimlerinden gördüğü yardımlarla Kürt muha-lif güçleri içinde kısa sürede öne çıktı ve daha sonra da, üzerlerinde baskı kurarak, onları şiddetle ezdi.

12 Eylül hareketiyle TC'den kaçmak zorunda kalan Kürt muhalefatinin mensupları Suriye ve Av-rupa'da odaklandılar. Başlangıçta Avrupa ön p-landaydı. Demokrasinin

sağladığı olanaklarla Avrupa'da büyük bir aydınlanma hareketi başlatan Kürt aydınları bu sayede Kürt dili ve kültürü alanında müthiş gelişmelere öncülük ettiler. 1984'te PKK'nin Şam yönetiminin kontrolünde TC 'de başlattığı silahlı hareket, dikkatlerin Avrupa'dan Şam'a kaymasına yol açtı. Bir süre Avrupa ve Şam arasında ya-şanan rekabet, TC'nin "tehcir" politikası sonucunda kaçan Kürtlerin Avrupa'ya akın etmeleri ve burada olu-şan göçmen kitlesinin PKK 'den yana ağırlığını koyma-sı ile Şam'ın lehinde sonuçlandı. Abdullah Öcalan Şam'daki ikametgahında oturarak Kürtler üzerinde kur-duğu totaliter rejimini başka seçeneği bırakılmayan Ku-zey Kürdistan'a yaymakla kalmadı, demokrasi-nin ana-vatanı Avrupa'da yaşayan Kürtler üzerinde de ege-me-ni kılmayı başardı ve bu sayede PKK içindeki muhalefeti değil, onun dışındaki Kürt muhalefetine de şiddet kulla-narak büyük oranda tasfiye etmeyi başardı.

Son operasyonla Şam bir odak olmaktan çıkarılmış-tır artık. Bu da Abdullah Öcalan ve PKK için yeni bir dönemin başladığı anlamına gelmektedir. Abdullah Öcalan'ın bundan sonraki ikametgahının Avrupa mı, yoksa bir başka ülke mi olacağı henüz tartışmalı olsa da, bunun yeniden Şam ya da Kürtler üzerinde totalitariz-mini tesis etmesine imkan sağlayacak bölgenin bir baş-ka başkenti olmayacağı kesin. Kendisi Ortadoğu dö-ne-minin sona erdiğini ifade ediyor.

Nerede olursa olsun Abdullah Öcalan bundan böyle batı dünyasının kontrolü altında olacak. Bu da kendisini ve partisini bu sisteme uyarılmanın dışında bir şansı bu-lunmadığı anlamına gelmektedir. Varlığını ve güçlenmesi-ni bölgenin totaliter rejimlerine borçlu olan Öcalan'ın ve "parti"sinin bundan böyle varlığını sürdürmesi, demok-rasiye uyum sağlama konusunda göstereceği yeteneğe bağlı. Demokrasilerde herkesin son bir şansı vardır. ☺

Şam'dan Roma'ya "Tarz-ı Siyaset"

Osman Aytar*

Şu kısacık süre içinde yaşananların, hiç de alışlagelen söylemlerle açıklanabilir tarafı yok. Türkiye, Suriye'yi savaşa tehdit ederek PKK Genel Başkanı Abdullah Öcalan'ı Şam'dan çıkarma "başarısı"yla övünürken ve Öcalan'ın nerede olduğu konusunda spekülasyonların ortalıkta kol gezdiği bir sırada; Moskova'dan kalkan bir uçakla Roma'ya inmesi ve havaalanında gözaltına alınması, bütün taraflar açısından sürece sürprizlerle dolu yeni bir nitelik kazandırdı.

Ondan sonrası malum. Çok şey yazılıp söylendiği için, kimi gelişmelerin ayrıntılarına girmiyorum. Ayrıca her gün yeni bir gelişme yaşanıyor ve işin nereye varacağı konusunda tahminde bulunmak oldukça güç. Şam'dan Roma'ya uzanan süreçte kendini gösteren "tarz-ı siyaset" ve onun olası sonuçları, özellikle bugün ve gelecek için önemli; bu nedenle onları belli bazı yönleriyle değerlendirmek gerekliliğini düşünüyorum.

Kürdistan'ı Olanların Dostluğu

Öcalan'ın Suriye'den çıkışı derslerle doludur. Biraz gerilere gitmekte yarar var. PKK'nin son 10-15 yılda Suriye ve İran'a gösterdiği zaafiyet, son dönemlerde stratejik ittifak düzeyine yükseldi. İsrail-Filistin anlaşmasından PDK ve YNK arasında geçtiğimiz aylarda Amerika'da imzalanan anlaşmaya ve bölgedışı birçok soruna kadar, bir dizi gelişme bu stratejik ittifak merkezli politikalarla değerlendiriliyordu. Şu ya da bu devlet ayırımı yapmadan, Kürdistan'ı olanların "dostluğu"na güvenilemeyeceği, Kürdistan korkusunun onların iliklerine kadar işlediği, son olarak Güney Kürdistan'da 1992'de Federe Kürt Devleti ilan edildiğinde görüldü. İran, Türkiye ve Suriye dışişleri bakanları Kürdistan Federe Devleti'nin ilanından hemen sonra toplanarak aralarındaki "ezeli düşmanlık"lara rağmen üçlü görüşmelerin belli aralıklarla sürdürülmesini kararlaştırdıklarında,

PKK bu durumu kendi örgüt çıkarları ve içinde bulunduğu bölgesel ilişkiler ağı nedeniyle görmezlikten gelmekle kalmadı, Kürt Federe Devleti'ne karşı tutum geliştirdi. İlk başlarda PDK ve YNK'nin, daha sonra PDK'nin Türkiye ile geliştirdiği kimi ilişkilere PKK veryansın ederken, kendisinin özellikle Suriye ve İran ile girdiği ilişkilerin yolaçtığı sonuçların Kürtlere çıkardığı ağır faturayı umursamıyordu bile.

PKK'ye tavır alma karşılığında masada Suriye'ye neler verildiğini, hangi taahhütlerde bulunduğu bilmiyoruz. Suriye bir kez daha, PKK'nin yıllardır ona biçtiği role göre değil, Kürdistan'ı olanın güvenilmezliğine göre davranmıştı. İzlediği bu politikanın sonucu olarak Öcalan'a yönelik çok daha kötü seçenekler de gündeme gelebilirdi pekala. Olayı doğru koymak gerek: Öcalan, Suriye'den kendi isteğiyle ayrılmamış, ayrılmak zorunda bırakılmıştır.

Moskova'nın Kadirşinaslığı!

Basına da yansıyan bilgilere göre Öcalan'ın, Yunanistan üzerinden Rusya'ya, oradan İtalya'ya gitmesi konusunda çok şey söylendi. Rusya'nın tarihsel olarak Kürt sorununa duyduğu ilginin yanında, Rusya-Suriye ilişkileri, Orta Asya ve Kafkasya'daki kimi cumhuriyetlerle ve Rusya Federasyonu bünyesindeki bazı özerk cumhuriyetlere

*) Araştırmacı yazar

Türkiye'nin duyduğu ilgi gibi bir dizi etken, Öcalan'ın Rusya'ya gitmesinde rol oynamış olabilir.

Yansıyan bilgilere bakıldığında, sürecin Rusya boyutunda yaşananlarda devlet çıkarlarının ağır bastığı, başta komünistler olmak üzere Yeltsin karşıtlarının çoğunlukta oldukları Duma'nın Öcalan'ın iltica talebinin kabulü yönündeki kararı dikkate dahi alınmadığı ve bu faktörlerin sonucunda Öcalan'ın, Rusya'dan da çıkmak zorunda kaldığı görülmektedir.

Özellikle Türkiye'nin Rusya ile ticaret hacminin büyüklüğü ve Amerika'nın Rusya nezdindeki girişimlerinin Öcalan'ın Rusya'dan çıkarılmasında önemli bir rol oynadığı, Türk basını tarafından öne sürüldü.

Tüm yollar Roma'ya mı çıkar?

Öcalan'ın Suriye'den çıkması ve nihayetinde Roma'ya gelmesinin "olumlu" ve "olumsuz" sonuçları üzerindeki tartışmalar sürüyor. Kimileri açısından sır olmasa da, Öcalan'ın PKK üst düzey yönetici ve komutanlarının yıllardır buldukları Suriye dışındaki merkezi karargahlardan birine neden gitmediği merak edilen konulardan biridir. Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasından Türkiye'nin ne kadar hoşnut olduğu, bunun Türkiye'nin kısa ve uzun vadeli çıkarlarına ne denli hizmet edebileceği ayrı bir tartışma konusu; ancak Öcalan'ın Suriye'den çıkmaya zorlanmasıyla Türkiye'nin kazandığı "başarı", Öcalan'ın Roma'ya gelişini izleyen gelişmeler tarafından gölgelendi. Türkiye'nin, Öcalan'ın Suriye'deki varlığından kaynaklanan bazı "koz"ları kaybettiği açık. Çünkü artık karşılarında Suriye'deki varlığı bile resmen kabul edilmeyen bir örgüt lideri değil, "bizden de kaynaklansa her türlü teröre karşıyım" diyen, siyasal ve barışçıl çözüme vurgu yapan, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi kurumları insan hakları ve demokrasi yanlısı güçler olarak tanımlayan, Avrupa devletlerini bir çırpıda düşman ilan etmeyen bir örgüt lideri var. Ayrıca ayrıntılara burada girmiyorum, fakat PKK önemli bir siyasi rota değişikliği sürecini de yaşıyor. Daha birkaç ay öncesinde sıkça ifade edilen Ortadoğu merkezli ittifak politikaları, yerini Avrupa merkezli politikalara bırakıyor. Öcalan açıkça "Ortadoğu rolünü tamamladı" di-

Öcalan'ın Suriye'den çıkması ve nihayetinde Roma'ya gelmesinin "olumlu" ve "olumsuz" sonuçları üzerindeki tartışmalar sürüyor. Kimileri açısından sır olmasa da, Öcalan'ın PKK üst düzey yönetici ve komutanlarının yıllardır buldukları Suriye dışındaki merkezi karargahlardan birine neden gitmediği merak edilen konulardan biridir. Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasından Türkiye'nin ne kadar hoşnut olduğu, bunun Türkiye'nin kısa ve uzun vadeli çıkarlarına ne denli hizmet edebileceği ayrı bir tartışma konusu.

yor ve başlatılması gereken bir Avrupa sürecine vurgu yapıyor.

Bu ve benzeri gelişmeler, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da Türkiye açısından Kürt sorununu tartışmaların temel konusu olmaya devam

edeceğini göstermektedir. Genel olarak gelişmelerin, özel olarak Öcalan'a verilecek statü konusunun nasıl bir seyir izleyeceği tam belli olmamakla birlikte, şimdiye kadar yaşananlar bile gelişmelerin, Roma boyutunun hem PKK, hem de genel olarak Kürtler açısından kazanımlar içerdiğini gösteriyor. Sağlıklı ve soğukkanlı değerlendirildiğinde girilen yeni süreç, Kürt sorununu uluslararası zeminde demokratik çözüme götürmede yeni olanaklar sunabilir. Uluslararası bir Kürt konferansı görüşü bunun işaretini veriyor.

Öcalan'ın şahsında PKK'de yaratılan önderlik tarzının, yeni konumlanışta ne denli hareket kabiliyetine sahip olabileceği merak ve tartışma konusudur. Sık sık örgüt içinde temizlik hareketlerine girişen yanlış ve eksikliklerin sorumluluğunu hep "önderlik" diye tanımlattığı kendisinin dışındaki kişilere yükleyen, şu andaki önemli kadrolarını bile defalarca "özeleştir" sürecinden geçiren bir örgüt anlayışının mevcut durumdan nasıl etkileneyeceği önemli sorunlardan biri. Öcalan'ın kişi olarak içine girdiği ya da girmek zorunda kalacağı yönelimlerin bazı işaretleri şimdiden görülüyor; örneğin yedi maddelik öneri paketi ve yeniden yapılanma adı altında ileri sürülen görüşlerin PKK'yi sarsacağı açık.

Öcalan'ın Roma'ya gidişinin olası sonuçları PKK ile sınırlı olmayacak.

Kürdün barış zamanı

Gıdasını inkar ve imha politikalarından alan devlet anlayışının, temsilcilerinin günü geldiğinde şu ya da bu örgüt, grup ve şahsiyet ayrımı yapmadığı bilinmektedir. Kürt tarihinde bunun sayısız örnekleri var. O halde gök kubbe bir kez daha hepimizin başına çökmeden ihtiyaç duyulan politik yönelimler ortaya konulup, onların gerekleri yerine getirilmelidir. Gerçekler, balyoz bir kez daha kafalara indiğinde mi görülecek?

Kimi politik yönelimler tarafından sözde “Malazgirt Savaşı”ndan bu yana Kürt ve Türklerin, etle-tırnak gibi iç içe geçtikleri”, “birbirleriyle kenetlendikleri”, “kardeş” oldukları sık sık tekrarlanmaktadır. Farklı kulvarlarda, farklı noktalarda da olsalar, birbirlerine çok mesafeli kimi Kürt çevreleri tarafından paralel bir biçimde savunulan bu gibi söylemlerin artık aşılması gerekmektedir. “Yasalite”, “realite” ya da başka “gerçekçilik” gibi hiçbir gerçekliği olmayan söylemlerin mazereti olmaz, olmamalıdır.

Bir kere bu “etle-tırnak” ilişkisi, hiçbir zaman Kürtlerle Türkler arasında yaşanmamıştır. Zaman zaman, o da Kürtlerin belli bir kesiminin payına düşen tırnakçıklardan sözedilebilir sadece. “Kenetlenme” durumu da eşitlerin kenetlenmesi değil, zorla ya da belli bazı kesimlere verilen, ama daha sonra yerine getirilmeyen sözlerle yapılmış ve faturası da Kürtlere kan ve gözyaşıyla ödetirilmiş bir durum. Bu açıdan bakıldığında söz konusu “etle-tırnak” ilişkisi de, “kenetlenme” ve “kardeşlik” gerçekleri de, Kürtler açısından acı derslerle doludur.

O halde ne yapılmalı? Yapılması gereken bellidir. Kürt halkına “nefes” aldirtacak onurlu bir barış ortamı dahil, güncel talepler öne çıkarılmalıdır. Çeşitli örgütlerin, çevrelerin ve tek tek şahsiyetlerin otonomi, federasyon, konfederasyon ve bağımsız devlet ya da daha değişik çözüm biçimlerini savunmaları onların en doğal haklarıdır. Ancak bütün bunlar yapılırken kimse kendisini Kürt halkının yerine koyup, “Kürtlerin büyük bir çoğunluğu bunu istiyor”la başlayıp kendi çözümünü Kürt halkının çözümü olarak sunmamalıdır. Zira kimse ne Kürtlerin büyük çoğunluğundan ne istediğini sormuştur, ne de bu yolda halkın özgür iradesinin ortaya çıkabileceği koşullar var. O halde, düşünsel zoraki “kenetlenme” ye, “etle-tırnak” içiçeliğine ve içi boşaltılmış “kardeşlik” söylemlerine gerek duymadan, kendini Kürt halkının yerine de koymadan, çözüm önerilerinin özgürce tartışılacağı, diğer bir ifadeyle; Kürt halkının özgür iradesinin ortaya çıkabileceği koşulların yaratılması gerekiyor.

Böylesi bir politik yaklaşım tarzı yanında, “Kürdün Kürt ile barışması” ve egemen sistemle arasında var olması gereken “hat” a dikkat etmesi de başta gelen koşul olarak önemini koruyor. Güney Kürdistan’da Kürtlerin kendi içlerinde ve komşu uluslarla ilişkilerinde sıkça ifade ettikleri “xeta sor” (kırmızı hat) diye bir söz var. Kürtlerin hem kendi aralarında, hem de başkalarıyla ilişkilerinde dikkat etmeleri gereken sınıırın, yaşanan sü-

reçte önemi daha da büyük. Kürtleri boyunduruk altında bulunduran devletlerle ilişkilerdeki “kırmızı hat” ile ilgili söylenebilecekleri, “Kürdistan’ı olanların dostluğu” ile ilgili yukarıda belirtilenlerle sınırlı tutarak, konunun Kürtlerarası ilişkiler yanına dönersek, bu alanda önemli sorunların bulunduğu aşikar:

Bu konuda şu soruları anlamlı buluyorum: Kurulduğundan bu yana canı istediğinde kendisi dışındaki parti ve örgütleri, kimi Kürt şahsiyetlerini bir çırpıda “hain”, “işbirlikçi” ve “teslimiyetçi” ilan eden PKK, bu tutumunu gerçekten değiştirmede, bazı tahribatlara yol açan kimi olay ve gelişmeler konusunda açık davranmada ne denli istekli? Sık sık kendi yönetici ve gerilla güçlerine en ağır suçlamalarda bulunan Öcalan, kendi kadrolarıyla, PKK ise kendi dışındaki Kürt ulusal güçleriyle, özellikle de onun olumsuzluklarından zarar gören Kürt kitlesiyle gerçekten barışmaya ne denli hazır? Yine bir yandan Türkiye sınırları içinde bir otonomi istemi öne çıkarılırken, neden sorun Güney Kürdistan olunca “sınırları tanımıyoruz”, “kimse bize sınırları dayatamaz” denilerek farklı bir stratejik söyleme başvuruluyor? Neden bir resmi ideoloji yerine başka bir “resmi” ideoloji idame ettirilmek isteniyor, ona göre kurumlaşmalara gidiliyor, kültürel ve tabulara itibar ediliyor? Özellikle birbirlerine çok “mesafeli” bazı kesimler tarafından zaman zaman egemen bir devletin herhangi bir yetkilisine ya da ilgili resmi ideolojinin kimi savunucularına gösterilen saygı, diğer bir Kürt parti ya da örgüt yöneticisine, yurtsever bir Kürt şahsiyetine, neden gösterilmiyor?

“Çok yaşa”ların kulakları sağırlandırdığı; erken “zaffer” sarhoşluğunun had safhada olduğu; Kürdistan’daki tehlike potansiyelinin görmezlikten geldiği ya da ciddiye alınmadığı; farklı Kürt örgüt, çevre ve tek tek şahsiyetler olarak önemli belli bazı temel konularda PKK’ye mesafeli davranmanın bazen kimi kesimler tarafından, esasında devlet ile korunması gereken “mesafe”nin silikleştirilmesi ya da yok sayılması ile karıştırıldığı; hatta devrimcilik, solculuk ve yurtseverlik adına kimilerinin, açıkça ifade edilmese de Kürdistan’da yaşanabilecek olası bir “yenilgi”den, “zaten olacağı buydu” diyerek keyiflenebildikleri, hatta “pay” kapmaya çalıştıkları bir süreçte, biri ya da birilerinin hoşuna gitsin ya da gitmesin, olumlu bazı gelişmeleri ve bu gelişmeler karşısında duyduğum kaygıları dile getirmeye çalıştım. İşaret etmeye çalıştığım tehlikeler, kaygılar konusunda yanılmış olmayı, Kürt sorununda umut vadeden yeni olanakların beklenen sonuçları vermesini diliyorum.

PKK ve Demokrasi Üzerine Yeniden Düşünmek

İbrahim Güçlü*

Uzun yıllardan sonra, PKK lideri Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması, ve önce Rusya'ya oradan ve Roma'ya gitmesi Türkiye'de Kürt meselesi ve demokrasi konusunu yeniden gündeme getirdi.

Öcalan'ın, Rusya'dan Roma'ya nasıl, niçin ve kimler tarafından götürüldüğü, İtalya hükümetinin Öcalan sorununa Kürtlerin hak ve özgürlükleri açısından mı, yoksa O'nunla sınırlı olarak mı baktığı? tartışma konusu.

Ortaya çıkan gelişmeler, özellikle de İtalya'ya ve Kürtlere karşı gösterilen "ulusal histerik", çatışmacı mantığın zirveye çıkartılması çığlıkları; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin iyi bir yerde olmadığını, onun yeniden sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tek ulusa dayalı devlet, tehlikeli ve çıkmaz sokaktır

Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasçısı olan Türkiye Cumhuriyeti devleti ulusal, kültürel ve dinsel farklılıklar konusunda, Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha ileri, daha demokratik ve ras-yonalist bir performans ve yapı gösterememiştir.

Osmanlı İmparatorluğu, her ne kadar çok et-nili bir devlet olarak, ulusların ve etnik grupların ulusal, siyasal, inançsal hak ve özgürlüklerini sis-temli bir şekilde realize edememişse de, bu de-ğişik grupların varlıklarını kabul etmiş, onlara sı-nırlı da olsa ulusal ve siyasal haklar tanımıştır.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin temelleri atıl-maya başlandığında, müslüman olmayan ulusla-rın ve etnik grupların çoğunluğu imparatorluk-tan kopmuş, imparatorluk bünyesinde müslü-man uluslar ve etnik gruplar kalmıştı. Bu neden-le de devletin yeniden yapılanması sorunu, müs-

luman etnik toplulukların sorunu olarak günde-me gelmiştir.

TC devletinin kuruluşundan sonra, sıkıntıla-rın aşılmasıyla birlikte, şark kurnazlığını geride bırakan inkarcı bir mantıkla, devletin yeniden yapılanmasına temel oluşturan tarihsel ve top-lumsal gerçekler inkar edilmiş; Kürtlerin hukuk-sal, siyasal hakları reddedilmiştir.

Ulusal ve etnik çoğulculuğa dayalı bir tarzda kurulacağı vaad edilen devletin, Türk ulusallığına dayalı bir devlete dönüştürülmesiyle otoriter-to-toliter bir devlet yapılanmasının kaçınılmaz sü-re-ci başlatılmıştır. Bu kabul, cumhuriyetin demok-ratikleşmesini, TC devletinin çağdaş, çoğulcu bir demokrasi projesini geliştirmesini engellemiş; bu çıkmaz sokak ve tuzak, korkuyu, devletin kendi-sine ve vatandaşına olan güvensizliğini aşırı ve uç noktalarda üretmesine neden olmuştur.

Anlamsız korkuların içselleşmesi; güvensizlik, baskı yoğunlaşmasına, vatandaşlarda ve ulusal, etnik topluluklarda, özellikle de Kürtler'de "dış-lanmışlık", "sahipsizlik" duygusunu geliştirmiştir.

Baskı, zulüm, hak ve özgürlüklerden yoksun-luk, dışlanmışlık ve sahipsizlik duygusu doğal o-larak vatandaşlarda ve Kürtler'de bir arayışa yol

*) Hukukçu, yazar

açmıştır. Bu arayış, TC devletinin otoriter, anti-demokratik ve monolitik-üniter yapısından dolayı, demokratik ve yumuşak biçimde değil, kaçınılmaz olarak çatışmalı bir tarzda ortaya çıkmıştır.

Resmi yetkililer tarafından da kabul gördüğü gibi Kürtler, 28 sefer silaha sarılmak zorunda kalmışlardır. Her ayaklanma kanla bastırılmış. Ama, Kürt sorunu kanayan bir yara olmaktan çıkarılmamıştır. Kürt sorunu bütün ağırlığı ve gerçekliğiyle günümüzde de kendisini hissettirmekte dünyanın ve özellikle de batı dünyasının gündemine girmiş bulunmaktadır.

Suriye'deki tutsaklığın son bulması, Kürt sorununda yeni bir durak mı?

Öcalan'dan canını kurtarmak için kaçan, ancak buna rağmen ölümden kurtulamayan PKK Merkez Komitesi üyelerinin açıkladığına göre Öcalan, "canını kurtarmak", "kendisini sağlama almak" için 1979 yılında Suriye yolculuğuna çıktı. Lübnan ve Suriye arasındaki kısa bir mekikten sonra, Suriye'de kalma koşulları yaratılan Öcalan için böylece "Suriye tutsaklığı" dönemi başladı.

PKK'nin 12 Eylül 1980 darbesinden sonra silahlı hareketini başlatması (1984) üzerine TC devleti, A.Öcalan'ı zaman zaman Suriye'den talep etmişse de, Suriye devleti bu talepleri ciddi bulmadığı için O'nu teslim etmediği gibi, sınırdışı etme gereğini dahi duymadı. A. Öcalan'ın başlattığı silahlı hareketten 15 yıl sonra, Türkiye, A. Öcalan'ın Suriye'deki varlığını, "savaş nedeni" ilan ederek, kendilerine teslimini ya da başka bir ülkeye gönderilmesini talep etti. Türkiye ile Suriye arasındaki mekik diplomasisinden sonra, A. Öcalan Rusya'ya gönderildi.

Rusya'da olup-olmadığı tartışılırken, A. Öcalan'ın iltica talebinin, Duma (Rusya Meclisi) tarafından oylanıp kabul edilmesiyle Rusya'da olduğu kesinlik kazanınca, bu defa Türkiye ve ABD'nin Rusya üzerinde baskı kurması söz konusu oldu. Rusya'nın "büyük devlet" psikolojisinden dolayı A. Öcalan kendisine teslim etmesinden umutlu olmayan Türkiye, O'nun Rusya dışına çıkarılmasını talep etti.

Türkiye'deki Kürtler, PKK sayesinde ve partnerlerinin (Suriye, İran, Irak) zorlaması ve pompalaması sonucunda; Türkiye ve Kürtlerin koşullarını aşan taktik ve stratejiler tayin ediyor; kararlar alıyor ve bunları uygulamaya çalışıyordu. Bu durumun son bulacağı ve Kürtlerin, kendi koşullarına uygun, ama daha etkin, daha insani, hukuka dayalı demokratik çözümler üretmesinin, önündeki kanalların açılacağına inanıyorum.

Ekim 1998'e kadar, Öcalan'ın Suriye'ye gidişinden, silahlı çatışma başlamasından 14 yıl sonrasına kadar; Türkiye'ye teslim edilmemesi ya da Suriye'den çıkarılmaması, ciddi bir merak konusudur.

Çıkışın yararı ve dış dayanışma hayali

Öcalan'ın Suriye'deki tutsaklığının son bulmasının çok boyutlu yararlarının olduğu tartışmasız bir doğrudur.

Öcalan, Suriye'de bulunduğu zaman sürecinde, Kürtlere, Kürt sorununun çözümüne, hem Türkiye'deki hem de diğer Kürt parçalarına (özellikle de G. Kürdistan'a) zarar verecek yanlış, keyfi, basiretsiz kararlar alıyor ve bunları uygulamaya çalışıyordu.

Yaşanan son gelişmelerden sonra, Öcalan'ın bugüne kadar izlediği tehlikeli politikaları sürdürmesinin bundan böyle mümkün olamayacağını, olsa da rahatlıkla uygulama şansı bulamayacağını düşünüyorum.

Türkiye'deki Kürtler, PKK sayesinde ve partnerlerinin (Suriye, İran, Irak) zorlaması ve pompalaması sonucunda; Türkiye ve Kürtlerin koşullarını aşan taktik ve stratejiler tayin ediyor; kararlar alıyor ve bunları uygulamaya çalışıyordu. Bu durumun son bulacağı ve Kürtlerin, kendi koşullarına uygun, ama daha etkin, daha insani, hukuka dayalı demokratik çözümler üretmesinin, önündeki kanalların açılacağına inanıyorum.

En önemlisi de, "bölgesel dayanışma"ya dayalı hayaller, tartışılır hale gelmiştir. Suriye'yi stratejik dost gören, devrimci sayan, hatta Arapların Kürtler için savaşa girebileceğini düşünenler, siyasetin taş gibi katı gerçeklerine toslamışlardır.

Kendi Kürdünün sorununu çözemeyen devletlerin, Kürtler için olumlu gelişmeler sağlayacak bir tutum içine girmeyecekleri bir kez daha anlaşılmıştır.

Bölge devletleri, Güney Kürdistan'da bırakalım bağımsız devleti, ara çözüm önerilerine ve bugünkü statüye bile karşıdırlar. Bunun için de, Güney Kürdistan'daki statüye son vermek, ABD ve Batı'nın Güney'le dayanışma-

sını kırmak için dolaplar çeviriyorlar; planlar yapıyorlar. Ama, uluslararası dayanışmadan dolayı, kendileri doğrudan fiilen saldıramadıkları için bu planlarını Öcalan'ın eliyle gerçekleştirmeye çalışıyorlar.

Öcalan'ın, Türk ordusuna, "Ben Güney Kürdistan'da ABD tarafından kurulmak istenen ikinci İsrail olarak Kürt devletinin kurulmaması için savaşıyorum, siz bana sahip çıkmıyorsunuz, siz Misak-ı Milliye sahip çıkmıyorsunuz" sözleri, Öcalan'ın misyonunu anlamak için yorum gerektiremeyecek kadar açık.

Siyasallaşma sorunu

Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasından çok önce, "Kürt sorununun siyasallaşması"ndan söz ediliyordu. Öcalan'ın Roma'ya sığınmasından sonra, sık sık kullanılan ve yoruma tabi tutulan bu kavram ciddi bir anlam kazanmaya başladı.

Özellikle de, Kürt sorununun çözümüne karşı olan ve red politikasını izleyen siyasal kesimler, bunun tehlikeli bir gelişme olduğunu farketmediler.

Kürt sorununun çözümüne kesinlikle karşı olanların, "Kürt sorununun siyasallaşması"nın sulandırılması, bir öcü gibi göstermeleri, bu korkunun ürünüdür.

Bu konuda esas kafası karışık olanlar, Kürt sorununun çözümünden sözeden, bunun için mücadele eden kesimlerdir.

Bazı kesimler, Kürt sorununun siyasallaşmasını, PKK'nin siyasallaşması ile doğrudan irtibatlandırıyor. Bazıları ise, Kürt sorununun siyasallaşmasını, masanın bir tarafında Türk temsilcilerinin, diğer tarafında Kürt temsilcilerinin oturup, pazarlık yapmaları biçiminde değerlendiriyorlar.

Bu nedenle, sorunun açığa kavuşturulması, ayrıştırılması, her zamankinden daha acil ve hayati bir öneme sahiptir. Bu konuda, doğru tespitler yapılmadan, doğru politikaların tayin edilmesi, sorunun aşamalı çözümünde projelerin yapılması, olanaklı olmaz.

Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasından çok önce, "Kürt sorununun siyasallaşması"ndan söz ediliyordu. Öcalan'ın Roma'ya sığınmasından sonra, sık sık kullanılan ve yoruma tabi tutulan bu kavram ciddi bir anlam kazanmaya başladı. Son 15 yılda, belirgin olarak ortaya çıkan gelişmeler, Kürt bölgelerindeki "insansızlaştırma" süreci ve bu sonunda atılan büyük adımlar, Kürt bölgelerinin demografisinin değişmesi; Kürtlerin bir çoğunluğunun metropol kentlerin kriminal unsurları haline getirilmeleri... bütün bunlar Kürtler üzerinde özel bir politikanın işletildiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Bunu görmemezlikten gelemeyiz.

Aslında Kürt sorunu hep siyasal bir sorun olmuştur. Kürtler, her dönemde kendi taleplerini çatışmasız, savaşız dile getirmeye çalışmışlardır. Ama ne yazık ki, devletin, sorunun çözümünü kabul etmemesi, çatışma ortamını ve silahlı tepkileri ortaya çıkarmıştır. Bu silahlı hareketlerden en fazla zarar gören taraf da kuşkusuz Kürtler olmuştur.

Bulduğumuz aşamada Kürt sorununu siyasallaşmasından bahsedilir ve ürküntü içine girilirken, iki boyut öne çıkmaktadır.

Bu boyutlardan biri; PKK'nin silahı bırakması ve teklaplerini silahlı olmayan bir biçimde ileri sürmesidir. PKK'nin bu konuma gelmesinde, Kürt halkı kadar Türk halkının da yararı var. Buna rağmen, yönetimin, PKK'nin silah bırakma ve askeri bir örgüt olmaktan çıkma konusundaki kararına gösterdiği tepki karşısında, bu güçlerin PKK'nin silahlı eylemlerinden çıkar sağladıkları gibi bir endişeye kapılmamak olanaklı değil. Son 15 yılda, belirgin olarak ortaya çıkan gelişmeler, Kürt bölgelerindeki "insansızlaştırma" süreci ve bu sonunda atılan büyük adımlar, Kürt bölgelerinin demografisinin değişmesi; Kürtlerin bir çoğunluğunun metropol kentlerin kriminal unsurları haline getirilmeleri... bütün bunlar Kürtler üzerinde özel bir politikanın işletildiği gerçeğini ortaya koymaktadır. Bunu görmemezlikten gelemeyiz.

Gelişmelerin ortaya koyduğu ikinci boyut; Kürt sorununun, uluslararasılaşması ve özellikle Avrupa Birliği sorunu haline gelme istidadı göstermesidir.

PKK'nin siyasallaşması

PKK'nin siyasallaşmasında PKK'nin silah bırakması önplana çıkarılmaktadır; oysa bu gerçeğin sadece bir yönünü teşkil etmektedir.

Gerçeğin gözardı edilmemesi gereken asıl büyük ve önemli yönü, PKK'nin demokratikleşmesi, çağdaş değerleri benimsemesi, otoriter-şiddet yapısını değiştirmesidir.

PKK'nin demokratikleşmesi ve çağdaş değerleri benimsemesi, silahı bırakması ile yalnız başına başarılacak bir iş değil.

Öcalan'ın uluslararası bir mahkemede yargılanması, Kürt sorununun çözümüne katkıda bulunacağı gibi Türkiye'nin yanlış ve kirli politikalarının gün yüzüne çıkmasını da sağlayacak; hem Türkiye'de ve hem de Kürtlerin kendi içindeki demokratikleşmeye hizmet edecek; kirli ve karanlık ilişkileri açığa çıkarılarak hukukun tesisin büyük katkılarda bulunacaktır.

Ancak bu durumda, sağlıklı düşünceler üretilebilir, PKK'nin kendi yanlışlarından radikal dönüşümcü tarzda vazgeçmesi sağlanabilir.

Bu PKK'nin yapısını şekillendiren ideolojik, fikri, toplumsal, örgütsel ve kadrosal sistemlerden kurulması ile olanaklı olabilir; bunun da kolay olmadığı ortada.

PKK'de köklü değişiklikler olmadan, askeri otoriter bir şiddet örgütü olmaktan çıkması olanaklı değildir. Bu köklü değişikliklerle ilgili yapılacakları en genel hatlarıyla şöylece sıralayabiliriz:

- PKK'nin sahip olduğu stalinist, kemalist ve baasist ideolojik konsepti terketmesi gerekir.
- Örgüt yapısını demokratik temelde değiştirmesi gerekir.
- Bu bağlamda, kendi muhalefeti olan unsurlara karşı şiddet ve fiziki imha politikasından vazgeçmesi bir zorunluluktur.
- Halka karşı şiddetten vazgeçmeli ve bu konuda örgüt içi muhaliflerini katletmekten dolayı, sorgulanmayı ve yargılanmayı kabul etmelidir.
- Kendi dışındaki Kürt siyasi grup, örgüt ve partilere karşı düşmanlıktan vazgeçmeli, onlardan öldürdüğü insanlarla ilgili sorgulanmayı ve yargılanmayı kabul etmelidir.
- Kürt toplumuna karşı duyduğu ve sık sık dile getirdiği kin ve nefretten vazgeçmesi gerekir.
- Örgüt ismi başta olmak üzere programını, tüzüğünü, siyasi yaklaşım ve taktiklerini, kadro yapısı ve bileşimini değiştirmesi gerekir.
- Irak, İran ve Suriye Kürtlerine karşı düşmanca tutumlar'dan vazgeçmelidir.
- Aydına, bilime, açıklık ve tartışmaya karşı yaptığı düşmanlığa, sürdürdüğü saldırgan tutuma son vermeli.

Ancak bu konuda Öcalan umut vermiyor; eskiyi, yeni koşullarda ve mekanlarda yeniden üretmeye çalışıyor.

Bu bağlamda, PKK'deki reformlar, değişim ve demokratikleşme oldukça sancılı, çatışmalı olacak.

Ve Yargılanma

Öcalan'ın uluslararası bir mahkemede yargılanması, Kürt sorununun çözümüne katkıda bulunacağı gibi Türkiye'nin yanlış ve kirli politikalarının gün yüzüne çıkmasını da sağlayacak hem Türkiye'de ve hem de Kürtlerin kendi içindeki demokratikleşmeye hizmet edecek; kirli ve karanlık ilişkileri açığa çıkarılarak hukukun tesisini büyük katkılarda bulunacaktır.

Ancak bu durumda, sağlıklı düşünceler üretilebilir, PKK'nin kendi yanlışlarından radikal dönüşümcü tarzda vazgeçmesi sağlanabilir.

PKK'nin yeni dünya düzeninin demokratik değer sistemleriyle çatışan otoriter karakterine rağmen batı dünyasında O'na karşı olumsuz tavrın asıl nedeni; PKK'nin Ortadoğu'nun terörist devletlerinin sistematığı, çıkarları ve yönlendirmesi doğrultusunda hareket etmesidir.

Ne yapılmalı?

Kürtlerin artık objektif, bilime dayalı, popülist olmayan gerçekçi bir durum tespiti yapmaları gerekir. Yeni dönemin sistematik analizi yapılmakla kalınmamalı; somut, cesur ve geçmişten farklılaşmaktan korkmayan plan, proje ve programlar geliştirilerek uygulamaya konmalıdır.

Kürtler ve Türkiye için ortaya çıkan yeni olanak ve fırsatlar iyi değerlendirilerek, realize edilmelidir. Kürtlerin barışçıl, çağdaş, demokratik temsil gücünün yaratılması için, kendi içinde demokratik ve tartışan, bütün toplumsal kesimlerin temsilcilerini içinde barındıran, toplumsal-siyasal bir yapının behemahal oluşturulmasına çalışılmalıdır. ☺

Batı Cephesinde Ne Değişti?

S. Çiftyürek*

Dünden farklı olarak günümüzde Kürt ulusal mücadelesine sahiplenmede emperyalist iktidarların tutumunda belli bir değişme var. ABD, Almanya, İtalya hükümetlerinin, Rusya ve AB parlamentosunun Kürtlere yönelik tutum ve kararları bunu kanıtıyor. Uluslararası güç odaklarının dünden farklı olarak bugün, Kürt ulusal mücadelesine hükümetler düzeyinde açık destek vermelerinde şu faktörlerin rol oynadığı görüşüdeyiz:

a) ABD, Rusya ve AB'nin bölgeye dönük uzun vadeli politikalarının gereği olarak Kürdistan'da geleceğe yönelik yatırım yapma hesapları var. Türkiye, İran ve kısmen Irak gibi bölgenin güçlü ya da güçlenebilme potansiyelini taşıyan bölge devletlerinin Kürdistan'la dengelenmesi hesapları bulunuyor.

b) Bölge devletlerinin Kürt halkına yönelik kanlı katliamlarının; özellikle Güney Kürdistan'da 16 Mart 1988 Halepçe Katliamı'nın, Mart-Nisan 1991 kitlesel Kürt göçünün Medya aracılığıyla dünya kamuoyunu ulaştırılması uluslararası kamuoyu üzerinde ciddi etkileri oldu. Ayrıca Kürdistan dağlarında, kentlerinde ırkçı rejimlerin sonu gelmeyen kanlı saldırılarının, bunlara karşı Kürt toplumunda yükselttiği çığlıklarının da, uluslararası kamuoyu vicdanında yankı bulması, hükümetler üzerinde baskı oluşturdu. Buna Kürt ulusal hareketlerinin bilinçli, amaçlı uluslararası diplomatik faaliyetlerini de eklemek gerekir. Bir bütün olarak Kürt ulusal hareketi son yıllarda etkin ve yaygın bir diplomatik faaliyet geliştirdi. Uluslararası desteğin yaratılmasında bu faaliyetlerin de payı vardır.

Bunların yanında Kürt ulusal hareketlerinde bugün etkin olan partilerin sosyalizmle tamamıyla bağlarını kopartmalarının da emperyalist güçlerin soruna sahip çıkmalarında rolü olmuştur. İKDP, I-KDP ve KYB zaten başından beri burjuva demokratik nitelikleri dolayısıyla emperyalizmle ilişkiler açısından sorunları yoktu. Son olarak PKK de bu sürece dahil oldu. PKK'nin

sosyalizm hedefinden tamamıyla uzaklaşarak ulusal mücadeleyi emperyalizmin kabul edebileceği bir çizgide sürdürme yönelişlerinin, artan uluslararası destekte rolü olmuştur.

c) Emperyalizm Ortadoğu'da "barış ve istikrar istiyor". Hızlandırılan küreselleşme sürecinde Ortadoğu'nun uluslararası sermaye için dikensiz gül bahçesine dönüştürülebilmesi amacıyla Filistin ve daha kapsamlı bir sorun olarak Kürt ulusal sorununa bir 'çözüm' bulunması gerekiyor. Ortadoğu'da emperyalist patentli 'barış ve istikrar'ın yolu Filistin ve Kürt sorununun 'çözüm'ünden geçiyor.

Filistin ve çapı, dinamikleri nedeniyle özellikle de Kürt ulusal sorunu bölgede ciddi bir anti-emperyalist hatta anti-kapitalist potansiyeli barındırıyor. Buna, emperyalizmin bölgede topla oynar gibi Ortadoğu halklarının onurlarıyla oynamasının ve İsrail siyonizmine sağladığı açık ve sınırsız desteğin İslam kesiminde yarattığı anti-emperyalist tepkiyi de eklemek gerekiyor. Emperyalizmin, Kürt ulusal sorununun çözümüyle bugün daha fazla ilgilenmesinin altında, emperyalizme ve kapitalizme karşı barındırdığı devrimci dinamiğin etkisizleştirilmesi hedefi yatmaktadır. Hedef, Arafat'ın liderliğindeki FKÖ gibi Kürt ulusal hareketini de küreselleşen sermayenin bölgedeki destekçisi haline dönüştürmektir.

Tüm bunların etkisiyle emperyalist iktidarların Kürt ulusal mücadelesini sahiplenmeleri, artık gizli servislerin faaliyetleriyle sınırlı, el altından des-

*) Yazar

Avrupa ya da ABD dünden farklı olarak Kürt ulusal mücadelesine açık destek veriyor; ancak sunulan desteğin bedeli olarak da kendi normlarının kabulünü dayatmaktadır. ABD'nin hem Türkiye devletine, hem de PKK ve diğer Kürt siyasi akımlarına verdiği mesajın içeriği; "Benim normlarım doğrultusunda hizaya gelin"dir.

tek olmaktan çıkmış, hükümetlerin açık, resmi politikaları haline dönüşmüştür. Ama yine de, Kürt ulusal hareketine sağlanan destek, ilhakçı devletlerin

mevcut sınırları çerçevesinde, ulusal-kültürel hakların tanınmasıyla sınırlı kalmaktadır. İleriki süreçte gelişmeler neyi gösterir, bugünden kestirmek zor; ancak bugünkü süreç ve sürecin sunduğu veriler bize uluslararası desteğin yukarıda sözünü ettiğimiz sınırlarını göstermektedir.

Avrupa ya da ABD dünden farklı olarak Kürt ulusal mücadelesine açık destek veriyor; ancak sunulan desteğin bedeli olarak da kendi normlarının kabulünü dayatmaktadır. ABD'nin hem Türkiye devletine, hem de PKK ve diğer Kürt siyasi akımlarına verdiği mesajın içeriği; "Benim normlarım doğrultusunda hizaya gelin"dir. Her iki cephenin de kendi normları doğrultusunda 'aşırılıkçı'ları'nı törpülemeyi hedefliyor.

Avrupa Birliği, ABD gibi güç odakları TC devletine, "ekonomik yeniden yapılanma, IMF reçeteleri doğrultusunda özelleştirme, taşeronlaşma vb. yönelişlerinde tam bir ihtiyatla yol aldınız. Fakat insan hakları, işkence ve özellikle Kürt ulusal hakları konusunda da artık adım atmanız kaçınılmaz" diyorlar. Kürt siyasi hareketlerine ve somut olarak da PKK'ye ise; "Batı medeniyetinin değerlerinin kabulü ile birlikte anti-emperyalizm, anti-kapitalizm, marksizm-leninizm ve sosyalizm savunusu gibi demode olmuş söylem ve hedefleri terkedin ki size sahip çıkabilelim" diyorlar. Özetle Avrupa ekonomik, siyasal ve kültürel olarak "ben merkezci"liğini dayatıyor. Dayatılan normlar doğrultusunda Türkiye adım atarsa, ondan sonrası, TC devletinin "bölünmez birliği"nin sadece Türklerin değil, AB'nin de sorunu haline gelebileceğini bugünden düşünmenin yararı vardır!

Kürt Sorunu Son Yüz Yıldır Siyasal Bir Sorun Olarak Hep Gündemde

1789 Fransız devriminin dünya çapındaki etkileri, Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde de etkisini gösterdi. Farklı milliyetlerin ulusal uyanışları kısa sürede güçlendi. O günden günümüze, Kürt ulusal mücadelesi siyasal bir olgu olarak bölgenin ve uluslararası kamuoyunun gündeminde yer almaktadır. Bazen boyutlanmış, bazen zayıflamıştır ama sürekli gündemdedir. Çünkü, Kürt ulusu son yüzyıldır bağımsızlık uğruna kavgasını mümkün olan her araçla (silahlı, silahsız, ülke içerisindeki mücadelesiyle ve uluslararası alandaki diplomatik yollarla) aralıksız sürdürdü.

Ortadoğu'da sınırların emperyalist güçlerce çizildiği birinci ve ikinci emperyalist paylaşım savaşı yılları Kürt ulusal özgürlük mücadelesinin boyut-

landığı yıllardı. Yine dünya çapında özellikle Asya ve Afrika'da ulusal bağımsızlık mücadelelerinin peş peşe zafer kazandığı, 1960'lı ve 70'li yıllarda da, Kürt ulusal mücadelesi gelişmeler kaydetti. 1980 öncesinde Kuzey'de Diyarbakır başta olmak üzere bir çok kentte belediye başkanlığını seçimle alacak kadar yurtsever-devrimci potansiyelin güçlendiğini biliyoruz. Keza, 1989 ile 1993 yılları arasındaki "serhildan"lar, ulusal özgürlük hedefiyle siyasallaşmış geniş kitlelerin eylemliydi.

Dünden bugüne geniş halk yığınlarının bilincinde ve eyleminde Kürt sorunu siyasallaştı. Başlangıçta siyasetin nesnesi olan geniş yığınlar süreçte siyasetin öznesi haline geldiler. Bu, belirttiğimiz gibi bazen boyutlandı, bazen zayıfladı, ama hep gündemde kaldı. Bunda az ya da çok kanı, emeği olan herkesin; partilerin, örgütlerin, liderlerin, en önemlisi bu süreçte yaşamını yitiren yüzbinlerce adsız kahramanın, tarihin gerçek yaratıcılarının payı vardır. Bu mücadele ne bir parçadaki ulusal harekete, ne de bir partiye ya da bir lidere maledilemez. Kürt ulusal mücadelesinin siyasallaşması PKK ile başlamadığı gibi uluslararası alana taşınması da ilk olarak PKK ile gerçekleşmedi. PKK ulusal mücadelenin son yıllarda boyutlanmasında ve yine son yıllarda uluslararası alana taşınmasında taş üstüne taş koymuştur sadece. Dahası Kuzey'deki mücadelenin boyutlanmasında yine son yıllarda belirleyici hareket olmak misyonunu üstlenmiştir. Sorunun böyle kavranmasında yarar vardır.

PKK'nin son yıllarda, özellikle de gerilla mücadelesinin tıkanmaya başladığı 1993'ten itibaren gündeme getirdiği 'siyasal çözüm', 'barışçıl çözüm' ve nihayet buna eklenen 'uluslararası çözüm'le, politikada bir dönüşümü ifade ediyor. Burada vurgulamak istediğimiz yaratılan 'askeri çözüm mü', yoksa 'siyasal çözüm mü' ikileminin yanlış olduğudur. İster silahlı, ister silahsız, bu süreçte Kürt ulusu "kendi kaderini tayin hakkı" (KKTH) elde etmeyi başarıyorsa, sorunun siyasal çözümü gerçekleşmiş demektir. KKTH siyasal bir olgudur, bu olgunun hangi yöntem ve araçla çözümleneceği ayrı bir sorundur. PKK'nin uzun vadeli halk savaşı ve kurtarılmış bölge stratejisine dayalı gerilla mücadelesiyle sürdürdüğü silahlı kavga başarıya ulaşsaydı; yani TC devletinin Ülke üzerindeki askeri ve idari egemenliğine son verebilseydi, Kürt sorunu siyasal olarak çözümlenmiş olacaktı. Dolayısıyla bugün sorunun Avrupa başkentlerine taşınmasının da gereği kalmayacaktı.

Bizim açımızdan önemli olan PKK'nin silahlı mücadeleyi bırakıp-bırakmaması değil. Silahlı mücadelenin bırakılmasını teslimiyet olarak da algılamıyoruz. Kaldı ki; PKK'nin silahlı mücadeleyi bıraktığına ilişkin bağlayıcı resmi beyanı da yok. Bizce önemli olan PKK'deki ideolojik, politik değişimdir.

PKK son yıllarda ideolojik ve politik olarak değişime uğruyor. SSCB'nin yıkılmasıyla başlayan marksizm-leninizmden kopuş, 1993'ten sonra, ideolojik - politik değişim giderek belirginleşti. Bizim açımızdan önemli olan PKK'nin silahlı mücadeleyi bırakıp-bırakmaması değil. Silahlı mücadelenin bırakılmasını teslimiyet olarak da algılamıyoruz. Kaldı ki; PKK'nin silahlı mücadeleyi bıraktığına ilişkin bağlayıcı resmi beyanı da yok. Bizce önemli olan PKK'deki ideolojik, politik değişimdir ve komünistler olarak kaygı duyduğumuz nokta; PKK'nin Yeni Dünya Düzeni aktörlerinin kabul edebileceği bir çizgiye kaymasıdır. Araç değil amaç önemlidir, PKK'nin hangi mücadele aracını kullandığından çok, nasıl bir politika izlediği ya da izleyeceğini önemsiyoruz.

Sorunun Çözümünün AB'ye Taşınması

A. Öcalan'ın kendisi Avrupa'ya gitmeden çok önceleri, PKK tarafından Kürt sorununun çözümü Avrupa'ya (uluslararası alana) taşınmaya başlandı. Bu yıllar, siyasetin nesnesinde yaşanan değişime ile PKK'nin uluslararası çözüm arayışlarının denk düştüğü yıllardı. Başlangıçta uluslararası destek arayışı olarak sürdürülen diplomatik faaliyet, giderek uluslararası güç odaklarının sorunun çözümünde taraf olmaları istemine dönüştü. Enternasyonal dayanışma ile, uluslararası güçlerin sorunun çözümüne doğrudan üçüncü bir taraf olarak devreye girmelerini istemek çok farklı şeylerdir.

A. Öcalan'ın gerek daha önceleri, gerekse de Roma'da, B. Clinton, T. Blair ve diğer Batılı ülke liderlerine gönderdiği mektuplar da bu güçlerden sadece diplomatik destek ya da dayanışma istemiyor, sorunun çözümünde taraf olmalarını da istiyor. Tıpkı I-KDP ve KYB gibi PKK de, AB ve ABD'nin sorunun çözümünde bir taraf olarak müdahale etmelerini istiyor. Elbette taraf olacak güç hele de bunlar emperyalist merkezler ise, kendi çıkarları doğrultusunda istekleri de olacaktır. Bu isteklerin başında da PKK'nin kendilerince kabul edilebilir politik bir çizgiye çekilmesidir. PKK ve Öcalan'ın resmi beyanları ve somut yönelişleri bu çizgiye hızla kaydıklarını gösteriyor. PKK'deki bu dönüşümün Kürt halkının ve bölge halklarının yararına olmadığı görüşündeyiz.

A. Öcalan'ın kimi uluslararası liderlere gönderdiği mektuplarda PKK'nin Kürt sorununa ilişkin taleplerini ilettili. Basına yansıdığı kadarıyla Öcalan şunları talep etmektedir:

- Kürdistan'a yönelik askeri saldırıların durdurulması;

● Köy koruculuğunun kaldırılması, zorla göçettirilen insanların tekrar bölgelerine geri dönmelerinin sağlanması;

- Türkiye sınırları değişmeden Kürdistan'a otonomi verilmesi;
- Türklerin sahip olduğu tüm demokratik hakların Kürtlere de verilmesi;
- Kürt kimliğinin, dilinin ve kültürünün resmi olarak tanınması;
- Din özgürlüğünün ve plüralizmin (çoğulculuğun) oluşması.

Otonomi ve din özgürlüğü hariç bu istemler Kürt halkı yönünde yaşamsaldır. "Yurtseverim", "ilericiyim", "komünistim" diyen herkesin sahiplenip uğruna mücadele etmesi gereken acil istemlerdir bunlar. Ancak A. Öcalan sadece yaşamsal istemleri dile getirerek destek istemiyor, sorunun çözümüne ilişkin bir çerçeve sunuyor. AB ve ABD'nin bölgeye ilişkin politikalarıyla paralel olarak mevcut sınırlar değiştirilmeksizin otonomi talep ediyor ve AB ile ABD liderlerinden tıpkı Güney Afrika, Filistin, IRA ve Güney Kürdistan'da yaptıkları gibi üçüncü taraf olarak devreye girmelerini istiyor. Komünistler olarak esas eleştirdiğimiz yöneliş budur.

Emperyalizmin yapısında dünden bugüne değişen bir şey yok. Değişen, emperyalist güç merkezlerinin günümüzde modern korsanlara bürünmesidir. Dün olduğu gibi bugün de emperyalizm Kürt halkının dostu değildir. Kürt halkının gerçek dostları dünya halklarıdır, uluslararası işçi hareketidir ve onların politik güçleridir. Bu gerçeklik, A. Öcalan'ın Avrupa'da gittiği iki başkentte de, iktidara komünistlerin ortak olması gerçeğiyle de kendini kanıtıyor. Avrupa'da Öcalan'a emperyalizm değil, komünist ve ilerici inisiyatif sahiplenmiştir.

Kürt ulusal hareketi uluslararası alanda elbette destek arayışında olacaktır, olmalıdır ve elbette bu arayışında mümkün olan en geniş kamuoyunun ve temsilcilerinin desteği aranmalıdır. Ama bu en geniş destek arayışı içerisinde, esas üzerinde yoğunlaşması gereken dünya komünist ve ilerici güçlerinin enternasyonal desteğinin sağlanması olmalıdır. Tam da Kürt sorununda komünist ve ilerici güçlerin en geniş katılımıyla uluslararası çapta bir konferansın örgütlenmesi zamanıdır. ☺

Ya Kürtler?

Öcalan'ın beklenmedik gelişi, İtalyan ve Alman hükümetlerinin, Kürt sorununu silahlı bir mücadele olmaktan çıkarıp, görüşme masasında çözümlenecek bir soruna dönüştürme düşüncesini alevlendirdi. Bu düşünceye göre, bir yandan terörizmle mücadele edilecek, bir yandan Kürtlere daha fazla hak sağlanacak ve diğer yandan da, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi kolaylaştırılacaktır.

Roma'da gözaltına alınan Türkiye'li Kürt liderin durumu, kısa sürede, hassas bir vize ve iade konusu olmaktan çıkarılıp, çok daha önemli bir sorun olan Kürt sorununun uluslararası gündemin odak noktasına dönüştürüldü. Bu, öfke ve gelişigüzel tutumlarla kaybedilmemesi gereken bir andır. Belki de bu durumdan, Türkler için olduğu kadar, Kürtler için de daha iyi bir sonuç ortaya çıkabilir. Şu andaki gidişat, Türklerin lehine olmayan bir hız ve doğrultuda seyrediyor.

Kürtlerin yaşadığı başlıca dört ülkeden -Türkiye, Suriye, İran, Irak- biri olan ve demokratik bir sisteme geçmeye çabalayan NATO müttefiki Türkiye, Batı'ya bağlılığı bakımından en derin iddiaya sahip olan ülkelerden biridir. Türk hükümeti ve pek çok Türk vatandaşı, terörist ayrılıkçı bir grup olarak değerlendirdikleri ve lideri Abdullah Öcalan'ın Roma'ya gelmekle kriz yarattığı PKK -ya da Kürdistan İşçi Partisi- ile ilgili her türlü pazarlığı şiddetle reddetmektedirler. Türkiye'de görünüşte kendiliğinden gelişen İtalyan mallarına yönelik boykot, yeni İtalyan hükümetinin Bay Öcalan'ı acilen Türkiye'ye iade etmeyi reddedişine verilen cevaplardan yalnızca bir tanesidir. Öte yandan, Türkiye'nin kendisinin yıllardan beridir Kürtlerde verdiği yanıtın her iki tarafın çıkarlarını tatmin etmekte başarısız kaldığı açıktır.

Öcalan'ın partisinin terörist bir soyağacına sahip olduğu olgusundan şüphe eden bilinçli kişiler çok azdır; Amerika Birleşik Devletleri'nin, Öcalan'ın yargılanmak üzere Türkiye'ye gönderilmesini desteklemesi ise, terörizm karşıtı politikasında tutarlı olma kaygısından kaynaklanmaktadır. Ancak Türk hükümeti de, nüfusunun %30'unu teşkil eden olaylı Kürt bölgeleri üzerinde denetim kurmakta açıkça başarısız olmuştur. Türk ordusu, Kürt isyancılara karşı sürdürdüğü savaş boyunca, Türkiye'nin güneydoğusunda binlerce köyü boşaltarak

yerle bir etmiş ve pek çok kişinin canını almıştır. Kanunlara saygılı orta sınıf Kürtlere bile hiçbir kültürel ve politik ifade hakkı tanınmamıştır.

Gözardı edilmemesi gereken iddialarına, tüm öfkesine ve dargınlığına rağmen Türkiye Avrupa'nın dışında tutulmaktadır; bunun nedeni Avrupa'nın Müslüman Türklere yönelik tarihi önyargıları değil, kendi hükümetinin Kürtler'in insani haklarını geniş bir ölçekte kısıtlamasıdır. Bay Öcalan'ı İtalya'nın ellerine bırakan olgu, Türkiye'nin, Öcalan'ın uzun süreli cenneti olan Suriye'ye yaptığı baskıdır.

Öcalan'ın beklenmedik gelişi, İtalyan ve Alman hükümetlerinin, Kürt sorununu silahlı bir mücadele olmaktan çıkarıp, görüşme masasında çözümlenecek bir soruna dönüştürme düşüncesini alevlendirdi. Bu düşünceye göre, bir yandan terörizmle mücadele edilecek, bir yandan Kürtlere daha fazla hak sağlanacak ve diğer yandan da, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesi kolaylaştırılacaktır. Ancak bu yol tuzaklarla doludur. Bay Öcalan'ın kendisi, terörist geçmişine yönelik Türk itirazlarından dolayı uygun bir taraf olmasa bile, yine de görüşmelerin vesilesi olabilir. Örneğin, onun iadesi, şu veya bu şekilde, Türkiye'de insan haklarının iyileştirilmesiyle ilişkilendirilebilir. PKK'li olmayan Kürtler için daha elverişli bir politik ve kültürel ortam ve daha fazla ekonomik gelişme sağlanabilir. Bu noktada, Türkiye'nin dışında yaşayan Kürtler'in de belirli bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Ortalıkta dolaşan başka düşünceler de var. Tıpkı Amerika Birleşik Devletleri gibi, bu sorun karşısında sessizliğe bürünen NATO müttefikleri, sonuçta Türkiye'ye hiç de gerçek bir iyilik yapmış olmuyorlar.

*Washington Post, 26 Kasım 1998 Perşembe
İngilizceden çeviren: Cemal Atıla*

İtalya'nın Türkiye'ye ve Kürtlere Yardım Etme Şansı

John Tirman

İadenin, siyah ya da beyaz bir seçenek olmaması gerekiyor. Türkiye'nin, Abdullah Öcalan'ın iadesi için yaptığı talep hakkında İtalyan hükümetinin vereceği karar, Türk-Kürt çatışmasının her iki tarafının meşru ve adilane taleplerini tatmin edebilecek politik bir imkan olarak görülmelidir. Yaratıcı bir çözüm, bu çatışmanın sona erdirilmesine varabilecek başlıca yolların önünü açabilir. İtalya, iade sürecinde sonuç alıcı koşulların ortaya çıkmasına önayak olabilir. Türkiye daha şimdiden, ölüm cezasının kaldırılması için kolları sıvadı. Bay Öcalan ise bir ateşkes ilan ederek, "terörizmden vazgeçtiğini" taahhüt etti. Bu jestler, bir pazarlık arzusunu ifade etmektedir. İtalyan hükümeti, iade mekanizmasını, Türkiye'de insan haklarının iyileştirilmesi ve barışın sağlanması doğrultusunda kullanmalıdır. Bu süreç, Bay Öcalan'ın, kendisini hukuki bir tehlikeyle yüz yüze bırakan çeşitli şiddet eylemlerinde bulunduğu biçiminde bir önkabulle başlamalıdır. Öcalan'ın yalnızca politik bir şahsiyet olarak değerlendirilmesi elbette yanlıştır ve böyle bir tutum, gerçekte onu bir pazarlık unsuruna dönüştürerek, gözaltına alınmasını anlamsızlaştırır. Ancak İtalya, ciddi bir karşılık almaksızın Öcalan'ı iade etmeme konusunda dikkatli olmalıdır. Bay Öcalan'ın Kürdistan İşçi Partisi (PKK), Türkiye'deki otoriter ordunun ve bu ordunun hakim olduğu sivil hükümet tarafından yaratılan saplantısal bir sorundur. Öcalan'ın gözaltına alınması ve yargılanması, anti-terör yasaları, güneydoğudaki olağanüstü hal, sürmekte olan iç savaş hakkındaki açık tartışmaların bastırılması ve Kürt dilinin serbestçe konuşulması da dahil olmak üzere, Kürtlerin toplumsal haklarının inkar edilmesi konusunda ordunun ileri sürdüğü gerekçeleri ortadan kaldırmaktadır. Bu baskıdan dolayı, PKK yanlısı olmayan Kürt politikacıları da büyük acılar çekmişlerdir. Devlet, anayasal partilere bile sopayla yaklaşmıştır. Türkiye'deki muhalif politikacılar, sivil toplum örgütleri ve özellikle de insan hakları örgütleri de aynı şekilde baskı altında tutulmuşlardır. Sonuç olarak, savaşa siyasal bir çözüm bulunması noktasında belli bir mesafe kaydedebilen araçların sayısı çok azdır. İtalya'nın öncelikli ve ulaşılabilir olarak değerlendirmesi gereken hedef budur; yani, "şiddet yanlısı olmayan bir Kürt çevresinin" oluşturulması ve Türkiye'deki sivil top-

Öcalan'ın gözaltına alınması ve yargılanması, anti-terör yasaları, güneydoğudaki olağanüstü hal, sürmekte olan iç savaş hakkındaki açık tartışmaların bastırılması ve Kürt dilinin serbestçe konuşulması da dahil olmak üzere, Kürtlerin toplumsal haklarının inkar edilmesi konusunda ordunun ileri sürdüğü gerekçeleri ortadan kaldırmaktadır.

lumda sempati yaratılması. Bay Öcalan'ın iadesi, muhtemel diğer adımların yanı sıra, Türk hükümetinin şu adımları atmasına koşullanmalıdır:

- Tutuklu bulunan Kürt milletvekillerinin, yerel resmi görevlilerin ve anti-terör yasalarıyla ya da benzer yasalarla yargılanmış olan tüm kişilerin şartsız tahliyesi.
- Anti-terör yasalarının yürürlükten kaldırılması.
- PKK savaşçıları için af ilan edilmesi.
- Daha önce imzalanmış olan insan haklarıyla ilgili anlaşmalara uyulması (ki bu durum, alınması gereken diğer önlemlerin yanı sıra, hükümeti, göçertilen köylülere tazminat ödemek zorunda bırakacaktır.)
- Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygı gösteren Kürt politik partilerine, iktidara gelmek üzere açıkça siyasal çalışma serbestisi tanınması.
- Dilin serbestçe kullanılmasını yasaklayan kanunların ve uygulamaların kaldırılması.

Bay Öcalan'ın Türkiye'ye dönmeden önce, mutlaka, bahsedilen bu adımların her birinde gözle görülür bir mesafe katedilebilmelidir. PKK'nin askeri mücadeleden vazgeçmesi de dahil olmak üzere, Öcalan'ın bir barış inisiyatifinin oluşturulması noktasında verdiği güvenceler, sınanmalıdır. Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri ise, ekonomik kalkınmaya kaynak sağlanması, uzlaşma süreçleri ve benzer girişimler için böyle bir pazarlığı desteklemelidir. Ancak böylesi girişimler kolayca boşa çıkabileceği için, iade diplomasisinin etki alanından öteye geçebilecek daha ileri teşviklerin ve yaptırımların oluşturulması zorunludur. İtalya, Abdullah Öcalan'ın yakalanmasının ve yargılanmasının, Türkiye için ne kadar hayati bir öneme sahip olduğunu aklından çıkarmamalıdır. Öcalan'ın iadesinin gelişigüzel bir şekilde reddedilmesi Türkiye'deki elit kesimi üzecek ve büyük bir ihtimalle, Türkiye'de insan haklarının bulunduğu düzeyi daha da kötüleştirecektir. İade krizine bulunacak yaratıcı bir çözüm, hem Kürt halkının talihini çarpıcı bir şekilde değiştirebilir hem de Türkiye'nin tüm vatandaşlarının insani haklarının korunmasında hızlı bir ilerleme sağlayabilir.

*International Herald Tribune/Dawn, 25 Kasım 1998,
Washington
İngilizceden çeviren: Cemal Atilla*

Kürt Ulusal Kurtuluş Hareketi İçinde Jeopolitik Bir Nöbet Değişimi Mi?

Onnik Kirkoryan* Kürdistan İşçi Partisi Başkanı Abdullah Öcalan'ın Şam'dan gönderilmesi ve ardından Suriye topraklarında üslenmiş olan Kürt gerillaların bu ülkeden çıkarılması, Türkiye Cumhuriyeti ile Türkiye'de yaşayan (yüksek nüfuslu) Kürt azınlığı arasındaki çatışmada fazlaca bir değişiklik yaratmamıştır. Kürt çevrelerinde -özellikle de Avrupa'daki Kürt çevrelerinde- Türk ordusuyla yaşanan çatışmanın gün geçtikçe anlamını yitirdiği ve bu durumu sürdürmenin gerçeklikle bağdaşmadığı uzunca bir süreden beridir tartışılmaktaydı.

Suriye'nin Kürt hareketine verdiği politik ve lojistik desteği sona erdirmesi hususunda Türkiye'nin yaptığı taleplere rağmen, PKK'nin jeopolitik ve coğrafik yeni açılımlar yapmasına neden olan koşulları yalnızca Türk hükümetinin güçlü askeri taktiklerinin bir sonucu olarak değerlendirmek yanlıştır. Eylemleri Türkiye'nin güneydoğusunda vur-kaç taktikleriyle sınırlanan PKK, en azından geçen yıldan itibaren, mücadelesinin odak noktasını, Suriye ve Irak'taki üslere dayanan askeri operasyonlardan, global politik arenaya kaydırmaya başladı. Suriye'de olup bitenler, yalnızca bir ateşleyici olmuştur. Güvenlikle ilgili bazı avantajlara rağmen, PKK'nin Suriye'de kalıp kalmaması o kadar da belirleyici değildir. Başarılı bir politik manevrayla, rahatlıkla Avrupa'nın politik çevreleri içinde yer edinilebilir ki zaten PKK'nın siyasi kanadı ERNK (Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi), Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasına karşı çıkan merkez-sol politikacılarla geliştirdiği ilişkiler sayesinde uzunca bir zamandan beridir Avrupa'da siyasal bir altyapı inşa etmekteydi. Öcalan'ın İtalya'da ortaya çıkması, bir an önce benimsenmesi gereken bu yeni yönelim üzerinde odaklanan değişimin başlangıcından başka bir şeyi ifade etmemektedir. Ancak, Kürt sorunu üzerine yapılan

her tahlilden, Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkinin önemsiz olduğu sonucu çıkmamalıdır. Tam tersine, Suriye-Türkiye anlaşmasının dayanakları yorumlanırken göz önünde tutulması gereken diğer önemli faktörlerden biri de, PKK'ye sunulan desteğin hiçbir zaman Kürt sorununa yönelik ilgiden bağımsız olmadığı gerçeğidir. Suriye devletinin kendisi, kendi Kürtlerinin haklarına saygı gösterme ve onlara hoşgörülü davranma konusunda hiç de iyi bir sabıkaya sahip değildir ve PKK de Türkiye'yi istikrarsızlaştırmaya yarayan bir araçtan daha fazla şey ifade etmektedir. Türkiye ile ilgili yeterince şikayet bulunmaktadır; Türkiye ile İsrail arasındaki ilişki, Hatay üzerindeki anlaşmazlık ve Fırat Havzası'ndan çıkan suyun serbest dolaşımı; ki bu sonuncusu Ortadoğu'daki en istikrarsızlaştırıcı faktörlerden biri olmaya adaydır. Bu değerlendirmeler de en az Türkiye'nin askeri müdahale tehdidi kadar PKK'ye karşı harekete geçme kararını belirlemiştir ve tüm bu olup bitenler, kısa vadeli bir politika değişiminden çok daha fazlasını ifade etmektedir. Eğer Türkiye devasa GAP projesini (Fırat üzerinde kurulu bulunan 32 milyar dolarlık sulama ve hidroelektrik projesi) sürdürürse, Suriye gelecek birkaç on yıl boyunca yoğun bir su ihtiyacıyla karşı karşıya kalmaya devam edecektir ve Türki-

*) Gazeteci

Türkiye'nin iade talebi -ve Batı medyasının olayları haber verme tarzı- Öcalan'ın ve PKK'nin Kürtler'i bir bütün olarak temsil ettiği biçiminde bir izlenim yarattı. Oysa PKK, birincil hedef olarak Türkiye'deki Kürtler için özerklik, ikincil hedef olarak da, Suriye, Irak, İran ve eski Sovyetler Birliği'ndeki Kürtler'i etkisi altına almayı amaçlayan ve Marksist-Leninist bir doktrinle ortaya çıkan politik bir hareketten başka bir şeyi temsil etmemektedir.

ye bunu gayet iyi bilmektedir. Türkiye, Suriye ile PKK arasındaki zayıf ilişkiyi ortadan kaldırmak için, pek çok kez bu durumu koz olarak kullanmıştır. Türkiye'den gelen bu baskı altında iki bölge

olan Suriye, artık bu bölgede bazı tavizlerin verilmesini bekliyordur zira, %80'den fazlası Suriye'den geçen Fırat ırmağının çıkış kaynağı Türkiye'dedir. İronik olan şu ki, GAP projesi de, Kürt bölgelerinde ekonomik kalkınmayı gerçekleştirecek bir araç olarak görülüyordu; yani gerillalara verilen yerel desteği kesmeye yönelik bir girişim olarak. Oysa PKK, Fırat ve Dicle ırmaklarının Türkiye (ve İsrail'in) kontrolüne geçmesinden endişelenen Ortadoğu ülkelerinin korkularıyla oynayarak bu projeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmakta gecikmedi. PKK'nin sahip olduğu politik yaklaşım düzeyi, Türkiye'ninkinden fersah fersah ileridir çünkü bu jeopolitik gerçeklikler sadece Türkiye Cumhuriyeti'ni değil, Suriye'den Azerbeycan'a kadar uzanan koca bir bölgeyi ilgilendirmektedir. Öcalan'ın Avrupa'da ortaya çıkması, her şeye tuz biber ekeş kaygı verici bir gelişme oldu. Kürtler bir ulus olarak pek çok ülkeye dağılmakla kalmayıp aynı zamanda bölünmüşlerdir. Türkiye'nin iade talebi -ve Batı medyasının olayları haber verme tarzı- Öcalan'ın ve PKK'nin Kürtler'i bir bütün olarak temsil ettiği biçiminde bir izlenim yarattı. Oysa PKK, birincil hedef olarak Türkiye'deki Kürtler için özerklik, ikincil hedef olarak da, Suriye, Irak, İran ve eski Sovyetler Birliği'ndeki Kürtler'i etkisi altına almayı amaçlayan ve Marksist-Leninist bir doktrinle ortaya çıkan politik bir hareketten başka bir şeyi temsil etmemektedir. Diğer Kürt hareketlerinin varlığına rağmen -PKK ile Kuzey

Irak'taki düşman gruplar arasındaki sürekli anlaşmazlıktan da anlaşılacağı gibi- Türkiye'nin başardığı tek şey, medyanın ilgisi- ni, Kürt hareketine Öcalan'ın liderlik yaptığı olgusuna kanalize etmek ol-

du. PKK'nin sadece Türkiye'deki Kürtlerin değil, Ortadoğu'daki tüm Kürtlerin tek temsilcisi olan kitlesel bir hareket olduğu anlayışı, mevcut gerçekliklerden tamamen kopan bir anlayış olma yolunda. Bu, PKK'ye verilen desteğin zirveye çıktığı gerçeğini inkar etmeye gelmez, daha ziyade, PKK ile politik bir diyaloga girilmemesi durumunda, PKK'ye verilen desteğin ve gösterilen ilginin pek de öyle azalmayacağı anlamına gelir. Eğer Türkiye'deki Kürtlere en temel insani haklar tanınmış olsaydı, PKK benzeri örgütler halk desteğini bulamazlardı. Türkiye'nin kendi Kürt nüfusuyla yaşadığı sorun, bizzat Türkiye'nin kendisi tarafından yaratılan bir sorundur. PKK gerçek anlamda dışarıdan epeyce yardım almış olsa bile, içerden yükselen en ilımlı seslere köylerin büyük bir kısmını haritadan silerek ve sorunun analizine yönelik her türlü girişimi sansürleyerek cevap vermek, çatışmayı daha da alevlendirip kalıcılaştırmakta ve ülkeyi muhtemel bir bölünmeye bir adım daha yaklaştırmaktadır. Suriye ile Türkiye arasında yapılan anlaşma, Kürt sorununa çok daha çarpıcı bir uluslararası boyut kazandırmış ve böylece, tüm bölgeyi kuşatabilecek bir krizin önüne geçilebilmesi için, görüşmeler yoluyla varılacak politik bir anlaşmanın önemini gözler önüne sermiştir. ☺

18 Kasım 1998

İngilizceden çeviren : Cemal Atıla

Türkiye Kürtleri: Yenildiler Ama Yıkılmadılar

Türkiye'nin güneydoğusunun pamukça zengin bir köşesinden olan Abdullah Öcalan, yaklaşık yirmi yıl önce Kürt İşçi Partisi'ni (PKK) kurmaya yeltenince, amaçladığı hedefler ulaşılmaz gibi görünüyordu. Örneğin O'nun ilk başta Türkiye, Irak, Suriye ve İran'ın ilgili topraklarından oluşturulacak bağımsız bir Kürdistan üzerinde ısrar etmesi, çılgın ve ütopyik bir yaklaşım sayılıyordu. Söz konusu bu ülkelerden hiçbiri, rakibi olan komşularından herhangi birine topraklarından küçük bir parçanın verilmesi için en ufak bir müsamaha göstermez.

Ayrıca bu bağlamda göz önüne alınması gereken ikincil bir faktör de, Öcalan'ın olası takipçilerinin büyük bir kesimini müslümanlar oluşturacakken, O'nun önerdiği sistemin katı laik ve marksist bir sistem olmasıydı. Üçüncü bir nokta da Bay Öcalan'ın temel hasım olarak aldığı Türkiye'nin, Amerika'dan sonra en büyük orduya sahip bir NATO ülkesi olmasıydı. Bu bağlamda dördüncü faktör, Öcalan'ın bir lider için gerekli olan niteliklere sahip olmasının biraz güç görünmesiydi. Bu açıdan bakıldığında O, gerçekte ancak bir zorba olabilirdi; çünkü ekibi birlikte kurmuş oldukları 16 kişilik kurucu takımın hemen hemen hepsi bugüne dek yine O'nun tarafından dışlandı, bunlardan bazıları öldürüldü. Dolayısıyla bu durum PKK destekçilerinin liderlerini adlandırdıkları biçimiyle "Apo"nun hırsını göstermesi açısından pek de sürpriz sayılmaz. Ancak bu O'nun yine de tamamen başarısız olduğu anlamına gelmiyor. Son darbelerle rağmen, O'nun gerillaları savaş alanında varlıklarını sürdürebildiler. Yine Öcalan da uluslararası diplomasi bağlamında önemli atılımlar gerçekleştirdi. Dolayısıyla PKK'nin - ve bir tür Kürt bağımsızlığı düşüncesinin - ortadan kalkması muhtemel gözüküyor. Diplomatik arenada, kudretli Amerika, şu anda Bay Öcalan'a veya O'nun Kürt arkadaşlarına gülmek zorunda. Türk silahlı kuvvetleri PKK'yi Kuzey Irak'ta, Amerika'nın ve onun müttefiklerinin ayırmış oldukları bir bölgede de kovalayabiliyor: Bu bağlamda Iraklı fraksiyonlardan biri, -bölgesel rakiplerine karşı kendisine yardım edilmesi karşılığında- PKK'ye karşı Türkiye'yle işbirliğinde bu-

lunuyor. Amerikalılar açısından, 62 milyonluk nüfusuyla Türkiye, dünyanın sıcak, kaygan ve her an için karışabilir bir bölgesinde henüz zorunlu bir müttefik ad ediliyor - ancak bu yaklaşım Türkiye'de kimliğini savunmak isteyen 15 milyon (bu rakam kesin değildir) Kürd'ün sindirilmesine gözlerini kapamak anlamındaysa, çok kötü olsa gerektir. Ancak bu bağlamda Başkan Clinton'un IRA'nın siyasi kanadı Sinn Fein'in lideri Gerry Adams'ın elini sıkışmış olduğu gibi, yakın bir gelecekte Öcalan'ın elini de sıkacağına dair herhangi bir belirti söz konusu değil. Amerikalılar hala PKK'yi bir terörist grup olarak kara listelerinde bulunduruyorlar. Bir takım gerekçelerden dolayı, Türkiye'nin güneydoğusunda, PKK'nin okullarını kapatmaya yönelik kararlarına uymayan öğretmenler de dahil olmak üzere otoritelerle işbirliğinde buldukları varsayılan kimseler, öldürülme tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorlar. Türkiye'de veya yurtdışında PKK'ye vergi ödemeyi reddeden Kürtler, dövülebilir veya daha da kötüsü öldürülebilir. Bu yılın başında Alman mahkemesi, Öcalan'ın Avrupa'daki temsilcisi Kani Yılmaz'ı tehdit, gasp ve adam öldürmeye teşebbüs suçlu buldu. Bay Öcalan da, İstanbul'daki son iki PKK bombasından dolayı sivil insanların yaşamları konusunda dikkatsiz görülüyor. PKK'nin, geçtiğimiz haziran ayından bugüne dek en az 50 asker ve köy korucusu ile 16 sivil öldürmüş olmasına rağmen, Türkiye artık savaş alanlarında Kürtleri bastırabiliyor. PKK gerillalarının aktivitelerini yaklaşık olarak Türkiye illerinin (en güneydoğusundaki Diyarbakır'dan başlamak üzere)

Türk kuvvetleri bir çok yer ve mevzi kaybetmişti. Ancak son birkaç yılda Türk ordusunun, köylüleri müstahkem köylerde toplamaya ve bu bağlamda çevredeki yerleşim bölgelerini de insandan temizlemeye yönelik acımasız politikası neticesini verdi. Savaşın başladığı 1984 yılından günümüze dek yaklaşık olarak 30.000 insan - çoğunluğu PKK gerillaları ve sivil halktan olmak üzere- öldürüldü. Bugün dolayısıyla gerillalar artık eskiden olduğu gibi bölgesel açıdan önemli bir gelişme gösteremiyorlar.

üçte birine yayabildikleri 1990'lı yılların başında, Türk kuvvetleri bir çok yer ve mevzi kaybetmişti. Ancak son birkaç yılda Türk ordusunun, köylüleri müstahkem köylerde toplamaya ve bu bağlamda çevredeki yerleşim bölgelerini de insandan temizlemeye yönelik acımasız politikası neticesini verdi. Savaşın başladığı 1984 yılından günümüze dek yaklaşık olarak 30.000 insan - çoğunluğu PKK gerillaları ve sivil halktan olmak üzere- öldürüldü. Bugün dolayısıyla gerillalar artık eskiden olduğu gibi bölgesel açıdan önemli bir gelişme gösteremiyorlar. Bu durum hem gerillalar ve hem de askerlerden olmak üzere çok sayıda kurban alıyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, gerillalar belki de son birkaç yılın en zayıf dönemini yaşıyorlar. 1990'lı yılların başında kimi il merkezlerini; örneğin Şırnak'ı ele geçirmeye veya bunların yönetimini üstlenmeye çalışmak konusunda kendilerine oldukça güveniyorlardı. Bu konuda başarılı olmamalarına rağmen Türk generallerini ziyadesizle kızdırdılar. Lokal Türk ordusunun komandoları kimi zamanlar PKK tarafından meslektaşlarıyla gayri resmi bir takım ateşkes müzakerelerinde bile bulunmuşlardı. Oysa bugünlerde, bölgedeki yerleşim merkezleri daha güvenli, arzu edilir düzeyde olmasa bile insanlar bölgede rahatça dolaşabiliyorlar. Ayrıca Öcalan'ın Türkiye içinde yaklaşık olarak 4000 ve dışında da 3500 civarında gerillası var ve bunlar öncekinden daha küçük gruplar halinde çalışıyorlar. Bu başarı kısmi olarak 1992 ila 1995 yılları arasında yerli Kürt halkın 3000'den fazla köyden göç ve tahliye ettirilmesine bağlı. Bu başarı yine, ordunun gece baskını yapan grupları kolaylıkla görmesini sağlayan ısı-duyarlı kameralar gibi gelişkin silah donanımının da bir sonucu. Son tahlilde Öcalan'ın talepleri de azalmış görünüyor. Öcalan, Anadolu'nun bir bölümünün Kuzey Kürdistan biçiminde adlandırılmasına yönelik taleplerinden sessiz sakın vazgeçti. Görünen o ki, Öcalan, bağımsız bir Kürt devletinden çok, politik ve kültürel hakların verilmesine razı. Belki de Öcalan, Filistinlilerin Yaser Arafat'ını kendisine örnek alıp daha barışçıl yaklaşımlar denemeyi umuyor. Durum bundan ibaretse, bu önemli bir değişim olacaktır. PKK'nin ikinci adamı Şemdin Sakık'ın bahar mevsiminin başlarında yakanmasından sonra, Türkiye'nin daha da yoğun bir biçimde dile getirmekte olduğu yakın bir zafer beklentisi, şu an için ikna edici gözüküyor. Gerilemesine rağmen PKK, yine de Türk ordusunu teyakkuz halinde bulunduyor. Türk ordusunun Mayıs ayında Diyarbakır ve Kulp arasındaki operasyonlar sırasında ölü veya diri ele

geçirmeye çalıştığı PKK'lı komutan Murat Karayılan'ın ifadesiyle "Zaten marjinalize olmuş bir örgütte savaşmak için 50.000 adama ihtiyaç duymazsınız!". PKK bozguna uğratılmış olsa da Türkiye tüm harcamalarının %10'undan fazlasını

bu alandaki nihai zafer için kullanmak zorunda. Mayısın 20'sinde gerçekleştirilen sınır ötesi operasyonlar, bir defada 300 milyon dolar gibi yüksek bir bedele mal oluyor. Kuzey Irak'taki müttefik Kürtlerle birlikte gerçekleştirilen karma operasyonların toplam faturası, PKK kampı olduğundan kuşkulanan yerlere yönelik yıl boyu gerçekleştirilen saldırılar göz ardı edilse bile, bu savaşı sürdürmek için Türk generallere yıllık 8 milyar dolarlık bir kaynak gerektiriyor. PKK sürekliliğinin bir kısmını halka ve de yardımları kesik kesik gerçekleşen en az dört ülkeye - Suriye, Irak, İran ve Yunanistan- borçlu. 1997 Mayıs'ında 50.000 Türk askeri sınır ötesi operasyon için Kuzey Irak'a girdiğinde, burada bulunan gerillaların çoğu Irak sınırlarından kolaylıkla - eğitim gördükleri ve Öcalan'ın 1989 yılından beri burada yaşamakta olduğu Suriye'ye kaçabilmişlerdi. Irak lideri Saddam da -her ne kadar bu, Türkiye, Irak ve (Amerika'nın Bağdat rejimine karşı yeniden birleştirmeye çalıştığı) Irak'taki kanlı bıçaklı Kürt liderleri arasında değişken ilişkilere bağlı olsa da- yardımda bulunuyor. 10.000'den fazla Türk askerinin Kuzey Irak'ın 30 km (18 mil) kadar içine sokuldukları Mayıs ayından beri, Saddam Hüseyin de Türkiye orijinli binlerce Kürdün güneye gitmelerine izin veriyor. İran kendi ülkesindeki Kürt muhaliflerle savaşıyor olmakla birlikte, Türkiye karşıtı Kürtlere yardım ediyor. Yunanlılar'a, gerilla olarak yetişen Kürtlere göz yummaları söyleniyor. Yabancılar bu türden kaçış ve korunma fırsatları sağladıkça, PKK'nin tamamen yenilgiye uğratılması büyük bir olasılıkla imkansız olacak. Hatta gerillalar askeri açıdan daha da zayıflasa ve Amerika kendilerine yine burun kıvırmaya devam etse bile, örneğin 16 Haziran'da Almanya'nın Dortmund kentinde gerçekleştirilmiş olan toplantı göz önüne alındığında, sonuçta PKK'nin Avrupa'daki diplomasisi daha da etkin bir yapı arz edecek. Merak etmeyin, buraya Apo'ya övgüler düzmek için gelecek olan 80.000 Kürt göçmen (bir terörist grup olarak Avrupa ülkelerinin çoğunda yasaklanmış olan) PKK tarafından değil, bir takım paravan kurumlar tarafından davet edildiler. Bunlar Avrupa'daki 500.000 kusura Kürdün büyük bir kısmına ev sahipliği yapan Almanya, Fransa ve Hollanda gibi birçok ülke ve Kürt ulusalcılığının popüler olduğu İskandinavya'da fa-

Bay Öcalan, PKK'nin Türkiye'nin güneydoğusunda iki düzine yabancı turisti kaçırdığı, Batı Avrupa'da Türklerin işlettikleri 100 işyerine saldırdığı ve Almanya'da Kürt sorununu duyurmaya yönelik bir kamuoyu oluşturmak için otoyolları kapattığı 1993 yılındaki olaylardan bir ders almışa benziyor. Bu ve benzeri gibi eylemlerden dolayı PKK, Almanya'da yasaklandı.

aliyette bulunuyorlar. Dortmund'taki toplantıda, PKK'nin göçmen Kürtlerin çoğunun kalbinde, yine de önemli bir yere sahip olduğu açıkça anlaşılmaktaydı. Kalabalık halk topluluğuna, başkalarının yanı sıra Danimarka eski başkanı ile Yunanlı eski bir bakan da hitap etti. Yine Alman Yeşilleri de PKK konusunda oldukça hassaslar. Dortmund'un bağlı olduğu Kuzey Rhine-Westphalia eyaletinin çalışmalarına yardımda bulunarak bu toplantının gerçekleştirilmesini sağlayanlar da Yeşillerdi. Dolayısıyla PKK kendi öz gelişiminden daha karmaşık ve daha sofistike bir biçimde büyüyor.

Bay Öcalan, PKK'nin Türkiye'nin güneydoğusunda iki düzine yabancı turisti kaçırdığı, Batı Avrupa'da Türklerin işlettikleri 100 işyerine saldırdığı ve Almanya'da Kürt sorununu duyurmaya yönelik bir kamuoyu oluşturmak için otoyolları kapattığı 1993 yılındaki olaylardan bir ders almışa benziyor. Bu ve benzeri gibi eylemlerden dolayı PKK, Almanya'da yasaklandı. Bu durum, sonunda Öcalan'ı, bu tür eylemlerden vazgeçmesi veya en azından O'nun Avrupa'daki şiddet eylemlerini azaltması gerektiğine ikna etti. Kani Yılmaz'ın suçlu bulunması, PKK'nin bir daha tekrarlanmasını istemediği can sıkıcı birtakım problemler yaratmıştı. Dolayısıyla PKK artık, Türk konsolosluklarına molotof kokteylleri atmak yerine, Brüksel'de Sürgündeki Parlamentosu'nun sekreteryasına dost Avrupalı politikacıları da almaya tercih ediyor. Son tahlilde, daha yumuşak bir çizgi, semeresini vermeye başladı. Almanya başsavcısı daha bu yılın başında, Kani Yılmaz'a ilişkin karara rağmen PKK'nin terörist olmadığı hükmüne vardı. PKK ayrıca yönetim merkezi Belçika'da olup Londra'dan yayın yapan televizyon kanalı Med-TV'den de yararlanıyor. Bu kanal, (Türkçe ve İngilizce'nin yanı sıra her üç Kürt diyalekti ile de) yayınlarına başladığı 1995 tarihinden itibaren, Türkiye ve Irak'ta dahil olmak üzere 40'tan fazla ülkede yaşayan Kürtler, PKK'nın en son kampanyalarının nasıl da iyi gittiğini öğrenme ve kimi diyaloglara telefonla katılan Apo'nun sesini duyma olanağını kazanmış oldu. Ne iki yıl önce Med-TV'nin eski merkezine baskın yapan Belçika polisi ve ne de bu kanalın aşırı bir biçimdeki Türk karşıtı polemlerini Londra'dan başka bir yerde yayınlamasını uman Britanya hükümeti, Türkiye'nin, söz konusu kanalın PKK tarafından çalıştırıldığı ve kirli paralarla finanse edilmekte olduğuna dair isteklerine arka çıkmadı. PKK'nin faaliyetlerini sürdürmek için, kirli olsun veya olmasın yeterli miktarda paraya sahip olduğu açık. İlk etapta, örneğin Kürt diasporası cömert davranıyor.

Londra'daki Kürtler, bir yılda 500.000 sterlin (820.000 dolar) toplamaktalar. Alman kökenli kampanyalar, bu miktarın geçen yıla nazaran yaklaşık olarak beşe katlandığını ve

bunun çoğunun inşaat sahibi Kürtlerle ihracat firmaları tarafından sağlandığını söylüyorlar. Bu bağlamdaki başka bir para kaynağı da Batı'ya kanun dışı yollardan gerçekleşen göçmen trafiği. Hamburg'da yaşayan bir Kürt, 1992'de Bingöl'de korucu olmayı reddettikleri için köyleri dağılan ve baskıya maruz kalan köylü arkadaşlarından 60 kadarıyla birlikte, adam başı 5.000 mark (2.787 dolar) alınmak suretiyle Balkanlar üzerinden Almanya'ya illegal yollardan sokulduklarını anlatmıştı: Bu paralar PKK kasalarına gitmiş. PKK'nin daha büyük gelir kaynağı ise uyuşturucu. İnterpol yetkilileri, Türkiye'den geçen Güneybatı Asya eroininin, kırkbeş Avrupa ülkesinin pazarlarına arz edilmekte olduğunu belirtiyorlar. Bu konuda PKK hem kendi laboratuvarlarına ve hem de Balkanlar ile Romanya üzerinden Batı'ya ulaşan güzergahta bir takım kontrol rotalarına sahip. Türk hükümetinin, PKK'nin bu boyutuna ilgi göstermiyor olması bazı kimselere garip gelebilir. Ancak bu bağlamdaki gerekçelerden biri, kimilerine göre, hükümet yanlısı bazı Kürtlerle birtakım Türklerin bu ticarete eski bir işbirliği içerisinde oluşu. Dolayısıyla PKK'nin en etkin meslektaşısı Türk ordusu iken bunu yakın bir mesafeyle Türkiye politikacıları izliyor. Generaller (ve de hakimler), en ılımlı Kürt taleplerini bile -Örneğin kültürel ve siyasi otonomi bağlamındaki- suç addediyorlar. Yine bu kimseler Öcalan'ın sıklıkla teklif etmekte olduğu, oturup müzakere etme konusunda Türk hükümetinin yapması gereken her türlü öneriyi de reddediyorlar. Ülkenin yüksek seviyeli askerlerinden en politik kişisi olan General Çevik Bir; generallerin çoğunun tamamen askeri bir zaferin olanaksız olduğu ve PKK'nin sürekli üye akışıyla varlığını devam ettireceğine ilişkin tahminlerine rağmen, bu türden önerilerden çoğunu elinin tersiyle itecektir. Türk hükümeti sınırlı bir otonomiye görüşmek üzere Kürt ulusalcılarıyla: Sadece Öcalan'ın grubuyla değil- otursaydı, bu durum ılımlı Kürt liderlerinin ortaya çıkması için çok daha rahat bir ortam yaratacaktı. Son tahlilde, Öcalan'ın gerillaları askeri açıdan zayıf olabilirler, ancak bunlar tüm gerilla gruplarının gereksinim duydukları şeyi yapmaktalar. Diplomatik düzlemde mevziler kazanırken savaş alanlarında da hayatta kalma mücadelesi vermek. Birçok Kürt için Öcalan, romantik bir kahramandır. O'nun davası ve gerillaları, unutulmayacaktır. (∞)

*The Economist - 1 Ağustos 1998
İngilizceden çeviren D. Orhan Safa*

Türkiye-İsrail-Suriye İlişkileri ve Bu Ülkelerin Ortadoğu Üzerindeki Çekişmeleri

Alain Gresh*

İsrail ile Türkiye arasında yapılan ittifak, Ortadoğu'nun jeopolitik yapısında bir dönüm noktası oldu. Resmen kabul edilmemesine rağmen, çoğunlukla Arap karşıtı bir girişim olarak kabul edilen bu ittifak, Arap dünyasının önemli bir kesimini, özellikle de, dost olmayan devletler tarafından kuşatılmaktan korkan Suriye'yi harekete geçirdi. Tel Aviv ile Şam arasındaki görüşmelerin sekteye uğraması ve bu çıkışsızlığın görünür bir gelecekte aşılması umudunun oldukça zayıf olması gibi olgular, sorunu daha da çetrefilli bir hale getirmektedir.

1991'deki Körfez Savaşı'ndan sonra, Washington tarafından vaadedilen "yeni bölgesel düzen" in bir yanlısamadan ibaret olduğu anlaşılıyor. Barış süreci çıkmaza girmiştir; Lübnan-İsrail sınırında sürekli bir gerilim yaşanmaktadır ve Kuzey Irak'taki Kürt bölgesinde savaş sürmektedir. Öte yandan ABD hükümetinin çifte standartlı tutumu karşısında Arap öfkesi yükselmektedir; zira, Irak'a acımasız bir ambargo uygulayan Washington, hem Oslo sözleşmelerini hem de Birleşmiş Milletler'in Filistin topraklarıyla ilgili kararlarını ihlal eden İsrail hükümetine baskı yapmakta başarısız kalmaktadır. İşte tüm bu sorunlar, bir yandan ABD'nin Ortadoğu üzerindeki nüfuzunu azaltmakta, diğer yandan da, bölgesel istikrarı bozarak, yerel güçlerin yeni ittifak arayışlarına girmelerine neden olmaktadır. Türkiye ile İsrail arasında yapılan askeri anlaşma sadece bu yeni ittifaklara bir örnek teşkil etmekle kalmayıp, aynı zamanda Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye'nin başını çektiği yeni bir karşı cepheyi doğurmaktadır.

Çarpışık bir ittifak: İsrail ve Türkiye

1996 yılının başlangıcında, Yitzak Rabin'in öldürülmesinden birkaç hafta sonra, İsrail'in yeni başbakanı Şimon Perez ciddi bir ikileme karşı karşıya kalmıştı. Şam ile sürdürülen görüşmeler

umut verici olduğu için, Perez'in ya İsrail'de 1996 yılının kasım ayında yapılacak genel seçimlerden önce Suriye ile bir sonuca varmaya'ya da seçim tarihini öne almaya karar vermesi gerekiyordu. Perez ikinci seçenekte karar kılmış, ancak bu karar Benyamin Netanyahu'nun 1996 mayıs ayında seçimi kazanmasına ve barış sürecinin donmasına yol açmıştı. Öte yandan, barış görüşmelerinde mesafe kaydedilmemesi, güvenliği ve bölgesel istikrarı her şeyin üstünde tutan İsrail'deki sağ kanadı doğrusu pek de üzmemişti.

İsrail'in hem savunma bakanı (1983-84, 1990-92) hem de dışişleri bakanı (1988-90) olan Moşe Arens, 80'li yıllar boyunca Benyamin Netanyahu'nun politik babası olmuştu. Arens ta o yıllardan eski hamisiyle arasına mesafe koymuştu. Sağın saygın figürlerinden biri olan Arens, mevcut Likud hükümetinin bölgeye yönelik bakışını şu sözlerle tanımlamıştı: "Ortadoğu önümüzdeki on yıllar boyunca istikrarsız bir bölge olarak kalmaya devam edecektir. Suriye ile imzalanacak bir anlaşma, diyelim ki Norveç ile imzalanacak bir anlaşmayla aynı ağırlığa ve bağlayıcılığa sahip olmayacaktır. Bir zamanlar İran Şahı ile mükemmel ilişkilerimiz vardı, ama o ilişkiler bir gece içinde bozuldu. Bu bölgede, hakim güçlerin geleceklerini belirleyen şey, oy pusulaları değil, kurşunlardır."⁽¹⁾

*) Le Monde
Diplomatique'in Şef
Editörü

Arens, günümüzdeki Ortadoğu'yu farklı iktidarlar arasındaki bölgesel güç dengesiyle yönetilmiş olan on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sı ile kıyaslamaktadır. Ona göre, İsrail ezici askeri üstünlüğünü, güvenlikle ilgili düzenlemelerini, askerden arındırılmış bölgelerini ve uyguladığı diğer önlemleri korumalı ve Netanyahu'nun deyişiyle, "güç üzerinde yükselecek bir barışı" tesis etmelidir.

Golan Tepeleri'nin, Suriye ile yapılacak nihai bir barış anlaşması çerçevesinde bile iade edilemeyeceği konusunda İsrail'i haklı göstermeye çalışan Arens şunları iddia etmişti: "Bunu yaptığımızda, anlaşmanın bize pahalıya patlaması riski ile karşı karşıya kalmış olacağız. 1973 yılındaki savaş esnasında, Golan neredeyse tamamen Suriye askerleri tarafından yeniden ele geçirilmişti ki Suriye askerleri ilerleyerek gelip Hayfa'ya dayanabilirlerdi. Bizim askerlerimiz son anda yetişti. Ya elimizde Golan gibi bir kalkan olmamış olsaydı?"⁽²⁾

Arens, günümüzdeki Ortadoğu'yu farklı iktidarlar arasındaki bölgesel güç dengesiyle yönetilmiş olan on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sı ile kıyaslamaktadır. Ona göre, İsrail ezici askeri üstünlüğünü, güvenlikle ilgili düzenlemelerini, askerden arındırılmış bölgelerini ve uyguladığı diğer önlemleri korumalı ve Netanyahu'nun deyişiyle, "güç üzerinde yükselecek bir barışı"⁽³⁾ tesis etmelidir.

Arens'e göre, Yitzak Rabin tarafından 1994-95 yıllarında görüşülen İsrail-Türkiye ittifakı, bölgesel güçler dengesini değiştirmiştir.⁽⁴⁾

İsrail ile Türkiye arasında, 1996 yılının Şubat ve Ağustos aylarında, bazı maddeleri gizli tutulan iki anlaşma imzalandı. Bu anlaşmalar, ortak hava ve deniz tatbikatları, liman olanaklarından yararlanmayı ve İsrail hava kuvvetlerine Anadolu platosu üzerinde talim uçuşları yapma imkanı tanınması gibi olanaklar sağlamaktadır. Dağlık bölgeler üzerinde uçuş yapma deneyimi, İsrail'in İran'a karşı⁽⁵⁾ bir harekate girişmesi durumunda son derece yararlı olabilir ki İran'a yönelik bir hareket olasılığı İsrail'de gittikçe artan bir sıklıkla dile getirilmektedir. Anlaşma aynı zamanda "terörle mücadelede" işbirliği içine girilmesini de sağlamaktadır. Türkiye'nin, Kürdistan İşçi Partisi'ne (PKK) karşı yürüttüğü savaşta, bir "güvenlik bölgesi" yaratarak sınırlarını dış tehditlerden koruyan İsrail'in Güney Lübnan'daki deneyimlerinden yararlanması mümkün olabilir. Buna ek olarak, ABD'nin de yardımıyla, ultra-duyarlı alıcılardan, kameralardan, uydulardan ve benzeri tekniklerden oluşan ortak bir gözetleme sistemi kurulmaktadır. Karşılıklı üst düzey subay alış veriş konusunda adımlar atılmış ve İsrail Genel Kurmay Başkanı General Ammon Lipkin Şahak, 1997 yılının Ekim ayında Ankara'da oldukça sıcak bir şekilde karşılanmıştı.

Amerika Birleşik Devletleri, Ortadoğu'nun "iki demokrasisi" arasındaki bu ittifakı sevinçle karşıladı. ABD hükümet sözcüsü Nicholas Burns, 1997 Mayıs ayı başlarında yaptığı

bir açıklamada "İsrail ile Türkiye'nin dost olmak istemesi bize anlamlı görünmektedir" diyordu. "Bazı Arap ülkelerinin bundan hoşnut olmaması sadece bir talihsizliktir."⁽⁶⁾ Yalnızca tatbikatlarla sınırlandırılmış olsa bile, Ocak 1998'de Akdeniz'de "Reliant Mermaid" adıyla İsrail-Türkiye-ABD tarafından gerçekleştirilen deniz tatbikatı, ABD'nin bu ittifaka verdiği desteği kanıtlamaktadır. Bu arada, müttefiklerin bazı politik konulardaki görüş ayrılıkları da gözden kaçmadı. Ankara'daki İsrail büyükelçisi, (1997 Kasım ayı için planlanan) bu tatbikatların zamanlaması ve ABD'nin katılımıyla ilgili bilgiyi 1997 Eylül'ünde sızdırdı. Tatbikat tarihi konusunda kendisine danışılmayan ABD, zamanlama sorununu gündeme getirerek, İsrail'in itirazlarına rağmen, tatbikatın 1998 yılı başlarına ertelenmesinden söz etmeye başladı. Washington, Arap ülkelerinden yükselecek protestoları göz önünde bulundurmamak istiyor ve Arap ülkelerinden birini gözlemci olarak tatbikata katmayı umuyordu. Şam'daki bir diplomatın yaptığı açıklamaya bakılırsa, Kasım ayının tatbikat tarihi olarak seçilmesi, olağan İsrail-ABD askeri manevralarıyla aynı tarihe denk düştüğünden, sadece insani amaçlar için bile olsa, Türkiye ile eş zamanlı ortak bir tatbikat yapılması, bölgede bazı yanlış anlamalara yol açacaktı.⁽⁷⁾ Washington, ortak manevraların 1998'in Ocak ayında Ürdün donanma komutanının teşrifiyle yapılması konusunda nihayet İsrailiileri ikna etmeyi başardı. Ancak bu durum bölgedeki Arapların bu konudaki şüphelerini gidermeye yetmedi.

Tarihsel Arkaplan

Arap dünyasına, özellikle de Suriye'ye hakim olan yaygın kanının tersine, İsrail ile Türkiye arasında yapılan ittifaka yönelik ilk adımlar İsrail tarafından değil, Türk generalleri tarafından atıldı. Türk generalleri uzunca bir zamandan beridir dış politika ve güvenlik konuları üzerinde tartışmasız bir denetim sağlamışlardır ve bu konularda verilecek kararlar söz konusu olduğunda, TSK'nın Genel Kurmay Başkanı, savunma bakanından daha öncelikli bir yetkiye sahiptir. Generaller ve diplomatlar, düzenli olarak dış işleri bakanlığında bir araya gelerek, Kıbrıs, Yunanistan ve Irak ile ilişkiler gibi önemli konuları ele alırlar. Başbakan Necmettin Er-

Ülkenin marjinalleşmesinden korkan Türk ordusu, ABD ve AB'nin Ortadoğu ve Körfez'deki stratejik çıkarları çerçevesinde Türkiye için yeni bir rol aramaya başladı; zira Türk ordusu Türkiye'nin ancak bu şekilde önemini hissettirebileceğini düşünüyordu. Bir Türk gazetecisi bu durumla ilgili olarak, "Ordu, İslami kökten dinciliği iç güvenliği tehdit eden bir iç düşman olarak kabul etmekle, kendisini İran karşıtı stratejinin bir parçası haline getirmiştir" yorumunu yapmaktadır.

bakan ve onun mensup olduğu Refah Partisi'nin İslamcı ara rejim hükümeti (Haziran 1996- Haziran 1997) ordunun gücünü açık seçik bir şekilde kanıtladı. Ordu, parlamento üzerinde baskı kurarak, Erbakan'ın düşmesini sağladı. Refah Partisi'nin kaderinin belirleneceği mahkeme Kasım 1997'de başlayıp, Ocak 1998'de bu partinin kapatılmasıyla sonuçlandırıldığında, Ankara'dakiler, çarpıcı bir ironiyle bu olayı "tarihin ilk post-modern darbesi" olarak adlandırmışlardı.⁽⁸⁾ Türkiye'nin İsrail ile ittifak yapma arzusunu daha iyi anlayabilmek için, Soğuk Savaş'ın sona erdiği döneme geri gitmek gerekiyor. Türk ordusu onlarca yıl boyunca, "Sovyet tehdidi" ile karşı karşıya olan bir ön cephe hattı teşkil ediyordu. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Türkiye, NATO ve ABD'den muazzam bir yardım almasını sağlayan bu rolünü kaybetti. Buna ek olarak, Avrupa Birliği (AB), Ankara'nın AB üyeliği konusundaki ısrarlı talebini kabul etmeye pek de hevesli değildi. İsraili bir diplomatın da belirttiği gibi, "Avrupa söz konusu olduğunda, Çek Cumhuriyeti bile Türkiye'den daha önemli bir konuma gelmiştir."⁽⁹⁾ Öte yandan ABD'deki, Ermeni ve Yunan lobileri ile insan hakları örgütleri Kongre'de ve Beyaz Saray'da yaptıkları lobi çalışmalarıyla, Ankara'ya silah satışını durdurmaya çalışıyorlardı.

Ülkenin marjinalleşmesinden korkan Türk ordusu, ABD ve AB'nin Ortadoğu ve Körfez'deki stratejik çıkarları çerçevesinde Türkiye için yeni bir rol aramaya başladı, zira Türk ordusu Türkiye'nin ancak bu şekilde önemini hissettirebileceğini düşünüyordu. Bir Türk gazetecisi bu durumla ilgili olarak, "Ordu, İslami kökten dinciliği iç güvenliği tehdit eden bir iç düşman olarak kabul etmekle, kendisini İran karşıtı stratejinin bir parçası haline getirmiştir" yorumunu yapmaktadır. "Türkiye, İsrail ile ittifak oluşturduktan sonra, ABD'den ve Kongre'den gelecek güçlü bir yardımı güvenceye alabilirdi."⁽¹⁰⁾ Böylece, Kongre'deki İsrail yanlısı lobi Ankara'nın sözcüsü olacaktı.

İsrail ile varılan uzlaşma, Türk ordusuna, daha önce Avrupa ve ABD'den, Türkiye'deki insan haklarıyla ilgili sorunlardan ve Yunanistan ile arasındaki çatışmadan dolayı, alamadığı silah ve teknolojiyi -Pentagon'un da onayıyla⁽¹¹⁾- elde etme fırsatı sağladı. Türkiye'nin İsrail ile im-

zaladığı ilk anlaşmalar umut vericiydi. İsrail firmaları, Mart 1996'da, Türk hava kuvvetlerindeki 54 adet F-4 savaş uçağını yenilemek üzere yarım milyar dolarlık bir ihale kazandılar. İsrail ayrıca, tank satışı, ortak füze üretimi ve TSK'nın 48 adet F-5 savaş

uçacağının yenilenmesi gibi konularda Türkiye'ye çeşitli teklifler sunuyordu. 48 Adet F-5 savaş uçağıyla ilgili ihale nihayet Aralık 1997'de İsrail'e verildi. Bu ihale, İsrail savunma bakanı Yitzak Mordechai'nin Aralık ayı başlarında Türkiye'ye yaptığı ziyaretten elde edilen bir sonuçtu.⁽¹²⁾ İsrail ve Türkiye ayrıca, Arrow füzelerinin ortak üretimiyle ilgili olarak da anlaşmaya vardılar.⁽¹³⁾ Tank satışı ile ilgili görüşmeler ise henüz sonuçlanmamıştır.

Sonuç olarak, Arap ülkeleriyle olan ilişkileri gerginleşmesine rağmen, İsrail ile ittifak yapmak Türkiye için beklenenden daha kolay oldu. Türkiye yıllarca, FKÖ'ye verdiği desteğe rağmen⁽¹⁴⁾, Arap devletlerinin, ne Kıbrıs sorununda, ne Yunanistan ile arasındaki çatışmada ne de 1980'li yılların ortalarında Bulgaristan'daki Türk azınlığa yapılan zulümler karşısında, hiçbir zaman Ankara'yı desteklememiş olmalarından yakınıyordu. Ekonomik açıdan ise, Türkiye ile Arap komşuları arasında 1970'li yılların sonunda umut verici bir düzeyde olan işbirliği olanakları, petrol fiyatlarının dünya pazarında düşüşe geçmesiyle birlikte ortadan kalkmaya başladı. 1982'de Türkiye'nin İslam ülkelerine yaptığı ihracat, toplam ihracatının %47'sini teşkil ediyordu. On yıl sonra ise bu oran %12'ye düşmüştü.⁽¹⁵⁾ 1991'deki Körfez Savaşı ve Irak'a (ki Türkiye'nin başlıca ortaklarından biriydi) uygulanan uluslararası ambargo bu düşüşü iyice hızlandırdı. İşte o dönemden itibaren Türkiye, İsrail de dahil olmak üzere, gelişmiş ülkeler içinde yeni pazarlar aramaya başladı ve bu pazarları buldu da. Kudüs'teki Bar-ılam Üniversitesi politika kürsüsünde doçent olan Amikam Nachman bu gelişmeleri şöyle açıklıyor:

"1 Mayıs 1997 tarihinde Türkiye ile bir serbest ticaret anlaşması imzaladık ve silah satışı hariç, iki ülke arasındaki ticaret hacmi, bu yıldan itibaren yarım milyar doların üstünde olacaktır. Biz Türkiye'den ağır sanayi ürünleri ve bilgisayar satın alıyoruz, Türkiye ise bizden ileri teknoloji ithal ediyor: 1992'den beri aramızdaki ticaret dengesi bütçe açığı veriyordu." Nachman yorumuna şunları ekliyor:

“İsrail’den Türkiye’ye her yıl, 300.000 ile 400.000 arasında turist gidiyor ve Türkiye artık İsraili turistlerin gideceği başlıca yabancı ülke olmuştur. Antalya, İzmir ve İstanbul günlük uçuşlarla Tel Aviv’e bağlanmıştır; buralara gitmek, İsrail’in Eilat kentine gitmekten çok daha ucuz hale gelmiştir. İsraililer tarafından Türk casinolarında (bu casinolar İsrail’de yasaktır) harcanan paranın bir milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir.

“İsrail’den Türkiye’ye her yıl, 300.000 ile 400.000 arasında turist gidiyor ve Türkiye artık İsraili turistlerin gideceği başlıca yabancı ülke olmuştur. Antalya, İzmir ve İstanbul günlük uçuşlarla Tel Aviv’e bağlanmıştır; buralara gitmek, İsrail’in Eilat kentine gitmekten çok daha ucuz hale gelmiştir. İsraililer tarafından Türk casinolarında (bu casinolar İsrail’de yasaktır) harcanan paranın bir milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Tüm bunlar, maddi çıkarlar üzerinde yükselen sıkı bir ilişki ağı anlamına gelmektedir.”⁽¹⁶⁾

Türkiye-İsrail-Suriye Üçgeni

Hem Tel Aviv hem de Ankara’daki yetkililer, karşılıklı olarak, iki ülke arasındaki yakınlaşmanın, herhangi bir üçüncü tarafa yönelik olmadığını açıklamaktadırlar. Ancak bu resmi söylem, jeopolitika tarafından dayatılan farklı bir gerçekliğin ortaya çıkmasını engelleyememektedir.⁽¹⁷⁾ Daha önce, Perez hükümetinde savunma bakanı olan general Uri Or şöyle diyor: “Türkiye hiçbir zaman yanı başımızdaki savaşta yer almamış olmasına rağmen, Suriye’nin kuzey sınırlarında bir düşmana sahip olması İsrail için olumlu bir faktördür. Suriye asla Türkiye’ye saldırmayacaktır, ancak, Türkiye’nin kendisine saldırması olasılığını göz ardı edemez. Zira Türkiye, uzun bir sınır-ötesi savaş deneyimine sahiptir, özellikle de Kuzey Irak’tan kaynaklanan bir savaş deneyimine.”⁽¹⁸⁾

Ankara’nın Şam’a yönelik bilinen düşmanlığı bir kaç faktörle açıklanmaktadır: İki ülke arasındaki tarihsel kamplaşma, Türkiye’deki Güneydoğu Anadolu Projesi’nden ve Türkiye’nin Fırat nehri üzerinde inşa ettiği barajlardan kaynaklanan çatışma ve her şeyden önce de, son 15 yıl boyunca Güneydoğu Anadolu’da silahlı mücadele sürdüren Kürdistan İşçi Partisi’ne (PKK) Suriye tarafından verilen destek. Türkiye Başbakanı Mesut Yılmaz, PKK’yi şöyle tanımlamaktadır: “PKK, 3000 ile 4000 arasında savaşçısı olan dünyanın en tehlikeli terör örgütlerinden biridir. Ancak artık Türkiye’deki Kürtler’in desteğini ve buna bağlı olarak ülkedeki gücünü kaybetmiştir. Komşu ülkelerden etkin bir destek sağlamazsa, eylemlerini sürdüremez.”⁽¹⁹⁾

Türk yetkililer 1995 yılında, Şam’ın PKK’ye verdiği yardımı, ikili ilişkilerin başlıca kriteri haline getirmeye

karar verdi. Öte yandan, PKK’nin Hatay’da üslenme çabaları Suriye’yi kaygılandırmaktadır (eskiden Küçük İskenderiye’nin bir sancağı olan Hatay, 1939’da Türkiye tarafından müsadere edilmiş ancak bu müsadere hiçbir zaman Suriye tarafından tanınmamıştı.)⁽²⁰⁾ Türkiye’nin resmi talebine rağmen, Şam’ın, PKK lideri Abdullah Öcalan’ı iade etmeyi reddetmesinden sonra Türkiye, 1996 yılı başlarında, Suriye ile tüm resmi temasları askıya aldı.⁽²¹⁾ 1996 yılı baharında, Suriye’de, PKK yetkililerini barındırdığından şüphelenilen çeşitli yerlere birkaç saldırı düzenlendi. 31 Aralık 1996 tarihinde, Şam-Halep seferini yapan bir otobüste bomba patladı ve olayda 8 kişi öldü. Suriye’deki Baas rejimi bu olaylarla ilgili olarak Türk gizli servisinden şüpheleniyordu. Daha sonra tansiyon düşmesine rağmen, iki başkent arasındaki düşmanca ilişkiler varlığını sürdürmektedir. Türkiye’nin suçlamaları her defasında Şam tarafından reddediliyordu. 1984 yılından beri Suriye dış işleri bakanı olan Faruk El-Şara, “PKK’yi barındırmıyoruz” diyor. “Kürt sorunu her şeyden önce Türkiye’nin bir iç sorunudur ve bu sorun zor yoluyla çözümlenemez. Daha önce Irak bu yöntemi denedi, ama başarılı olamadı” diyen El-Şara şunları ekliyor: “Mesut Yılmaz dışişleri bakanı olduğu zamanlar kendisiyle çok iyi ilişkilerim, hatta kişisel ilişkilerim vardı. Elbette, bazı ikili sorunlarımız bulunmaktadır, ne var ki, bu sorunlar dostane bir diyalogla çözüme kavuşturulabilir. Ancak şimdi, son iki yıldan beridir, Türkiye, bizimle tüm resmi temasları askıya aldı.”⁽²²⁾ El-Şara’ya göre, Türkiye’nin bu kararı “bazı dış çevreler tarafından destekleniyordu.” El-Şara, “bazı dış çevreler” demekle İsrail hükümetini kastediyordu. Gerçekten de, Likud Partisi’nin İsrail’de iktidara gelmesinden sonra, İsrail-Türkiye ittifakının Suriye-karşısı doğası önem kazanmaya başladı. Türk Savunma Bakanı (ve Erbakan’ın İslami hükümetinin bir üyesi) Turhan Tayan’ın Mayıs 1997’de İsrail’e yaptığı resmi ziyaret esnasında, İsrail işgali altındaki Golan Tepeleri’ni ziyaret etmesi bu gerçeği ayan beyan gözler önüne serdi. Tayan, Yahudi yerleşim birimlerinden birinde mahalli şarabın tadına bile bakmıştı. Tayan’ın halefi ve aynı zamanda başbakan yardımcısı olan İsmet Sezgin’e bu gezinin anlamı sorulduğunda, özenle seçilmiş sözlerden oluşan yazılı cevabı şu olmuştu: “ikili ilişkilerimiz çerçevesinde gerçekleştirilen bir ziyarettir. Başka herhangi bir anlamı yoktur.”⁽²³⁾ Sezgin, Golan Tepeleri’nin işgal altındaki topraklar olduğu ol-

gusunu göz ardı etmiş benziyordu.

Kürt sorunu

Türk yetkililerin itiraf etmediği şey, Tayan'ın ziyaretinin önemli bir kısmının İsrail ile yapılan görüşmelere ayrılmış olmasıydı. İsrail, kendisiyle aralarında herhangi bir çatışma olmayan Kürt guruplarını kamuoyu nezdinde kınamayı o güne kadar reddetmişti.⁽²⁴⁾ Ancak, Tayan'ın Golan'a yaptığı ziyaretten birkaç gün sonra, Netanyahu Türk televizyonuna yaptığı açıklamada, bir Kürt devleti fikrini reddederek, ilk defa Kürdistan İşçi Partisi'ni (PKK) kınadı: "Türkiye, PKK'nin terörist saldırılarına maruz kalmıştır ve biz PKK terörü ile İsrail'in maruz kaldığı terör arasında herhangi bir fark görmekteyiz."⁽²⁵⁾ Bu açıklamaya çabucak cevap geldi. PKK merkez komite üyesi olan Halil Ateş, 2 Haziran 1997 tarihinde Beyrut'ta yapılan bir basın toplantısında şöyle diyordu: "Türk, Amerikan ve İsrail merkezlerine saldırıyı planlıyoruz, ancak saldırılarımız sivillere yönelik olmayacaktır... Eğer bu ülkeler Kürt halkına karşı katliamlara girişmeye devam ederlerse, o zaman Kürtler de, bu ülkelerin dünya çapındaki hedeflerini vurmaya amaç edineceklerdir... Özellikle de Türkiye'deki turizm merkezlerini vuracağız."⁽²⁶⁾ 1996 Yılında 350.000 İsraili turist Türkiye'yi ziyaret etmişti.

Neredeyse 15 yıldan beridir Türkiye'nin güneydoğusunda sürmekte olan savaş, bu ülkenin tüm kaynaklarını tüketmektedir. Devlet, Kürtler'le baş edebilmek için 200.000 ile 300.000 arasında askeri, yani neredeyse ordunun yarısını harekete geçirmiş bulunuyor. Bu sorun, ülkenin bölünmesi endişesini canlı tutmaktadır.⁽²⁷⁾ 1980'li yılların sonunda, Turgut Özal'ın Cumhurbaşkanı olduğu (1989-93) dönemde, Türkiye'de Kürt sorunu tartışılmaya başlanmıştı. Ancak devlet kısa bir süre sonra, tekrar, geleneksel baskı ve ekonomik kalkınma stratejisine geri döndü. Başbakan Yılmaz'a göre, "sorun güneydoğudaki ekonomik ve sosyal koşullardan kaynaklanmaktadır. 35 baraj ve hidroelektrik santralinden oluşan GAP projesini en büyük bölgesel kalkınma projesi olarak hayata geçirdik. Hükümetim ayrıca, yatırımları teşvik edecek çeşitli düzenlemeler yapmıştır: yatırımcılara ücretsiz toprak tahsisi, on yıllık vergi muafiyeti, yarı fiyatına elektrik tüketimi vb."⁽²⁸⁾ Peki Kürt ayaklanmasının kültürel ya da ulusal bir boyutu da yok mudur? Bu sorunun cevabı şu oldu: "Sorun kültürel ya da ulusal iddialarla istismar edilmektedir."⁽²⁹⁾

Bir Türk diplomatı, "çözumsuz bir ikileme karşı karşıyayız" diyerek bu durumu itiraf ediyordu. "Eğer KDP ve KYB anlaşır, bağımsız bir Kürt oluşumunun yaratılması riski doğacaktır ki böyle bir şey bizim için kabul edilmezdir. Eğer, şu anda olduğu gibi, birbirleriyle savaşmaya devam ederlerse, bu kez de, bu çatışma, PKK'nin bölgedeki varlığını güçlendirmesine yarayacaktır.

"Terörle mücadelede" kazanılan gerçek başarıya rağmen, bu çatışmanın çabucak sona ereceğine Ankara'dakilerin hiçbiri inanamamaktadır. Zira savaş şimdilik, Müttefik Devlet-

ler'in, 1991'deki Körfez Savaşı'n'dan sonra, kendi himayeleri altında, Mesut Barzani'nin Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Celal Talabani'nin Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB) arasında bir Kürt yönetimi oluşturmaya çalıştığı Kuzey Irak'a taşınmıştır. 1996 yazından beri bu iki hareket arasında yaşanan kardeş kavgası, bölgedeki otoriteyi ortadan kaldırmış ve bu gelişme dış müdahaleye, özellikle de İran ve Türkiye'nin müdahalesine ve PKK'nin güçlenmesine zemin hazırlamıştır.

Aslında Türkiye, ABD'nin Irak'ın toprak bütünlüğünü değiştirme politikasının faturasını ödemektedir ve bu politika Türkiye'yi her iki yanı da çıkmaz olan bir sorunla karşı karşıya getirmiştir. Bir Türk diplomatı, "çözumsuz bir ikileme karşı karşıyayız" diyerek bu durumu itiraf ediyordu. "Eğer KDP ve KYB anlaşır, bağımsız bir Kürt oluşumunun yaratılması riski doğacaktır ki böyle bir şey bizim için kabul edilmezdir. Eğer, şu anda olduğu gibi, birbirleriyle savaşmaya devam ederlerse, bu kez de, bu çatışma, PKK'nin bölgedeki varlığını güçlendirmesine yarayacaktır. Biz Bağdat'ın tekrar bölgeye girmesinden yanayız, ancak ABD bunu tamamen reddediyor."⁽³⁰⁾ Öte yandan, KDP ve KYB, Ekim 1997'den itibaren, Saddam Hüseyin ile görüşmektedir.

Türkiye bu durumda, sınır-ötesi takip politikasını benimsemiştir. 1997'de Türk ordusu, Irak Kürdistanı'na yönelik olarak, on binlerce askeri kapsayan iki büyük saldırıya girişti (ki 1984'ten beri onlarca benzer saldırı gerçekleştirilmiştir). İlk saldırı Mayıs 1997'de gerçekleştirildi, ikincisi ise Eylül ayından beri sürmektedir. Hatta Türk askeri güçleri, KYB'ye karşı savaşan KDP'ye katılarak, Türk-Irak sınırına 200 kilometreyi aşkın bir uzaklıkta olan Erbil'e girecek kadar güneye indiler. Çarpıcı bir başka gelişme de, Türk komutanların, 1997 yazında, Irak topraklarında kalıcı birimler oluşturmaya karar vermeleri oldu. Bu güçlerin bir kısmı Suriye-Irak sınırının Irak tarafını kontrol edecektir. Türkiye'de Hürriyet Gazetesi, 22 Ekim 1997 tarihinde resmi kaynaklara dayanarak, 8 000 Türk askerinin, 330 kilometrelik Irak-Türkiye sınırı boyunca Irak toprakları içinde 15 km derinliğinde bir tampon bölge oluşturacağını haber veriyordu.

Öte yandan Kürt yetkilileri, Türkiye yanlısı KDP'nin diğer müttefikleri ve Suriyeli liderler, Ankara'nın, zengin petrol yataklarına sahip olan Musul ve Kerkük üzerindeki emellerinden vazgeçmediğine inanıyorlar. Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri ile Türkiye arasında 24 Temmuz 1924 tarihinde imzalanan Lozan Anlaşması, fiili olarak Irak'a entegre olan ancak Atatürk tarafından talep edilen Musul vilayetinin geleceğini belirsiz bırakmıştı.

Öte yandan Kürt yetkilileri, Türkiye yanlısı KDP'nin diğer müttefikleri ve Suriyeli liderler, Ankara'nın, zengin petrol yataklarına sahip olan Musul ve Kerkük üzerindeki emellerinden vazgeçmediğine inanıyorlar. Birinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri ile Türkiye arasında 24 Temmuz 1924 tarihinde imzalanan Lozan Anlaşması, fiili olarak Irak'a entegre olan ancak Atatürk tarafından talep edilen Musul vilayetinin geleceğini belirsiz bırakmıştı. Musul sorunu, Türkiye, Irak ve İngiltere arasında 5 Haziran 1926 tarihinde imzalanan ayrı bir anlaşmayla çözümlenerek, bölgenin Bağdat'ın hükümlerinde kalacağı teyit edilmişti.⁽³¹⁾

Suriye ve Irak'ın, Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik amaçlarından duyduğu endişe gerçekten de güçlü gerekçelere dayanmaktadır. Genel merkezi Ankara'da bulunan Milli Türkmen Partisi ile Türkiye arasındaki yakın ilişkiler bu endişelerin geçerliliğini fazlasıyla göstermektedir.⁽³²⁾ Türkiye tarafından desteklenen Türkmen milisleri, bir kaç olay esnasında farklı Kürt fraksiyonları arasında bir tampon vazifesi gördüler.⁽³³⁾ Bu milisler, bazı KDP ve KYB yetkilileri tarafından, Türkiye'nin "beşinci kolu" olarak görülmektedir.⁽³⁴⁾ Tüm bunlar şu ya da bu anlama gelebilir, ancak şurası kesindir ki, Kuzey Irak'taki otorite boşluğu, Türkiye'yi karşı konulmaz bir şekilde Irak bataklığına sürüklemektedir; Türkiye genelde Arap devletleriyle, özelde Suriye ile arasındaki ilişkilerin daha da kötüleşeceği riskinin farkında olsa bile.

Fırat'ın suları

Şam'da olduğu gibi, Ankara'da da, siyasal elitler komşularının kaygılarını anlamış gibi görünmüyorlar. Taraflardan her biri, diğer tarafın korkularını göz ardı etmekte, ileri sürdüğü her şeyi yalan ve art niyet ifadesi olarak görmektedir. Her iki taraf da, Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda yıkılmasıyla ortaya çıkan vizyona ve Suriye'nin Küçük İskenderiye sancağını 1939'da Türkiye'ye kaptırması olayına saplanıp kalmıştır. Bütün bunlara ek olarak, her iki ülke de çeşitli tehlikelerle kuşatılmıştır. Türkiye'nin, Ermenistan, Yunanistan, İran ve Suriye ile kötü ilişkileri vardır, Kıbrıs da cabası; öte yandan Suriye, İsrail ile savaş halindedir, Türkiye ve Ürdün ile ilişkileri son derece soğuktur ve Irak'la olan ilişkilerinde zorlanmaktadır. Tarihin ağırlığı ve bölgesel ihtilaflar, Ankara ve Şam'da-

ki liderleri, karşı tarafın aldığı her kararı bir komplo olarak yorumlama noktasına getirmiştir. Hem Suriye hem de Türkiye, sahip oldukları ortak özelliği, yani her ikisinin de İslamcılar'a karşı olan

laik rejimlere sahip olmaları olgusunu görememekte ve aralarındaki sorunların, özellikle de su sorununun çözümü için ciddi çabalar sarf etmemektedirler.

Türkiye, bölücülükle mücadele çerçevesinde, Yılmaz'ın da belirttiği gibi, GAP projesine girişmiştir ve bu proje, Türkiye'de doğup, Suriye ve Irak'tan geçen Fırat ırmağının akışını kısıtlamaktadır. Atatürk barajı 1990 yılında dolduğunda, bu iki ülke su sıkıntısı çekmeye başladı. "Su silahı" gittikçe daha çok kaygı verici olmaya başlıyor, çünkü, GAP projesi 2010 yılında tamamlandığında, hem 30 milyar metre küplük yıllık akış payı yarıya düşecek olan Suriye için, hem de, Fırat suyundan aldığı payın üçte ikisini kaybedecek olan Irak için son derece ciddi sonuçlar doğuracaktır. Buna ek olarak, bağımsız uzmanlara göre, Güneydoğu Anadolu'daki tarımsal kalkınmanın bir sonucu olarak yoğun bir şekilde baş vurulacak olan böcek zehirlerinden ve gübre kullanımından dolayı, Suriye ve Irak'a akacak suyun kalitesi hissedilir oranda düşecektir.

Şam ve Ankara, 1987 yılında, Suriye'ye Fırat'tan saniyede 500 metre küplük bir akış garanti eden bir protokol imzaladı.⁽³⁵⁾ Suriye bu protokolü bir anlaşmaya dönüştürmeyi hatta bu kotayı yükseltmeyi umuyordu. Ancak, birden fazla ülkeden geçen ırmakların suyunun kullanımını sorunu hakkındaki uluslararası yasalar farklı yorumları mümkün kıldığı için ve Suriye ile Türkiye bu yorumlar üzerinde anlaşamadığı için, iki ülke arasındaki ilişkiler kötüleşmeye başladı. Denizcilik Kapsamı Dışında Kalan Uluslararası Akarsuların Kullanımı Yasası, 21 Mayıs 1997 tarihinde toplanan BM Genel Konseyi'nde, 103 lehte, 27 çekimser ve Türkiye, Çin ve Burundi tarafından verilen 3 ret oyuyla onaylandı.⁽³⁶⁾ Bu belge Suriye ve Irak'ın konuyla ilgili görüşlerine belli bir geçerlilik kazandırıyor. Yasa, akarsuların akacağı devletlerin, bu akarsuyun kaynağına sahip olan devletlerden daha öncelikli olmasını sağlıyor ve akarsuyun kaynak ülkesine, suyun akacağı devletleri dezavantaj bir duruma düşürme yükümlülüğü getiriyordu. Söz konusu BM belgesinin gereğini yerine getirmeyen Türkiye, bir türlü çözüme kavuşturamadığı Kıbrıs ve Kürt sorunundan dolayı daha

Bölgeye yaptığı gezinin ilk durağı olarak 12 Eylül 1997 tarihinde Şam'a gelen Albright, Suriye'nin barış sürecinde oynadığı önemli role işaret etti, ki bu önemli rol bazıları tarafından göz ardı edilmektedir. Batılı bir diplomat bu ziyaret hakkında şu yorumu yapıyordu: "Başkan Esad ile neredeyse dört saat süren görüşmede her ne kadar kayda değer bir ilerleme sağlanamamışsa da, her iki taraf da bu görüşmeden hoşnut kalmıştır."

Suriye-İsrail denklemi

Şam, Ankara ile arasındaki çeşitli sorunlara rağmen, Türkiye-Suriye anlaşmazlığının büyümesini önlemeye çalışmıştır. İki ülke arasındaki 820 kilometrelik sınır genel olarak sakinidir. Sınırın Suriye tarafında, devletin tek sembolü bir kaç sınır karakoludur. Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'a göre, asıl tehdit İsrail'den gelmektedir ki bu tehdit, Netanyahu'nun seçimi kazanmasıyla sona eren barış umutları nedeniyle daha da büyümüştür. Hafız Esad ile birlikte barış görüşmelerini yürüten Suriye dışişleri bakanı El-Şara, "barışın sağlanması için düşük bir olasılık" olduğuna inanıyor görünmesine rağmen, barış sürecini "başarısızlığın eşliğinde" ve "komada" olmakla tanımlıyor.⁽³⁷⁾ ABD devlet sözcüsü Madeleine Albright'ın Eylül 1997'de Şam'a yaptığı ziyaret, (El-Şara'ya göre) "durumun daha da kötüye gitmesini engellemiştir."

Bölgeye yaptığı gezinin ilk durağı olarak 12 Eylül 1997 tarihinde Şam'a gelen Albright, Suriye'nin barış sürecinde oynadığı önemli role işaret etti, ki bu önemli rol bazıları tarafından göz ardı edilmektedir. Batılı bir diplomat bu ziyaret hakkında şu yorumu yapıyordu: "Başkan Esad ile neredeyse dört saat süren görüşmede her ne kadar kayda değer bir ilerleme sağlanamamışsa da, her iki taraf da bu görüşmeden hoşnut kalmıştır."⁽³⁸⁾ İsrail karşı çıkmasına rağmen, ABD, 1997 yılının Kasım ayı ortalarında, Suriye ve Lübnan'ı uyuşturucu üreten ya da uyuşturucu taşıyıcılarına geçiş sağlayan ülkeler listesinden çıkardı.⁽³⁹⁾

Şam hükümeti barış sürecini hala da desteklemektedir. Ne de olsa, Madrid Barış Konferansı'nın 30 Ekim 1991 tarihinde toplanmasını mümkün kılan şey, Suriye'nin Arap-İsrail görüşmelerini kabul etmesiydi. Buna rağmen, Netanyahu'nun iktidara gelmesinden sonra, Suriye ile İsrail'in soruna yönelik yaklaşımlarında temel bir farklılık oluşmuştur. Mevcut İsrail hükümeti görüşmelere yeni baştan başlanmasını tercih ederken, Suriye, İsrail'de yaşanan (ve Şam tarafından kınanmayan) bombalı saldırı dalgasından sonra Şubat 1996'da duran görüşmelere kalındığı yerden devam edilmesini talep etmektedir.

Jarusalem Post gazetesinin eski editörü ve Netanyahu'nun şimdiki danışmanı olan David Barilan şunları ileri sürmektedir: "İmzalanmamış belgelere bağlı kalamayız. Madrid Barış Konferansı temelinde, Suriye ile yeniden

şartsız olarak görüşmeye hazırız. Hatta 'daha önceki görüşmelerin sonuçlarının dikkate alınması' gibi bir formülü bile kabul edebiliriz."⁽⁴⁰⁾ Bu açıklamaya aşağıdaki cevabı veren El-Şara'ya göre, bu taviz son derece önemsizdir: "İsrail hükümetinin, bu ülkenin önceki hükümetiyle üzerinde anlaştığımız taahhütlere mevcut hükümet tarafından uyulmamasının sadece yasal bir ihlal anlamına gelmediğini görmemesi son derece üzücüdür. Her şeyden önce böyle bir tutum, önceki tüm hükümetlerin güvenilirliğine gölge düşürmektedir ve aynı şüpheler, gelecekte yerine başka bir hükümetin geçeceği şu an ki hükümetle yapılacak uzlaşmalar için de geçerli olacaktır."⁽⁴¹⁾

Suriye ve İsrail, Mayıs 1996'da İsrail'de yapılan seçimlerden önce, en azından iki husus üzerinde anlaşmışlardı: Birincisi, nihai anlaşmaya varıldığında, İsrail askerlerinin 4 Haziran 1967'deki ateşkes hatlarına çekileceği hususunda Yitzak Rabin tarafından verilen şartlı söz⁽⁴²⁾ ve ikincisi, güvenlik düzenlemeleriyle ilgili olarak, ABD tarafından hazırlanan ve her iki ülke tarafından 22 Mayıs 1995 tarihinde kabul edilen "Güvenlik Düzenlemelerinin Amacı ve İlkesi" isimli belge.⁽⁴³⁾ Suriye adına görüşmeleri yürüten ve aynı zamanda Suriye'nin ABD büyükelçisi olan Welid El-Muallim, görüşmeleri yapan heyetlerin, görüşmelerin 1996 yazından önce tamamlanması hususunda anlaştıklarını ileri sürmektedir.⁽⁴⁴⁾

Uri Savir, Filistinliler ile yapılan Oslo anlaşmalarında İsrail heyetine başkanlık yapmıştı. Rabin Kasım 1995'te öldürüldükten sonra, Suriye dosyasını Savir ele aldı. Barışın yakın olduğuna inanan Savir şunları söylüyordu: "Şubat 1996'da geri dönüşü olmayan bir noktaya gelmiştik, adeta anlaşmaya doğru gittiğimizi hissettiğimiz bir andı."⁽⁴⁵⁾ Ancak görüşmeler tamamlanamadı. Savir'e göre, bunun nedeni şuydu: "Görüşmeler son derece yavaş ilerliyordu, biz ise görüşmeleri hızlandırmak istiyorduk. Perez, Rabin'den farklı olarak, anlaşmanın yürürlüğe gireceği tarihi yakınlaştırmaya hazırdı. Perez yönetimi, görüşmelerin çabuk sonuçlanabilmesi için, Perez ile Esad arasında bir zirve yapılması gerektiğini düşünüyordu. Suriye devlet başkanı prensipte böyle bir

ABD, 1996 yılının başlangıcında orijinal bir öneri ortaya attı; Suriye'nin tükettiği suyun önemli bir kısmı kuzeyden geldiğine göre, neden Türkiye de görüşmelere dahil edilmesin? Bu öneriye öfkelenen üst düzey bir Türk yetkilisi çığılığı koparıyordu: "Golan Tepeleri'nden İsrail'e vereceği su karşılığında bizim Suriye'nin su kaybını telafi etmemiz isteniyor. Bu kabul edilemez bir taleptir." Ancak Türkiye'den gelen bu ilk ret cevabı Washington'u fikrinden vazgeçirmedi.

zirveyi kabul etmesine rağmen, kendisini belirli bir tarihle sınırlandırmak istemiyordu. Bizim ise Ekim'deki seçimlerden dolayı zamanımız daralıyordu. Dolayısıyla, ne zirvenin yapılacağı nihai tarihin baskısı altında görüşmeleri sürdürecektik, ne de, neler yapmakta olduğumuzu kamuoyuna açıklayacak zamanı bile bulamadan seçimlerin arifesinde görüşmeleri tamamlayacak durumdaydık."⁽⁴⁶⁾

Ancak iki heyet arasında, iki önemli anlaşmazlık alanı daha bulunuyordu: Güvenlik ve su sorunu. İsrail, Suriye ordusunun, İsrail-Suriye sınırının uzağında yeniden mevzilenmesini ve Golan Tepeleri'nde bir erken uyarı karakolunun kurulmasını talep ediyordu. İsrail buna karşılık olarak, Suriye'nin her yerde, hatta İsrail'in Safad kasabasında karakol kurmasını bile önermişti. Erken uyarı karakollarını, ülkesinin hükümrancılığının ihlali olarak değerlendiren Suriye heyeti için bu kabul edilemez bir öneriydi. "Saha karakollarını reddediyoruz" diye açıklıyordu El-Muallim, "bu karakolları kimin kuracağı (İsrail, ABD ya da BM) hiç önemli değil. Askeri bir bakış açısıyla bakıldığında, her iki tarafın da bu saha karakollarını kurmasına gerek yoktur, çünkü ele aldığımız güvenlik düzenlemeleri paketi, her iki tarafa da, etkili yöntemlere dayanan bir erken uyarı sistemini garanti etmektedir."⁽⁴⁷⁾ Suriyeliler'e göre, özellikle ABD uyduları, İsrail'e talep ettiği gerekli garantileri sağlıyordu.

Daha komplike olan diğer konu ise, Golan Tepeleri'nden gelen ve bazı tahminlere göre İsrail'in su tüketiminin üçte birini oluşturan sudan yararlanma sorunu-ydu.⁽⁴⁸⁾ ABD, 1996 yılının başlangıcında orijinal bir öneri ortaya attı; Suriye'nin tükettiği suyun önemli bir kısmı kuzeyden geldiğine göre, neden Türkiye de görüşmelere dahil edilmesin? Bu öneriye öfkelenen üst düzey bir Türk yetkilisi çığılığı koparıyordu: "Golan Tepeleri'nden İsrail'e vereceği su karşılığında bizim Suriye'nin su kaybını telafi etmemiz isteniyor. Bu kabul edilemez bir taleptir."⁽⁴⁹⁾ Ancak Türkiye'den gelen bu ilk ret cevabı Washington'u fikrinden vazgeçirmedi. ABD devletinin özel Ortadoğu koordinatörü olan Denis Ross, Mart 1996'da Ankara'ya hareket etti. İsrail-Suriye barış anlaşması çerçevesinde, Suriye'nin "Siyonist düşmanını" tanıdığından müttefiki olan İran'ı kaybetmekten dolayı uğrayacağı zarar, Suriye ile Türkiye arasında sağlanacak bir yakınlaş-

ma ile "telafi edilebilirdi", zira Suriye'nin İsrail'i tanıması İran İslam Cumhuriyeti tarafından asla kabul edilemezdi.

25 Ocak 1996 tarihinde, Suriye heyetine, İsrail'de seçimlerin yaklaşmakta olduğu söylendi (Perez da-

ha sonra seçim tarihini resmen 11 Şubat tarihinde açıklayacaktı). Şubat-Mart aylarında İsrail'de yaşanan bombalı saldırı dalgasının ardından Perez görüşmeleri askıya aldı.⁽⁵⁰⁾ Böylece Suriye ile varılacak bir barış anlaşmasıyla ilgili umutlar rafa kaldırıldı; ancak o noktada hiç kimse, belki de bir daha ele geçemeyecek olan bir şansın kaçırıldığını düşünmemişti. Karşı tarafı suçlamakta son derece hızlı davranan bir çok İsraili yetkiliye ve aynı zamanda ABD devlet sözcüsü Warren Christopher'a göre, Suriye Devlet Başkanı Esad, Golan Tepeleri'ni geri almasını sağlayacak tarihsel bir şansını kaçırmıştı.

Oysa Şam, duruma farklı bakıyordu:

"Görüşmelerde yavaş davranan taraf sık sık değişen İsrail hükümetleriydi. Yitzak Rabin, Filistin ve Suriye ile ilgili maddeleri birbirinden ayırmak istiyordu, o nedenle de, II. Oslo görüşmelerinin sonucunu beklemek zorundaydı (bu anlaşmalar Eylül 1995'te imzalanmıştı). Rabin suikastinden sonra, görüşmelerin Haziran 1996'da bitirilmesini öngören bir takvim üzerinde anlaştık. Perez bizimle yapılan görüşmeleri henüz tek yanlı olarak askıya almadan önce seçim tarihini böyle bir zamanda öne aldı."⁽⁵¹⁾

Perez ve hükümetine göre, Suriye'nin "yavaşlığı" hayra alamet değildi. Ancak onlar, Hafız Esad'ın görüşmeleri sürdürme tarzını anlamıyorlardı. Zira, söz konusu olan çıkarlar dikkate alındığında sadece Golan Tepeleri değil, ama aynı zamanda gelecekteki bölge düzeninde Suriye'nin alacağı rol bakımından da Esad'ın İsrail ile bir barış anlaşması imzalamakta acele etmemesi gayet anlaşılır bir tutumdur.

İsrail'in sık sık Esad'a yönelttiği eleştirilerden biri, onun hiçbir zaman İsrail'in görüşlerini dikkate almadığıdır. Eskiden İsrail'in ABD büyükelçisi olan İtimar Rabinoviç, bu konuda: "Bizim teşviklerimize rağmen, (Esad) İsrail'in görüşlerini değerlendirmeyi reddediyordu" demişti. Suriyeliler ise buna,"bu bizim işimiz değil" cevabı-

nı vermişlerdi. “İsrail hükümeti, kendisinin yapması gereken işi bizim yapmamızı istiyor. Zaten kendi kamuoyumuzla yeterince başımız dertte.”⁽⁵²⁾ Gerçekten de , devlet kontrolündeki Suriye medyası, kamuoyu oluşturmakta ciddi başarılar elde etmiştir ve ayrıca da İsrail’deki iç durumun karmaşıklığını dikkate almaktadır.

Ağustos 1997’de İsraili Arap yetkililerden oluşan bir heyet Şam’a gitti. Bu heyetin içinde, İşçi Partisi ile Meretz Partisi’nin bazı üyelerinden oluşan Knesset üyeleri de vardı. Suriye’nin günlük resmi gazetesi Tışrin’in genel müdürü ve başyazarı Muhammed ElWadi, bu ziyaretin önemini şu sözlerle vurguluyordu: “İsraili Araplarla ilişki kurmakta geciktik. Topraklarına ve kimliklerine son derece bağlı olan bu insanlar saygımızı hak ediyorlar. Hepsi de birer savaşçıdır. Her gün onlarla yaptığımız röportajları yayınladık. Onların Suriye’ye yaptığı ziyaret, İsrail’de barıştan yana olan güçleri cesaretlendirmiştir.”⁽⁵³⁾ Ancak Suriye’deki Baas rejimi henüz barış amacıyla, Yahudi bir heyeti ülkesine davet etmeye hazır değildir. ElWadi, “Henüz böyle bir karar vermiş değiliz ama buna açığız” diyor.⁽⁵⁴⁾ Dışişleri Bakanı ElŞara ise daha temkinli konuşuyor: “Barış anlaşmasının yolu açılmayana kadar böyle bir ziyaret gerçekleşemez. İsrail’deki politik güçler arasında belirli ayırmlar yapıyoruz, ancak bizi oyalayan İsrail’dir.”⁽⁵⁵⁾

Suriye ile İsrail arasındaki görüşmeleri özetlemek gerekirse, Suriyeliler, güçlerini 4 Haziran 1967 tarihindeki hatlara geri çekmesi hususunda İsrail’den güvence istemektedirler. Netanyahu hükümeti Golan Tepeleri’nden çekilmediği taktirde, Suriye tarafı, görüşmelere devam etmeyi anlamsız buluyor. Suriyeliler her ne kadar Albright’ın Şam’a yaptığı ziyaretten hoşnut olsalar da, İsrail’in bölgeden çekilmesi için, Washington’un bu ülke hükümetine baskı yapmamasından duydukları rahatsızlığı saklamıyorlar. Üstelik, Warren Christopher, Eylül 1996’da Netanyahu’ya İsrail’in konumunu destekleyen bir mektup yollayarak, Netanyahu hükümetinin “belirsiz anlaşmalara” bağlı kalamayacağını kabul ediyordu. Yakın zamanda kendisiyle yapılan bir röportajda Christopher şöyle diyordu: “Uluslararası hukuk bakımından, İsrail’in son derece haklı bir zeminde olduğunu ifade etmek istedim.”⁽⁵⁶⁾

İsrail’in sık sık Esad’a yönelttiği eleştirilerden biri, onun hiçbir zaman İsrail’in görüşlerini dikkate almadığıdır. Esad kiden İsrail’in ABD büyükelçisi olan İtamar Rabinoviç, bu konuda: “Bizim teşviklerimize rağmen, (Esad) İsrail’in görüşlerini değerlendirmeyi reddediyordu” demişti. Suriyeliler ise buna, “bu bizim işimiz değil” cevabını vermişlerdi. “İsrail hükümeti, kendisinin yapması gereken işi bizim yapmamızı istiyor. Zaten kendi kamuoyumuzla yeterince başımız dertte.”

el Şara ise şunu ileri sürüyor:

“İsrail ile arasındaki ittifaktan vazgeçmesini istemesek bile, ABD daha çok şey yapabilir. Amerikalıların çoğunluğu Netanyahu’dan yana değildir. Amerikalı Yahudilerin

önemli bir çoğunluğu dünya barışından yanadır. Amerikan yönetimi tüm bu gelişmeleri ciddiye almalıdır. Amerikalılar bir yandan İsrail’i koruyarak, bir yandan veto hakkını suistimal ederek, bir yandan da Arapların Amerikalıları dost olarak değerlendirmeye devam etmelerini bekleyemez. Oysa biz, ABD Ortadoğu ilişkilerindeki kördüğümün çözümüne ön ayak olabiliriz.”⁽⁵⁷⁾

Aslında ABD, geçtiğimiz birkaç ay boyunca, bir dizi yenilgi yaşadı; Arap Birliği devletlerinin Haziran 1997’de Libya’ya yönelik ambargoyu yumuşatmaya karar vermeleri, barış sürecinin yeniden başlamasına yönelik girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanması, Kasım 1997’de Doha’da toplanan Ortadoğu ve Kuzey Afrika ekonomik konferansının Arap ülkelerinin çoğunluğu tarafından boykot edilmesi ve BM gözlemcilerinin kitlesel imha silahlarının bulunması ve ortadan kaldırılması için Irak’ta sürdürdükleri çalışmaların bu ülke tarafından engellenmesinden dolayı, Arap Birliği ülkelerinin Irak’a daha sert tavırlar almayı reddetmeleri.

Suriye’nin, Golan Tepeleri’ne yönelik olarak Ekim 1973’tekine benzer bir harekate ya da İsrail’e yönelik küçük ölçekli bir saldırıya girişme olasılığı, ki böyle bir olasılık 1996 yılının sonbaharında İsrail medyası tarafından epeyce abartılmıştı, konvansiyonel düzlemdeki askeri güç dengesinin, her zamankinden daha fazla İsrail’in lehine olduğu olgusunun göz ardı edilmesi anlamına gelir.⁽⁵⁸⁾ Göz ardı edilmemesi gereken bir diğer husus da, şu anda Mısır ile barışçıl ilişkilere sahip olan İsrail’e karşı ikinci bir cephe açılması olasılığının şimdilik olmamasıdır. Öte yandan, Şam, kendi füzelerini, Scud montajını ve konvansiyonel olmayan silahlar, özellikle de çeşitli kimyasal silahlar geliştirmektedir. Suriye rejimi bu silahları vazgeçilmez bir caydırma aracı olarak görmektedir. 1 Mayıs 1997 tarihinde, Mısır’da bir basın toplantısına katılan Hafız Esad’a, Suriye’nin, füzelere monte edilebilen zehirli VX gazı üretip üretmediği sorulmuştu. Esad’ın bu soruya verdiği cevap şuydu: “Kendileri nükleer silahlara sahip olanların, başkalarının hiçbir silahına karşı çıkmaya

Suriye, en çarpıcısı Şam-Riyad-Kahire ekseninin güçlenmesi olan bir dizi diplomatik başarı sayesinde, bölgedeki konumunu güçlendirmişe benziyor. Bu üçlü ittifak, 1991'deki Körfez Savaşı'ndan sonra, ilk Arap zirvesinin Haziran 1996'da Kahire'de toplanmasını mümkün kıldı. Zirveye katılan Arap ülkeleri, İsrail ile ilişkilerin, barış sürecinin işleyişine bağlı olarak normalleşmesi biçimindeki Suriye tezini desteklediler ve ayrıca Türkiye'ye, İsrail ile yaptığı askeri anlaşmayı "yeniden değerlendirme" çağrısı yaptılar.

hakları yoktur. Eğer (İsrail'dekiler) silahsızlanmadan yana iseler, önce nükleer silahlardan başlayalım. Biz Araplar, genel olarak, tüm diğer silahlardan vazgeçmeye hazırız. Tehditlerin farkındayız, ancak Suriye bu tehditlerden çekinmemektedir."⁽⁵⁹⁾

Şam, İran tarafından kurulan ve Suriye tarafından desteklenen Hizbullah'ın⁽⁶⁰⁾, İsrail güçlerine ve Güney Lübnan ordusuna ağır kayıplar verdirdiği Güney Lübnan'da, İsrail üzerinde kurduğu askeri baskıyı sürdürüyor. Hafız Esad, Lübnan sorunu ile Golan Tepeleri sorununu birbirinden ayırmayı işte bu yüzden hep reddetmiştir. ElMuallim, barış görüşmeleri esnasında, Suriye ile İsrail'in şu husus üzerinde anlaşmalarını hatırlatıyor: "Eş zamanlı olarak iki anlaşma imzalanacaktı; Suriye-İsrail anlaşması ile Lübnan-İsrail anlaşması... Bu anlaşmaların imzalanacakları tarihler arasındaki zaman farkı birkaç ay geçmeyecekti."⁽⁶¹⁾ Netanyahu'nun, önce Suriye'nin Lübnan'dan çekilmesi için görüşmelerde bulunma çabaları fazla başarı elde edemedi.

Öte yandan, "güvenlik bölgesinden" tek yanlı olarak geri çekilme konusunda İsrail'de bir tartışma başladı. Bu seçenek, İsrail ordusu için muazzam bir yenilgiyi temsil edeceğinden, hükümet tarafından dikkate alınmadı. Peki bu durum ülkenin kuzeyindeki güvenliği garanti altına alabilir miydi? "Biz İsrail'in kuzeyi diye bir şey tanımıyoruz, çünkü o bölge, işgal altındaki Filistin'in kuzeyi olarak adlandırılmalıdır. Bizim İsrail'in kuzeyini tanıyacağımız gün asla gelmeyecektir."⁽⁶²⁾ Hizbullah'ın başı olan Şeyh Hasan Nasrullah tarafından yakın zamanda yapılan bu beklenmedik açıklama, Tel Aviv'de, Şam'ın tek taraflı olarak bile Lübnan'dan geri çekilmeyeceğinin açık bir göstergesi olarak yorumlandı.

Suriye, en çarpıcısı Şam-Riyad-Kahire ekseninin güçlenmesi olan bir dizi diplomatik başarı sayesinde, bölgedeki konumunu güçlendirmişe benziyor.⁽⁶³⁾ Bu üçlü ittifak, 1991'deki Körfez Savaşı'ndan sonra, ilk Arap zirvesinin Haziran 1996'da Kahire'de toplanmasını mümkün kıldı. Zirveye katılan Arap ülkeleri, İsrail ile ilişkilerin, barış sürecinin işleyişine bağlı olarak normalleşmesi biçimindeki Suriye tezini desteklediler ve ayrıca Türkiye'ye, İsrail ile yaptığı askeri anlaşmayı "yeniden değerlendirme" çağrısı yaptılar.

Suriye'nin körfez'deki rolü

Ayrıca Suriye, 1990'lı yılların ortalarından itibaren, Körfez ülkeleri ile İran arasında bir arabulucu olarak hareket etmiştir. Bu durum, Riyad ile Tahran arasındaki gerginliğin

yumuşaması sonucunu getirmiştir. Suudi Arabistan'ın İslam Konferansı Örgütü'nün Aralık 1997'de Tahran'da yapılan zirvesine üst düzeyde katılması ve İran'ın yeni Dışişleri Bakanı Kemal Karazzi'nin Kasım 1997'de, altı Körfez ülkesini ziyaret etmiş olması da buna eklenmelidir. İslam Konferansı Örgütü'nün Tahran'da yapılan zirvesi, İran'ı yalnızlaştırma biçimindeki ABD stratejisi için yeni bir yenilgi anlamına gelmektedir. Daha da ötesi, güya İran'ın "konvansiyonel olmayan silah yarışına" girmesine karşı, İsrail ve ABD'de yürütülen kampanyalar, Arap dünyasında çok az yankı buldu.⁽⁶⁴⁾ Hafız Esad'ın Temmuz-Ağustos 1997'de Tahran'a yaptığı ziyaret (ki bu İran İslam Devrimi'nden sonraki ikinci benzer ziyaret oluyordu)⁽⁶⁵⁾, ciddi sorunlara rağmen, 1979'dan beri iki ülke arasında sürmekte olan ilişkilerin derinliğini teyit ediyordu.

ABD ile Irak arasında BM silah gözlemcileri nedeniyle, Ekim 1997'de Körfezde başlayan gerginliğin, Suriye için bir avantaja dönüşebileceği görülüyor. Irak ile Suriye arasındaki ilişkilerde, 1997 baharından itibaren hafif bir yumuşama göze çarpmaktadır. Şam Ticaret Odası'nın etkili şahsiyeti Ratib el Şallah başkanlığındaki bir Suriye heyeti, Mayıs 1997'de Bağdat'a gitti. Bundan sonraki üç ay içinde, iki ülke arasında 15 yıldan beridir kapalı olan üç sınır kapısı yeniden açıldı. Hafız Esad, Temmuz ayında şu açıklamayı yapıyordu: "Irak bir Arap ülkesidir. Yeniden birleşik bir cephe oluşturabilmemiz için, aramızdaki pek çok görüş farklılığını göz ardı etmeye çalıştım. Ancak bunun zamanının henüz gelmediği anlaşılıyor... İki ülke arasındaki ticaret için attığımız adımlar şimdilik yeterlidir."⁽⁶⁶⁾ Ancak bu adımlardan her biri, Şam'da bulunan Batılı bir diplomatın da belirttiği gibi, "Amerika'yı son derece rahatsız etmektedir. Suriye, Bağdat'a yönelik ambargoyu delebileceğini ABD'ye hatırlatmaktadır. Böylece, göz ardı edilemeyecek bir ülke olduğunu yeniden teyit etmektedir."⁽⁶⁷⁾

Öte yandan el Şallah ziyaretiyle ilgili olarak şu açıklamayı yapıyordu: "Ambargoya uyuyoruz. Ancak her gün,

Türkiye Irak sınırından 1500 ile 3000 kamyonun geçtiğini bilmeniz gerekiyor. Ayrıca, Dubai, Ürdün, Suudi Arabistan hatta Kuveyt'te yoğun bir ticaretin başlaması söz konusudur. Eğer ABD, elindeki tüm imkanlara rağmen, ABD Meksika sınırı üzerindeki uyuşturucu trafiğini durdurmayı başaramamışsa, biz, 330 kilometrelik Irak-Suriye sınırı üzerindeki trafiği nasıl durdurabiliriz?"⁽⁶⁸⁾

Sonuç

Körfezdeki gerginlik, Kürt ayaklanmaları ve can çekişmekte olan Oslo anlaşmaları, bugün Ortadoğu'da ortaya çıkan bölgesel düzenin, Perez'in hayal ettiği gibi, siyasal rekabetin yerine bölgesel işbirliğinin geçeceği "Yeni Ortadoğu" konseptiyle hiçbir ilgisinin olmadığını kanıtlamaktadır. Bölgedeki başlıca güçler bu gerçeği çoktan kavramışlardır ve savaş, diplomasi, güç dengesi ve askeri ittifaklara dayalı yeni stratejiler geliştirmektedirler. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye ile İsrail arasında oluşan yeni askeri eksen, 1991'deki Körfez Savaşı'ndan sonra, bölgede yaşanan en önemli politik gelişmelerden biridir. İran, Arap olmayan yegane bölgesel güç olarak bu gelişmelere karşı şimdilik mesafeli durmasına rağmen, neredeyse Etiyopya'ya dek uzanabilecek bir Arap ittifakından duyulan eski korkular yeniden canlanmıştır.

Türkiye-İsrail ittifakının diğer sonuçlarından biri de, (İkisi de ABD müttefiki olan) Mısır ve Suudi Arabistan ile Suriye arasındaki stratejik ilişkilerin güçlenmesi olmuştur. Çembere alınmaktan korkan Suriye, Araplar'ı ve İslam alemini İsrail-Türkiye ittifakına karşı harekete geçirmeyi başarmış, içine düşebileceği bölgesel yalıtılmışlığın üstesinden gelmek ve ABD ile arasındaki çetin ilişkileri sürdürürebilmek için hayati bir öneme sahip olan politik desteği sağlamıştır. Ancak, barış sürecindeki duraksama, Suriye'ye, etkileyici politik yeteneklerine rağmen, son derece dar bir manevra alanı bırakmıştır. Kısacası, farklı yaklaşımları da göz ardı etmeden söylemek gerekirse, zaman Suriye'nin lehine işlemiyor.

Bu makale Wendy Kristianasen tarafından İngilizceye çevrilmiştir ve *Mideast Jurnal*'da yayınlanmıştır.

İngilizceden çeviren: Cemal Atıla

Türkiye-İsrail ittifakının diğer sonuçlarından biri de, (İkisi de ABD müttefiki olan) Mısır ve Suudi Arabistan ile Suriye arasındaki stratejik ilişkilerin güçlenmesi olmuştur. Çembere alınmaktan korkan Suriye, Araplar'ı ve İslam alemini İsrail-Türkiye ittifakına karşı harekete geçirmeyi başarmış, içine düşebileceği bölgesel yalıtılmışlığın üstesinden gelmek ve ABD ile arasındaki çetin ilişkileri sürdürürebilmek için hayati bir öneme sahip olan politik desteği sağlamıştır.

DİPNOTLAR

- 1) Moşe Arens ile Ekim 1997'de Tel Aviv'de yapılan röportaj.
- 2) Agy.
- 3) Bkz. Netanyahu'nun 14 Ağustos 1997 tarihinde Ulusal Savunma Koleji'nde düzenlenen ödül töreninde yaptığı konuşma. İsrail Dışişleri bakanlığı web sayfasında bulunabilir (www.israelmfa.gov.il/).
- 4) Moşe Arens ile Ekim 1997'de Tel Aviv'de yapılan röportaj.
- 5) Örneğin bkz. Michael Eisenstadt, "Turkish-Israeli Military Cooperation: an Assessment (Türkiye-İsrail Askeri İşbirliği: Bir Değerlendirme)," *The Washington Institute for Near East Policy*, "Polywatch," no. 262, Washington, Haziran 1997.
- 6) *Turkish Daily News* (Ankara), 11 Mayıs 1997.
- 7) Adının açıklanmasını istemeyen bir diplomat tarafından Ekim 1997'de yazara yapılan açıklama.
- 8) Bir Türk aydını tarafından Ekim 1997'de Ankara'da yazara yapılan açıklama.
- 9) İsraili bir diplomat ile Ekim 1997'de Tel Aviv'de yapılan röportaj.
- 10) Bir Türk gazetecisiyle Ekim 1997'de İstanbul'da yapılan röportaj.
- 11) Ankara ve Şam'daki Amerikalı ve Fransız diplomatların yaptığı resmi olmayan açıklamalar.
- 12) *Turkish Daily News*, 11 Aralık 1997; *Financial Times* (Londra), 2 Ocak 1998.
- 13) *Turkish Daily News*, 24 Aralık 1997.
- 14) Türkiye, FKÖ'yü desteklediğini iddia etse de, aslında Türkiye'nin bu konuda net bir politikası olmamıştır. İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgal etmesinden sonra, Türkiye-İsrail ilişkileri henüz soğukken, İsrail askerleri Güney Lübnan'da, FKÖ'yü destekleyen Türk sol gruplarına mensup olan 29 kişi yakaladılar. İsrail yakaladığı bu kişileri Türkiye'ye iade etmeyi önerdi ancak Ankara bu öneriyi geri çevirip 29 "teröristin" dosyalarını göndermeyi kabul etti. Bu 29 kişi daha sonra Cezayir'e gönderildi.
- 15) Alan Makovsky, "Israeli-Turkish Relations: A Turkish Periphery Strategy? (İsrail-Türkiye İlişkileri: Çevresel Bir Türk Stratejisi mi?)" yayınlayan Henri J. Barkey, *Reluctant Neighbour: Turkey's Role in the Middle East (Rahatsız Komşu: Türkiye'nin Ortadoğu'daki Rolü)*, Washington DC: Birleşik Devletler Barış Enstitüsü, 1996.
- 16) Amikam Nachman ile Ekim 1997'de Kudüs'te yapılan röportaj.
- 17) Türkiye'deki *Yeni Yüzyıl* gazetesi, 26 Nisan 1997'de, İsrail Savunma Bakanı Yitzak Mordechai ile yapılan bir röportaj yayınladı. Mordechai şöyle diyordu: "Aramızda (Türkiye ile İsrail arasında) bir saldırı durumunda, birbirimizin topraklarını kullanmak ya da savunmak üzere yapılan herhangi bir anlaşma yoktur. Ancak İran, Irak ya da Suriye gibi ülkeler, Türkiye'ye karşı şiddete başvurmayla kalkıştırlarsa, birleşik bir güçle karşı karşıya gelececeklerini bilmedirler." Mordechai tarafından ertesi gün reddedilmesine rağmen bu açıklamanın gerçeği yansıttığından şüphe edilemez.
- 18) Uri Or ile Ekim 1997'de Tel Aviv'de yapılan röportaj.
- 19) Mesut Yılmaz ile Ekim 1997'de Ankara'da yapılan röportaj.

- 20) Bu vilayet, Ankara'yı Almanya'dan uzaklaştırmak umuduy-
la 1939'da Fransa tarafından Türkiye'ye bırakılmıştı.
- 21) Öcalan hakkında, Ekim 1997'de Ankara Devlet Güvenlik
Mahkemesi'nde gıyabında dava açıldı.
- 22) Faruk el Şara ile Ekim 1997'de Şam'da yapılan röportaj.
- 23) Ekim 1997'de Ankara'da yapılan bu röportaja ilişkin metin
Sezgin tarafından sağlandı.
- 24) Hatta İsrail, 1970'lerde Irak'taki Kürt hareketine bile yar-
dım etmişti.
- 25) Türk televizyonu tarafından Netanyahu ile yapılan ve 27
Mayıs 1997'de Ha'aretz 'de (Tel Aviv) basılan röportaj.
- 26) Mideast Mirror (Londra), 4 Haziran 1997.
- 27) 10 Ağustos 1920'de yapılan Sevr anlaşmasıyla, I. Dünya Sa-
vaşı'nın galip ülkeleri Osmanlı İmparatorluğu'nu lağvetmiş ve
Anadolu'daki birkaç bölge İstanbul'un denetiminden çıkmıştı. Bu
anlaşmanın getirdiği özel hükümlerden biri özerk bir Kürt bölgesin-
in oluşturulmasıydı. Atatürk'ün giriştiği başarılı isyan, bu "ada-
letsiz anlaşma"ya yönelikti.
- 28) Mesut Yılmaz ile Ekim 1997'de Ankara'da yapılan röportaj.
- 29) Agy.
- 30) Türk dışişleri bakanlığındaki bir Türk diplomatıyla Ekim
1997'de Ankara'da yapılan röportaj.
- 31) Anlaşma metni için bkz. J.C. Hurewitz, Diplomacy in the
Near and Middle East: A Documentary Record, 15351956 (Ger-
rard Cross, İngiltere: Archive Editions, 1987).
- 32) Kuzey Irak'taki Cebel Sincar ile Dicle ırmağı arasındaki böl-
gede yaşayan ve 500.000 civarında bir nüfusa sahip olan Türk-
menler Türkçe konuşan bir halktır.
- 33) Bkz. Phebe Marr, "Turkey and Iraq", yayınlayan Barkey,
Reluctant Neighbour: Turkey's Role in the Middle East.
- 34) KDP ve KYB yetkilileriyle Ekim 1997'de Şam'da yapılan rö-
portaj.
- 35) Bkz. Murhaf Jouejati, "Water Politics as High Politics: The
Case of Turkey and Syria", yayınlayan Barkey, Reluctant Neigh-
bour: Turkey's Role in the Middle East.
- 36) GA/9248 sayılı BM belgesi.
- 37) Faruk el Şara ile Ekim 1997'de Şam'da yapılan röportaj.
- 38) Batılı bir diplomat ile Ekim 1997'de Şam'da yapılan röportaj.
- 39) Bu karar, Kasım 1997'de Başkan Clinton tarafından Kong-
re'ye gönderilen bir mektupla kamuoyuna duyuruldu. Bkz. Us In-
formation Agency, Washington Files, 10 Kasım 1997.
- 40) David Barilam ile Ekim 1997'de Kudüs'te yapılan röportaj.
- 41) Faruk el Şara ile Ekim 1997'de Şam'da yapılan röportaj.
- 42) 4 Haziran 1967'deki ateşkes hatları, I. Dünya Savaşı'ndan
sonra çizilen uluslararası sınırlara uymadığı için bu formül İsrail'de
çeşitli tartışmalar yaratmıştır. Filistin'in hükümrânlığında olan birkaç
bölge, 1948-49 savaşı'ndan sonra askerden arındırılmıştı.
- 43) Bkz. "IDF Planning Branch, Analysis of the Israeli-Syrian
Document," Ha'aretz, 30 Haziran 1995.
- 44) Görüşmelerin prosedürü ve Suriye'nin görüşü hakkında
bkz. Suriye büyükelçisi Walid el Muallim ile yapılan röportaj, Jo-
urnal of Palestine Studies 26, no. 2 (Kış 1997).
- 45) Uri Savir ile Ekim 1997'de Tel Aviv'de yapılan röportaj.
- 46) Agy.
- 47) Yazar tarafından el Muallim'e yöneltilen sorulara verilen
yazılı cevap.
- 48) Su tüketimi hakkında yapılan tahminler arasında önemli
farklılıklar bulunmaktadır. İsrail'in üçte birlik su tüketimi rakamı
Uri Savor tarafından, yazarın kendisiyle yaptığı bir röportajda ve-
rilmiştir. Diğer tahminler İsrail'in su tüketimini %22 olarak belir-
lemektedir. Bkz. Le Monde (Paris), 29 Ocak 1992.
- 49) Türk dışişleri bakanlığındaki üst düzey bir diplomat ile
Ekim 1997'de Ankara'da yapılan röportaj.
- 50) İsraili bazı yetkililer, İsrail'in görüşmeleri askıya almasın-
dan sonra, Şam'ın Hamas saldırılarına yeşil ışık yaktığına inanı-
yorlar. Bu iddia elbette Şam tarafından reddedilmektedir.
- 51) Suriyeli bir yetkiliyle Ekim 1997'de Şam'da yapılan röportaj.
- 52) Itamar Rabinoviç ile Ekim 1997'de Tel Aviv'de yapılan rö-
portaj.
- 53) Muhammed el Wadi ile Ekim 1997'de Şam'da yapılan rö-
portaj.
- 54) Agy.
- 55) Faruk el Şara ile Ekim 1997'de Şam'da yapılan röportaj.
- 56) Ha'aretz, İngilizce baskı, International Herald Tribune eki,
Tel Aviv, 24 Ekim 1997.
- 57) Faruk el Şara ile Ekim 1997'de Şam'da yapılan röportaj.
- 58) Bu dedikoduların, Suriye-İsrail görüşmelerini çıkmaza sok-
mak üzere, Suriye tehdidini abartan Yehuda Gill adlı emekli bir
Mossad yetkilisi tarafından verilen kasıtlı bilgilerden kaynaklandı-
ğı artık bilinmektedir. Bkz. Charles Enderlin, "Mossad. La saga
tourne a la farce" (Mossad. Destan sulu komediye dönüşüyor),
Marianne (Paris), 15-21 Aralık 1997.
- 59) Mideast Mirror, 2 Mayıs 1997.
- 60) İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgal etmesinden sonra ve 1982-
85 döneminde işgale karşı başlatılan direniş genel olarak sol tara-
fından, özellikle de komünistler tarafından yönetiliyordu.
- 61) Yazar tarafından el Muallim'e yöneltilen sorulara verilen
yazılı cevap.
- 62) Der Spiegel (Hamburg), 20 Ekim 1997.
- 63) Ayrıca Suriye ekonomik bakımdan kendisine daha çok gü-
venmektedir. Ağustos 1997 sonlarında, Suriye, Dünya Bankası'na
olan 270 milyon dolarlık borcunu ödedi. Şu anki ekonomik pozis-
yonu, uluslararası pazarda yeni krediler elde etmesine müsaittir.
Ayrıca Suriye tarımsal üretim bakımından kendi kendisine yet-
mektedir, hatta buğday ihraç etmeye başladı. Ekonomik reformlar
hedefine ulaşmış ve Suriye Avrupa Birliği ile bütünleşmek üzere
görüşmelere başlamıştır. Hafız Esad'a göre, politik kararlar al-
makta bağımsız davranabilmek için, dış dünyaya bağımlı olma-
mak can alıcı bir öneme sahiptir. ElŞallah bu konuda şöyle diyor:
"Ekonomi bizim için önemli bir sorun değil. Başka türden hayati
sorunlarla yüz yüzeyiz." Ratib ElŞallah ile Şam Ticaret Odası'nda
Ekim 1997'de yapılan röportaj.
- 64) Tahran gizli bir nükleer ve kimyasal silah programına sahip
olmakla suçlanmıştır, ancak bu iddianın doğruluğu hakkında farklı
görüşler ortaya atılmaktadır. Öte yandan İran, orta menzilli füze alı-
mı yapıyor. Ayrıca 1300 km menzilli Şibat3 füzelerini geliştirip de-
nemmiş ve 2000 km menzilli Şibat4 füze programını başlatmıştır.
- 65) Bir önceki ziyaret, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesinden sonra
Eylül 1990'da gerçekleşmişti.
- 66) Mısır Haber Ajansı MENA, alıntıyı yapan SWB, BBC, 7
Temmuz 1997.
- 67) Şam'daki bir Batılı diplomatla Ekim 1997'de yapılan röportaj.
- 68) Ratib el Şallah ile Şam Ticaret Odası'nda Ekim 1997'de ya-
pılan röportaj. (C)

Türk-Rus Dış Politikası: Kürt Meselesi ve Çeçenya

Robert Olson*

Bu makale, Türkiye'deki Kürt sorunu ile Rusya'nın Çeçenya savaşı arasında, genel olarak bilinen ve ifade edilenden çok daha yakın bir ilişki olduğunu irdeleyerek bu savı kanıtlamaya çalışmaktadır. Bu makalede çok boyutlu ve karmaşık Türk-Rus ilişkiler dizisini bütünüyle irdeleme niyetinde değilim. Ancak burada, daha çok söz konusu ilişkilerin Türkiye'deki ulusalcı Kürt hareketinden hangi ölçeklerde etkilenmekte olduğu ve de bu hareketin Irak, İran ve Suriye'deki ulusalcı Kürt hareketleriyle ilintisini araştırmak arzusundayım.

Türkiye'nin içerde PKK ile sürdürmekte olduğu savaş ve bu bağlamdaki kaygılarının, özellikle de Rus-Çeçen savaşı çerçevesindeki Türk dış siyaset mekanizmasını büyük ölçüde zayıflatmış olduğu kanısındayım. Rusya, Türkiye'nin Çeçenya üzerindeki siyasi nüfuzunu etkin bir biçimde minimize etmek için Kürt kartını kullanmak eğiliminde. Bu durum özellikle 1995 yılında bariz bir biçimde göze çarptı. Türk-Rus ilişkileri özellikle 1980'li yılların başından itibaren hatırı sayılır bir biçimde gelişim gösterdi. Körfez savaşı sırasında da iki ülke, ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmeye devam ettiler. 1980 ile 1990 yılları arasında, özellikle de 1983'te başbakan Turgut Özal'ın gerçekleştirdiği ekonomik liberalizasyon politikalarından sonra Türk ekonomisi, artışın büyük bir kısmı endüstri sektöründe gerçekleşmek üzere % 5.4 oranında bir büyüme göstermişti. Ancak 1986 yılından sonra Türkiye'nin ekonomisi yavaşladı, dış ticaret açığı ziyadesiyle arttı ve politik partiler Özal'ın politikalarını eleştirmeye başladılar. Büyüyen dış ticaret açığı ve bunun 90'lı yıllarda da sürme olasılığı, Türkiye'nin "Kuzey'e yönelmesi"⁽¹⁾ için önemli gerekçelerden birisi gibi görünüyordu.

ta Asya cumhuriyetlerine de yönelmek anlamlarına geliyordu. 1983'te başbakan olduktan sonra Turgut Özal, yakın bir gelecekte Bağımsız Devletler Topluluğunu (Commonwealth of Independent States -CIS-) oluşturacak kimi ülkelerin başkentlerini ziyaret ederek çeşitli ekonomik, politik ve kültürel anlaşmalar imzalamıştı. Özal'ın Mart ayında Moskova'yı ziyaret ederek dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerine ilişkin anlaşmayı imzaladığı sırada Türk-Rus ticareti 1985 yılındaki 411 milyon dolardan 2 milyar dolara yükselmiş⁽²⁾ ve bu sırada iki ülke, ticaret hacimlerini 2000 yılında 9-10 milyar dolara yükseltmeyi planlamışlardı. Bu bağlamdaki ticarete ilişkin önemli alanlardan biri Türkiye'nin Rusya'dan doğal gaz alımı iken; işbirliğine ilişkin alanlardan bir diğeri de inşaat sektörü idi. Türk inşaat sektörlerinin Rusya ve öteki Rus cumhuriyetlerindeki inşaat payı 1980 ve 90'lı yıllarda heyecan verici boyutlara ulaştı. Türk inşaat şirketleri, Moskova'nın Beyaz Sarayı'nı, yanmış olduğu 1993 yılından sonra yeniden inşa ettiler; Doğu Almanya'dan dönen Rus askerleri için evler, kırım kıyısındaki Soçi'de beş yıldızlı bir otel, çok sayıda hastane ve fabrika binası inşa ettiler. Türk inşaat firmaları, aynı zamanda Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan gibi Orta Asya cumhuriyetlerinde de aktifler.

*) Profesör,
Centucky Üniversitesi
Ortadoğu ve İslam
Tarihi

Kuzeye yönelmek sadece Rusya'ya değil, özellikle Ukrayna olmak üzere eski Sovyet ve Or-

Türk-Rus ilişkilerinin temeli, Türkiye'nin güçlü, sürekli ve güvenli bir enerji kaynağına olan gereksinimine dayanıyordu. Bu enerji ihtiyacı özellikle, Türkiye'nin 1991'de Irak'a karşı savaşta Amerikan ittifakıyla işbirliğinin bir sonucu olarak, Irak'tan gelip Türkiye'nin güneyinden geçerek İskenderun yakınlarındaki Dörtöl limanına ulaşan iki petrol boru hattını kapatmasıyla, artış göstermişti.

1995 yazında, Türk-Rus ekonomik işbirliği gelişmesini sürdürdü. 28 Haziran 1995'te iki ülke; Moskova'da Türkiye'nin Rusya'dan 10.5 milyar metreküplük doğal gaz

alımına ilişkin anlaşmayı imzaladılar. İki ülke, doğal gaz alımına ilişkin söz konusu anlaşmanın 20 yıl boyunca devam etmesi konusunda mutabakata varmışlardı. Yine başbakanlık müsteşarı Oleg Soskovets, Rusya'nın Türk inşaat firmaları ile işbirliğinden ziyadesiyle memnun olduğunu vurgulamıştı. Bu dönemde, devlet bakanı Onur Kumbarcıbaşı da, Türkiye'nin 1995 yılının başında 350 milyon dolarlık yatırım kredisinin bir bölümünü Rusya'da kullanacağı sözünü vermişti. Türkiye, ilk etapta Moskova'daki açık bir hesaba 10 milyon dolar transfer etmeyi önermişti. Buna göre, kalan borçlar da Türkiye'den Rusya'ya buğay ve un satılarak karşılanacaktı. Rusya'da bu ilişkilerin, kendi şirketlerinin Ankara çevresindeki yeni bir ring yolu için iki köprüünün inşası, Tunceli'deki hidroelektrik plan ve İzmir bölgesindeki demiryollarının elektrifikasyonuna katılmasını kolaylaştırması beklentisindeydi.⁽³⁾

Türk-Rus ilişkilerinin temeli, Türkiye'nin güçlü, sürekli ve güvenli bir enerji kaynağına olan gereksinimine dayanıyordu. Bu enerji ihtiyacı özellikle, Türkiye'nin 1991'de Irak'a karşı savaşta Amerikan ittifakıyla işbirliğinin bir sonucu olarak, Irak'tan gelip Türkiye'nin güneyinden geçerek İskenderun yakınlarındaki Dörtöl limanına ulaşan iki petrol boru hattını kapatmasıyla, artış göstermişti. Kuşkusuz bu, şu anda da bölgede sorun yaratan "petrol boru hattı savaşlarının"⁽⁴⁾ ilkiydi. Hem askeri ve hem de sivil alanlarda enerji ihtiyacını karşılamak için Türkiye, Bakü yakınlarındaki Hazar petrol bölgesinden gelip Türkiye'de sonlanacak bir petrol boru hattı tasarlamak zorundaydı. Bu bağlamda Türkiye, ayrıca hareketli gaz veya petrolün Avrupa'ya iletilmesi için bir dağıtım noktası olarak da işlev görebilirdi.

Boru hattının İran veya Gürcistan üzerinden Türkiye'ye gelip gelmeme durumu Türkler için küçük bir fark yaratıyor. Türkiye, petrol boru hattının Ermenistan yerine İran'dan geçmesini tercih eder. Çünkü bu durum, Ankara'ya, kuzeybatı İran'daki PKK kamplarını daha aktif bir biçimde güç kullanarak kontrol altına alması için İran'a baskı uygulama olanağı sağlar. Bu yaklaşımın bir uzantısı olarak da Türkiye, özellikle güneydoğusundaki PKK'yi elimine etme kabiliyetini geliştirir. Fa-

kat ABD'nin İran'dan geçecek boru hattına muhalefeti, bunun yerine Gürcistan üzerinden geçen bir güzergahı veya Gürcistan-Çeçenistan rotasını tercih ettiği anlamına geliyor.

Ancak Çeçenya'yı içine alacak bir güzergah, ancak Rusya'nın, zaten mevcut olan Rus gaz ve petrol şebekesinde yapılacak kısmi değişikliklerle buranın kullanılmasına yönelik arzusuna karşı konularak gerçekleştirilebilir. Rusya'nın boru hattı konusundaki planı ise, şebekenin Karadeniz üzerindeki Novorossiysk limanında sonlanarak buradan ilgili güzergahlara gönderilmesine dayanıyor. ABD'nin mevcut yaklaşımı; Türkiye'ye Hazar, Bakü, Çeçenya, Gürcistan ve Türkiye güzergahını benimsediğini söylüyor olmasına rağmen, Rusya'nın önerdiği petrol boru hattı şebekesine taraftar gibi gözüküyor. Stephen Blank, Rusya'nın, Hazar bölgesinden geçen -Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan- petrol boru hatlarını kontrol etmek ve de böylelikle enerji satıcısı tüm BDT (CIS) üyelerinin "enerji haklarının büyük bir bölümünü"⁽⁵⁾ talep etmek istediğini, vurguluyor.

Türkiye Hazar bölgesindeki enerji kaynaklarını kontrol etme veya bu bölgedeki dağıtım şebekesine ulaşma bağlamında zayıf bir konumda bulunuyor. Bu durumun temel gerekçesi, Türkiye'nin, ABD'nin eski Sovyetler Birliği'nin (Former Soviet Union-FSU) müslüman cumhuriyetlerine buralar Rusya'nın arka bahçesi olduğu için karışmayacağına ilişkin algılama biçimi olsa gerek. Hürriyet'in, hükümete yakın politik bir yorumcu sayılan genel yayın yönetmeni Ertuğrul Özkök'ün gerçekleştirmiş olduğu bir röportajda o dönemki Türkiye başbakanı Tansu Çiller; ABD ve Rusya, ABD'nin Orta Asya cumhuriyetlerine karışmayacağına dair bir mutabakata varmışlardı... "Ancak biz [Türkler] bu mutabakatı bozacağız." demişti. Özkök, başkan yardımcısı Al Gore ile Rusya Başbakanı Victor Çernomirdin'in sözkonusu mutabakata varmış olduklarını hatırlatınca da Çiller, böyle bir mutabakata katlanmanın kendi yararlarına olmadığına ABD'yi ikna etmeyi umduğunu, ifade ediyor. Çiller bu yorumunu, Hazar'dan gelip Türkiye'ye ulaşacak bir boru hattının, Türkiye'nin yüzyılda bir elde edebileceği bir fırsat olduğunu ifade etmiş olduğu bir bağlamda dile getiriyordu. Doğal gaz ve petrol boru hattının son güzergahı, Rusya'nın arka bahçesine karışmama konusunda varılmış olduğu söylenen ABD mutabakatını, Türkiye'nin ne ölçüde başarıyla değiştirebilmiş olduğunu gösterecek.

Türkiye'nin bu ülkelere ilişkin bilgisi, söz konusu ülkelerden göç etmiş ve çoğunlukla da nasyonalist sağcı ideolojilere mensup gruplara dayanıyor; dolayısıyla bu tür kaynaklardan alınan bilgiler de Türkiye'nin, Orta Asya Türki cumhuriyetlerindeki pan-Türkizm ve Türkçü dayanışmanın gücünü ziyadesiyle abartmasına neden oluyor. Bu bağlamda bölgedeki aşiretçilik ve etnik nefret de had safhadaydı.

Rusya, Türkiye'nin kendi arka bahçesindeki nüfuzunu oldukça başarılı bir biçimde engelleyebiliyor. Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkaslarda pek de etkin bir nüfuza sahip olmayışının temel nedenlerinden biri; Orta Asya cumhuriyetleriyle Azerbaycan'ın bağımsızlıklarını ilan etmiş oldukları 1991 yılında; bu ülkelerin beklentilerinin aksine Türkiye'nin güçlü yatırım fonları sağlama, teknolojik ekipman ve uzmanlar gönderme konularında yetersiz kalmış olmasıydı. Ayrıca Orta Asya cumhuriyetleri, batılı ülkelerin yanı sıra, Türkiye'nin Orta Asya'daki rakibi İran gibi yakın komşu ülkelerle de (İran, Orta Asya cumhuriyetlerinin yakın bir komşusu olup, örneğin Türkmenistan ile 800 millik ortak bir sınıra sahiptir) politik ve ekonomik ilişkiler kurmak istemekteydiler. Söz konusu ülkelerin 1991 yılındaki beklentileri karşılanmamış olmakla birlikte, yine de Türkiye ile Orta Asya cumhuriyetleri arasındaki kültürel ilişkiler iyi bir biçimde gelişmeye devam etmektedir.⁽⁸⁾

Lowell A. Bezemis, 1991 yılındaki beklentilerin karşılanmamış oluşu ve bu bağlamdaki hayal kırıklığı için diğer bazı nedenlere de değinmektedir.⁽⁹⁾ Bu sebeplerden ilki, Orta Asya cumhuriyetlerindeki Sovyet sistemine ilişkin hoşnutsuzluk ve düşmanlığın, çok fazla abartılmış olması; ikincisi, Orta Asyalıların 1920'lerde Sovyet tarafından belirlenmiş olan coğrafi sınırları zaten kabul etmiş gibi gözükmeleri; üçüncüsü Tacikistan dışındaki Orta Asya cumhuriyetlerinden hiçbirinin, değişim ve demokratikleşme konusunda güçlü taleplere dayalı deneyimler yaşamamış olmasıydı. Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan, 1995 yılında, 1991 yılındakinden çok daha otoriter hükümetlere sahip idiler. Bu bağlamdaki temel nedenlerden dördüncüsü de Türkiye'nin Orta Asya cumhuriyetleri konusundaki bilgi yetersizliği idi. Türkiye'nin bu ülkelere ilişkin bilgisi, söz konusu ülkelere göç etmiş ve çoğunlukla da nasyonalist sağcı ideolojilere mensup gruplara dayanıyor; dolayısıyla bu tür kaynaklardan alınan bilgiler de Türkiye'nin, Orta Asya Türki cumhuriyetlerindeki pan-Türkizm ve Türkçü dayanışmanın gücünü ziyadesiyle abartmasına neden oluyordu. Bu bağlamda bölgedeki aşiretçilik ve etnik nefret de had safhadaydı. Kısacası, 1991'de Türkiye ne Orta Asya cumhuriyetleri ile olan ilişkilerini ve ne de söz konusu ülkelerin karşı karşıya oldukları problemleri analiz ederek anlamaya yönelik ciddi bir stratejiye sahip değildi. Dola-

yısıyla bu yaklaşım, Türkiye'nin, Türk cumhuriyetlerindeki milliyetçilik ve İslam olgularını yanlış anlayarak, bunları söz konusu ülkelerin kendisiyle yakın ilişkilere girmelerini sağlayan temel faktörler biçiminde algılamasına sebep

olmuştu. Oysa Orta Asya entellektüelleri, hemen bir anda silinemeyecek bir biçimde on yıllar boyunca anti-İslamik ve ateist propagandalarla eğitilmişlerdi.

Türkiye'nin 1991'den beri Orta Asya ve Kafkaslardaki dış politika inisiyatifini engelleyen en azından altı temel engel söz konusudur: 1) Yatırım fonları, teknolojik kaynaklar, uzman ve ekipman bağlamlarındaki yetersizlik; 2) Türkiye'nin Orta Asya devletleri hakkındaki yetersiz bilgisi ve yetişmiş bir Orta Asya uzmanları kadrosuna sahip olmayışı; 3) Orta Asya'daki mevcut sosyal, ekonomik ve dini yapının; ulusçuluk ve/veya dine dayalı Türki bir dayanışma ve demokratikleşmeyi engelliyor oluşu; 4) Rusya'nın Orta Asya cumhuriyetlerinin Moskova ile olabildiğince yakın ilişkiler içerisinde olmalarını sağlamaya yönelik kararlılığı; 5) Rusya'nın Orta Asya'daki enerji kaynakları, boru hattı ve dağıtım şebekelerini kontrol altına alma çabaları; ve 6) Türkiye tarafından algılandığı kadarıyla belki de doğru olan, Rusya'nın arka bahçesine karışmamaya yönelik ABD politikası. Bu türden bir mutabakat, ABD'nin, Rusya'nın Orta Asya cumhuriyetlerini, enerji kaynakları ve dağıtım hatlarını askeri kontrolü altına almasına karşı olmadığını ima eder. Oysa ABD ile Rusya arasındaki mutabakat büyük bir olasılıkla, en azından ABD'nin bakış açısıyla; Orta Asya Türki cumhuriyetlerinin kendi enerji kaynaklarını batılı petrol ve gaz şirketleriyle paylaşmasına ve bu bağlamda Türkiye ile işbirliğine girmelerine müsaade etme açısından ziyadesiyle esnek. Ancak Türklerin de tahmin ettikleri gibi ABD politikası öncelikli olarak ABD-Rus ilişkilerine dayanmaktaydı.

Yukarıdaki gelişmeler, 1994-95 yıllarında Kürt sorununun Türk-Rus ilişkilerinde önemli bir rol oynamaya başladığı bir bağlama tekabül ediyor.⁽¹⁰⁾ Türkiye'deki Kürt ulusal hareketi ve hükümetin bu hareketi ezmeye yönelik çabaları; 1991 sonrası yıllarda Türk politikasına damgasını vurmaya başlar. 1995 yılında Kürtlere karşı sürdürülmekte olan savaşın giderlerine ilişkin faturanın, yıllık 7 milyar dolar gibi yüksek bir meblağa tekabül ettiği ifade edilmişti. Bu makalemin konusu daha

Türkiye, PKK'nin Rusya Federasyonu'ndaki çalışmalarını engellemeye yönelik çabaların üzerinde önemle durdu. O dönemde Rusya Dış İstihbarat Dairesi başkanı olan Yevgeny Primakov ile Rusya Federasyonu İstihbarat Teşkilatı başkanı Sergei Stepashin de yanlarında yüksek seviyeli beş Rus generalle birlikte Ankara'ya gelmişlerdi. Primakov, Gorbaçov'un yüksek seviyeli güvenlik danışmanıydı.

farklı olduğu için ben bu makalede, Türkiye'nin güneydoğusundaki savaş giderlerini, konuşlanan asker sayısını, boşaltılan köyleri veya Kürtlere yönelik etnik temizlik politikalarını irdeleyip tartışmak arzusunda değilim. Ancak bu konuları daha ayrıntılı bir biçimde çeşitli makalelerimde ele almıştım.⁽¹¹⁾

1994 yılının başlarında Kürt sorunu, Türk-Rus ilişkilerinde önemli bir rol oynamaya başladı. Bu durum, Aralık 1994'te başlayan Rus -Çeçen savaşını da doğrudan doğruya etkiledi. Rusya, Türkiye'nin Çeçenlere yardım etmemesi için, Kürt kartını kullanmakta oldukça hızlıydı. Türkler, 1994 başlarında Rusya Federasyonu ve Türkiye'deki Kürtlerin sorunlarının tartışılacağı (Rus otoritelerine göre Rusya Federasyonundaki Kürt nüfusu 1 milyondur) uluslararası bir konferansın Moskova'da gerçekleştirileceğini duyunca, bunu protesto ettiler. İki başkent arasındaki gerginlik; Türk Parlamentosunun hapsedilmemek için Avrupa'ya kaçan iki eski Kürt milletvekili Ali Yiğit ile Necdet Buldan'ın⁽¹²⁾, sürgündeki Kürt parlamentosunun Moskova'da kurulması olasılığı bağlamında Rus otoritelerinin görüşlerini almak üzere Moskova'yı ziyaret ettikleri Ocak 1995 yılında, en yüksek seviyeye ulaştı. Söz konusu parlamentonun Brüksel'de kurulmasına yönelik girişimler, Belçika hükümeti tarafından reddedildi.⁽¹²⁾ Rusya dışişleri bakanının, Rusya'nın PKK'ya kucak açmayacağına dair beyanlarına rağmen; Rusya, Moskova yakınlarında PKK'nin kolaylıkla nüfuz edebileceği bir Kürt Evi kurulmasına müsaade edilmesine meyyal görünüyordu.

Türkiye, sanki Rus dışişleri bakanının masasının üstünde PKK lideri Öcalan'ın büyük bir portresi asılı duruyormuş gibi, söz konusu bakanın açıklamalarından pek de tatmin olmuşa benzemiyorlardı. Moskova konferansı, Türkiye'de tehlike çanlarını çalmaya başladı ve hemen bir hafta sonra, Türk içişleri bakanı Nahit Menteşe, yanında yüksek seviyeli ulusal güvenlik danışmanlarından oluşan bir delegasyonla birlikte Moskova'yı ziyaret etti. İki günlük müzakerelerden sonra, Türkiye ve Rusya, Terörizmi Önlemeye Yönelik Protokol imzaladı. Bu protokole göre, iki ülke terörizm konusunda karşılıklı olarak istihbarat bilgilerini değiştirmeyi taahhüt etmiş oluyorlardı. Bu sırada Rusya içişleri bakanı da, PKK'nin Rusya'da legal bir örgüt olmayacağını ifade ediyordu.⁽¹³⁾

Şubat ayının sonlarında, iki ülke arasındaki istihbarata yönelik işbirliğini güçlendirmek için yüksek seviyeli iki Rus delegasyonu daha Türkiye'ye geliyordu. Bu görüşmelerde,

Türkiye, PKK'nin Rusya Federasyonu'ndaki çalışmalarını engellemeye yönelik çabaların üzerinde önemle durdu. O dönemde Rusya Dış İstihbarat Dairesi başkanı olan Yevgeny Primakov ile Rusya Federasyonu İstihbarat Teşkilatı başkanı Sergei Stepashin de yanlarında yüksek seviyeli beş Rus generalle birlikte Ankara'ya gelmişlerdi. Primakov, Gorbaçov'un yüksek seviyeli güvenlik danışmanıydı. Ocak ayında dışişleri genel sekreterliğine atanmıştı. Türkiye'nin önde gelen gazetelerinden biri, bu müzakerelerde özellikle Rusya'nın PKK ve Kürt Evi'ne izin vermemesi karşılığında Türkiye'nin de Çeçenya konusundaki Rus politikasını benimsemesinin görüşüldüğünü kaydediyordu.⁽¹⁴⁾ Bu konuda Rus kaynaklarının söylediğine de bakılırsa, Ruslar, Ankara'nın savaşmak için Türkiye'den Çeçenya'ya giden gönüllülere izin vermemesi ve de Çeçenlere silah satmaması konularında Türk tarafından söz almışlardı. Ruslar, ayrıca Türkiye'nin Çeçen Başkanı Dudayev ve O'nun danışmanları üzerindeki nüfuzunu kullanarak Çeçenleri Ruslarla müzakereye ikna etmesini istemiş ve bunun karşılığında da Rusya'nın kendi topraklarında Türkiye karşıtı hiçbir eyleme müsaade etmeyeceğini taahhüt etmişti.

İki ülke arasındaki protokol, ayrıca uluslararası uyuşturucu trafiğine karşı işbirliği ve benzeri gibi diğer bazı maddeler içeriyor olsa da, söz konusu müzakerelerin temel eksenini; Rusya'nın Moskova'da Kürt ulusalcı hareketlerini desteklemesi ve özellikle de PKK'nin Moskova'da ve federasyonun diğer bazı şehirlerinde temsilcilikler kurmasına sıcak bakmasına ilişkin problemlerin oluşturduğu açıktı. Buna mukabil Rusya, Ankara'nın Rus-Çeçen savaşını Rusya'nın içişlerine ilişkin bir olay biçiminde değerlendirmesini istiyordu.⁽¹⁵⁾ Bu protokol, bir bakıma Türkiye'nin, Azerbaycan, Ermenistan ve bu iki ülkenin Nagorno-Karabağ konusundaki çatışması da dahil olmak üzere tüm Kafkaslarda Rus hakimiyetini kabul ettiğini ima etmekteydi. Mart ayında, yani güvenlik ve istihbarat işbirliğine ilişkin protokolün imzalanmasının üzerinden henüz bir ay bile geçmeden, Rusya Çeçenistan'a yönelik saldırılarını yoğunlaştırırken, Türkiye'de Kuzey Irak'ın içlerine doğru ciddi bir askeri hareket gerçekleştirdi.

Rusya'nın Çeçenistan'a yönelik haşin saldırıları 1995'in bahar ve yazı mevsimlerinin yanı sıra 1996 yılının başlarına dek sürerken, Türkiye hükümetinin bu saldırılara gösterdiği tepki, çoğunlukla

iş politika malzemesi yapılmak üzere bela savma kabilindi. Bu bağlamda Rusya'ya yönelik ciddi bir protesto yerine Türkiye, Moskova'nın da yaptığı gibi Ocak-Şubat protokolüne uymaya devam etti. Ancak yine de iki ülke arasında bir takım sürtüşmeler söz konusuydu. 16 Mart'ta Rusya'nın Azerbaycan büyükelçisi Walter Shoniya, yapmış olduğu bir basın toplantısında şu açıklamalarda bulunmuştu: "Türkiye on yıldır Kürtlerle savaşırken Ruslar buna hiçbir şey demiyorlar... Türkler, Çeçenlere yardım etmek istiyorlarsa, zaten her gün telefonla konuştukları Dudayev'e teslim olması gerektiğini söylesinler."⁽¹⁶⁾ 24 Nisan'da Sürgündeki Kürt Parlamentosu'nun iki üyesi Rüstem Brayev ve Asiri Şerif'in, Moskova'da bir büro kurmaya yönelik talepleri Rus hükümeti tarafından kaba bir biçimde reddedilirken, bu üyeler Duma'daki bazı milletvekillerinden destek gördüler. Vladimir Jirinovsky'nin Liberal Demokratik Partisi'nden Mikail Bulakov, Kürt davasını desteklediğini ve Türk ordusunun Kuzey Irak'taki Kürtleri yok etmeye yönelik girişimler içerisinde bulunduğunu ifade ederek şöyle demişti: "Biz Türkiye'yi bağımsız bir ülke olarak görmüyoruz, Türkiye NATO'nun bir üyesidir. Biz, Türkiye'nin Kürtlere yönelik bu saldırgan tutumundan dolayı birlikten atılmasını talep ediyoruz."⁽¹⁷⁾

17 Temmuz'da Türk basını, Rusya'nın, 1980'li yılların sonu ile 90'lı yılların başında Türkiye'de büyükelçi olarak görev yapmış olan yüksek seviyeli Rus diplomatlarından Albert Çernişev'i Türkiye'ye göndereceği haberlerine geniş yer verdi. Türkçe'yi akıcı bir biçimde konuşabilen Çernişev'in görevi, Türkiye'den, burada faaliyet göstererek Çeçenlere yiyecek, silah ve gönüllü askerler gönderen Kafkas-Çeçen Dayanışma Derneği'nin faaliyetlerini engellemesini talep etmekte. Çernişev 20 Temmuz'da Ankara'ya gelerek Türkiye ile Rusya arasında bir Çeçen sorununun olmadığını ifade etmiş ancak doğrudan doğruya Kürt sorunu ve Türkiye'nin Kürtlere karşı sürdürdüğü savaşa bir gönderme yaparak; Türkçe ibarelerle ve vurgulu bir biçimde "birbirimizi anlamak zorundayız, sırça köşklere oturanlar başkalarına taş atmamalıdır"⁽¹⁸⁾, demişti. Dışişleri bakanı Erdal İnönü ve başbakan Süleyman Demirel ile yaptığı görüşmeler-

Vladimir Jirinovsky'nin Liberal Demokratik Partisi'nden Mikail Bulakov, Kürt davasını desteklediğini ve Türk ordusunun Kuzey Irak'taki Kürtleri yok etmeye yönelik girişimler içerisinde bulunduğunu ifade ederek şöyle demişti: Biz Türkiye'yi bağımsız bir ülke olarak görmüyoruz, Türkiye NATO'nun bir üyesidir. Biz, Türkiye'nin Kürtlere yönelik bu saldırgan tutumundan dolayı birlikten atılmasını talep ediyoruz.

den sonra Rus diplomat, söz konusu sorunun çözüldüğünü ve Türk hükümetinin, Kafkas-Çeçen Dayanışma Derneği'nin Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilere zarar vermesine müsaade etmeye-

ceğine dair güvence verdiğini açıklamıştı. Çernişev, Türkiye'nin de bu güvencelere mukabil Rusya'dan, PKK ve diğer Kürt örgütlerin faaliyetlerine izin verilmeyeceğine dair bir güvence almış olduğunu ve de Türkiye ile Rusya'nın Kürt ve Çeçen konularında derin bir fikir birliğine ulaşmış olduklarını açıklamıştı. Çernişev, mesajlarını yine Türkçe şu ifadelerle tamamlamıştı: "Türkiye ve Rusya aynı gemide bulunuyor. Bu gemi batarsa ikimiz birden batırız. Dolayısıyla ikimizin de yüzeyde kalmasını sağlayacak bir çözüm bulmak zorundayız."⁽¹⁹⁾

Ancak Duma üyelerinin Jeopolitik İşler Komitesi direktörü Viktor Ustinov başkanlığında, Duma'nın Yurtdışındaki Kürt Parlamentosu'nun uluslararası konferansına 30 Ekim-1 Kasım tarihleri arasında ev sahipliği yapmasını kabul etmesinden sonra, Ekim ve Kasım 1995 tarihlerindeki Türk ve Rus ilişkileri yine kötü bir sürece girmiş oldu. Aslında bu konferans Yeltsin hükümeti tarafından resmi bir biçimde tanınarak kabul edilmiş değildi. Ancak yine de Türkiye, Rus dışişleri bakanlığının onayı olmadan böyle bir konferansın gerçekleştirilemeyeceği kanısındaydı. Türkiye'nin dışişleri bakanı, bu durumu, "sadece Rusya'nın sararak tedavi edebileceği derin bir yara"⁽²⁰⁾ şeklinde değerlendirdi. Türk basını bu konferansı "Rus dönekligi"⁽²¹⁾ bir neticesi biçiminde değerlendirdi. Rusya'nın bu "ihaneti"ne 1994 yılında hapsedilme korkusundan dolayı Türkiye'den kaçan dört Kürt milletvekili de -Ali Yiğit, Nizamettin Toğuç, Remzi Kartal ve Mahmut Kılınc- katılmıştı. Yurtdışındaki Kürt Parlamentosuna ilişkin bu yarı resmi tanıma, Ocak ve Temmuz aylarında iki ülke arasında gerçekleştirilmiş olan mutabakatları bozmuş oldu.

Ustinov'un sert sözleri, Türkiye'nin Çeçenlere vermiş olduğu desteğe ilişkin derin Rus hoşnutsuzluğunu dile getiriyordu. Ustinov, 62 ve 64 numaralı maddeleri ile bir Kürt devletinin kurulması olasılığına ilişkin koşulları tanımlayan Sevr Antlaşması'nın (10 Ağustos 1920) aksine Kürtlerden söz etmeyen Lozan Antlaşması'nın (24 Temmuz 1920) iptal edilmesi gerektiğini önemle vurgulamış ve Lozan'ın adaletsiz bir takım sonuçlar doğurduğunu dile getirmişti. Ustinov sözlerini;

**Ustinov, 62 ve 64 numaralı maddeleri ile bir Kürt devleti-
nin kurulması olasılığına ilişkin koşulları tanımlayan Sevr
Antlaşması'nın (10 Ağustos 1920) aksine Kürtlerden söz
etmeyen Lozan Antlaşması'nın (24 Temmuz 1920) iptal
edilmesi gerektiğini önemle vurgulamış ve Lozan'ın ada-
letsiz bir takım sonuçlar doğurduğunu dile getirmişti.**

“Türkiye, Çeçenya konu-
sunda Rusya'nın işlerine
karışırsa, bunu nasıl önle-
yeceğimizi biliyoruz”⁽²²⁾
şeklinde sürdürmüştü. Bu
açıklamayla Ustinov, Rus-

ya'nın, Türkiye'nin Kürt ulusalcılığının güçlenmesi kor-
kusuna dayalı iç ve dış politikasındaki yumuşak karnını
çok iyi bildiğini vurgulamış oluyordu. Sürgündeki Kürt
Parlamentosu'nun Rusya tarafından resmen kabul edil-
mesi, bu parlamentoda güçlü bir biçimde temsil edilen
PKK için büyük bir zafer olacaktı. Ayrıca yine Sürgün-
deki Kürt Parlamentosu'nun Rusya tarafından tanınma-
sı, söz konusu parlamentonun BDT'ye üye ülkeler tara-
fından tanınmasının yolunu da açmış olacaktı. Yurtdı-
şındaki Kürt Parlamentosu şu anda Hollanda tarafın-
dan resmen kabul edilmiş bulunuyor. Yurtdışındaki
Kürt Parlamentosu'na üye organizasyonların önemli
konferansları, İsviçre ve Avusturya'da toplanıyor. Yine
Kasım 1995'te İsveç'te, Yurtdışındaki Kürt Parlamen-
tosu'nu tanıdı. Yeltsin'in sözcüsü ve Rusya dışişleri baka-
nının bu bağlamda Rusya'nın resmi desteğini yadsımış
olmasına rağmen; Yurtdışındaki Kürt Parlamentosu
başkanı Yaşar Kaya'nın bir basın toplantısında, konfe-
ranstan sonra Rus dışişleri bakanının toplantının illegal
olduğuna dair açıklamalarına rağmen herhangi bir en-
gelleme veya toplantının işleyişine müdahalede bulunul-
madığını açıklaması, Türkiye'nin bu bağlamdaki kaygı-
larını derinleştirdi. Yaşar Kaya, Sürgündeki Kürt Parla-
mentosu'nun, bu parlamentonun devlet olarak resmen
kabul edilmemesine rağmen, birçok ülkeden yardım
görmekte olduğunu da ifade etmişti.

Türk dışişleri bakanı, Rusya'nın bu bağlamdaki ce-
vabının tatmin edici olmadığını belirtmiş ve kabuk tut-
mak üzere olan yaranın Sürgündeki Kürt Parlamentosu
konferansı ile yeniden açılmasından Moskova'nın so-
rumlu olduğunu; Rusya “bu yarayı sarmazsa”, Türki-
ye'nin bu bağlamda “kaçınılmaz olarak” bir takım ön-
lemler almak zorunda kalacağını eklemiştir.⁽²³⁾

Türkiye bu sözlerinin gereğini yerine getirdi ve 4 Ka-
sım'da Ankara; NATO'nun kuzey ve güney cenahların-
da güç azaltılması bağlamında Rusya'nın da kabul etmiş
olduğu konvansiyonel güç indirimi antlaşmasına
(CFRA) uyması için Rusya'ya baskı uygulamak için Er-
menistan ve Gürcistan sınırlarındaki asker yoğunluğunu
arttıracaklarını ilan etti. Türkiye, Başkan Clinton'un Ekim
ayının sonunda New York'da Yeltsin ile yapacağı gö-
rüşmelerde Yeltsin'in bu konuya ilgisini çekmesini iste-

mişti. Ancak Clinton,
Türkiye veya Rusya'dan
hiçbirini karşısına almak
istemediği için bu gerginli-
ği tırmandırmadı.

Türkiye için Clinton'un bu davranışı pek de sürpriz
sayılmazdı. Ankara, Amerika'nın Clinton-Yeltsin görüş-
mesinde Rusya'nın Türk taleplerini kabul etmesi için
Rusya'ya baskı yapmayacağını zaten biliyordu. Eylül
ayında gerçekleştirilen ve Rusya'nın da katıldığı NATO
savunma bakanlarının toplantısında, Türkiye, Rus-
ya'nın CFRA kurallarına uyması konusunda NATO'da-
ki müttefiklerinden hiçbirinin desteğini kazanamadı.
Rusya savunma bakanı Pavel Graçev, Rusya'nın hare-
ketlerinde Türkiye'yi rahatsız edecek hiç bir şey göreme-
diğini belirterek (Çeçenistan'ın adını anmaksızın) Gü-
ney Kafkas ülkelerinin bölgelerindeki Rus askerlerinden
hoşnut olduklarına ve dolayısıyla da CFRA'ya göre as-
ker azaltılması için herhangi bir gerekçenin söz konusu
olmadığına değindi. Toplantı sonrasında Türkiyeli res-
mi görevliler, yayınlanan bildiriye, CFRA antlaşmasının
NATO'nun kanatları tarafından çiğnendiğini bildiren
bir not ekleyemediler. Bu not, özellikle Baltık ülkelerin-
de olmak üzere kuzey kanadın kuvvetlerini azaltmasın-
dan sonra, gönülsüzce de olsa güney kanadında da bu
işlemin sürdürülmesi gerektiğine işaret ediyordu.⁽²⁴⁾

Türkiye'nin doğu sınırlarındaki asker sayısını arttırı-
rak, Rusya'ya, kimi kaynaklara göre Kafkas ve Transkaf-
kas bölgesinde bulundurmakta olduğu yarım milyon as-
ker sayısında indirim gitmeye zorlaması pek de olanak
dahilinde görülüyordu. 1995 yılının son aylarında, Çe-
çenlerle yapılan müzakereler iyi gitmiyor ve de Çeçen-
ya'daki durum, Yeltsin hükümetine ciddi bir biçimde
meydan okuyorken Moskova'nın CFRA kurallarına uy-
ması mümkün gözüküyordu. Ancak Türkiye söz konu-
su asker yığımayla, Yurtdışındaki Kürt Parlamentosu
konferansının Kremlin'in gölgesinde gerçekleştirilmesin-
den dolayı Rusya'ya misillemede bulunmak istemişti.

1990'lı yıllarda Kürt ve Çeçen sorunları, Türkiye ile
Rusya ilişkilerini belirleme açısından oldukça önemli bir
rol oynamıştır. Kafkaslar ve Orta Asya'nın kontrolü
bağlamında Çeçenistan'ın kontrol altına alınması Rusya
için hayati bir önem arz etmektedir. Rusya'nın Çeçenistan'ı
kontrol konusunda göstereceği bir zayıflık; Kafkas-
lardaki ulusalcı güçleri ve özellikle de müslüman bölge
ve cumhuriyetleri - kuzey Kafkas cumhuriyetleri olarak
Dağıstan, Çeçenya İnguş, Kabardino balkar, Karaçi Çer-

Kafkaslardaki ulusalcı güçleri ve özellikle de müslüman bölge ve cumhuriyetleri - kuzey Kafkas cumhuriyetleri olarak Dağıstan, Çeçenya İnguş, Kabardino balkar, Karaçi Çerkez, Adygeya ve Azerbaycan - büyük ölçüde cesaretlendirecektir. Organize ve birleşik bir Kuzey Kafkas cephesi, Kuzey Kafkaslar'da bir müslüman kemer yaratarak, Hıristiyan Gürcistan ve Ermenistan'ı Rusya'dan ayıracaktır.

kez, Adygeya ve Azerbaycan - büyük ölçüde cesaretlendirecektir. Organize ve birleşik bir Kuzey Kafkas cephesi, Kuzey Kafkaslar'da bir müslüman kemer yaratarak, Hıristiyan Gürcistan ve Ermenistan'ı Rusya'dan ayıracaktır. Bu türden bir gelişme, Ermenistan ve Gürcistan'ı ilişkileri açısından sadece kendi kuzey Kafkas komşularına bağımlı kılmakla kalmayacak aynı zamanda söz konusu ülkeler batı ve güneyden de Türkiye ve İran gibi büyük müslüman ülkelerle kuşatılmış olacaklardır.

Marie Bennigsen Broxup, Çeçenya'nın Rusya için arz ettiği büyük önemi çok net bir biçimde ifade etmiştir: "Çeçenya ve Dağıstan bağımsızlığını kazanırsa, bu ülkeler sahip oldukları stratejik dağlık konumlarından dolayı, Rusya'nın Transkafkasya işlerine karışmasını engelleyecek ve Rusya'nın bölgesel gücünü zayıflatacaklardır."⁽²⁵⁾ Broxup, "Afganistan'ın, Rus halkının kanaatlerini, Rus kamuoyunu büyük ölçüde etkilemeyen uzak bir savaş olması hasebiyle Rusya'nın Vietnam'ı olmadığını; ancak kuzey Kafkasların daima yoğun bir biçimde Rusya'nın ilgisini çekmiş olduğunu ve dolayısıyla da Rusya'nın ihtişamının Kafkasların yıkılmasıyla mümkün olduğunu,"⁽²⁶⁾ ifade etmektedir. Bu bağlamda Çeçenya'nın BDT ülkeleri arasında gerçek bir devrim deneyimi yaşayarak ülkedeki eski komünist sistemi ve bunun uzantılarını söküp atan tek ülke olduğu ve böylelikle de Moskova'nın "eski parti ağından yararlanarak bir takım nüfuz kaynakları bulmasını" engellediği hatırlanmalıdır.⁽²⁷⁾ Orta Asya ve Rusya konularında bir uzman olan Broxup ayrıca, batıdaki birçok medya kuruluşlarının düşüncülerinin aksine Dudayev'in ateşli bir milliyetçi olduğunu ve O'nun yönetimi altında Grozni'nin "önemli bölgesel ekonomik ve politik bir nüfuz merkezine" dönüşmekte olduğunu ifade etmektedir.⁽²⁸⁾ Ayrıca yine Çeçenya, Rusya'nın burada uygulanabilir ulusal bir politika tayin etme ve de gücü elinde bulunduracak bir temsilci atama konularında başarısız olduğu yalın bir örnek olmaktadır.⁽²⁹⁾ Çeçenya daha önceden de değinilmiş olduğu gibi, Orta Asya ve Kafkas enerji kaynakları, boru hatları ve dağıtım şebekelerinin kontrolü açısından da Rusya politikası için vazgeçilmez bir önem arz ediyor.

Rusya'nın Çeçenya'ya karşı sürdürdüğü savaş, Yeltsin'in güçlü olduğu bir dönemde Rus hükümeti arasında derin çatlaklar yarattı. Bu durum, askerler arasında bölünmelerin yanı sıra sivil hükümet ile silahlı kuvvetler

arasında da çeşitli fikir ayrılıkları oluşturdu.⁽³⁰⁾ Ayrıca bu savaş, Rus silahlı kuvvetlerinin zayıflığını da göstererek; NATO'nun doğuya doğru genişletilmesini arzulayan Amerika

ve Avrupalı ülkelerle Rusya arasındaki ilişkilere de zarar verdi. Çeçenlere karşı savaşı savunan Rus resmi görevlileri - Federal istihbarat dairesi başkanı Sergei Stepashin, başbakanlık birinci müsteşarı Oleg Soskovets, başbakanlık müsteşarı Nikalay Yegorov, güvenlik konseyi sekreteri Oleg Lobov, Yeltsin'in özel güvenlik başkanı Aleksandr Korzhakov - aynı zamanda; Türkiye, Kürt sorunu, doğal gaz ve petrol boru hatlarının olası güzergahlarının değerlendirilmesi konusundaki Rus siyasetinin belirlenmesinde de önemli roller üstleniyorlardı. Michael McFaul, Çeçenistan'la savaşmaya can atan bu görevliler ile geleneksel reformcu çekirdek arasındaki farkın, kapatılmayan derin bir uçurum meydana getirdiğine değinmektedir. Ayrıca Türkiye'nin Kürtlere karşı gerçekleştirmekte olduğu savaş gibi Rusların Çeçenlere karşı gerçekleştirdikleri savaş da oldukça pahalıya patlamaktadır. 1995 yılının Mayıs ayında bazı kaynaklar Rusya'nın savaş harcamasının 6 milyar dolar olduğunu belirtmişlerdi ki bu rakam Türkiye'nin PKK'ya karşı sürdürdüğü savaşta rakamlara oldukça yakındı.⁽³¹⁾ Çeçen savaşının giderleri, Rusya'nın ekonomik ve politik reformlarını akamete uğrattı. Türkiye, PKK'ya karşı gerçekleştirdiği savaş ve ulusalcı Kürt hareketlerini sindirmeye yönelik giderlerinden dolayı Rusya'nın içinde bulunduğu Çeçen çıkmazından herhangi bir avantaj elde edemedi. Türkiye 1995 yılında 67.000 köy korucusu hariç olmak üzere 300.000 askerini ülkenin güneydoğusunda konuşlandırmıştı. Mart ayında Türkiye, 35 ila 50.000 asker ile Irak'ın içlerine doğru geniş çaplı bir hareket gerçekleştirdi.⁽³²⁾ Temmuz ayında Türkiye 3 ila 5 bin kişilik yetişmiş özel dağ komandolarıyla, mart ayındaki saldırıdan sonra yeniden inşa edilmeye başlanmış PKK kamplarını yok etmek için Irak'a yeni bir hareket yapmak zorunda kaldı. 1995 yılının sonunda yaklaşık olarak 20.000 insan ölmüştü. Bu insanların büyük çoğunluğu, PKK ve diğer Kürt ulusalcı gruplarını sindirmeye yönelik hükümet çabalarının bir sonucu olarak hükümet kuvvetlerince öldürülmüşlerdi. Bu sırada 2.300'den fazla köy yakılarak boşaltıldı ve buralarda yaşayan iki-üç milyon insan, güneydoğunun daha büyük yerleşim bölgelerine ya da Akdeniz ve Ege kıyılarındaki şehirlere göç etti. Bu insanların büyük bir çoğunluğu İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana gibi büyük şehirlere göç ettiler.⁽³³⁾

Bu yüzden Rusya'nın sürgündeki parlamentoyu tanımamasına mukabil Türkiye de Rus-Çeçen savaşına karışmayacaktı. PKK ve Kürt ulusalcı hareketin, Türkiye'nin diplomatik açıdan bile olsa balkanlar (özellikle Bosna'da), Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya'da güçlü bir role sahip olabilmesi imkanını ciddi bir biçimde sınırlamakta olduğundan hiç kuşku yok.

Kısacası, 1990'lı yıllarda Türkiye'nin iç ve dış siyasetinin politik gündemini Kürt ulusalcılığı ve PKK'nin meydan okuması belirledi. Yine daha büyük uluslararası bir Kürt sorunu ve Kuzey Irak'taki Kürtlere yönelik Türkiye politikası da bu girdaba eklendi.⁽³⁴⁾ PKK ve Kürt ulusalcılığının büyük meydan okuyuşu ve de bu hareketleri bastırmaya yönelik hareketlerin büyük mali faturası, Türkiye'nin Rusya ile olan ilişkilerini önemli bir ölçüde etkiledi. Bu bağlamda Rusya'nın, eski Türkiye büyükelçisi Albert Çernişev'i, tam da Grozni'deki büyük Rus katliamı devam ederken Ankara'ya göndermiş olması bir tesadüf değildir. Çernişev, belki de diğer tüm Rus diplomat meslektaşlarından çok daha derin bir biçimde Türkiye'deki Kürt sorununu ve bu sorunun Türkiye'nin iç ve dış politikalarına etkisini biliyordu. O, yine Türkiye'deki görevlilerin, Rusya'nın Sürgündeki Kürt Parlamentosu'nu tanıyarak Kürt ulusalcılarının Moskova'da temsilcilik açmalarına izin vermesinin, öteki BDT ülkelerinin çeşitli şehirlerinde de temsilcilikler açılmasına neden olacağı ihtimalinden ziyadesiyle korktuğunu çok iyi biliyordu. Rusya'nın Sürgündeki Kürt Parlamentosu'nu tanıması, barajın kapısını aralayacak ve özellikle de Avrupalı bir çok ülkenin bu parlamentoyu tanımamasına ön ayak olacaktı. 1995 yılının yazı itibarıyla sadece Hollanda söz konusu parlamentoyu tanımıştı; oysa Rusya'nın, Sürgündeki Kürt Parlamentosu'nu tanımaya yönelik muhtemel bir adımı, öteki Avrupalı ülkelerin de bu adımı takip etmelerine ve bu durumun Avrupa ile ilişkileri zaten karmaşık olan Türkiye'nin söz konusu ilişkilerinin daha da kompleks bir biçime bürünmesine neden olacağı açıktı. Dolayısıyla Türkiye her ne pahasına olursa olsun bu türden bir adımı engellemek arzusunda idi. Bu yüzden Rusya'nın sürgündeki parlamentoyu tanımamasına mukabil Türkiye de Rus-Çeçen savaşına karışmayacaktı. PKK ve Kürt ulusalcı hareketin, Türkiye'nin diplomatik açıdan bile olsa balkanlar (özellikle Bosna'da), Avrupa, Kafkaslar ve Orta Asya'da güçlü bir role sahip olabilmesi imkanını ciddi bir biçimde sınırlamakta olduğundan hiç kuşku yok. Rusya'nın, Kafkaslar, Orta Asya ve Azerbaycan'daki askeri ve politik varlığının azalması Türkiye'nin yararına değildir.⁽³⁵⁾ Çeçenya'nın 1991'de bağımsızlığını ilan etmesi, Türkiye'ye Rusya'nın Kafkaslardaki varlık ve otoritesini azaltmaya yönelik mükemmel bir fırsat sağlamış ancak Türkiye, bugün de devam etmekte olduğu üzere PKK ve Kürt ulusalcı hareketlerine karşı sürdürmekte olduğu savaştan dolayı bu fırsattan avantajlı bir biçimde yararlanamamıştır.⁽³⁶⁾ Son tahlilde, 1995 yılının son-

larında Rusya, Türkiye'ye karşı Kürt kartını; Türkiye'nin Rusya'ya karşı kullanılmak istediği Çeçen kartından çok daha etkin bir biçimde kullanabilmiştir.

☞

Dipnotlar

(1) Türkkaya Ataöv, *Turkey's Expanding Relations with the CIS and Eastern Europe. In Turkish Foreign Policy: New Prospects*, Yayına hazırlayan: H.Dodd (Cambridgeshire: The Eot-hern Press, 1992) ss. 88-117

(2) A.g.e, s. 92

(3) *Hürriyet*, 29 Temmuz 1995

(4) Petrol ve doğal gaz boruları ile ilgili savaşlar, bunların çeşitli dağıtım güzergahları ve söz konusu hatların önemi konularında derinlikli bir analizi için bkz: Robert Baryliski, *Russia, the West and the Caspian Energy Hub* (Rusya, Batı ve Hazar Enerji Merkezi, *The Middle East Journal*, vol 49, no.2, Bahar 1995, s.217-232

(5) A.g.e. s.222. Ayrıca bkz. Stephen Blank, *Russians Back in the Caucasus* (Rusların Kafkaslardaki Nüfuzu, *Middle East Quarterly*, vol. 2, no.2, Haziran 1995, s.55

(6) *Hürriyet*, 28 Haziran 1995

(7) A.g.e.

(8) 1983 yılından günümüze dek Türkiye'nin Azerbaycan ve Orta Asya cumhuriyetleri ile olan ilişkilerinin derinlikli bir analizi için bkz. Philip Robins, *Between Sentiment and Self-Interest: Turkey's Policy Toward Azerbaijan and the Central Asian States*, *The Middle East Journal*, vol. 47, no. 4, Sonbahar 1993, s.593-609

(9) Lowell A.Bezemis, *Menace or Self-Fulfilling Prophecy? Reflections on the Islamic Threat and Forces Opposed to Theocratic Rule in Former Central Asia*, AACAR [Association for the advancement of Central Asian Research], vol.3, no. 1, Bahar 1995, s.2-15, Gelecek birkaç paragraftaki argümanlar Bezemis'in söz konusu makalesinden alıntılanmıştır.

(10) Bu bağlamdaki dış siyaset arkaplanı için, benim *The Kurdish Question and Turkey's Foreign Policy, 1991-95: From the Gulf War to the Incursion into Iraq*, adlı makaleme bakınız. *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, vol. 19, no. 1, Sonbahar 1995, ss.1-30

(11) O dönemde muhalefette olan ANAP lideri Mesut Yılmaz, 16 Ağustos'ta *Hürriyet* gazetesindeki bir röportajda Türkiye'nin Kürtlere karşı savaş için 300.000 asker konuşlandırıldığını ifade etmişti. Böylelikle ben ilk kez ünlü bir politikacının bu kadar yüksek bir rakamı dile getirdiğine şahit olmuştum. Bu bağlamda dış siyasete ilişkin daha derinlikli bir arkaplan için 10 numaralı dipnotun yanısıra benim şu makalelerime de bakabilirsiniz: *The Kurdish Question Four years on: The Policies of Turkey, Syria, Iran and Iraq*, *Middle East Policy*, vol. 3, no.3, s. 36-44.; *The Kurdish Question and The Kurdish Problem: Some Geopolitic and Geostrategic Comparisons*, *Peoples Mediterraneens* no. 68-69, Temmuz-Aralık 1994, ss. 215-241 *The Kurdish Question and Geopolitic and Geostrategic Changes in the Middle East After the Gulf War*, *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, vol.27, no.3, 1992, s. 475-499; *The Creation of a Kurdish State in the 1990's?*, *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, vol 27, no. 4, ss. Yaz 1994, ss. 49-67; Ayrıca bkz. Henri Barkey,

Turkey s Kurdish Dilemma, Survival 35, no. 4, Kış 1993, ss.51-70; Philip Robins, the Overlord State: Turkish Policy and the Kurdish Issue, International Affairs 69, no. 4, Ekim 1993, ss. 657-671; Nevzat Soguk, A Study of the Historical-Cultural Reasons for Turkey a Inconclusive Democracy, New Political Science no. 26, Fall 1993, ss.89-116; David McDowell, The Kurdish Question in the 1990 s, Peoples Mediterraneens no. 68-69, Temmuz Aralık 1994, ss. 243-266.

(12) Kürtler, Sürgündeki Parlamento'nun Mart 1994'te Alman hükümeti tarafından tanınmasında başarılı oldular. Bu makalenin yazılmakta olduğu Eylül 1995 tarihinde ise yurtdışındaki parlamentoyu tanıyan tek ülke Hollanda idi.

(13) Hürriyet, 25 Ocak 1995.

(14) Hürriyet, 24 Şubat 1995.

(15) A.g.g

(16) Hürriyet, 17 Mart 1995.

(17) Hürriyet, 25 Nisan 1995.

(18) Hürriyet, 21 Temmuz 1995.

(19) A.g.g.

(20) Hürriyet, 2 Kasım 1995.

(21) Hürriyet, 2 Kasım 1995.

(22) Hürriyet, 1 Kasım 1995

(23) Hürriyet, 2 Kasım 1995.

(24) Hürriyet, 30 Kasım 1995.

(25) Diyalog, Ağustos 1995, s.5.

(26) A.g.e

(27) A.g.e

(28) A.g.e. Broxup Central Asian Survey dergisinin editörüdür.

(29) A.g.e

(30) Michael McFaul, Russian Politics after Chechnya, Foreign Affairs, no. 99, Yaz 1995, ss. 149-168.

(31) Holly Burkhalter, Christian Science monitor, 8 Mayıs 1995, s. 19, Bu bağlamda 1 Mart 1995 tarihi itibarıyla savaş harcamalarına ilişkin rakamı, McFaul 5 milyar dolar olarak ifade ediyor.

(32) Bu bağlamdaki kaynak ve ilgili açıklamalar için 10 numaralı dipnota bakınız.

(33) A.g.d

(34) Türk hükümetinin bu bağlamdaki kaygılarına bir örnek de bir gazetede seri halinde yayımlanan Doğu Raporu: Teşhis ve Çözüm Önerileri adlı bir araştırma idi. Güneydoğu Türkçe'deki siyasi jargonda Kürt sorunu için kullanılan daha yumuşak bir ifade oluyor. Bu rapor bir seri halinde 14 Ağustos ila 6

Eylül tarihlerinde Hürriyet gazetesinde yayımlanmıştı. Söz konusu rapor, hükümet için, Tansu Çiller'in yakın danışmanlarından ve kendisi de bir Kürt olan TOBB başkanı Yalın Erez tarafından hazırlanmıştı. Raporu hazırlayan araştırma grubunun başında, Ankara Üniversitesi'nin hocalarından, Doğu Sorunu ile uzun süreden beri ilgilenmiş Doğu Ergil vardı. Ağustos ve Eylül ayları boyunca bu rapora ilişkin tartışmalar basın yayın çevreleri ve kamuoyunda büyük bir gürültü kopardı. Bu bağlamda raporun güvenilirliği, bu raporun hazırlanmasındaki siyasi amaçlar, söz konusu bilgilerin geçerliliği ve araştırma metodunun güvenilirliği uzun uzadıya tartışıldı. Muhalefet partilerinin kimi liderleri, bu raporun ABD'nin Türkiye'nin güneydoğusu ve Kuzey Irak'ta kurdukları istediği bağımsız bir Kürdistan'a giden yolda önemli bir adım olduğunu ve bu bağlamdaki ilk kazanımın da Türk hükümeti ve Türk halkının, güneydoğuda Kürtlere geniş politik bir otonomi ve kültürel hakların verilmesine ikna edilmesi olacağına öne sürdüler.

(35) Azerbaycan'ın Türkiye taraftarı eski başkanı Ebulfez Elçibey, 18 Eylül 1995 tarihinde bir Türk gazetecisiyle yaptığı görüşmesinde; Türkiye'nin, Rusya taraftarı Haydar Aliyev'in başa geçmesini sağlayan Suret Hüseyinov ayaklanması sırasında kendisine yardım etmemiş olmasını eleştirmiş ve bu yüzden Türkiye'ye kırgın olduğunu ifade etmişti. Ayrıca Elçibey, Rusya'nın şişirilmiş bir balon olduğunu ve Rus-Çeçen savaşında tüm kaynaklarını harcadığını, ancak başarılı olmadığını belirterek, Türkiye'nin Türki cumhuriyetleri destekleme konusunda o denli gevşek davranmaması ve bu bağlamda da-ima ön planda olması gerektiğini; Türkiye'nin bugün bile Rusya karşısında asırlardan beri sürdürdüğü üzere çekingen bir politika izlediğini ifade etmişti. (Hürriyet, 18 Eylül 1995)

(36) Türk-Rus ilişkileri bağlamındaki paradoks ve ikilemlerin oluşturduğu üzücü tablolardan biri de, Türk inşaat şirketlerinin Grozni'nin yeniden inşa edilmesinde etkin bir biçimde görev alacağını basında yer almasıydı. Bu sırada Türkiye'nin dahili düzlemlerdeki problemleri de artarak devam ediyordu. 1995 Sonbaharında Türkiye, güneydoğuda köylerin boşaltılmasına yönelik sürdürmekte olduğu politikalarının bir sonucu olarak et sıkıntısı çekmeye başlamıştı. 1995 yılında Türkiye, milyonlarca ton et ithal etmek zorunda kaldı. Bu ithalatın yüksek faturası, hükümetin PKK ve Kürt ulusalcı hareketlerine karşı sürdürmekte olduğu politikanın daha fazla eleştirilmesiy-le sonuçlandı.

Kaynak: Middle East Policy
Çeviren: D. Orhan Sefa

Çağa Uygun Yöntemler

Feridun Yazar*

Çağımızda ekonomik anlamda toprak paylaşımı yerini pazar paylaşımına terk etmiştir. Yine ulus-devlet dönemi giderek sona eriyor. Sınıflararası kavga, yerini uzlaşmaya; dinlerarası çatışma yerini hoşgörüyü bırakmakta; herkesin inancı kendisine anlayışı hakim olmaktadır. Can çekişen şövenizm son çırpınışlarını yaşıyor.

Türkiye’de karşı karşıya bulunduğumuz başta gelen sorunlardan bir tanesi de bireyin özgürlüğünün soyut toplum kurumları tarafından baskı altına alınması, bireyin bu kurumların birer aracı konumuna indirgenmiş olmasıdır. Bu da insanlar üzerinde izahı güç olumsuz izler bırakmakta ve giderek toplumsal çürümeye yol açmaktadır. İnsanın somut ihtiyaçlarını, soyut toplum kurumlarına feda eden bu sistem, onlara, kendini gözden geçirme şansı tanımamaktadır.

Temel alınması gereken birey, mevcut sistemde inkar edildiği ve soyut toplum kurumlarının aracı konumuna indirgenmesi için gelişmelere gerekli müdahalede bulunamamakta, bireysel ve toplumsal yaratıcılığın ve üretkenliğin önüne set çekilmektedir.

Medya, parlamento, hükümet, holdingler, sendikalar, dernekler, siyasi partiler başta gelen soyut toplum kurumlarıdır. Bu kurumlar aldıkları kararlarla mensuplarının ya da adına hareket ettikleri toplumun ya da toplulukların yaşamlarına yön veren soyut kavramları oluşturmaktadırlar

Kürt meselesi de uzun yıllardır bu soyut toplum kurumları arasında bir bu yana bir o yana savrulurken günümüze kadar gelmiştir.

Bu çıkmazdan kurtulmak, bunun için de somut davranarak, çağa uygun çözümleri bulmak gerekir.

Uluslarüstü hukuk statüsünün oluştuğu bir dönemi yaşıyoruz. Uluslararası ilişkilerde artık genel eğilim bölünme değil, bütünleşme yönündedir. Uluslarüstü hukuk sistemi, o sistemi kabul eden devletlerin iç hukukuna da yansıtılmaktadır. Uluslararası hukuk sistemini kabul eden devletler, önce anayasasını ve onun ışığında da yürürlükteki bütün mevzuatını uluslararası hukuk sistemine göre yeniden düzenlemektedir. Aksi taktirde bu ülkeler çıkmaza girmekte, ciddi problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Türkiye şu anda içine girdiği bu açmazın problemlerini yaşıyor.

Türkiye’de sistem yıllardır içine girdiği Kürt meselesi vardır-yoktur ikilemi içinde bunalım yaşamaktadır. Kendi içinde gerçeği kabul eden yönetim çevreleri, her nedense bu gerçeği toplumdan gizlemektedir. Örneğin, önde gelen bir devlet yetkilisi bir gün, “28 isyanı bastırdık, 29. isyanı da bastırırız”, derken ertesi gün, “Kürtler etnik bir yapıdır hakları verilmelidir”, bir başka gün de, “Türkiye’de Kürt sorunu yoktur.” diyerek birbirinden tamamen farklı tutumlar sergileyebilmektedir.

Bazı birey veya kurumlar, oy ya da başka kaygıyla zaman zaman olumlu sözler sarf edip, raporlar düzenlerken; amacına ulaştıktan sonra, herşeyi unutmakta ya da geri adım atmaktadırlar. Gerekçe olarak da “henüz kamuoyu oluşmamış” diyerek tutarsızlıklarını gizlemeye çalışmaktadırlar. Diğer yandan söz konusu kişi ya da

*) Hukukçu, HEP eski genel başkanı

kurumlar kamuoyunu hazırlamak için parmaklarını bile oynatmamaktadırlar.

Aynı şeyler Kürtler arasında da yaşanmaktadır. Tüm Türkiye'ye hitap edecek net çözüm önerileri ile ortaya çıkmanın yerine, mevcut durumdan yakınmakla yetinen Kürt birey ve kurumları, dolayısıyla iç ve dış kamuoyunun oluşturulmasında yetersiz kalmaktadırlar.

Bütün bu nedenlerle, sorunun çözümünde binbir zahmet ve ağır bedelle gelinen çizgi bile muhafaza edilememektedirler. Demokrasi mücadelesi bakımından şu anda 1992'nin çok gerisinde olmamız, zaaflarımızdan kaynaklanmaktadır.

Bu durumdan kurtulmanın tek yolu, çağa uygun yöntemler geliştirmektir. Bu da doğru zamanda, doğru mekanda, doğru araçlarla ve özgüvenle olur. Çağa denk düşmeyen yöntemler haklı davayı haksız hale getirebilir ve başarısızlık kaçınılmaz olur.

Kürtlerin 1813 yılından başlayarak günümüze kadar süren çabalarına rağmen, bugüne kadar temel haklarını elde edememiş olmalarının gerçek nedeni burada yatmaktadır. Kürtler buldukları çağın gerçekliğini hep gözardı ettiler. Bunun yanında kendi içlerinde ve muhataplarıyla ilişkilerinde güven duygusunun oluşmasına neden olmaktadır.

Güvensizlik ortamında sağlıklı bir çözüm bulunamaz. Öncelikle güven bunalımını ortadan kaldırmak gerekiyor.

Kürtlerin terketmeleri gereken bir diğer olumsuz tutum da sorumluluğu başkalarında görmek ve bu durum-

dan sadece başkalarını sorumlu tutma özellikleridir. Oysa Kürtler, öncelikle kendilerinden şikayetçi olmalıdırlar. İçinde buldukları durumdan herkesten daha çok kendileri sorumludur.

Her şeyi devletin suçu olarak gösterme kolaylığı aynı zamanda politik dilenciliktir; dilenerek özgür olunmaz.

Hiç kimse bu mesele yalnız benim meselemdir; istediğim gibi çözerim deme hakkına da sahip değildir. Eğer ortada bir mesele varsa bunun tarafları da var demektir ve bu nedenle meseleler tüm taraflarıyla birlikte çözülür.

Kürt meselesi uluslararası bir meseledir. Çözümü de uluslararası kurallar çerçevesinde olacaktır. Buna aykırı yöntemlerle başarıya gitmek mümkün değil.

Toplum ve insan yaşamı benzerlikler arz eder. Meselelerin dünü vardır, bugünü vardır ve yarını olacaktır. Dünden dersler çıkarmak, günü iyi değerlendirmek ve onu yarınla taşımak gereklidir.

Belirsizliklerden kurtulmak için kendimizi geliştirmeliyiz. Doğru, çağa uygun, akılcı, hiçbir korku ve kompleks taşımadan cesur ve kendine güven duyarak; gerektiğinde bedel ödeyerek, kendi yapımıza uyan çözümler üretilip, kötü kopyacılıktan uzak durmalıyız.

Aksi taktirde devlete, dünyaya ve topluma karşı netleşmeliyiz. Bu durumu aşmak karşı karşıya bulunduğumuz en önemli görevlerden biridir.

Bu görev, sorumluluk duyan herkesindir.

Öncelikle de Kürt aydınlarına düşüyor. ☹

Avrupa Ülkeleri'ndeki Çingene Soykırımı ve Baskı Politikaları

Ali Arayıcı*

Bugün, Türkiye'de ve dünyanın pek çok ülkesinde "Çingene!.." sözcüğü aşağılayıcı, hor görücü bir tanım olarak algılanmaktadır. Bu nedenle, Çingener kendilerini "Roman" olarak adlandırmayı yeğlemektedir. Nitekim, uluslararası kuruluşlar da (UNESCO, Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği) "Çingener" sözcüğü yerine "Roman" sözcüğünü kullanmaktadırlar. Romanlar dünyanın birçok ülkesinde benzer olumsuz koşullarda yaşamlarını sürdürmektedir.

Avrupa'nın çeşitli ülkelerine sığınma (iltica) talebinde bulunanlar bile, çoğu zaman sınırdışı edilmekte, insanlıkdışı koşullarda yaşamaya itilmekte ve ulaşım ve her türlü gereksinmelerini karşılamalarının olanaksız olduğu kent merkezlerinin dışına sürülmektedirler. Çingenerin Türkiye'deki yaşam koşulları diğer ülkelerde yaşadığı gibi, Türkiye'de Çingener kentlerin varoşlarında ve sağlığa elverişli olmayan yerlerde oturmakta ve yaşamlarını sürdürmektedir.⁽¹⁾

Dünyada Çingenerin toplumsal statüleri son derece düşüktür. Onlar, buldukları toplumsal katmanlar içinde hiç sevilmeyen "pis, hırslı insanlar" olarak görülürler. Yani, Çingener toplumsal katmanlar içinde sürekli aşağılanan ve toplum dışı "yaratık" olarak lanse edilen bir uçurum halkıdır. Hangi toplum olursa olsun ya da hangi ülkede olursa olsun Çingeneri dışlayan, horlayan ve aşağılayan birçok deyimlere ya da örneklerle rastlamak olanaklıdır.

Anımsatılması gereken çok önemli bir nokta da, Çingenerin dünyanın pek çok ülkesinde ikili bir baskı altında yaşamakta oldukları gerçeğidir. Bunlar resmi olarak hem devletin, hem de buldukları toplumların baskısını yaşamaktadırlar. Son derece sağlıksız konutlarda oturmak, belediye ve eğitim hizmetlerinden yoksun

bir biçimde yaşamlarını sürdürmektedirler. Dünyanın pek çok ülkesinde basın ve yayın organlarında mizah programlarının başlıca malzemesi çingenerlerdir. Bu programlarda, Çingenerler hep aşağılanır, horlanır, kavgacı ve tembel olarak lanse edilmeye çalışılır.

Bulgaristan'da:

Çingener, Bulgaristan'a Anadolu üzerinden XII. yüzyılda gelmişlerdir. Bilindiği gibi, Balkan ülkeleri içinde yer alan Bulgaristan, XIV. ve XIX. yüzyıllar arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimi ve yönetimi altında bulunmaktaydı. Yani bu imparatorluk çok kültürlü, çok uluslu ve kimlikli ülke olma özelliği taşıyan ve aynı zamanda içinde yüzlerce etnik azınlığı barındıran "mozaik" bir toplum yapısını oluşturmaktaydı. Osmanlı yönetimi dönemi boyunca, öteki uluslara karşı olduğu gibi Çingenerlere karşı da bir "ayrımçılık" söz konusu değil ve olmamıştı. Osmanlı İmparatorluğu içinde yer alan, bütün uluslar ve halklar barış içinde yaşamayı sürdürmekteydiler. Devlet mekanizmalarının ve yönetim kadrolarının önemli kesimini ellerinde bulduran "Türkler", ne Çingenerlere karşı ne de öteki uluslara karşı bir ayrımcılık yapmıyor ve tam tersine bütün uluslardan halka eşit mesafeden bakıyordu. Bilindiği gibi, bu durum uzun süre devam ederek "I. Dünya Savaşı'na kadar sürdü. Osmanlı İmparatorluğu "I. Dünya

*) Prof. Dr.
CAMAEC (Dünya Karşılaştırmalı Eğitimciler Konseyi) Üyesi
UNESCO ve Paris 8. Üniversitesinde araştırma görevlisi

Paylaşım Savaşı”nı müttefikleriyle birlikte kaybedip dağıldıktan sonra, imparatorluk içindeki öteki uluslar gibi Çingenele de bu olumsuz tablodan nasibini almaya başlamıştır.

I. Dünya Paylaşım Savaşı sonrası dönemlerde, gerek Osmanlı İmparatorluğu içinde ve gerekse Avrupa'nın pekçok ülkesinde yaşayan Çingenelelerin en umutsuz, en kötü ve en şanssız günleridir. Bu şanssızlık, “İkinci Dünya Paylaşım Savaşı” öncesi ve sonrası yıllarında da kendini göstermektedir. Anımsatmak gerekir ki, Bulgaristan “İkinci Dünya Paylaşım Savaşı” yıllarında, özellikle de 1941-1945 yılları arasında Çingeneleleri “dışlayıcı bir kanunla” onları toplum dışına iterek ve tamamen toplumsal yapıdan soyutlayarak toplama kamplarında ve “gaz odaları”nda yok etti. Bu yıllar, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi Bulgaristan’da da Çingenele için ölüm-kalım yılları olarak tarihe geçmiştir. Bu ayrımcılık, savaş sonrası kurulan Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, diğer bir deyimle komünist rejim döneminde de kendini göstermiştir.

Soruna açıklık getirir düşüncesiyle bu konuda bir örnek vermek gerekirse, 1945-1989 yılları arasında “Çingene” sözcüğü ya da “Göçebe” sözcükleri tamamen yasaklanmıştır. Bu dönemde, Bulgaristan’da yaşayan başta Türk azınlığı olmak üzere Çingenele ve öteki azınlık müslüman halklar tamamen ırkçı bir temelde asimilasyona tabi tutularak “bulgarlaştırılmaya” çalışılmıştır. Burada, şunu anımsatmak gerekir ki, Bulgaristan’daki Çingenelelerin önemli bir kesimi, dinsel olarak müslüman kökenlidir. Aynı zamanda, mevcut yönetimler tarafından Çingene, Türk ve öteki azınlık çocuklarının “adları” ya da “soyadları” bile değiştirilmiştir. Bu utanç ve kaygı verici durum, 1990’lı yıllarda “Doğu-Bloku” ve diğer bir deyimle komünist ülkelerinin tamamen dağılmasına veya çökmesine kadar sürmüştür.⁽²⁾

Eski-Yugoslavya’da:

Yapılan bilimsel çalışmalara göre, Çingene toplumunun en çok eski-Yugoslavya Cumhuriyetlerinde soykırma uğradığı ve toplama kamplarında yakıldığı görülmektedir. Bu bağlamda, Hitler faşizminin iktidar yıllarında etkisi altında bulunan Yugoslavya’da 1941-1945 yılları arasında, özellikle Hırvatistan’da Hırvat faşistleri ta-

Hitler faşizminin iktidar yıllarında etkisi altında bulunan Yugoslavya’da 1941-1945 yılları arasında, özellikle Hırvatistan’da Hırvat faşistleri tarafından ülkedeki 28.000 Çingene’den 26.000’inin kurşuna dizilerek ya da toplu ölüme terkedilerek soykırma tabi tutulduğunu görüyoruz. Yaptığımız araştırmalar sonucunda, bunun nedeninin bilinmediğini tespit ettik. İlginç olan Bosna’daki müslüman kökenli Çingenelelerin bu soykırımdan nasibini almamış olduklarıdır.

rafından ülkedeki 28.000 Çingene’den 26.000’inin kurşuna dizilerek ya da toplu ölüme terkedilerek soykırma tabi tutulduğunu görüyoruz. Yaptığımız araştırmalar sonucunda, bunun nedeninin bilinmediğini tespit ettik. İlginç olan Bosna’daki müslü-

man kökenli Çingenelelerin bu soykırımdan nasibini almamış olduklarıdır. Ancak, Hitler Almanyası tarafından işgal edilen Sırbistan’daki Çingenelelerin büyük bir çoğunluğu “gaz odaları”nda ve toplama kamplarında yakılmış ve kurşuna dizilmiştir.

Çingenele buldukları ülkelerde 1945-1960 yılları arasında biraz nefes almış ve rahatlamışlardır. Ne yazık ki, bu durum çok uzun sürmedi. Özellikle, 1960-1990 yılları arasında onbinlerce ve hatta yüzbinlerce Çingene Yugoslavya Cumhuriyeti’ni çok çeşitli nedenlerle terkederek Federal Almanya’ya yerleşmek zorunda kaldı. Buna paralel olarak, eski-Yugoslavya’nın dağılmasından sonra gelişen olaylar, halklar ve uluslar arasındaki “iç savaş”lar nedeniyle 1991-1997 yılları arasında, onbinlerce Çingene Almanya’ya giderek sığınma talebinde bulundu. Bugün Almanya’daki eski-Yugoslavya kökenli sığınmacı Çingenelelerin sayısı, yüzbinleri çoktan aşmıştır. Bu Çingene göçü de Almanya hükümetini son derece zor bir duruma sokmuştur.

Macaristan’da:

Çingenelelerin politik olarak ilk asimilasyona uğramaları, 1740-1790 yılları arasında Macaristan Kralı Marie-Thérèse et Joesep II tarafından gerçekleşmiştir. Kral, Çingenelelerin adlarını değiştirerek onlara yeni bir ad olan “éomagyars” adını verdi. Macar Kralı’nın gündeme getirdiği bu asimilasyon politikası uzun bir süre sonra meyvesini vermeye başladı. Böylece, Macaristan’daki Çingenelelerin %60’ı “Rom” kökünden gelen “Romungré” adıyla çağrılmaya ve anılmaya başlanmıştır. Çingenelelere uygulanan özünde ırkçı olan bu asimilasyoncu anlayış ve onları toplumsal yapıdan dışlayıcı politikalar, kesin olarak hiç durmayıp sürekli güncelliğini korudu. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse, Hitler faşizmi döneminde de Macaristan’daki Çingeneleler en ağır kayıplar vermiştir.

Bu konuyu biraz daha açmak gerekirse; sadece 1945 yılında, 200.000 Çingene içinde 55.000’den fazlası “gaz

Çingenelere karşı baskı ve zulüm kesin olarak komünist rejim döneminde de durmamıştır. 1945-1990 yılları arasında Çingenerler iktidarı elinde bulunduran yönetici kadrolar tarafından zorla çalışmaya ve iş yaşamına "uyum" sağlamaya zorlanmıştır. Komünist sistemin çökmesinden sonra, özellikle de 1993-1997 yılları arasında, her iki toplumsal (Çek ve Slovak) yapıdaki olumsuz değişiklikler ve giderek de iki devlet biçimine ayrılmalarından doğal olarak Çingenerler de etkilenmiştir.

odaları"nda ve toplu ölüm kamplarında açıklıktan, susuzluktan ve kurşuna dizilerek öldürülmüştür. Buna paralel olarak, Macaristan Halk Cumhuriyeti döneminde ve diğer bir deyimle komünist yönetim boyunca 1945-1990 yılları arasında Çingenerlerde emekçileşme eğilimi görülmektedir. Bunlar, öteki azınlıklar ve yerli halktan insanlar gibi, eşit olarak insanca bir işte çalışma, eğitim ve öğretim görme ve bir konutta yaşama olanağına kavuşmuştur.

Buna paralel olarak, 1990-1997 yılları arasında "Çingene-olmayan" halklar arasında, korkunç düzeyde ayrımcılık temelinde bazı sesler yükselmeye başlamıştır. Bu seslerin boyutu, giderek ülkenin içinde bulunan bütün etnik grupları ve ulusal azınlıkları kapsayacak şekilde genişlemiştir. Bu ortamı fırsat bilen ya da bu ortamdan yararlanmak isteyen Çingenerler de kendi haklarını alabilme amacıyla, ülke bazında örgütlenerek seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Bu ülkede, günümüzdeki Çingene örgütlerinin ya da derneklerinin sayısı 100'leri çoktan aşmıştır. Unutmamak gerekir ki, Avrupa ülkeleri arasında 1994 yılında resmi bir kanunla azınlıklara özerklik tanıyan ilk ülke konumunu koruyan Macaristan'dır. Bu haktan, Çingenerler de en etkin bir biçimde nasibini almıştır. Umarız ki, Çingenerlerin öteki ulusal azınlıkların bulunduğu başta Avrupa ülkeleri olmak üzere diğer ülkeler de Macaristan'ı bu konuda örnek bir ülke olarak alıp bunun gereklerini yerine getirirler.

Çekoslovakya'da:

Çingene toplumunun gerek Çek ve gerekse Slovakya Cumhuriyetleri'ne ilk geliş tarihleri, XV. yüzyıla ve hatta XVI. yüzyıla rastlamaktadır. Bu ülkede, dünyanın pek çok ülkesinde olduğu gibi, Çingenerlerin önemli bir kesimi olan "Rom"lar demircilik yaptıkları için "demirci"; "Bohème"ler ise, genellikle el sanatçılığı yaptıkları için "el sanatçıları" şeklinde anılmaktadır. Burada, Çingenerler 17. yüzyılın ortalarına kadar iktidarda bulunan hükümetler ve diğer bir deyimle ülke yöneticileri tarafından sürekli baskı altında tutulmuş, onbinlercesi idam edilmiş, yerinden-yurdundan kovulmuş ve başka ülkelere göç etmek zorunda bırakılmıştır.

Buna paralel olarak 17. yüzyılda Kral Marie-Thérèse et Joseph II tarafından "ulusal ve kültürel kimlikleri-

ni" ve kökenlerini kısa bir sürede unutmalarını sağlamak amacıyla, kendi dillerinde ve kültürlerinde eğitim yasaklanarak zorla Çek ve Slovak diliyle "asimilasyona" uğratılmaya çalışılmıştır. Çingenerler, Hitler faşizmi döneminin yönetimi altındaki diğer ülkelerde olduğu gibi, Çekoslovakya'da da 1940-1945 yılları arasında yüzbinlercesi "gaz odaları"nda yakılmış ve toplama kamplarında soykırıma uğratılmıştır.

Çingenerlere karşı insanlık dışı baskı ve zulüm kesin olarak komünist rejim döneminde de durmamıştır. Bu dönemde, yani 1945-1990 yılları arasında Çingenerler iktidarı elinde bulunduran yönetici kadrolar tarafından zorla çalışmaya ve iş yaşamına "uyum" sağlamaya zorlanmıştır. Komünist sistemin çökmesinden sonra, özellikle de 1993-1997 yılları arasında, her iki toplumsal (Çek ve Slovak) yapıdaki olumsuz değişiklikler ve giderek de iki devlet biçimine ayrılmalarından doğal olarak Çingenerler de etkilenmiştir. Bu konuda bir örnek vermek gerekirse; örneğin, Çingenerler işlerinden ve oturdukları yerlerinden olmuştur. Bu durumda, yıllardır birlikte yaşadığı halklardan kendilerine karşı "ayrımcılık" temelinde gelişen düşmanlıkları da beraberinde getirmiştir.

İngiltere'de:

Çingenerlerin İngiltere'deki sayısı diğer Avrupa ülkelerinde olduğu kadar fazla değildir. Ne yazık ki, İngiltere IX. yüzyıldan beridir Çingenerlere ana dilde ve öz kültürde eğitim haklarını yasaklamış ve sadece kendi resmi ve ulusal dilleri olan İngilizceyle öğretim yaptırarak onları asimilasyona uğratmıştır. Bu ülkede, söz konusu edilen asimilasyon sorununun dışında Çingenerleri "soykırıma" uğratan ya da yerinden-yurdundan eden politikalar izlenmemiştir. Ancak, her ülkede olduğu gibi burada da Çingenerler dışlanmakta, iş verilmemekte, horlanmakta, insanlık dışı bir yaratık gözüyle bakılmaktadırlar.

Son yıllarda, İngiltere'de Çingenerlerin aleyhinde gelişen pek çok olay ve değişiklik gözlenmektedir. Bu konuda örnek vermek gerekirse, bilindiği gibi 1994 yılına kadar özellikle "göçebe Çingenerlerin" istedikleri yerlerde devletin yetkili yöneticilerinden ve birimlerinden izin alarak kamp yapabilme olanakları vardı. Ancak, 1994 yılında çıkarılan bir kanunla 70.000'in üzerindeki "göçe-

be Çingenenin", izin alarak da olsa istedikleri yerlere kamp yapabilmelerini sağlayan hak ellerinden tamamen alındı. Temelinde ırkçılık ve ayrımcılık yatan bu yasal düzenleme, günümüz İngilteresi'nde Çingenelelere karşı acımasızca uygulanmaktadır.

Fransa'da:

Avrupa'nın pek çok ülkesinde olduğu gibi, Çingeneleler Fransa'da da bu ülkeye geldiklerinden bu yana, çok zor koşullarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Biraz sonra da ayrıntılı bir biçimde işaret edileceği gibi, Fransa'da 1912-1969 yılları arasında Çingenelelerin boylarını, kollarını, renklerini, dinlerini ve parmak izlerini belirten, kendileriyle ilgili "kişisel kimlik" taşıma zorunluluğu getirildi. Böylesi bir kimlik taşıma olayı, özünde ırkçı ve Çingene düşmanlığının beraberinde getirdiği gibi aynı zamanda son derece onur kırıcı bir olaydır. Buna paralel olarak, 1940-1945 yıllarında Hitler'in Fransa'nın önemli kentlerini işgal etmesinden sonra sayıları 100.000'leri bulan Çingene, Yahudiler gibi "gaz odaları"nda yakılmış ve toplu ölüm kamplarında kurşuna dizilmiştir.

Fransa'da Çingenelelere karşı baskı, zulüm, işkence, dışlama ve ayrımcılık hiçbir zaman durmamış ve giderek daha da artmıştır. 1969 yılında Çingenelelerin üçte birini oluşturan 100.000 "Göçebe Çingene'ye" verilen serbest "dolaşım kartesi" ellerinden alındı. Bu göçebe Çingenelelerin %75'inin yerel ve genel seçimlerde "oy kullanma" hakları yoktur. Fransa tarihinde, azınlıklar ve özellikle de Çingeneleler için önemli olan ve 1990 yılında kabul edilen BESSON Kanunu'yla birlikte, büyük yerleşim yerlerinin (kentler) çok sayıda Çingene ve göçebeyi barındırmasına imkan verildi. Dünyada demokrasinin, insan haklarının anavatanlarından biri olarak bilinen ve politik sığınmacıların en çok başvurduğu ülke özelliğini koruyan Fransa'nın Lyon kentine, 1994 yılında 3.500 Romanya kökenli Çingenenin kente kabul edilmeyerek zorla kentin dışına atılması utanç verici bir durumdur.

İspanya'da:

Bilindiği gibi, İspanya Katolik Kralı Isabelle et Ferdinand, 1499 yılında kendi ülkesinde bulunan Çingenelelere karşı baskı, dışlama, idam, işkence, öldürme ve her türlü insanlık dışı hareketlere başvurdu. Böylece, insanca yaşama ve barınma olanakları tanınmayarak Çinge-

Fransa'da Çingenelelere karşı baskı, zulüm, işkence, dışlama ve ayrımcılık hiçbir zaman durmamış ve giderek daha da artmıştır. 1969 yılında Çingenelelerin üçte birini oluşturan 100.000 "Göçebe Çingene'ye" verilen serbest "dolaşım kartesi" ellerinden alındı. Bu göçebe Çingenelelerin %75'inin yerel ve genel seçimlerde "oy kullanma" hakları yoktur. Fransa tarihinde, azınlıklar ve özellikle de Çingeneleler için önemli olan ve 1990 yılında kabul edilen BESSON Kanunu'yla birlikte, büyük yerleşim yerlerinin (kentler) çok sayıda Çingene ve göçebeyi barındırmasına imkan verildi.

nelerin İspanya'dan kesin olarak atılmasını sağlıyordu. Bu duruma düşen Çingenelelerin önemli bir çoğunluğu, her türlü riski göze alarak İspanya'yı terk edip Avrupa'nın değişik ülkeleri başta olmak üzere Latin Amerika, Kanada ve ABD'ye yerleşmek zorunda kaldılar. İspanya'da

yaşamak zorunda kalan ya da ülkeyi terk etmek istemeyen Çingeneleler, 18. yüzyılda "göçebe" bir yaşam şeklini kesin olarak terketmeleri ve "yerleşik" bir düzende yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak amacıyla, yeniden düzenlemelere ve yapılanmalara gidildi.

Buna paralel olarak, Avrupa'nın pek çok ülkesinde olduğu gibi Hitler döneminde ve özellikle de Franco faşist rejiminde 10.000'lerce Çingene öldürülmüş, sürülmüş ve toplama kamplarında yok edildiği gerçeğini unutmamak gerekir. Çingenelelerin en çok kurşuna dizilerek öldürülmesi olayı 1936 yılında, Hitler faşizmi yandaşlarının iktidarı ellerine geçirmeleri ve faşist bir yönetim biçimi oluşturmalarından sonra başlar. İspanya'da Franco'nun 1970'li yıllarda ölümünden sonra, faşist yönetimin yerine kurulan demokratik iktidarlar, ülkelerindeki bu insanlık dramını ve zulmünü yeni yetişen kuşaklara unutturmak ve diğer bir deyimle örtbas etmek amacıyla, 1997 yılında bir kanun çıkararak ülkede "iç barış"ı sağladılar. Bu amaçla, İspanya devleti başta Çingeneleler ve Yahudiler olmak üzere ve öteki etnik ve ulusal azınlıklardan resmi olarak özür dilemiş oldu.

Türkiye'de:

Türkiye'de Çingenelelere karşı Avrupa ülkeleri kadar "ileri" düzeyde olmasa da tepkiler söz konusudur. Türkiye'de Çingenelelere karşı resmi ve gayri resmi düzeyde bazı batılı devletlerde görülen örgütlü sistemli saldırılara hedef olmasalar da burada da Çingeneleler sürekli dışlanmakta, horlanmakta, aşağılanmakta ve toplum dışına itilmektedir. 1930'lu yıllarda Almanya'da başlayan "Çingene düşmanlığı"nın Türkiye'ye de yansımıştır. Çingeneleler, devlet gözünde potansiyel suçlu olarak görülmüşlerdir. Bu bağlamda, 14 Haziran 1934'da çıkarılan 2510 sayılı "İskan Yasası", Çingenelelere karşı ırkçı yaklaşımın vahim boyutlarını sergiliyor. Bu yasanın 4. maddesi şu düzenlemeye yer vermektedir: "Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, göçebe Çingeneleler,

Edirne’li bir Çingene olan Sedat Bimba, bu durumu Cumhuriyet Dergi’nin 3 Haziran 1990 tarihli sayısında Necati Gögör’e şöyle anlatıyor: “Eziliyoruz çünkü örgütlü topluluk değiliz biz. Sanki dünyanın bütün namussuzluklarını biz yapıyormuşuz gibi muamele görüyoruz. Bizim halkımızı yıldırılmış bu aşağılanma. Bizim de bir dilyapımız var. Doğamıza uygun yaşama biçimimiz var. Ama her şeyden önce insanız.

casuslar ve memleket dışına çıkartılmış olanlar, Türkiye’ye “Muhacir” göçmen olarak kabul edilemezler”. Bu maddenin temelden değiştirilmesi amacıyla, süreç içinde birçok etkinlikler olmasına karşın bir türlü istenilen şekilde değiştirilememiş ve günümüzde de yürürlükte bulunmaktadır.

Unutmamak gerekir ki, bu kanun halen yürürlükte bulunan yasalar içerisinde yerini koruyor. 6 Mart 1986 yılında kanun tekrar ele alınmış. Kanunda Sosyal Yardım Bakanlığı’na verilen yetkiler, 1361 sayılı kanun ile Tarım Orman ve Köyleri Bakanlığı’na devredilmiş. Yani, sadece “Prosedür” düzenlemesiyle yetinilmiştir. Kanunun insani boyutlarıysa 1934’teki “dışlayıcı” mantığından arındırılmayarak olduğu gibi bırakılmıştır. Çingenelere karşı olan yasalar sadece Cumhuriyet dönemiyle sınırlı kalmıyor. Osmanlı İmparatorluğu yıllarında da bu türden fermanlar yayınlanmıştır.

Buna paralel olarak, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümü Öğrencisi Feryal Toman’ın 1978 yılında yaptığı “İstanbul’un Trafik Düzeni” adlı tez çalışmasında böyle bir örnek bulunuyor: “İstanbul Kadısı 1585 yılında Çingenelerin şehir içinde ata binmelerini yasaklamıştı. Buna sebep, o yıl Çingenelerin faili olduğu kanunsuz olayların çokluğu idi. Kadılık bu kararla olayların azalacağını, suç işleyen çingenelerin fazla kaçamadan yakalanacağını umuyordu. Buna karşılık çingenelerin kendilerine özgü arabalarıyla kent içinde dolaşmaları serbest bırakılmıştı”⁽³⁾

Uçurumun en dibinde bulunan Çingene halkı, Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde örgütlenererek hak arama ve alma mücadelesine başlamıştır.⁽⁴⁾

Edirne’li bir Çingene olan Sedat Bimba, bu durumu Cumhuriyet Dergi’nin 3 Haziran 1990 tarihli sayısında Necati Gögör’e şöyle anlatıyor: “Eziliyoruz çünkü örgütlü topluluk değiliz biz. Sanki dünyanın bütün namussuzluklarını biz yapıyormuşuz gibi muamele görüyoruz. Bizim halkımızı yıldırılmış bu aşağılanma. Bizim de bir dilyapımız var. Doğamıza uygun yaşama biçimimiz var. Ama her şeyden önce insanız. İnsan olduğumuzu kabul ettirmek için, Çingeneliğimizi inkara kalkışmışız. Maddi gücümüz yok, eğitimimiz yok, kültürümüzü değerlendiremiyoruz. Bir can derdine, bir boğaz derdine düşmüşüz.

Öyle de gidiyoruz”. Çingeneler bu kadar dışlanmışlıklara karşın kendi içlerinde de birlik ve beraberlik içinde değiller. Yerleşik olanlar, bir iş tutmuş bulunanlar, seyyar çalışıp göçebe yaşayan Çingeneler-

ri en az Çingene olmayanlar kadar aşağıyorlar. Göçebe yaşayanlar da yerleşik olanlar hakkında “iyi” düşünmüyorlar. Onları oymaktan kovuldukları için kentlerin kenarına tutunmuş “uğursuzlar” olarak görüyorlar.⁽⁵⁾

Almanya’da:

Almanya’da Hitler faşizminin, sözde demokratik yollarla yapılan seçimlerle iktidarı ellerine geçirdiği yıllarda, başta Yahudiler, Çingeneler olmak üzere ve öteki etnik ve ulusal azınlıkların renklerini, soylarını, ırklarını, ulusal ve kültürel kimliklerini hedef alan ve özünde tamamen ırkçı olan bir kanun 1935 yılında çıkarıldı. Bu kanunu, 1939-1945 yıllarında söz konusu edilen halkların Almanya dışına çıkmalarını ve yolculuk etmelerini kesin olarak yasaklayan başka bir kanun izledi. Yahudilere, Çingenelere, öteki ulusal ve etnik azınlıklara ülkedeki demokrat, yurtsever, devrimci, sosyalist, komünist ve kendilerinden olmayan herkese karşı uygulanan toplama kamplarında öldürülmeleri “gaz odaları”nda yakılması ve soykırım olayı, 1942 yılından sonra sistemli bir şekilde başladı ve savaşın bitimine kadar şiddetini sürdürdü. Bu soykırım sonucunda, milyonlarca Yahudi ve 500 binden fazla Çingene yaşamını yitirdi.⁽⁶⁾

Bunun yanında, Çingenelerin çektiği çile ve dramlar bitmedi. Doğu Bloku ülkelerinin dağılmasından sonra, özellikle de 1990 tarihinden sonra Doğu Avrupa ülkelerinde Çingenelere karşı haksızlık, zulüm, yıldırma, işkence ve insanlık dışı hareketler yapılmaktadır. Örneğin Romanya ve değişik pek çok Doğu Avrupa ülkesinde Çingenelerin evleri yakılmakta, dışlanmakta, baskıya uğramakta ve insanlık dışı yollarla öldürülmektedir. Doğu Avrupa ülkelerinin dağılmasından sonra, başta Romanya’daki Çingeneler olmak üzere, Doğu Avrupa ülkelerindeki Çingeneler, sığınmak amacıyla Almanya’ya akın etmektedir. Bu Çingene göçünü önlemek amacıyla, Romanya ve Almanya Hükümetleri arasında, 1992 yılında bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya göre Romanya’dan gelen Çingenelerin geldikleri yere kesin olarak geri dönmeleri karşılığında, Bonn Hükümeti tarafından Romanya devletine 30 milyon mark verilmiştir.

Çingenerler II. Dünya Savaşı'na katılmamalarına rağmen, savaş en büyük kurban veren halklar arasında yer almışlardır. Çingenerler çağdışı bir anlayışla, Ortaçağ'da Yahudilerle birlikte "veba" hastalığı mikrobunu taşıyıp her tarafa yaydıkları gerekçesiyle İspanya Engizisyon Mahkemeleri'nin ırkçı biçimdeki bir kararıyla işkence görmüşler ve önemli bir kesimi İspanya'dan sürülmüştür.

Buna paralel olarak, bu arada, buldukları ülkelerde Çingenerlere karşı yapılan baskıları, dışlamaları, ırkçılığı, ayrımcılığı ve her türlü insanlık dışı hareketleri protesto etmek amacıyla Çingene Ulusal Kongresi (ÇUK) tarafından organize edilen ve bütün Çingene toplumsal sivil güçlerinin de katıldığı otobanları bir süre işgal etme, çeşitli yürüyüş ve eylem biçimini gündeme getirdiler. Almanya Hükümeti, eski-Yugoslavya ülkelerinden gelip Almanya'ya sığınan Çingenerleri geri geldikleri ülkelere göndermek amacıyla, Romanya Hükümeti'yle yaptığı antlaşmanın bir benzerini eski-Yugoslavya ülkeleriyle de gündeme getirerek bu amaçla 1996 yılında bir kanun çıkardı.

Çingenerlerin tarihine bir göz attığımızda hiçbir zaman gittikleri ülkelerde bir yer edinmek ya da toprak ele geçirmek gibi asla bir niyetleri olmamıştır. Buna karşın, Çingenerler Ortaçağ'da Avrupa'nın pek çok ülkesinde toplama kamplarında yakıldı, asıldılar. Nazi iktidarında gaz odalarında ve toplama kamplarında yakılarak soykırıma tabi tutuldular. Hatta, üzülecek bir durum, Komünist Çekoslavakya Cumhuriyeti'nde 1980'li yıllara kadar etnik arındırmaya tabi tutuldular. Günümüzde bile Çingenerler uğradıkları ağır baskılar karşısında bir ülkeden diğerine göç etmek zorunda kalıyor, buldukları ve gittikleri ülkelerde aşağılanıyor, çeşitli hakaretlere uğruyor, dışlanıyor, kendilerine toplum dışı yaratıklar gözüyle bakılıyor ve her türden ayrımcılık ve ırkçılıkla karşı karşıya kalıyorlar.⁽⁷⁾

Çingenerler II. Dünya Savaşı'na katılmamalarına rağmen, savaş en büyük kurban veren halklar arasında yer almışlardır. Çingenerler çağdışı bir anlayışla, Ortaçağ'da Yahudilerle birlikte "veba" hastalığı mikrobunu taşıyıp her tarafa yaydıkları gerekçesiyle İspanya Engizisyon Mahkemeleri'nin ırkçı biçimdeki bir kararıyla işkence görmüşler ve önemli bir kesimi İspanya'dan sürülmüştür. Aynı şekilde, Hitler iktidarı döneminde "nazi imha siyaseti"nin kurbanı olmuşlar, insanlık dışı bir anlayışla tıp deneylerinde "kobay" olarak kullanılmış ve kısırlaştırılmışlardır. Bu savaşta, 500 binden fazla Çingene Nazi toplama kamplarında yakılmış ve yok edilmiştir. Ayrıca, 18. yüzyılda Avusturya-Macaristan İmparatoricesi Maria Thérèse'nin hazırlamış olduğu bir projeye yerleşik bir düzene ve tarımla uğraşmaya zorlanmışlardır. Buna paralel olarak, eski-SSCB liderlerinden Nikita Kruşçev'in etkinliğiyle Yüksek Sovyet Prezidyumu kararıyla

yerleşik düzene geçirilmişlerdir.⁽⁸⁾ Çingenerlere karşı bu türden zorlamalar ve baskı, günümüzde dünyanın pek çok ülkesinde güncelliğini korumaktadır.

Bunun yanında, Almanya'da Hitler'in iktidar yılları, Yahudi toplumunda olduğu gibi Çingenerler için de unutulması zor olan en kötü dönemleri oluşturmaktadır. Alman diktatörü Hitler, Yahudiler için ateşlediği toplama kamplarındaki fırınların bacalarında Çingenerlerin duzmanlarının da yükselmesine neden oldu. Faşizm döneminde Almanya ve Avrupa'nın pek çok ülkesinde 50 milyonun üstünde insan ölüyor, milyonlarca Yahudinin yanında 500 bin Çingenenin de gaz odalarında yokedildiğini tekrar hatırlatmakta yarar görüyorum. Aynı zamanda, bazı "tıbbi deneylerde" kobay olarak kullanıldılar. Naziler tıpkı Yahudiler gibi üç kuşak ötesine kadar soyunda "Çingene kanı" taşıyanları da imha ettiler.

Nazilerin iktidar olduğu yıllarda erkek Çingenerler iş verilmiyordu. Daha sonra da bu Çingenerler işsiz oldukları gerekçesiyle toplama kamplarına gönderiliyordu. 1930'ların başında çıkartılan faşist yasalarla başlayan Çingene ve Yahudi avı, "II. Dünya Savaşı" tam olarak başladığında, bu bir katliama dönüştü. Almanya dışında, Fransa'da 15 bin, Polonya'da 35 bin, Macaristan'da 28 bin, Rusya'da 40 bin Çingene Naziler tarafından topluca öldürüldü. Savaş bittiğinde, Almanya dışında katledilen Çingenerlerin sayısı 240 bine ulaşıyordu. Almanya'da sağ kalan bir tane Çingene rastlamak mümkün değildi. ☹

Kaynaklar:

- 1) Arayıcı A., 1998. "Quelques réflexions sur la minorité Tsigane en Europe", *Revue Internationales des Sciences Sociales*, no. 156, Paris, UNESCO, Haziran, s. 284-285.
- 2) Senz, J.P., 1997, "Les Roms, 1000 ans d'Errance", *Courrier International*, n: 364, Paris, s. 12-13.
- 3) Alpman, N., 1993, *Başka dünyanın insanları Çingenerler*, İstanbul, Ozan Yayıncılık, s. 39-40.
- 4) Anar, E., 1997, *Öte kıyıda yaşayanlar -azınlıklar, yerli halklar ve Türkiye*, İstanbul, Belge Yayınları, İnsan Hakları Dizisi, Ocak, s. 44, 77-78.
- 5) Alpman, N., 1993, *Başka dünyanın insanları Çingenerler*, İstanbul, Ozan Yayıncılık, s. 39-40.
- 6) Senz, J.P., 1997, "Les Roms, 1000 ans d'Errance", *Courrier International*, n: 364, Paris, s. 12-13.
- 7) Övür, A., 1996, "Çingenerlerin hayatı roman", *Nokta Dergisi*, İstanbul, Eylül, s. 28-32.
- 8) Yılmaz, C., 1996. (Aktaran) "Yiyelim, içelim, satılmayalım", *Cumhuriyet Dergi*, sayı 550, 6 Ekim, s. 8-9.

“Fıkr-i Milliyet Hürriyetin Pederidir”

Osman Tunç*

İrk, millet, aidiyet gibi kavramlar insanın bireysel veya toplumsal olarak bizzat benliği (ene) ile ilgili kavramlardır. Tarihin bazı dönemlerinde gizlenen, bazı dönemlerinde ise belirgin bir şekilde ortaya çıkarak dünyayı kasıp kavuran –İkinci Dünya Savaşı’nda olduğu gibi– milliyetçi duygular, tarihi kökleri itibarıyla insanlığın kadim devirlerinden süregelen bir olgu. Millet, kavim, ırk, soy, aidiyet ile ilgili insan benliğindeki bu temayüllerin süreklilik ve devamlılık niteliği bunların farazî, itibari ve hayali bir şey olmadığını, bilakis objektif ve somut bir varlığının da bulunduğunu kanıtlamaya yetiyor. Kuşkusuz, yukarıda saydığımız bu duygu ve temayüllerin değişik çağlarda ve dönemlerdeki izdüşümleri farklıdır. Bu da tabiidir.

Modern milliyetçiliğin ana vatanının Avrupa olduğunu ve 1789 Fransız İhtilaliyle başlayıp 19. yüzyıl boyunca devam ettiğini ve 20. yüzyılın ilk yarısına kadar şiddetini sürdürdüğünü biliyoruz. Bu tarihi süreç içerisinde dil, vatan, bayrak, ırk ve kan gibi unsurların milliyetçiliği coğrafi ve kültürel açıdan beslediğini de biliyoruz. Milliyetçiliğin şaha kalktığı 19. yüzyılın sonlarıyla 20. yüzyılın ilk yarısında kurulan yeni ulus devletler; vatan, millet, ırk bayrak gibi kavramlara olağanüstü bir takım kudsiyetler yükleyerek, insanlara çağdaş bir fetişizmi dayattılar. Oysa bu kavramların hiçbirisinin herhangi bir kudsiyeti yoktu. Asıl olan bireyin özgürlüğü ve tabii haklarıydı. Fetişizme dönüşen milliyetçilikler, kişi hak ve özgürlüklerini, milli kudsiyetler yükledikleri unsurlara (vatan, bayrak vs.) feda ederek inanılmaz çapta büyük zulüm örnekleri verdiler. Bir ya da bir kaç kişinin yasalara göre işlediği suçları genelleştirerek toplu kıyımlara gidilmesi, masum insanların evlerinin yakılması, köylerinin bombalanması ve tehcire zorlanarak perişan edilmeleri bu zulmün tarihe geçen örnekleri oldu. Koçgiri’de, Şeyh Said hareketinde, Dersim’de ve son 15 yılda boşaltılan köyler, göçe zorlanan insanlar, dışkı yedirilen köylüler, yargısız infazlar ve Balkanlar’da, Kafkaslar’da, Türkiye’de ve Ortaoğu’da halen devam eden sayısız hukuk ihlalleri de ırkçılığa ve şovenizme varan milliyetçi duyguların yansımalarıdır.

Kana, toprağa, ulusa, bayrağa ve lidere tapınma ve bunlara kudsiyet atfetme, modern çağın hezeyanları oldu. Yoğun bir tapınma ihtiyacının ifadesi olan dinlerden uzaklaşma oranında insanlar yeni bir takım tapınma argümanları icad ettiler. Irka dayalı değerlere tapınma, lidere tapınma, modern dönemde dinin yerine ikame edilen milliyetçiliğin insanlara kazandırdığı ve sunduğu iki uğursuz hediye oldu. Avrupa’da Alman, İngiliz ve Fransız ırkları öne çıkarılırken, putlaştırılmış liderler planında da Hitler, Musolini, Lenin ve Stalin gibi isimler öne çıkarıldı. Milliyetçi ve ırkçı akımların İslam dünyasında öne çıkardıkları ırklar ise Türkler, Araplar ve Farslar oldu. Mustafa Kemal, Cemal Abdülnasır ve Şah Rıza Pehlevî bu kavimlere adeta birer ilah olarak sunuldu.

Milliyetçiliğin bütün bu menfi ve olumsuz sonuçlarının yanı sıra olumlu bir takım yansımaları da yok değil. Unutmamak gerekir ki Birinci Dünya Savaşı sonrasında Batı ülkelerinin esareti altında sömürgeleştirilen İslam dünyasındaki bağımsızlık ve özgürlük hareketlerinin motorize gücü de din destekli bir milliyetçilik oldu. Said Nursî, “Fıkr-i milliyet hürriyetin pederidir.” derken isabetli bir teşhiste bulundu. Gerçekten de 2. Dünya Savaşı sonrasında esaret altındaki milletler hızla uyandılar. Hindistan’da müslümanlarla birlikte diğer milliyetler de İngiliz emperya-

*) Gazeteci-Yazar

lizmine baş kaldırdı. Sonuç olarak burada Ali Cinnah liderliğinde Pakistan devleti doğdu. Bunun peşisıra Hindistan- Burma-Seylan bağımsızlıklarına kavuştular. Filistin’de yeni bir Yahudi devleti doğarken Afrika’da İngilizler Mısır’ı, Gana’yı, Nijerya’yı, Sudan’ı terk etmek zorunda kaldılar. Fransızlar Suriye’den çekilirken Kürtler bağımsızlıklarına kavuşamadılar. Milliyetçilik bir çok kavme kendi kaderini tayin etme şansı tanırken Kürtler bağımsız bir Kürdistan şansını yakalayamadılar. Böylece Kürtler 1. ve 2. Dünya Savaşları akabinde yeniden çizilen dünya haritalarında yerlerini alamadılar. Soğuk Savaşın sona erdiği 1990’lı yıllardan itibaren dünya gündemine oturan Yeni Dünya Düzeni Konsepti çerçevesinde Ortadoğu’da, Balkanlar’da ve Kafkaslar’da haritalar yeniden dizayn edilirken Kürtlerin geleceğinin ne olacağı hususunda net bir şey olmamakla birlikte Ortadoğu’da yeni bir takım doğumların olacağını belirttiler görünüyor. Düne kadar terörist bir gerilla savaşçısı olarak bilinen Yaser Arafat bugün ABD tarafından varlığı itiraf edilen bir Filistin devletinin başkanı olarak dünya siyaset arenasına girmiş oldu. Kuşkusuz tarih statik ve düz bir çizgi üzerinde seyretmez.

Bizde İkinci Meşrutiyet’in ilanını takip eden yıllar milliyetçiliğin yoğun biçimde tartışıldığı yıllar oldu. Osmanlı imparatorluğu’nun parçalanma sürecine girmiş olması da aynı yıllara rastlar. İşte Meşrutiyetin Said-i Kürdî’si, bu dönemde meşrutî idareden Kürtlere düşen payın ne olacağını tesbiti peşindeydi. İstibdat döneminde II. Abdülhamid’e sunduğu dilekçe ile Kürdistan’a eğitim ve öğretim götürülmesi talebinin Meşrutiyet döneminde kolaylıkla yerine getirileceği ümidini besler. Bu amaçla Meşrutiyetin ilanı ile birlikte Kürdistan’a dönerek buradaki aşiretleri dolaşılıyor, Meşrutiyet’in siyasi, sosyal ve idari açılardan ne anlama geldiğini açıklamaya çalışılıyordu. İstibdat ile Meşrutiyet arasındaki farkı, “İstibdadın zulüm, Meşrutiyetin ise adalet” olduğunu vurgulayarak özetliyordu. Bediüzzaman Said Nursi bu dönemde daha çok kimliğine nisbetle Said-i Kurdi imzasını kullanıyordu.

Meşrutiyetin getirdiği bu nisbî ve geçici özgürlük atmosferi içerisinde diğer ırklara mensup olanlar, ırkdaşlarının haklarını ve sonuçta bağımsızlıklarını savunmalarıyla birlikte bir çok Kürt aydını da bu dönemde Kürt

**Bediüzzaman’ın katıksız bir ümmetçi ve evrensel bir İslam düşü-
nürü olduğunda kimsenin kuşkusu yok. Ama bu, O’nun, mensubu
bulunduğu kavmin (Kürtler) hilafet merkezi içindeki her tür-
lü haklarını istemesine engel olmadı. Dolayısıyla Bediüzzaman’ı
mücerred bir Kürt milliyetçisi biçiminde takdim etmek ne kadar
yanlış ve isabetsiz ise, O’nu Kürtlükten soyutlayarak, Kürt soru-
nundan habersiz ve bigane bir şekilde sunmak da bir o kadar
yanlış ve hatalıdır.**

sorunu üzerinde durdu. Ulemeden Bediüzzaman Said-i Kürdî de bunların arasında yer aldı. Ne var ki, Bediüzzaman, Kürt sorununu tartışırken hiç bir zaman, Kürtlerin hilafet merkezinden bağımsız,

kendi başlarına buyruk olmaları önerisinde bulunmadı. Konuya daha çok katılımcı, eşitlikçi ve özgürlükçü açıdan yaklaşarak kişi ve kavim haklarına riayet edilmesi gerektiği biçiminde meseleyi ortaya koydu. Bu telaşları bugünkü dile tercüme edecek olursak, Kürtler her şeyden önce dillerini geliştirmek, Kürtçe eğitim yapabilmek, dergi ve kitap çıkarabilmek, okullar açmak ve Kürt dili üzerinde araştırmalar yapacak merkezleri kurmak istiyorlardı. Bunun yanı sıra Kürtlerin en büyük sıkıntısı eğitimsizliktir. Kürdistan’ın önemli merkezlerinde (Bitlis-Diyarbakır-Van ekseninde) okullar dârulfünunlar açılarak ve bu okullarda Kürtçeyi iyi bilen öğretmenler, hocalar istihdam edilerek Kürtlerin cehaletten kurtarılmaları isteniyordu. Aradan yarım yüzyıldan fazla bir zaman geçmiş olmasına rağmen Kürtlerin taleplerinde bir şey değişmiş değil. O gün ne istiyorlar idiyse bugün aynı şeyleri istemekte dirler. O günlerde eşitlik, özgürlük, kardeşlik adı altında bu taleplerinin yerine getirilmesini istiyorlardı; bugün ise daha çok demokrasi daha çok özgürlük ve insan hakları çerçevesinde aynı taleplerini dile getirmektedirler.

Bediüzzaman’ın katıksız bir ümmetçi ve evrensel bir İslam düşünürü olduğunda kimsenin kuşkusu yok. Ama bu, O’nun, mensubu bulunduğu kavmin (Kürtler) hilafet merkezi içindeki her türlü haklarını istemesine engel olmadı. Dolayısıyla Bediüzzaman’ı mücerred bir Kürt milliyetçisi biçiminde takdim etmek ne kadar yanlış ve isabetsiz ise, O’nu Kürtlükten soyutlayarak, Kürt sorunundan habersiz ve bigane bir şekilde sunmak da bir o kadar yanlış ve hatalıdır. Bediüzzaman’ın Kürt sorununu İslam Birliği (İttihad-ı İslâm) mantığı içerisinde sunduğu dönemin her halükârda bir hilafet dönemi olduğunu da unutmamak gerekir. Hilafetin ilga edilmesiyle birlikte, daha önce hilafet şemsiyesi altında bulunan her kavmin kendi kaderiyle başbaşa bırakılması döneminde ise Bediüzzaman’ın artık Kürt sorunu etrafındaki tartışmalara ve bu vadide seyreden hareketlere katılmadığına tanık oluyoruz. Bediüzzaman’ın bu yeni tavrını, kendi hayatını Eski Said, Yeni Said diye iki ayrı döneme ayırmasındaki nedenlerle izah edebiliriz ancak. Hilafe-

tin ilgasıyla birlikte gelişen olaylar ve yeni kurulan genç cumhuriyetin yeni kadrolarıyla anlaşmazlığa düşen Bediüzzaman, aktif siyaset atmosferinden hızla uzaklaşmaya başlar. İşte kendi hayatını

iki devreye ayırarak mütalaa eden Bediüzzaman Said Nursî, hayatının 1922 yılına kadar olan devresine Eski Said dönemi derken, 1922'den vefat yılı olan 1960'a kadar olan dönemine de Yeni Said dönemi demektedir. Çoğu İslam büyüğünün hayatında bu tür devreler olduğu gibi Bediüzzaman'ın da kırk yaşına kadarki hayatı ile ondan sonraki hayat seyri farklıdır. Eski Said döneminde Bediüzzaman daha çok sosyal ve siyasal konular üzerinde yoğunlaşmıştır. 1907 yılında İstanbul'a gelişiyle birlikte faaliyetleri daha da hızlanmış bulunan Bediüzzaman Said Nursî, bir taraftan Abdülhamid'den Kürdistan'da ilim ve irfan faaliyetinin hızlandırılması için değişik merkezlerde dârülfünunlar ve mektepler açtırılması talebinde bulunmakta, diğer taraftan mutlakiyet yönetimine karşı mücadele veren meşrutiyetçi ve hürriyetçi hareketleri desteklemektedir. Bu çerçevede dönemin siyasal, sosyal ve kültürel faaliyet gösteren tüm cemiyet, dernek ve kulüpleriyle ilişki içerisinde.

Yeni Said diye isimlendirdiği dönemin ilk sinyallerini I. Dünya Savaşı yıllarında Ruslara esir düşüp Kosturma'daki esir kampında geçirdiği ruhi istihalede alan Bediüzzaman, 1918'de İstanbul'a döndükten sonra bunun daha da yoğunlaştığını hisseder. Fırsat buldukça inzivaya çekilen Said Nursî, 1923'te Van'a giderek Erek Dağındaki mağaraya çekilir. Artık İkinci Said dönemi fiilen başlamıştır. Bu dönemde Bediüzzaman daha çok ruhî ve kalbî bir tefekkürü ve bunun neticesi olarak manevî bir irşad misyonunu üstlenir. İmanî ve akidevî meseleler üzerinde yoğunlaşan Bediüzzaman Said Nursî bu dönemde Risale-i Nur Külliyyatını kaleme alır. Bu itibarla Eski Said döneminde sosyal ve siyasal meselelere ağırlık verilirken, Yeni Said döneminde imanî hakikatleri ders verme şeklinde manevî bir irşad hareketine ağırlık verilir.

Bediüzzaman, yaşadığı fizikî ve ruhî şartlar müvacehesinde hayatını iki ana bölümde mütalaa etmesine rağmen, bu iki dönemi birbirinden tamamen bağımsız adanmamıştır. Onun içindir ki zaman zaman karşılaştığı siyasî ve sosyal meselelerde Eski Said üslubuna müraca-

at etmektedir. Nitekim Bediüzzaman, 1950 sonrasında çok partili döneme geçen Türkiye'de, dönemin Cumhurbaşkanı ve Başbakanına mektuplar yazarak çeşitli konularda nasihatlerde bulunmaktadır. Ömrünü iki döneme ayırmasının konjonktürel bir hadise olduğu, hayatının son dönemlerinde talebelerine yapmış olduğu nasihatlerinden de anlaşılmaktadır. Emirdağ Lahikası'nda yer alan bir mektubunda da şunları söylemektedir: *"Şiddetli hastalık ve sair sebeblerin tesiriyle ben Nurcu kardeşlerimle konuşamadığımdan ve musahabeden mahrum kaldığımdan, benim bedelim size ve Risale-i Nur'un Kur'an medresesinden Yeni Said'e verdiği ders ve Eski Said'in de Hutbe-i Şamiye ve Zeyilleri gibi hayat-ı içtimaiye medresesinde aldığı dersleri ve konuşmaları, bu biçare kardeşinizin bedeline müştak olduğum kardeşlerimle benim yerimde konuşmalarını tevki ediyorum."*

Bediüzzaman, hilafete bağlı İslam birliğini savunurken, her milletin, İslam birliğinin içinde kalması koşuluyla kendi dilini, örf ve adetlerini, kısaca milli ve kültürel yapısını muhafaza etmesinin gerekli olduğunu ısrarla vurguluyordu. Çünkü bir kavmin dili, örf ve adetleri ve kültürü o kavmin varlığını sürdürebilmesinin teminatıdır. Bunların kabul edilmemesi yahut reddedilmesi halinde "menfi milliyet" denilen ırkçılığa ve şovenizme yol açılmış olur.

Bediüzzaman, hilafete bağlı İslam birliğini savunurken, her milletin, İslam birliğinin içinde kalması koşuluyla kendi dilini, örf ve adetlerini, kısaca milli ve kültürel yapısını muhafaza etmesinin gerekli olduğunu ısrarla vurguluyordu. Çünkü bir kavmin dili, örf ve adetleri ve kültürü o kavmin varlığını sürdürebilmesinin teminatıdır. Bunların kabul edilmemesi yahut reddedilmesi halinde "menfi milliyet" denilen ırkçılığa ve şovenizme yol açılmış olur. Bediüzzaman bu düşüncesini, Prens Sabahattin Bey'e basın yoluyla yazmış olduğu mektubunda şu cümlelerle dile getirir:

Her kavmin varlığını devam ettirmesinin teminatı olan dilinin, milli örf ve adetlerinin ve düşün alanındaki yeteneklerinin geliştirilmesi konularında hükümet hemen girişimlerde bulunmalıdır.

Bediüzzaman'a göre bir kavmin en karakteristik özelliğini onun dilinde aramak gerekir. Dolayısıyla ana dilin korunması şart olduğu gibi geliştirilmesine çalışılması da bir zarurettir. Bunun içindir ki, Kürt dili üzerinde gramer çalışmaları yapan Motkili Halil Hayalî'yi Kürt gençlerine örnek olarak gösterir. Onun bu sahada yapmış olduğu çalışmalarda, sitayişle sözeder. Bütün bunlara rağmen Said-i Kürdî'nin, 1908 yılında Kürt Teavün ve Terakki Gazetesi'nde **"Bediüzzaman Said-i Kürdî'nin Nesa-**

yihî başlığı altında yazmış olduğu kısa bir yazısı dışında, Kürtçe yazmış olduğu başka herhangi bir eserine yahut yazısına malesef rastlamıyoruz.

Evet Bediüzzaman Said Nursî, İslam hilafetini elinde tutan Osmanlı İmparatorluğunun dağılmaması için olanca gayretini yazılı ve sözlü olarak sarfetmiş, yönetimi elinde bulunduran İttihad ve Terakki ileri gelenlerini çeşitli vesilelerle uyarmıştır. Ne var ki, İttihadçılar hilafetten ulus devlete geçişi hızlandıran ırkçı bir politika (Türkçülük) takib etmeyi tercih etmişlerdir.

İrk esası üzerine, ırk üstünlüğü ilkeleri esas alınarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerini de zaman zaman uyaran Bediüzzaman Said Nursî, menfi milliyetçilik dediği ırkçılıkla bir yere varılamayacağını, bu politikanın ileride vahim ve önlenemez sonuçlar doğurabileceğini de o derin öngörüsüyle şu ibarelerle dile getirmiştir. *“Ey milliyetçilik taslayan sarhoşlar! Bir asır önce milliyetçilik asrı olabirdi. İçinde bulunduğumuz yüzyıl artık milliyetçilik çağı değildir. Bolşevizm, sosyalizm gibi meseleler her tarafı kaplıyor ve unsuriyet fikrini kırıyor, milliyetçilik asrı geçiyor. Ebedi ve daimi olan İslamiyet milliyeti, geçici ve kararsız ırkçılıkla bağlanmaz ve aşılınmaz. Geçici ve istikrarsız milliyetçilikle aşılanmış olsa bile İslam milliyetini ifsat ettiği gibi, ırkçılığı dahi ıslah edemez, sürdüremez. Evet geçici olarak milliyetçiliği aşılama bir zevk ve muvakkat bir kuvvet görünüyör. Fakat bu kuvvet oldukça geçici ve geleceği de tehlikeli olan bir kuvvettir. (Eğer böyle devam ederse) Türk unsurunda kesinlikle önüne geçilemeyecek bir bölünme yaşanacaktır. O zaman bir taraf diğer tarafın kuvvetini kırdığı için milletin kuvveti hiçe inecektir.”*

Bediüzzaman, Eski Said olarak yaşadığı dönemin –ki, bu Meşrutiyet dönemidir– kültürel ve ekonomik koşullarını gözönünde tutarak ülke genelinde verilen yenilikçi mücadelenin içinde kendine özgü bir yer edinebilmiştir. Bu dönemde Kürtlerin yaşadığı sorunlar üzerinde yoğunlaşan Molla Said-i Kürdî, Meşrutiyetle birlikte çok kullanılmaya başlanan özgürlük, kardeşlik ve eşitlik kavramlarının işlerlik kazanması halinde ülke çapında gerçekleştirilecek reorganizasyondan Kürtlerin de nasiplerini alacaklarını düşünüyordu. Bediüzzaman bu amaçla Meşrutiyeti hararetle destekler. Münazarat adlı kitabını adeta Meşrutiyet müdafaası üzerine bina eder. Kürdis-

Kürt, Kürtlük, millet, vatan, milliyetçilik konularında da aynı duyarlılığı gösterir. Onun içindir ki, Meşrutiyetle birlikte kurulan çoğu Kürt kulüplerinde ve Kürt cemiyetlerinde kurucu üye olarak yer alır. Gayesi, Kürt ve Kürtlük davasında aşırılıkları önlemek, milliyetçilikten ırkçılığa ve menfi milliyete kaymamak, Kürtlerin, Meşrutiyet yönetimi ile birlikte doğan eşitlik, özgürlük ve kardeşlik atmosferinde kültürel haklarını savunmaktır.

tan’da aşiretler arasında dolaşarak meşrutiyet dersi verir. Her olaya İslami bir perspektifle yaklaşmaya çalışan Bediüzzaman, Kürt meselesine de bu zaviyeden bakar. O günlerin tar-

tışma konusu olan Kürt meselesi ile şeriat konusu üzerinde yoğun biçimde duran Said Nursî, bu iki kelimenin yanlış biçimde kullanılarak tehlikeli mecralara girilmesi hususunda herkesi uyarmaya çalışır. Dikkat edilecek olursa, Derviş Vahdeti’nin çıkarmış olduğu Volkan gazetesindeki yazılarında hep bu hassas konular üzerinde yoğunlaşır. Şeriat ve İttihad-ı Muhammedî gibi kutsal kavramların manipüle edilmemesi gerektiğini vurgulayan Said-i Kürdî, bu gibi kavramların yanlış kullanılmasından doğacak zararlardan adeta ürperti duyar. “İşittim, İttihad-ı Muhammedî namıyla bir cemiyet teşekkül etmiş. Nihayet derecede korktum ki, bu ism-i mübarek altında bazıların yanlış hareketi vücuda gelsin“ der. Kürt, Kürtlük, millet, vatan, milliyetçilik konularında da aynı duyarlılığı gösterir. Onun içindir ki, Meşrutiyetle birlikte kurulan çoğu Kürt kulüplerinde ve Kürt cemiyetlerinde kurucu üye olarak yer alır. Gayesi, Kürt ve Kürtlük davasında aşırılıkları önlemek, milliyetçilikten ırkçılığa ve menfi milliyete kaymamak, Kürtlerin, Meşrutiyet yönetimi ile birlikte doğan eşitlik, özgürlük ve kardeşlik atmosferinde kültürel haklarını savunmaktır.

Bediüzzaman Said Nursî, sırf milliyet ve unsuriyet (ırkçılık) esası üzere hareket edenlerin insanlar arasında adaleti ve hakkı takip edemeyeceklerini, dolayısıyla zulüm ve haksızlık yapacaklarını söyleyerek müsbet milliyetçiliğin yardımlaşmaya, dayanışmaya ve İslam kardeşliğine vesile olması gerektiğini belirtir.

İster Meşrutiyet döneminde ister Cumhuriyet döneminde olsun Bediüzzaman Said Nursî, milliyetçiliği müsbet ve menfi milliyetçilik diye ikiye ayırır. Menfi milliyetçiliği ırkçılık ve şövenizm olarak anlar. “Ben eskiden beri milliyetimi İslamiyet biliyorum, Kürtlüğe hiç bir vakit taraftar olmadım ve terviç etmedim. Ve daima derim ki, Avrupa, milliyetçilik fikriyle müslüman unsurları birbirinden ayırmaya çalışıyor. Ben de İslamiyet hesabına, milliyeti yalnız İslamiyet biliyorum. İslamiyet noktasından bakmışım. Ve Avrupa’nın bu frengi illetine karşı tedaviye çalışmışım.” Böylece kavimler arasındaki ortak paydayı İslamiyet olarak ortaya koyar. ﴿﴾

Anlamsız ve İşlevsiz Bir Yiğın Olmaya Direnmek

Mustafa Aydoğan Hava solunacak gibi değil. Hava ağır. Hava gözyaşlarına boğulmuş bir hüznün. Hava acıların sineye çekildiği, yüreğin hüznle tuttuğu kara bulutlu bir zulüm. Ve hava hain bir pusuda faili belli bir cinayetini işlendiği karanlığa gömülmeye çalışılan “adsız” diyardan bir görünüm....

Özlem deryasına gömülü buğulu gözlere yasaklar batağının pusu kurduğu bir dönem. Ay ışığında mavi gölün koynuna girmenin yasaklandığı mayınlı bir tarla. Pimi çekilmiş bir bombanın elinde esir bir ortam. Ve gecelerin karanlığını matem giysisi yapmaya zorlanan suskun, sararmış, ama içinde bir türlü dinmeyen fırtınaların koptuğu umut edilen “ağız var dili yok”lar.

Ölümün boğuk haykırışına tutku, inanç ve onurun teslim edilmesini koşullandıran yasaklar batağına gömülü bir yol. Baskının, terörün ve inkarın yarattığı bir bataklık. Korkunun, sinmişliğin ve yılgınlığın koşullandığı bir ortam. Ve gerçeğin dile getirilmesine geçit verilmediği koşullar...

Çanlar çalıyor. Çan seslerinin ayyuka çıktığı bir zaman dilimi yaşıyor. Uygarlığın doğum yeri olan bu güzelim diyarda tehlike sinyalleri umudu tehdit ederek korkunç bir biçimde yayılıyor. Çanları duymak beceri gerektirir. Duyduğunu ifade etmek ise bilinç ve yürek... Çanları duyma becerisine sahip olunmadan, onu doğuran gerçeği bilince çıkarmadan, “ne İskender, ne şah, ne sultan takmış” bu güzelim topraklara baharın gelmesi bir hayal.

Bir sevda diyarı vardı, nice türkülere konu olan. Bir aşk yaşanırdı orada, öyküsü kuşaktan kuşağa aktarılan. İnsanları ağız dolusu gülen. İnsanları cana yakın, insanları candan. Şimdi bir can pazarı, ölüm kusan. Yürekerin bir bir susturulduğu cehennem bir alan. Ve tarihin derinliklerinden günümüze uzanan, iki yaşlı ırmağın gürül gürül akma yeteneğini yitirmenin eşliğinde olduğu bir parça vatan.

Maziye karıştı sevdalar. Bir bir kapandı kapılar. Oksijeni tüketilmek istenen bir diyar ve tarih olamadı anılar; yürek ürpertiyor bir insanlık ayıbı hala yaşananlar. Sevda bir mazi, insanlar suskun... İnsanlar unutkan... İnsanlar sinik... İnsanlar kör ve sağır... Ve insanlar düşünce, bilinç ve konuşma olgusuna yabancılaştırılarak dilsizliğin “nimetlerine” alıştırılma laboratuvarında denek.

Kör, sağır ve dilsiz olmaya direnmek gerekiyor. Bunun için bilincini yitirmeyip, görme ve duyma yeteneklerini hala koruduğunu iddia edenlerin, görüp duyduklarını konuşacak ya da yazacak sorumluluk ve bilince sahip olduklarının pratik belirtilerinin ortaya çıkmasını sağlayacak bir davranışı sergilemeleri ve böylece bu konudaki beklentilere yanıt olmaları bir zorunluluk olarak gündeme geliyor.

Yakalanan üslûbun tasarlanan mesaj ile alıcısı arasındaki iletişimi gölgeleyebileceğine ilişkin dost kaygısını - tümüne katılmadığım halde- göz önünde bulundurarak, bilgisayarımın tuşlarına bu bölümde daha sert, daha kızgın, ama daha umutlu bir biçimde basıp, anlamsız ve işlevsiz bir yiğın olmayı koşullandıran kimi olguları, eğer başarabilirsem, biraz daha farklı bir biçimde not etmeyi sürdürmeğe çalışacağım.

Öyküsü varlığımızın yadsınmasıyla yaşıt cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, temel konulardaki tabuları yıkmaya çalışırken, bir başka tabular dünyasını yaratmanın sorumluluğu altına girilmemeli. Kendini bir başka biçimde yadsıma eylemine katkı sunulmamalı. Tabu, sansür ve baskının yerli-yabancı her türlüüne karşı direnmek bir onur, bir sorumluluktur. Bunların insanlarımızın yazgısını belirleyen özellikler olmasına, artık dur demek gerekiyor.

Sindirilmiş ve susturulmuş anlamsız bir yığın olma tehlikesi kapıda. Güç bir dönemece varmış ve bu dönemeci en iyi deneyimlerle aşabilmeyi sağlayacak özelliklere sahip olmak gerekiyor. Bundan ötürü, yılgınlık, bezginlik, umutsuzluk ve vurdumduymaz özelliklerle yüklü bir dalganın önüne kattığı anlamsız ve işlevsiz bir yığın olmaya direnerek; onura, kişiliğe, temel hak ve özgürlüklere yönelik yerli-yabancı tüm saldırıya katılmaya yüreklice dur diyebilmenin hem düşünsel hem de eylemsel olanaklarına sahip olmanın koşullarını yaratmak en ivedi ve vazgeçilmez bir ödev olarak beliriyor.

Bir "E-tipi cezaevinden" kurtulmanın savaşımını bedel ödeyerek verirken, varılacak sonuç, "E-tipi cezaevlerini" aratacak nitelikte başka bir esaret ortamı olmamalı. "Cezaevine" karşı seçenek kendi ellerimizle yaratacağımız başka bir zindana dönüşmemeli. İnsanımız ilk önce kendi cezaevinden kurtulmalı. Kafasındaki, beynindeki cezaevinden... Kendini kendi yasaklarından kurtarmaya çalışarak, ilk etapta sessiz de olsa, özgür ve bağımsız düşünemeyi bir alışkanlık, bir özellik haline getirmeli. Sessiz düşünmenin de yasaklandığı koşullardaki çabalar, daha sesli bir biçimde düşünmenin koşullarını oluşturmanın ön hazırlığı olarak işlev görmeli.

Öyküsü varlığımızın yadsınmasıyla yaşıt cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, temel konulardaki tabuları yıkmaya çalışırken, bir başka tabular dünyasını yaratmanın sorumluluğu altına girilmemeli. Kendini bir başka biçimde yadsıma eylemine katkı sunulmamalı. Tabu, sansür ve baskının yerli-yabancı her türlüüne karşı direnmek bir onur, bir sorumluluktur. Bunların insanlarımızın yazgısını belirleyen özellikler olmasına, artık dur demek gerekiyor.

Zorun ilahileştiği ve bu ilahileşmenin etkisi ile baskılar arasında tercih yapmaya zorlandığımız bir dönemi yaşıyoruz. Bu dönemin belki de en ayırt edici özelliklerinden biri budur. Bir ikilem içinde sıkışıp kalınmış. Soluk almayı sağlayacak tüm kanalların neredeyse kapatılmak istendiği böylesi koşullarda, baskılar arasında tercih yapmaya mahkum edilmiş koşullarına direnmenin güç te olsa, başarılmasının bir zorunluluk olduğu orta-

da. Bu olmazsa, toplumun soluk alıracak bir ortama kavuşturulması olanaksız gibi görünüyor.

Söz konusu koşulları yaratma eylemine katkı sunacaklarda da birtakım

özellikler olmalı. Çünkü bu katkının herşeyden önce başkalarının onların yerine düşünmelerine izin vermeden, buna karşın kendileri düşünebilen ve bu düşünceleri doğrultusunda sürece pratik tutum ve davranışlarıyla katılma çabası içinde olma gibi özelliklere sahip olanlarla olanaklı olacağına altını çizmek gerekiyor.

Bizim gibi toplumlarda insanların yazgılarını belirleme konusunda, gücün gölgesinde sık sık gündeme getirilen ve en etkin yöntemlerden biri olarak başvurulan ve özellikle üzerinde durulması gereken bir korku olayı var. Topluma her zaman korku dayatılmış. Bugün yine korku ve bu korkunun gölgesinde tekçilik dayatılıyor. Korku sarmış her tarafı. Beyinde korku, yürekte korku, gözlerde korku... Korkudan daha somut yaşanan bir şey yok. Korku sarıyor, korku sarsıyor. Tüm bedenler bir korku depremine tutulmuş gibi.

Korkunun içselleşmesini yaşayan ve pusulası korku olan bir toplumu yaratma çabaları bu dönemin de özelliklerinden biri olarak beliriyor. Baskının, anti-demokratik normların da korku aracılığıyla içselleştirmeye yönelik çabaların yoğunlaştığı; ceza görme korkusunun toplumu esir almaya çalıştığı ve onu işlevsizleşmenin eşiğine getirdiği gerçeği yaşanıyor. Herkesin yüzünde farklı ifadelerin gölgesine sığınmış derin bir korkunun izleri... Bir ceza korkusu her yanı kasıp kavuruyor. Ya ceza korkusuna teslim olunacak ya da onun gazabına uğranacak. Topluma başka bir seçenek bırakılmamaya çalışılmakta. Açıkçası, bu ortamda cezalandırılmaktan kurtulmanın bedeli "gönüllü" baş eğerler ordusuna katılmak olarak gündeme gelmektedir. İnsanlar ya namlunun ucu ile muhatap olmaya, ya da namluya boyun eğmeye zorlanmakta. Bu noktada farklı bir seçeneğe yönelişe yapılan saldırılar konusunda, birbirine karşı da olsa, farklı kesimlerin politikalarının çakıştığı bir gerçek.

Korku ve baskı ile beslenen ilişkilerin toplumu vurduracağı nokta, ülkesel zindan... Bu zindanı, bu zindanı kurmaya yönelişi şu anda görme becerisine sahip olan-

Bu ilişkiye konu olanlar düşünebildikleri yanılığını yaşamaktadırlar. Korkunun yarattığı, daha doğrusu kararttığı bir dünya da, söz konusu korkunun çekim alanında bulunan ve gözleriyle düşünmeyi bir özellik haline getirenler görebildiklerine inanmakta! Korkuya rağmen görüp, duyup, düşünerek aydınlık bilincini diri tutmaya çalışanların neredeyse "suçlu" sayıldığına tanık olunmakta.

ların ve bu konudaki gerçeği bilince çıkarma özelliklerini hala koruduğunu iddia edenlerin irade gaspına daha fazla seyirci kalmamaları gerekiyor. Ülkemizin zindanlaşması-

nı önlemeye yönelik tutum ve davranışların ön plana çıkarılması ve bu konudaki girişimlerin yoğunlaştırılması, toplumun soluk almasını sağlayacak koşulların yaratılması açısından bir zorunluluk olarak beliriyor.

Korku ve yıldırma temelinde egemenlik kurmak isteyenlerin, kimilerinin "yenilenme" beklentilerini gerçekleştirme bir yana, korkunun deyim yerinde ise kendini tüketişin ilk sinyallerini vermeye başladığı bir dönemin eşğine varılan bir aşamada, sözü edilen egemenliğin olanaklarında kişilik bulma çabalarının başkalarını da sararak sürdürdüğü gözlemlenmekte... Bu ilişki türü bir bağımlılığı, bir kendine yabancılaşmayı ve birey olarak sınırlanmayı koşullandırmakta.

Değer yargıları ve toplumun çeşitli temel sorunlarına ilişkin perspektifler de, korku mekanizmasının etkisi ile biçimlendirilmeye çalışılmakta. Ve bu ilişkiye konu olanlar düşünebildikleri yanılığını yaşamaktadırlar. Korkunun yarattığı, daha doğrusu kararttığı bir dünya da, söz konusu korkunun çekim alanında bulunan ve gözleriyle düşünmeyi bir özellik haline getirenler görebildiklerine inanmakta! Korkuya rağmen görüp, duyup, düşünerek aydınlık bilincini diri tutmaya çalışanların neredeyse "suçlu" sayıldığına tanık olunmakta. Çoğunluğun farkında olmadan karanlığın derinliklerinde kaybolmaya aday olduğu ve baskının artık baskı olarak algılanmadığı, zindanın "özgürlük" olarak "bilindiği" ve irade gaspının ise "demokratiklik" olarak algılandığı bir ortamda, aydınlığın bilincinde olanların "anormal" görülmelerini yadırgamamak gerekir.

Korkunun üzerine yığınca, korkakça yürünemeyeceği, asıl bu özelliklerin korkunun sonuç almasını sağlayacak koşullara katkı sunduğunu, dünya da yaşanan benzer deneyimlerden çıkarılan dersler bir yana, kendi yaşamımızdan biliyoruz. Korkunun üzerine korkusuzca yürüyerek, onurlu bir tutumu ısrarla sürdürmek, süreç müdahale etmek isteyenler için can alıcı bir nokta olarak beliriyor. Bu konuda açık perspektiflere ve net politikalara sahip olmak bir zorunluluk olarak gündeme geliyor.

Ama yalnızca bunlara sahip olunmakla korkuya seçenek oluşturulamayacağı da bilinmelidir. Çünkü bunlara ek olarak, toplumun sözünü ettiğim politika ve perspektiflere güvenmesini sağlayacak tutarlı bir davranış da gerekiyor.

Düşüncede korkunç bir tembellik gözlemlenmekte. Uygulanan yöntemlerle insanların gelişmeleri son derece sınırlandırılmaya çalışılmakta. Temel sorunlara ilişkin perspektiflerin TV -haber bültenleri tarafından koşullandırılmaya çalışıldığına ve insanların çoğunun bırakınız bir adım ötesini, kendilerini bile görme ile ilgili beceride ısrarla bir yetersizliği yaşadığına tanık olunmakta. Yalnızca "haber" spikerlerinin okuduğu "haber"lerle beslenerek kültür gıdasını alma alışkanlığının insanların büyük bölümünü sarmalaması ve böylece birey olmanın koşullarını daraltıcı bir durumun oluşturulmaya çalışılması da, bu dönemin belirgin özelliklerinden biri olarak görülmelidir. "Haber"le yetinerek, gelişmeyi peşinen önleyici bir tutum egemen kılınmak isteniyor. Bu konuda yürütülen politikaların geçici de olsa, belli bir başarısından söz etmek mümkün.

Ayrıca birey olmanın koşullarını daraltan ve özgür davranışı olanaksız kılmaya çalışan farklı bir olgu ile de karşı karşıyayız. Bir "emir" tutkusu ve söz konusu "emir"de umut arayışı, gerçek umudun gerçekleşmesinin olanaklarını daraltarak, hızla yayılmaya çalışmakta. Gereksinimlerin emir olgusuyla belirlenip sınırlandırıldığı, gelişme süreçlerinin dumura uğratıldığı ve ilkin korkulup yıldırılarak ilişkisine mazhar olunan söz konusu "emir" in daha sonra insanların ayrılmaz bir parçası olma özelliğini kazanması durumu, yaşanan sürecin en sağlıksız ilişki türlerinden biri olarak gündeme gelmektedir.

İnsanlar emir almadığı zaman ne yapacağını şaşırır oldu. Emir alma, bu süreçte birçok insanın temel bir gereksinimi olarak ortaya çıktı. Ve bir yerlerden emir üretimi hep beklenir oldu. Böylece birçok insan "emir tüketicisi" durumuna sokuldu. Toplum bu bağlamda bir tüketim furyası ile karşı karşıya. İradeyi dışlayarak, bireyi son derece sınırlayıp önemsiz kılan ve ufkunu adım adım daraltarak sonuçta onu ufuksuz kılmayı hedefleyen bu ölçüde sağlıksız bir ilişki türü, toplumu tümüyle tutsak edecek bir düzeye doğru geliyor. Emirle yetinir

olma ve düşünme olgusuna yabancılaşarak, deyim yerinde ise düşünme yerine "ikinci bir emre kadar", "ilk emir" de belirtilenlere eksiksiz uyma bir alışkanlık ve özellik haline gelmek üzere. Beyni temel fonksiyonlardan dışlanmış ve düşünme olayına yabancılaşmış bir insan tipinin arzulanmakta olduğu açıktır. Bundan ötürü, birey olmanın anlamını daraltan böylesi koşullara hapsedilmenin, geleceğe ilişkin kaygıları alabildiğine arttırdığı gözlemlenmektedir.

Dönem dönem bu tüketim furçasının etki alanına girip, daha önce farklı bir biçimde yaşadığına pişman olan ve ancak etki alanına giriş tarihinden itibaren yeniden doğduğuna inanan "ufuk özürü"leri de anmadan geçmek istemiyorum.

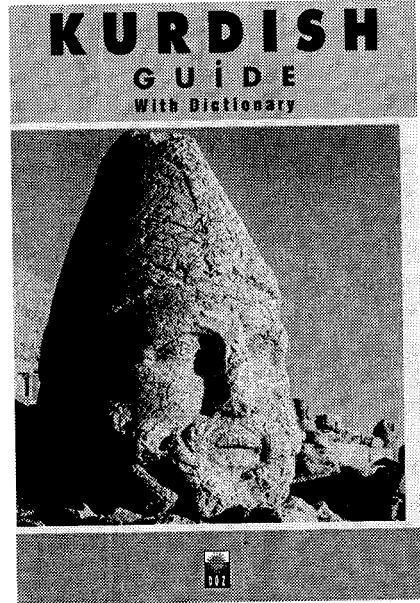
Bireyi sınırlayıp "ufuk özürü" kılan ve yığınları etkisiz ve işlevsiz bir hale getirmeye çalışan, yukarıda anılan kimi sağlıksız ilişki türlerini ve sürece dayattığı olumsuz

Bireyi sınırlayıp "ufuk özürü" kılan ve yığınları etkisiz ve işlevsiz bir hale getirmeye çalışan, yukarıda anılan kimi sağlıksız ilişki türlerini ve sürece dayattığı olumsuz özellikleri oluşturan etkenler konusunda duyarlı olmak yetmiyor. Bu ilişki türleri ve bu olumsuz özelliklerle amansız bir mücadele gerekiyor.

özellikleri oluşturan etkenler konusunda duyarlı olmak yetmiyor. Bu ilişki türleri ve bu olumsuz özelliklerle amansız bir mücadele gerekiyor. Eğer sözü

edilen duyarlılık ve mücadele konusunda şu ana kadar yaşanan yetersizlik sürerse, birey olmanın koşullarına sahip olmanın, özgürlük ve demokrasi duygularını canlı tutmanın çok güç olacağı açıktır.

Sözün kısası, gerçeğin dile getirilmesine olanak tanımayan koşullara hapsedilmenin dayatıldığı; zorun ilahileştiği; insanların "emir tüketicileri" durumuna getirilerek "ufuk özürü" olmaya koşullandığı ve Mekke"si korku olan anlamsız ve işlevsiz bir yığın olmaya doğru itilmek istendiği açıktır. Gerçeğin karşısına dikilen korku ve yılgınlık engelini aşmak isteyenlerin söz konusu eylemde başarılı olmalarını sağlayacak tutum ve davranışlara sahip olmalarını zorunlu kılan bir dönemi yaşadığımızla ilişkin duyarlılığı yitirmemek umuduyla...

“Hetav-i Kürt” Gazetesi Yazarlarına

Dr. Abdullah Cevdet

Şüphesiz bu çalışmaları Kürtlere ve Kürtlüğe hizmet için sürdürüyorsunuz; fakat gazete okur, yazar milletler için çıkarılır. Ne yazık ki, Kürtler’de okur yazar sayısı parmakla gösterilecek kadardır. Şüphesiz Kürtleri daima değişen ve aydınlanan bir kavim olarak görmek istersiniz ve hiç şüphe yoktur ki, Osmanlı’nın milli onur ve şerefini yani Osmanlı İmparatorluğu’nun dirliğini arzu eden bir etnik toplum bireyi, mensubu olduğu toplumu aydınlanmış olarak görmek ister.

Fakat bunu yalnızca istemek yetmez, bu istemi hayata uygulayıp gerçekleştirmek gerekir. Kavmi için yüreğinde kuvvetli bir şefkat, şefkatli kuvvet his eden her gencin başlıca görevi Anadolu’ya koşmak olmalıdır. Burada, İstanbul’da çene kalem çalmakla asla bir şey çıkmayacaktır.

Köyler! köyler! darı ekmeği yemek, keçi sütü içmek ve köylüleri nur ile medeniyet ile adam etmek olgunluk ve azimlen istenmelidir.

Sorarım sizlere, ben bilmiyorum bana öğretiniz; dünyada ne kadar Kürt var ve nerelerde yaşarlar? Sanatları nedir? Ticaretleri nedir? Genel iktisadi hayatları ne düzeydedir. Nüfus oranı belli mi? Okur yazar oranı yüzde kaç düzeyindedir? Sınai adına Kürt kavminde neler vardır? Toprak sahibi olma konusunda diğer Osmanlı toplumlarıyla ilişkileri nedir. Kürtlerin Amerika’ya göç etmeye başladıkları malumdür. Bu göçün miktar ve önemi nedir? Amerika’daki Ermeni vatandaşlarına göre oradaki konumları nedir? Hayvancılıkla uğraşan komşu toplumlarla ilişkileri nedir? Bu ilişkiler ne ölçüde ticarete dönüşüyor; Kürt ırk ve göreneği ne ölçüde muhafaza edilmiştir. Kürtler kendi takdirleriyle ne kadar ve nerelerde ilkokula gitmişlerdir? Toprak sahibi olanların olmayanlara oranları nedir? Kürtler artıyorlar mı, azalıyorlar mı? Doğum ve ölüm oranı nedir? Ölümler daha çok neden meydana geliyor? Evlilik oranı nedir? Boşan-

Sorarım sizlere, ben bilmiyorum bana öğretiniz; dünyada ne kadar Kürt var ve nerelerde yaşarlar? Sanatları nedir? Ticaretleri nedir? Genel iktisadi hayatları ne düzeydedir. Nüfus oranı belli mi? Okur yazar oranı yüzde kaç düzeyindedir? Sınai adına Kürt kavminde neler vardır? Toprak sahibi olma konusunda diğer Osmanlı toplumlarıyla ilişkileri nedir. Kürtlerin Amerika’ya göç etmeye başladıkları malumdür. Bu göçün miktar ve önemi nedir?

malar ne düzeydedir ve boşanmalardaki etkenler nelerdir? vs... vs...

Bu soruların cevaplarını şerefli Kürt kardeşlerimden istiyorum.

Kanımcı, bu sorunlar masa üzerinde çözülecek sorunlar değildir. Ve çok teessüf ederim ki hükümetimiz dahi bu can alıcı sorunlara gerekli olan ilgiyi henüz göstermiş değil ve belki de buna zaman bulamamıştır.

Acı bir darbe ile iş başında bulunanların sine-i kalplerine vurmak istiyorum. [Çünkü] o sine benim de sinemdir. Gücenmeksizin bu darbeye tahammül edilmelidir.

Bu sene, daha bu sene Adana’nın bir köyünde asker alımlarında yapılan muayenelerde, 744 kişiden yalnızca 12 kişi frengi hastalığına yakalanmamış.

İşte derdin büyüğü budur, dertlerin kolu, kalbi, bey-ni hep budur. Çürük bir vücutta sağlam akıl, sağlam bir vicdan bulunmaz.

Vaktiyle yerleşim yeri olan yerler, şimdi mezarlık olmuş, aş veren bereketli topraklarımızda açlık ve fakirlik hakim olmuştur. Bu felaketlerin sorumluluğu, bizim ve bizlerin, yani düşünen kafaların üzerine düşücektir.

Anadolu, hayatın can damarından yoksundur. Bilmek! Bilmek! medeni bir hayat için havayı solumak gibidir. Öncelikle bunu başaralım.

Bir Kürt köyünde, bir ilkokul öğretmeni olmayı, büyük bir yerde, kaymakam ve müdür olmaya tercih ettiğimiz zaman, ey Kürt gençleri! ancak o zaman düşünmesi lazım gelen yola düşmüş olacaksınız.

5 - Teşrin-i evvel - 1913
Hetav-i Kürt - Sayı - 1, s. 2-3.
Osmanlıca’dan çeviren: Halis Çanakçı

Uzak Geçmiş ve Uzak Geleceğe de Bakmak!..

Önemsiz Bir Gezegen, Önemsiz Bir Zaman Dilimi

Bahar Öcal
Düzgören*

1995 yılının sonlarına doğru bir akşam, yanlış hatırlamıyorsam ATV'nin ana haber bülteninde Ali Kırca, fikrini sorduğu bir uzman, söze, sorunu işin özüne inerek tam anlamıyla çözümleyebilmek amacıyla, olayın filizlenmeye başladığı geçmiş yıllardan itibaren başlayınca, mealen şöyle itiraz etmişti: "Lütfen efendim, o kadar gerilere gitmeyin! Aksi takdirde işe Büyük Patlama'dan başlamamız gerekebilir!"

Ali Kırca bunu olumsuz bir anlam yükleyerek söylüyordu ama, aslına bakılırsa içinde yaşadığımız koşullarda, galiba hepimize gereken tam da bu: Bugünün sorunlarını nihai olarak gerçekten çözmek galiba, Büyük Patlama'dan başlayarak evreni, evrene hükmeden yasaları, insanı ve insan topluluklarını yeni baştan ele alıp yeni baştan değerlendirmekle mümkün olacak. Zira evreni, evrene hükmeden yasaları, insanı ve insan topluluklarını çözümlenmekte kullandığımız, Batı'nın aydınlanma dönemine ve sonrasına ait modernist/postmodernist en yeni şablonlar bile çok eskidi. Buna karşılık, özellikle şu son yıllarda, o şablonlar dışında hemen hemen herşey akıllara sığması zor bir süratle değişiyor.

Halbuki insanoglu, yaşadığı günün içinde bir adım atabilmek için, gelecek hakkında, ayrıntısal değilse bile genel bir tahmin yapma ihtiyacını hissediyor. O genel tahmini yapabilmesi için de dönüp geçmişini incelemesi, ilişkiler arasındaki bağları bulup çıkartması ve bu bağların, gelecek hakkında bir tahmin yapmayı kolaylaştıracak bir takım şablonlar, paradigmlar üretip üretmediğini irdelemesi gerekiyor. Gelecek hakkında tahmin yapabilmenin tek yolu bu...

Marshall McLuhan, ölümünün ardından Bruce R. Powers tarafından ekler de yapılarak yayına hazırlanmış olan Yerküresel Köy (The Global Vil-

lage) adlı son kitabında, Fenikeliler'ce fonetik alfabeyle tanıştırılmasının ardından Batı'da ilginç bir gelişme yaşandığını anlatıyor. McLuhan'a göre, fonetik alfabenin görselliği, çizgiselliği, etiketçiliği; hiyerarşik, ardışık, tek-bir-şey-tek-bir-andacı yapısı, insan beyninin sol yarıküresinin algılama yetenekleriyle uyum sağlıyor ve Batı düşüncesi, Kadim Yunan'dan itibaren bu yolda gelişiyor. Bu arada, işitsel, küresel, hiyerarşiyi önemsemeyen, her-şey-aynı-andacı yapısıyla beynin sağ-yarıküresi, Batı düşüncesinde, sol-yarıkürenin egemenliği altına giriyor ve sessizleşiyor.

Yine McLuhan'a göre, sol-yarıkürenin egemenliği sayesinde sağlanan teknolojik gelişme, elektronikleşmeyle zirvesine ulaşınca, bu kez tersine bir gelişme söz konusu oluyor. Zira elektronik dünyası, yani televizyon, uydu antenler ya da bilgisayarlar, görsel/işitsel, küresel, hiyerarşiden irak, herkes-bir-anda-her-yerdeci ve her-şey-aynı-andacı yapılarıyla, beynin sol değil, sağ-yarıküresiyle uyum sağlayan ortamlar... Yani yüzlerce yıldır sağ, egemenliği altında sessizleştirmiş olan sol yarıküre, yazının keşfiyle başlayıp bilgisayarın keşfiyle sonuçlanan çizgisel bir sürecin ardından, iktidarı, kendi elleriyle sağ yarıküreye devredecek ortamı hazırlamış oluyor. McLuhan, kendi varsayımından hareketle, sağ yarıkürenin egemenliğine girmeye hazırlanan dünyanın yerküresel bir köye dönüşmekte olduğunu söylüyor.

*) Gazeteci, yazar

Yani iki kutuplu değil, tek kutuplu hiç değil, çok fazla kutuplu bir ortama... Bireyi epeyce aşan girift yeni ilişkiler düzeniyle neredeyse tek tek herkes bir köy; ama televizyonunda uydu antenler vasıtasıyla aynı programları, aynı haber görüntülerini izleyen, bilgisayarının başına geçip oturduğu yerden ABD Kongre Kütüphanesi'nden istediği bilgiyi anında çekip alabilen, bir faksla ya da elektronik postayla istediği hemen herkese anında ulaşabilen, otomatik banka kartlarıyla dünyanın her yerine bir anda para aktarabilen ya da dünyanın her yerinden bir anda para alabilen herkes de, birbiriyle, hem de hiçbir hiyerarşi olmaksızın irtibatlı...

Yerküresel Köy'de bana ilginç gelen varsayımlardan biri şu: McLuhan, Yunan felsefesini kendi başlangıç noktası olarak kabul eden Batı, sol-yarıkürenin egemenliğine girmişken, Doğu'nun, bir yeteneği de sol-yarıküreye bile özgü olsa şablon tanıma olan sağ-yarıküreden asla vazgeçmemiş olduğunun da altını çiziyor.

Batı'ya özgü, Aydınlanma'ya, yani modernizme ve hatta postmodernizme özgü şablonların eskimiş olduğunu, artık işe yaramaz olduğunu bir kez daha kanıtlayan bu varsayımlar doğruysa, yeni şablonların oluşturulması konusunda, Türkiye'de yaşayan ve Doğu'ya özgü sağ-yarıküresel yetenekleri kendiliğinden geliştirmiş, ama sol-yarıküresel yetenekleri de öğrenim yoluyla edinmiş olan düşünürler, bütünüyle sol-yarıkürenin egemenliğini kabullenmiş Batılılar'a oranla da, bütünüyle sağ-yarıkürenin egemenliğini kabullenmiş Doğulular'a oranla da daha şanslıdır demek, herhalde yanlış olmaz.

O halde, sorulsa, çoğu Türkiyeli çağdaşları gibi muhtemelen bir modernist olduğunu söyleyecek olan, ne var ki yukarıda andığım tutumu tam anlamıyla post-modernist olan; yani evrensel gerçeği bir bütün olarak değil de, birbirinden bağımsız küçük küçük alanlar halinde algılama eğilimi gösteren Ali Kırca'lar'a aldırma-dan işin özüne inmeye ve taa Büyük Patlama'ya giderek evreni, evrene hükmeden yasaları ve insanı yeni baştan çözümlenmeye, yeni şablonlar oluşturmaya çalışmaktan ve hiçbir aşağılık duygusuna kapılmaksızın bunu tam da burada, bu ülkede yapmaktan başka çare yok!..

Batı'ya özgü, Aydınlanma'ya, yani modernizme ve hatta postmodernizme özgü şablonların eskimiş olduğunu, artık işe yaramaz olduğunu bir kez daha kanıtlayan bu varsayımlar doğruysa, yeni şablonların oluşturulması konusunda, Türkiye'de yaşayan ve Doğu'ya özgü sağ-yarıküresel yetenekleri kendiliğinden geliştirmiş, ama sol-yarıküresel yetenekleri de öğrenim yoluyla edinmiş olan düşünürler, bütünüyle sol-yarıkürenin egemenliğini kabullenmiş Batılılar'a oranla da, bütünüyle sağ-yarıkürenin egemenliğini kabullenmiş Doğulular'a oranla da daha şanslıdır demek, herhalde yanlış olmaz.

İnsanın En Uzak Atası
Ve En Uzak Torunu: Enerji!

Fizik ustalarının şimdilik sonuncusu olan Stephen Hawking, Zamanın Kısa Tarihi adlı kitabında şöyle diyor:

"...1929 yılında Edwin Hubble, bir dönüm noktası olan gözlemini gerçekleştirdi: Hangi yöne bakarsak bakalım, uzak yıldız kümeleri hızla bizden uzaklaşıyordu. Başka bir deyişle evren genişliyordu. Bu demekti ki, eskiden cisimler birbirine bugün olduğundan daha yakındılar. Gerçekten de öyle görünüyordu ki, yaklaşık on ya da yirmi milyar yıl önceki bir anda, tüm cisimler tek bir noktadaydılar ve bundan dolayı evrenin yoğunluğu o anda sonsuzdu. Bu buluş, evrenin başlangıcı sorusunu en sonunda bilimin alanına soktu.

"...Tam büyük patlama anında evrenin sıfır büyüklükte ve bu nedenle sonsuz sıcaklıkta olduğu düşünülür. Ama evren genişleyince ışımanın sıcaklığı düşer. Büyük Patlama'dan bir saniye sonra yaklaşık on milyar dereceye düşmüş olmalı. Bu, güneşin özeğindeki sıcaklığın yaklaşık bin katıdır ama bu denli yüksek sıcaklıklara hidrojen bombası patlamasında da erişilebilir. Bu anda evren, çoğunlukla foton, elektron ve nötrinolar ile bunların karşıparçacıklarından, bir miktar da proton ile nötrondan oluşur."

Eğer böyleyse, enerji ile maddenin etkileşimi, yaklaşık onbeş-yirmi milyar yılda insanı kadar ulaşan bir evrim süreci yaratmış oluyor. Salt enerji ve madde, düşünemeyen, üretemeyen, irade sahibi olan ve kaderini değiştirme iddiasını taşımaya başlayan insanı... Tartışmasız, muazzam bir değişim bu: Ama yaklaşık onbeş -yirmi milyar yılda oluşmuş; ağır ağır, aşama aşama oluşmuş. O kadar ki, Amerikalı yazar Francis Fukuyama'nın iddiasının tam tersine (iddia kitabın adında bile kendini belli ediyor: Tarihin Sonu ve Son insan), insanlığın yeryüzündeki serüveni henüz başlangıç evresinde sayılabilir. İşin aslına bakılırsa, çağdaş anlamda ilk insanın, yani homosapiens sapiensin tarihi elli bin yıldan geriye gitmiyor. Yalnızca elli bin yıl!.. Onbeş-yirmi milyar yıl olduğu tahmin edilen evren tarihinin, beş milyar yıl olduğu tahmin edilen güneş sisteminin, dört milyar yıl olduğu tahmin edilen dünya ta-

rihinin yanında elli bin yıl nedir ki? Evrenin tahmini tarihiyle oranlandığında, onbeş-yirmi bin kilometre uzunluğunda bir yolun beş santimi gibi birşey... Onbeş-yirmi bin kilometre, yani onbeş-yirmi milyon metre, yani birbuçuk-iki milyar santim ile beş santim; hepsi bu!..

Fizik bağlamında bir evrim, ardından kimya bağlamında bir evrim ve nihayet yeryüzünde de biyoloji bağlamında bir evrim... Eğer başlangıçta çok miktarda enerji ile atomaltı parçacıklar dışında hiçbir şey yok idiye ve eğer bugün, mümkün olan her biçime bürünmüş ve mümkün olan her biçimde hareket eden birçok şey var ise fizik bağlamında bir evrimin varlığı hakkında kuşkuya düşmek herhalde söz konusu olamaz.

Ve yine, eğer başlangıçta elementler yok idiye, hatta elementlerin içinde gelişeceği bir ortam bile yok idiye, fiziksel evrimin bir noktasında niteliksel bir sıçramayla kimyasal evrim aşamasına geçilmiş olduğunu düşünmek de herhalde yanlış değildir.

Ve bir kez daha, eğer başlangıçta diğer şeylerle birlikte gezegenler de yok idiye, ancak gezegenler ortaya çıktıktan sonradır ki, kimyasal evrimin bir noktasında da yine niteliksel bir sıçramayla biyolojik evrim aşamasına geçilmiş olduğunu söylemek de herhalde mantıklı olur.

Anlaşıldığı kadarıyla evrenin başlangıcı olarak belirlenen Büyük Patlama'nın şiddetiyle, maddenin en küçük birimleri olarak nitelendirilebilecek ve elektrondan da belki yirmibin kez, belki de daha küçük bir takım tanecikler, çok büyük, ışık hızı kadar ya da ışık hızı dolaylarında hızlarla ve her patlamada olduğu gibi aşağı yukarı eşit bir dağılmayla, zaman ve uzam içinde yol almayla, başlangıç noktasından uzaklaşmaya başlıyorlar. Hız çok büyük, kütle ise çok küçük olduğu için yolculuk çok uzun sürüyor.

Bu sürecin bir yerlerinde, enerji yüklü artı madde ile yine enerji yüklü eksi madde arasındaki açıklanabilir etkileşimler sonucu, söz konusu tanecikler şu ya da bu biçimde birleşerek, yavaş yavaş ve birbirinin ardısına, elektronları ve protonları; elektronlar, protonlar ve varsayımsal tanecikler olan nötronlar birleşerek, orbitinde tek bir elektron bulunan en yalınından (hidrojen), orbi-

Fizik bağlamında bir evrim, ardından kimya bağlamında bir evrim ve nihayet yeryüzünde de biyoloji bağlamında bir evrim... Eğer başlangıçta çok miktarda enerji ile atomaltı parçacıklar dışında hiçbir şey yok idiye ve eğer bugün, mümkün olan her biçime bürünmüş ve mümkün olan her biçimde hareket eden birçok şey var ise fizik bağlamında bir evrimin varlığı hakkında kuşkuya düşmek herhalde söz konusu olamaz.

tinde yüz küsur elektron bulunan en karmaşığınaya kadar atomları ve dolayısıyla saf madde olarak kabul edilebilecek elementleri; atomlar birleşerek molekülleri ve dolayısıyla inorganik ya da organik, cansız ya da canlı her tür maddeyi oluşturuyorlar.

Böylelikle önce farklı farklı yıldızlar, sonra bu yıldızların çevresinde dönüp duran farklı farklı gezegenler ve son olarak da hiç değilse bazı gezegenlerin çevresinde dönüp duran farklı farklı aylar ve farklı farklı diğer birçok yapı; güneş sistemlerini, galaksileri, nebuları; arada göktaşlarını, kuyruklu yıldızları ve diğerlerini oluşturacak biçimde, ağır ağır ve birer ikişer ortaya çıkıyorlar. Evrende onbeş-yirmi milyar yıl boyunca oluşan bu milyonlarca belki de milyarlarca gezegenden ve aydan hiç değilse birinde, yani üstünde yaşadığımız Yerküre'de, evrimin, düşünme yeteneğine sahip insan türüne kadar ulaştığını, başka hiçkimse bilmeseyse bile, en azından biz biliyoruz.

Bu arada, yine aynı süreçte, bir başka gelişme daha yaşanıyor: Evrende, bir yanda madde, derinlemesine ve düzenli bir biçimde; çoğu bilinen, bir kısmı da henüz bilinmeyen bazı yasalara uyararak değişime uğrar ve evrimleşirken; öte yanda aynı yasalara; ışık dahil çevresindeki herşeyi yutan ve asla sır vermeyen, irili ufaklı karadeliklerin de ortaya çıkmasına neden oluyor. O halde, bir yanda gözle görülür bir düzen söz konusuysen, diğer yanda ne olduğu kavranamayan, açıklanamayan bir düzensizlik, sanki evreni dengeliyor. Bir yanda kozmos varken, diğer yana kaos egemen oluyor. Daha doğrusu evrende kozmos ile kaos içiçe geçmiş bulunuyor. Evrim, düzenle birlikte düzensizliği de yaratıyor ve büyütüyor.

Bütün bunlar olup biterken evren de genişlemeye devam ediyor. Üstelik evren hala genişliyor. Ve fizikçiler, yakın zamanlarda, uzay zaman çizgisinin düz değil eğri olduğunu; kendi üstüne kapandığını fark ediyorlar. Bu, şu anlama geliyor: Evren, Büyük Patlama adı verilen olay sonucu ortaya çıkmış ve halen büyüyor ama bir süre sonra, ilkin bu büyüme duracak, ardından büzülme başlayacak ve en sonunda da, şimdiden Büyük Çatırta adı verilen bir başka olay sonucu yine ortadan kalkacak.

Daha açık bir anlatımla, evren de tıpkı tek bir insan gibi: Doğmuş, büyüyor, yaşlanacak ve ölecek! Ve bu doğ-

ruysa, en uzak atası enerji olan insanoğlunun en uzak torunu da, büyük olasılıkla yine enerji olacak!

Öte yandan, Stephen Hawking, bir başka gerçeği daha sezinliyor. Geliştirdiği kurama göre, evrenin Büyük Çatırtı sonucu ortadan kalkması, çok kısa bir süre öncesine kadar zannedildiği gibi herşeyin sonu olmayacak. Çünkü evrende, kozmos nasıl kaosu içinde büyütüyorsa, kaos da kozmosu içinde büyütme... Kozmos ile kaos arasındaki bu ilişki sayesinde, yine tıpkı tek bir insanda olduğu gibi evren de, kendi varoluşunun içinde, bir yandan kendi ölümünün tohumlarını taşıırken, öte yandan da, kendi ölümünün ardından yaşamayı sürdürebilecek Bebek Evrenler üretme gücüne sahip... Karadeliklerin herbiri muhtemelen, potansiyel birer bebek evren...

Evrimin Son Niteliksel Sıçrama Alanı

Evrim sürecine Büyük Patlama'dan itibaren bir bütün olarak bakıldığında, bir sürekliliğin, belirgin bazı değişim şablonlarının söz konusu olduğunu görmemek mümkün değil... Büyük Patlama'dan bu yana fiziksel evrimi kimyasal evrimin; kimyasal evrimi de biyolojik evrimin izlediği apaçık ortada... Bu belirginlik, gündeme kaçınılmaz bir soruyu getiriyor: Peki, bundan sonraki aşama ne olacak?

Bu soru gündeme geldiğinde akla ilk gelen kolay cevap şu olabilir: Biyolojik evrimin son halkası belki de insan değil... Belki de insandan sonra yeni bir tür ortaya çıkacak. Ve evrim bu yeni türle birlikte ilerleyecek.

Ama biraz düşününce, basit bir tahmine dayalı bu cevabın, aslında bir cevap olmadığı anlaşılıyor.

Zira, insan biyolojik evrimin son halkası olsa da olmasa da; son halka, insan da olsa, başka bir tür de olsa, bu cevapta sözü edilen, evrimin bir sonraki aşaması değil, biyolojik evrim... Çünkü yeni bir canlı türü, biyolojik evrimin sınırları içinde bir gelişme demek...

O halde, cevabı başka bir yerde aramak gerekiyor.

Büyük Patlama'dan bugüne kadar olup biten herşeyin görüntüsü kaydedilmiş olsa ve bu görüntülerin sırasıyla, birbiri ardınca ve hızla taranması mümkün olsa,

Evrim sürecine Büyük Patlama'dan itibaren bir bütün olarak bakıldığında, bir sürekliliğin, belirgin bazı değişim şablonlarının söz konusu olduğunu görmemek mümkün değil... Büyük Patlama'dan bu yana fiziksel evrimi kimyasal evrimin; kimyasal evrimi de biyolojik evrimin izlediği apaçık ortada... Bu belirginlik, gündeme kaçınılmaz bir soruyu getiriyor: Peki, bundan sonraki aşama ne olacak?

muhtemelen şöyle bir olgunun farkına varılacak: Ortam henüz yalnızca fiziksel iken, bu ortamda varolması mümkün olan herşey, bütün fiziksel maddeler, bütün enerji

türleri ve hareket, zaman (milyarlarca yıl) içinde üçer beşer varlık göstermiş. Fiziksel evrendeki bütün olasılıklar tükenir gibi olduğunda, yani fiziksel evren kendi içinde bütün olasılıkların tüketildiği kusursuzluğa yakın bir aşamaya ulaştığında, bu kez ortaya, daha önce varolmayan yepyeni bir ya da birkaç şey (mesela periyodik tablonun ilk iki üyesi; hidrojen atomuyla helyum atomu) çıkmış ve kimyasal evren gelişmeye başlamış. Kimyasal evrende, bu gelişmeyi izlemek daha kolay: Zira oldukça sınırlı, katı bir yapısı olan kimyasal evrende, tek tek her bir değişik atomun varolabileceği ve her biri bir öncekinden biraz daha güç ulaşılabilen sınırlı sayıda bir takım basamaklar var (bu gerçek öyle kaçınılmaz ki, evrendeki bütün atomların yer aldığı periyodik tablo, atomların hepsi keşfedilmezden çok önce, aşağı yukarı en doğru biçimiyle belirlenmişti)... Ve değişik maddelere özgü değişik atomlar, varolabilecekleri bütün basamaklarda varolmuşlar. Kimyasal ortam, ulaşabileceği en kusursuz aşamaya ulaşıp da bütün olasılıklar tükenmeye yüz tutunca (hala bir takım kısa ömürlü radyoaktif atomlar bulunabildiğine göre tam bir tükenmişlik söz konusu olmasa gerek) ortaya ilk canlılar, tek hücreliler çıkmış ve biyolojik evrim başlamış.

İnsanın biyolojik evrim sürecindeki bütün olasılıkları tüketen, biyolojik evreni kusursuzluğa en yakın aşamaya ulaştıran bir varlık olduğunu kanıtlamak, bugün belki mümkün değil... Ama şunu söylemek mümkün: Biyolojik evrimin şimdilik son halkası olan insanın ortaya çıkmasıyla birlikte evrimleşmeye başlayan bir başka şey daha var: Yaratıcı düşünce.

Yaratıcı düşünce, insandan önce yok... Hatta belki insanın ilk yıllarında da, yok denecek kadar zayıf, belirsiz... Ama bir süredir, yani en azından birkaç bin yıldır, dünyayı değiştirecek kadar evrimleştiği, herhalde rahatça söylenebilir. Bu durumda ve eğer ilk hidrojen atomu, fiziksel evrimin son aşamasında ortaya çıkmış ve kimyasal evrimin ilk yapı taşı olmuşsa, yine eğer ilk tek hücreli canlı, kimyasal evrimin son aşamasında ortaya çıkmış ve biyolojik evrimin ilk yapı taşı olmuşsa, insandan önce varolmayan düşüncenin de biyolojik evrimden sonraki yeni aşamanın ilk habercisi olduğu düşünülebilir.

Yaratıcı düşünce, insandan önce yok... Hatta belki insanın ilk yıllarında da, yok denecek kadar zayıf, belirsiz... Ama bir süredir, yani en azından birkaç bin yıldır, dünyayı değiştirecek kadar evrimleştiği, herhalde rahatça söylenebilir. Bu durumda ve eğer ilk hidrojen atomu, fiziksel evrimin son aşamasında ortaya çıkmış ve kimyasal evrimin ilk yapı taşı olmuşsa, yine eğer ilk tek hücreli canlı, kimyasal evrimin son aşamasında ortaya çıkmış ve biyolojik evrimin ilk yapı taşı olmuşsa, insandan önce varılmayan düşüncenin de biyolojik evrimden sonraki yeni aşamanın ilk habercisi olduğu düşünülebilir.

O halde, yukardaki sorunun doğru cevabı büyük olasılıkla şu: Biyolojik evrimden sonraki aşama, dünsel evrim aşaması olacak. Ve bilinmeyen diğer gezegenlerde daha önce girilmiş olsa bile ya da daha henüz girilmemiş olsa bile Yeryüzü'nde bu aşamaya bir süredir girilmiş olduğunu söylemek çok da yanlış olmasa gerek...

İçi de Dışı Gibi Çok Yüzlü, Çok Yüzeyle Yumurta

Ne yazık ki, Galileo'dan bu yana kaydedilen büyük aşamaya rağmen, fizik kuramcılarının, henüz kozmos bütünüyle açıklayan tek bir kuram geliştirmeyi, kozmos içinde etkin olan yasaları bir bütünlüğe kavuşturmayı ve yapısı itibarıyla tanımlanması mümkün olmasa bile kaosun (tanımlanabilseydi kaos değil kozmos olurdu), hiç değilse kozmos üstündeki etkisini formüleştirecek bir genel çerçeve oluşturmayı başaramadıkları biliniyor. Newton tarafından belirlenmiş olan ve büyük kütleler ile küçük hızlar söz konusu olduğunda geçerli olduğu anlaşılan kütleçekim yasalarını; termodinamiğin iki yasasını; en azından bir kısmı Einstein'a ait olan özel görecelilik kuramını; tamamı Einstein'a ait olan genel görecelilik kuramını ve nihayet çok büyük hızlar ve çok küçük kütleler için geçerli olan kuantum mekaniğini, olasılık kurallarını ve Heisenberg'in belirsizlik ilkesini de gözönünde bulundurarak kavrayabilecek bir birleşik kuram için hala uğraş verilmekte...

Kuşkusuz fizik kuramcılarının bu konuyla hala uğraşması, kaosda değil ama kozmosda geçerli böyle bir yasalar bütünlüğü bulunmadığı ve bu yasaların, gerek geçmişteki onbeş-yirmi milyar yılın yanı sıra gelecekteki belki onbeş, belki seksen milyar yılın her bir anında; gerek kozmosun her bir noktasında ve gerekse enerjiden başlayıp en karmaşık cansız maddeye ve düşünme yeteneğine de sahip olan insanoğluna kadar ulaşan evrimin her bir aşamasında etkin olmadığı, olmayacağı anlamına gelmiyor. Büyük olasılıkla bu, yalnızca, insanoğlunun henüz, astrofizik düzeyinde bile, evreni bir bütün olarak algılayamadığı ve bu nedenle de yine henüz, farklı nicelikler ve farklı nitelikler için bulunmuş

olan o yasaları birbirine bağlamayı başaramadığı ve belki de astrofizikçilerin, bu aşamada bir kere daha felsefenin ve hatta bütün sosyal bilimlerin yardımına ihtiyaç duyuyor olabilecekleri anlamına geliyor.

Bu noktada herhalde, fiziğin atası olarak kabul edilen Galileo'nun, dünyanın küresel olduğunu ve güneşin etrafında döndüğünü söylemesinin üstünden, şunun şurasında topu topu dört yüz küsur yıl geçmiş olduğunu hatırlamak gerekiyor. Dahası, Galileo'nun bir kuram olarak ileri sürdüğü ama artık kanıtlanmış olan bu gerçeğe rağmen, bugün hala, dünyanın tepsi gibi düz olduğuna inananların bulunduğunu unutmamakta da yarar var... Bu durumda, aslında uzun süredir pek yalnız bırakılmış olan fizik kuramcılarının, değişip duran, on beş-yirmi milyar yaşındaki, sınırsız ama sonlu evrenimizi, henüz bir bütün olarak algılayamamış olmalarında da şaşılacak birşey bulunmuyor.

Tabii işi zorlaştıran yalnızca, fizik araştırmalarıyla geçen zamanın görece kısalığı da değil. Galileo'dan bu yana, bilim alanında ortaya çıkan önemli yaklaşım farkını da hesaba katmak gerekiyor: Aydınlanma çağını izleyen yıllarda, derlenmesi gereken birim bilgi ya da veri yoğunluğunun farkına varıldıkça, bilim adamlarının, bilimi, son zamanlara doğru gitgide daralan alanlara bölmeyi yeğledikleri biliniyor. Uzmanlaşma zorunluluğu, bilimin parça parça bir takım alanlara bölünmesi sonucunu doğuruyor. Birikim yine başa çıkılmaz hale gelince, her disiplin kendi içinde alt disiplinlere, alt disiplinler daha alt disiplinlere ve ilah bölünüp duruyor.

Bütün bu gelişmeler sonunda da gerçeklik, içi gibi dışı da sonsuz denebilecek kadar çok yüzlü, çok yüzeyle dev bir yumurtaya benzemeye başlıyor. Tek tek insanların, hatta disiplinlerin topladığı veriler ve bu verilere dayanarak geliştirdiği düşünceler, söz konusu insanların ya da disiplinlerin durduğu yere bağlı olarak, bu çok sayıda yüzün ya da yüzeyin olsa olsa birkaç tanesini aydınlatabiliyorlar. Ve artık kimse; filozoflar da dahil hemen hemen hiçkimse, bütünü kavramak için çaba göstermiyor. Sonuç olarak, bunca birim bilgi ya da veri ve

bunca bölünmüşlük, yalnızca filozofları bilime yabancılaştırmakla kalmıyor; aynı zamanda bilim adamları dahil herkesi, evrenin bütünlüğüne de yabancılaştırıyor.

Gerçek Belgeler

Bugün biraz uzaktan bakıldığında, bilimin ilgi alanlarını kabaca ama net olarak sınıflandırmak mümkün: Fizik, enerjiyi ve ilk halinden başlayarak maddeyi alıyor atom sınırına kadar getirip bırakıyor; kimya, atomdan başlıyor inorganik ve organik madde sınırına kadar gidiyor; biyoloji ise yalnız canlılarla ilgileniyor. Biyolojinin alanı terkettiği noktada da devreye yalnızca insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenen sosyal bilimler; felsefe, tarih, sosyoloji, ekonomi, psikoloji vb. giriyor.

Olaya bu açıdan bakınca, pozitif bilimlerde, hiç olmazsa, sınır bölgelerinde disiplinlerarası bir kaynaşmadan sözedilebileceği görülüyor. Sözelimi atom, hem fiziğin hem kimyanın; canlılar aleminin temel taşı olan organik madde de hem kimyanın hem biyolojinin ilgi alanı içine giriyor. Öte yandan, yine aynı açıdan bakıldığında, pozitif bilimlerle sosyal bilimler arasındaysa, kaynaşma bir yana, bir uçurumun varlığı hissediliyor.

Sosyal bilimler alanında ise, psikolojinin çok kısıtlı ilgisi dışında hiçbir disiplin, hiç değilse biyoloji ile ilgilenme gereğini bile duymuyor. Üstelik bu disiplinlerin hemen hemen hiçbiri, tarihi, yazının keşfedildiği altı bin yıl öncesinden daha geriye götürmeye de yanaşmıyor. Bizzat tarih bilimi bile, evrimin şimdilik son aşaması sayılan modern insanın ilk ortaya çıktığı elli bin yıllık sürece egemen olmayı dahi reddediyor ve yazının keşfedilmesinden bu yana geçen altı bin yılla iktifa ediyor. Gerçekçe, kuşkusuz, bilimsel bir disiplin olarak tarihin tahmine değil belgeye dayandırılması zorunluluğu... Bu gerçekçenin elbette haklı bir yanı da var... Ama bir gerçek daha var: Bütün o maddeyi oluşturan atomaltı tanecikler, atomlar, moleküller ve madde; elementler, inorganik ve organik madde; bunların oluşturduğu bileşikler ve tek hücrelisinden çok hücrelisine kadar bütün canlılar; bunların hepsi, hepsi bizatihi birer belge... Hatta yorumsuz oldukları ve bir bütünlük taşıdıkları için, evrendeki yegane gerçek belgeler oldukları da söylenebilir.

Olaya bu açıdan bakınca, pozitif bilimlerde, hiç olmazsa, sınır bölgelerinde disiplinlerarası bir kaynaşmadan sözedilebileceği görülüyor. Sözelimi atom, hem fiziğin hem kimyanın; canlılar aleminin temel taşı olan organik madde de hem kimyanın hem biyolojinin ilgi alanı içine giriyor. Öte yandan, yine aynı açıdan bakıldığında, pozitif bilimlerle sosyal bilimler arasındaysa, kaynaşma bir yana, bir uçurumun varlığı hissediliyor.

Evrenin bütün geçmişi, bütün tarih, bütün evrim, evrime yolaçan değişimin mekanizması, evrenle ilgili herşey, canlı ve cansız maddenin ve enerjinin ve hareketin yapısında gizli... Ve eğer böyleyse, bu bel-

gelerin hepsi birden gözden geçirilmeden, şu son altı bin yılın da sağlıklı bir biçimde çözümlenmesi mümkün değil... Nitekim, Kozmos adlı ünlü eserin yazarı Carl Sagan ya da Stephen Hawking gibi bilim adamlarının, son yıllarda, pozitif bilimler alanında ulaşılan son noktadaki bilgiyi popüler hale getirme uğraşlarının ardında da bu gerçek var...

Doğrusu aranırsa insanoğlu, kendi beynine ilişkin sırrı da henüz çözememiş durumda... Bu durumda doğal olarak, beynin ürettiği düşüncenin gizemi de hala çözülmemiş bir soru olarak ortada... Ama bu bilinmezlikler, kapasitenin tamamıyla karşılaştırıldığında sınırlı da kalırsa yaratıcı düşünce üretimine engel olmuyor. Nitekim bugün bütün insanlık, şu ya da bu ölçüde yaratıcı düşüncenin ürünlerinden yararlanarak yaşamını sürdürmekte... Öte yandan yaratıcı düşünce, dünya yüzünde de, evrenin tamamında da bütün yaşantıların tek belirleyicisi değil... Ve modernistler ne zannetmiş olurlarsa olsunlar, büyük olasılıkla hiçbir zaman da tek belirleyici olmayacak. Zira yaratıcı düşünce bir yandan gelişedursun, öte yandan da, evrenin kendisi dahil herşeyin, bir varoluş çizgisinin emredici hükümlerine de bağımlı olduğu, üstelik, kaosun simgesi olan karadelikler yüzünden, bu emredici hükümlerin neler olduğunun bir bütün olarak hiçbir zaman kavranamayacağı; yani geçmiş gibi geleceğin de gerçekte bir takım belirliliklerin yanısıra birtakım belirsizlikler de içerdiği artık açıkça görülüyor. Kaldı ki evrenin, bilinen tüm alanlarda zıtların dengesi üstüne oturduğu görülen düzeni de zaten bunu gerektiriyor.

Sonuç

Bırakın evrenin yaşını, dünyanın yaşıyla bile kıyaslandığında tek bir insanın ömrü gülünç denecek kadar kısa... Ve düşünme yeteneği olan insan, kendi bedeninin, ana rahmine düştüğü andan (ya da bugünlerde olduğu gibi: Tüpe) itibaren her gün değişe değişe ulaştığı kaçınılmaz sonu, görmek istemese de, görmezden gel-

meye çalışsa da apaçık görüyor: Ölüm! Bunun, kaydedilmiş ya da kaydedilmemiş tek bir istisnası bile yok!.. Bu konuda herhangi bir mucize bilinmiyor.

Düşünme yeteneği olan insanoğlunu trajik bir kahraman haline getiren de, aslında bu basit gerçeklik...Trajedi nedir ki? Kaderi belli olan bir insanın, bu kaderle sonuna kadar savaşması, kaderini aşamayacağını bile bile kendini aşabilmek için direnmesi değil mi? Bu durumda, tıpkı tek bir insan gibi ölüme mahkum olduğuna göre insanlığın da bir trajedi kahramanı olduğu düşünülemez mi?

Milyarlarca yıl sonra bile olsa eğer evren, günün birinde Büyük Çatırtı'yla birlikte çöküp gidecekse bu, insanlığın da gelecekte, ne yaparsa yapsın, yokolacağı anlamına gelmez mi? O zaman, evreni dolduran milyarlarca gezegenden önemsiz bir tanesinde, önemsiz bir zaman dilimi içinde yaşananlara, bu yaşananlar yaşayanlara ne kadar önemli gelirse gelsin, geniş perspektifte herhangi bir önem atfedilebilir mi? Ve o zaman, hiç değilse düşünürler için, söz konusu o gezegende, yaratıcı düşüncenin ve yaratıcı düşünceyle birlikte gelişen toplumsal evrimin çeşitli aşamalarında, insanların, benzerleri tarafından oluşturulup duran çeşit çeşit şablonlar, normlar, çeşit çeşit idealar, idealler ve bu idealarla idealler üstüne oturan çeşit çeşit ideolojiler ya da idoller adına, birbirlerinden nefret etmelerine, birbirleriyle gırtlaklaşmalarına, birbirlerini kırmalarına, birbirlerini öldürmelerine gerekçeler yaratmaya uğraşmak, boşa kürek çekmek değil de nedir?

Öyle zannediyorum ki, asıl soruların sorulabilmesi için, herşeyden önce evrene ve evrime ilişkin somut gerçekliklerin, hiç değilse söz konusu gerçekliklerle ilintili mekanizmaların nasıl işlediğinin yeniden tartışılması; bundan da önce, bu alandaki yeni bilgilerin, sosyal bilimciler başta olmak üzere herkesin gündemine girmesi gerekiyor. Bir başka deyişle, Niçin? diye sormadan önce, modernistlerin kalıplarını da kırarak, postmodernistlerin küçük küçük kutularını da bir kenara bırakarak Nasıl? sorusunun yanıtı üstünde bir kere daha, iyi-kötü uzlaşmak gerekiyor.

Düşünme yeteneği olan insanoğlunu trajik bir kahraman haline getiren de, aslında bu basit gerçeklik...Trajedi nedir ki? Kaderi belli olan bir insanın, bu kaderle sonuna kadar savaşması, kaderini aşamayacağını bile bile kendini aşabilmek için direnmesi değil mi? Bu durumda, tıpkı tek bir insan gibi ölüme mahkum olduğuna göre insanlığın da bir trajedi kahramanı olduğu düşünülemez mi?

Herkes için asıl sorular şunlar değil mi: Niçin?.. Niçin oluyor bütün bunlar? Niçin?.. Evrenler niçin artlarında bebek evrenler bırakarak göçüyorlar? Enerjiyle başlayan ve

belli bir düzen, bir kader çizgisi doğrultusunda ilerleyen bir süreçte, niçin aynı zamanda düzensizlik ya da niçin kadere hükmetme olasılığı bulunan irade çıkıyor ortaya?.. Bu süreçte insanlar, olgunlaşmak için niçin bu kadar acı çekmek zorundalar? Niçin eninde sonunda ölmek zorunda, tek tek insanlar gibi topluluklar, toplumlar ve bütün insanlık da?.. Bunun bir sonu olacak mı? Olacaksa ne olacak bunun sonunda?.. Bu arada, evrenin geçmişinden ve geleceğinden habersiz de olsalar, birbirleriyle en anlamsız şeyler konusunda ölesiye çatışma içinde de olsalar, insanlar, hem de hemen hemen hepsi, nasıl oluyor da sevebiliyorlar; hatta yalnızca kendilerine yarar sağlayan şeyleri değil de, mesela güzel olmak dışında hiçbir özelliği bulunmayan, dolayısıyla hiçbir şeye yaramayan çiçekleri bile sevebiliyorlar?

Hayır!.. Ben, bu soruların yanıtlarını bilmiyorum. Ve ben, tek tek insanlar olarak da, çeşit çeşit insandan oluşan topluluklar, farklı topluluklardan oluşan toplumlar ya da bütün bir insanlık olarak da, saçmasapan işlerle zaman öldürmek yerine, Nasıl? sorusunun yanıtlarına bir an önce ve hep birlikte eğilip, yeni yanıtlar üstünde geçici de olsa yeni bir uzlaşmaya varıp, ardından da artık Niçin? sorusunu tartışmaya geçmemizi diliyorum. Çünkü asıl derinliğin bu soruların olası yanıtlarında yattığını, şimdilik yalnızca seziyorum.

KAYNAKÇA:

- 1 *The Global Village*, Marshall McLuhan ve Bruce R. Powers, Oxford University Press, New York, 1989. (Bu kitabı Yerküresel Köy adıyla çevirdim. Çeviri, 1996 yılının Mayıs ayında bitti ve teslim edildi. Kitap, Yapı Kredi Yayınları İletişim dizisinden çıkacak).
- 2 *Zamanın Kısa Tarihi*, Stephen W. Hawking, çev. Dr. Sabit Say ve Murat Uraz, Milliyet Yay., 1988.
- 3 *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Francis Fukuyama, çev. Zülfi Dicleli, Simavi Yay., 1989.
- 4 *Kara Delikler ve Bebek Evrenler* Stephen W. Hawking, çev. Nezihe Bahar, Sarmal Yay., 1994.
- 5 *Kozmos*, Carl Sagan, çev. Reşit Aşçıoğlu, Altın Kitaplar Yay., 1982. (C)

'98 Kasım

- 1 YNK lideri Celal Talabani Londra'da yaptığı açıklamada Türkiye'nin Kürt devletinin kurulmasına karşı olduğunu ve Amerika'daki antlaşmayı bozmak istediğini belirtti. Bölgede Kürtler için en büyük tehlikenin Türk devleti olduğunu belirten Talabani, PKK'ye karşı savaşmayacaklarını açıkladı. Türkiye'nin 'PKK bölgenizde himaye ediliyor' iddialarından Mesud Barzani'nin de rahatsız olduğunu vurgulayan Talabani, "Ankara'nın, çok sayıda PKK'li sizin topraklarınızdan YNK (Kürdistan Yurtseverler Birliği) topraklarına geçmiş? sorusuna, PDK (Kürdistan Demokratik Partisi) lideri Barzani, 'Doğru, Şam'dan Süleymaniye'ye uzanan bir tünel var, orayı kullandılar' şeklinde yanıt verdi" diye konuştu. Türk tarafının aynı soruyu kendisine de sorduğunu açıklayan Talabani, "Ben de PKK'lilerin helikopterleri var. Onlarla bizim bölgemize indirme yaptılar, şeklinde yanıt verdim." dedi.
 - HADEP (Halkın Demokrasi Partisi) 3. Olağan Kongresi'ni yaptı. Genel başkanlığa yeniden tek aday olarak gösterilen Murat Bozlak seçildi.
- 2 Washington'da imzalanan antlaşmadan sonra, Batı Avrupa ülkeleri de Kürt sorununu gündemlerine aldı. KDP Lideri Mesud Barzani ve YNK Genel Sekreteri Celal Talabani Londra'daki temaslarını sürdürürken, Kürdistan Sosyalist Partisi (PSK) Genel Sekreteri Kemal Burkay da Londra'ya gitti.
- 3 Avrupa İnsan Hakları Komisyonu (AİHK) ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) birleşti. Bundan sonra tam gün mesai yapacak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi dünya çapında 800 milyon kişinin insan hakları şikayetlerini çözmeye çalışacak.
- 4 Ekim ayından beri Britanya, Belçika, Avusturya ve Almanya'da üst düzey resmi temaslarını sürdüren KDP Genel Başkanı Mesud Barzani, Ankara'ya geldi. Başbakan Mesut Yılmaz ve Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'le görüştü. Başbakan Mesut Yılmaz, ABD'nin Türkiye'yi Washington'daki görüşmelerin dışında bırakarak, Kürt liderlerinin arasında yaptığı antlaşmanın diplomatik bir gaf olduğunu belirtirken, Mesud Barzani ile yapılan görüşmenin yararlı olduğunu söyledi. Bu arada, Türkiye'nin Washington'da yapılan anlaşmaya ilişkin tutumunu eleştiren KDP'nin üst düzey bir yetkilisi, "Irak Kürdistanı", "Otonomi" ve "Federalizm" gibi kavramlara karşı Türkiye'nin çok duygusal davranışını belirtirken, bu kavramların KDP'nin parti programında yer aldığını ve 52 yıldan beri bunların gerçekleştirilmesi için mücadele verdiklerini ve bu kavramlardan vazgeçmenin mümkün olmadığını dikkat çekti.
- 5 Rusya parlamentosu alt kanadı Duma, bir çekimser ve 298 milletvekilinin kabul oyuyla Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin'den PKK Lideri Abdullah Öcalan'a siyasi sığınma hakkının verilmesini talep etti.
- 6 Avrupa Birliği (AB), Kürt sorununun halledilmesi için politik çözümün şart olduğunu ifade etti. KDP Lideri Barzani Ankara'da yaptığı basın toplantısında, barışçıl çözümden yana olduklarını ve Irak'a karşı herhangi bir askeri cepheye yardım etmeyeceklerini belirtti.
- 8 ABD Başkanı Bill Clinton, Irak'ın uluslararası barışı tehdit etmeyi sürdürdüğünü öne sürerek, Irak yönetimine karşı projeleri konusunda Kongre'den destek istedi. Irak ve Güney Kürdistan'daki son iki aylık durumu değerlendiren ve raporunda bu ülkeye ilişkin icraatlarını anlatan Clinton, YNK lideri Celal Talabani ve PDK lideri Mesud Barzani arasında 17 Eylül'de Washington'da imzalanan antlaş-

ma, 31 Ekim'de imzaladığı 'Irak'ı Kurtarma Yasası', Irak muhalefeti birleştirme çalışmaları, Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag'da Ekim sonunda Bağdat'a yönelik yayın yapmaya başlayan 'Özgür Irak Radyosu', Irak'ı tehdit etmek amacıyla Körfez bölgesinde kapsamlı bir Amerikan askeri gücünün bulundurulması uygulamalarını önemli başarıları arasında saydı.

- KDP Genel Başkanı Mesud Barzani ve YNK Lideri Celal Talabani Ankara'da görüştiler. Ankara görüşmesinde yapılan ek antlaşmada, KDP ve YNK'nin Irak'ın toprak bütünlüğüne karşı saygılı olduklarını ve Irak merkezi hükümetiyle birlikte federal bir sistem kurulana kadar, bölgesel bir hükümetin çalışma çerçevesini oluşturacaklarını ve bu hükümetin yönetim bölgesinde Türkiye karşıtı faaliyetlerine izin vermeyeceklerini açıkladılar.
 - Türk Ordusu Güney Kürdistan'a yönelik yeniden askeri operasyonlara başladı. YNK Genel Sekreteri Celal Talabani, Ankara'da yaptığı temaslarda kendi bölgelerinde PKK'nin faaliyetlerine son vereceklerini söyledi. Talabani, Ankara'daki temaslarından sonra Güney Kürdistan'ın statüsü hakkında resmi görüşmelerde bulunmak üzere Suriye'ye gitti.
- 12 PKK lideri Abdullah Öcalan, Rusya'dan İtalya'ya gittikten sonra, Roma havaalanında İtalyan polisi tarafından gözlem altına alındı. PKK'nin Avrupa sözcüsü Kani Yılmaz, Abdullah Öcalan'ın İtalyan hükümetinin bilgisi dahilinde Roma'ya geldiğini açıkladı.
- 14 Abdullah Öcalan, yaptığı yazılı bir açıklamayla İtalya'nın başkenti Roma'da olduğunu kamuoyuna duyurdu ve Kürt sorununun barışçıl yollarla çözülmesi için Roma'ya gittiğini ve bu bağlamda İtalyan hükümetinden siyasi sığınma talebinde bulunduğunu açıkladı. İtalyan yetkililer, Abdullah Öcalan'ın politik sığınma talebinde bulunduğunu doğrularken, Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye iade edilmesinin söz konusu olmadığını söylediler.
- Bill Clinton Irak'a ilişkin yaptığı açıklamada, Irak muhalefeti destekleyeceklerini ve bu bağlamda iki rakip Kürt partisini barıştırdıklarını vurgularken, Irak iç muhalefeti için de bu partilerden yardım alacaklarını ve bunların dışında hiçbir grubun Irak Kürdistanı'na girmesinin mümkün olmadığını ifade etti.
- 16 Irak Kürdistan Parlamentosu, Parlamento Başkanı Cewher Namik Salim'in çağrısı üzerine toplandı. Dört yıldan beridir ilk defa toplanan Parlamento, 17 Eylül'de Washington'da imzalanan antlaşma gereğince, otonom hükümetin seçime hazırlık planını görüştü.
- Abdullah Öcalan'ın politik sığınma talebini destekleme ve Türkiye'ye iadesini engellemek amacıyla binlerce Kürt Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden İtalyan'ın başkenti Roma'ya akın etti. Roma'da askeri hastanenin önünde açlık grevine başlayan Kürtler, Abdullah Öcalan serbest bırakılana dek açlık grevlerini sürdüreceklerini bildirdiler.
- 17 PKK lideri Abdullah Öcalan'ın ilk sorgusu, kaldığı Palastrina Hastanesi'nde yapıldı. Öcalan'ın avukatlığını Yeşiller Partisi senatörü Luigi Saraceni üstlendi. Ayrıca Abdullah Öcalan, yaptığı yazılı bir açıklamada ulusal birlik için af ilan ettiğini belirtti. Öcalan, yazılı açıklamasında şunları söyledi: "Bugüne kadar gerek yapımız, gerek kendi yetersizlikleri nedeniyle uzak kalanların bu sürece yeni ve doğru bir başlangıç yapmaları artık kaçınılmazdır. Avrupa'ya geliş ve Partimizin 20. Kuruluş Yılı vesilesiyle, bilinçli zarar veren hain ve kaçkınlar dışındaki tüm bu çevre ve kişileri af ettiğimizi Parti yapımıza ve halkımıza ilan ediyorum." Bu arada, Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye iadesi konusunda en büyük engel olarak görülen ölüm cezasını kaldırmak amacıyla Türk Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu, bir tasarı hazırlayarak Başbakan Mesut Yılmaz'a ve yardımcısı Ecevit'e verdi. Fazilet Partisi'nin dışındaki diğer partilerin tasarısını desteklediği açıklandı.
- Türk devletinin politikalarını protesto etmek amacıyla, iki Kürt protestocu Rusya parlamento binasının önünde üzerlerine benzin dökerek bedenlerini ateşe verdiler.
 - Hakkari'nin Yüksekova ilçesinde, Türk güvenlik güçlerine karşı bombalı bir intihar saldırısı düzenlendi. Patlama sırasında Rojbin kod adlı Fatma Özen parçalanırken iki asker de yaralandı.

- İtalyan Başbakanı Massimo D'Alema, yaptığı basın açıklamasında, Abdullah Öcalan terörist faaliyetlerinden vazgeçtiğini bildirirse kendisine siyasi sığınma hakkı verebileceklerini ve Kürt sorununun barışçıl yönde çözümüne İtalyan'ın katkıda bulunacağını belirtti. D'Alema, düzenlediği basın toplantısında şunları söyledi; "İtalya, Türkiye'nin hiçbir şantajı, tehdit ve baskısını kabul edemez, Öcalan'ın teslim edilmesi düşünülemez. Şu ana kadar Türkiye dışında hiçbir ülke Öcalan'ı istemedi. Türkiye istiyor diye Öcalan'ın Türkiye'ye verilmesi düşünülemez. Abdullah Öcalan'ı sadece Türkiye terörist olarak görüyor. Kürt sorunu terör sorunu değildir. Kürt sorunu ancak politik olarak çözülür."
- 18 Türk hükümetinin bütün girişimlerine rağmen Abdullah Öcalan'ı Türkiye'ye iade etmeye yanaşmayan İtalya'ya karşı, şantajcı bir tutum sergilendi; İtalyan mallarını almama kampanyaları başlatıldı. Türkiye'de İtalya'ya karşı devlet destekli ırkçı-şoven protesto eylemleri, adeta bir histeriye ve Kürt düşmanlığına dönüştü.
- Ankara 1 No'lu DGM'de dün yapılan duruşmada, Mahkeme Başkanı Orhan Karadeniz, 1993 yılında DEP MKYK'sının yayınladığı barış bildirisinin Terörle Mücadele Yasası'nın 8/1'inci maddesine aykırı olduğuna karar verdi. Buna göre Murat Bozlak, Yaşar Kaya, Yaşar Aksoy, İsmail Arslan, Sara Akın, Kemal Okutan, Ali Beyköylü, Kemal Bilget, Osman Özçelik, Cabbar Gezici, Bahattin Günel, Nesim Kılıç, Refik Karakoç, Nevzat Özbay, Reşit Deli, Ali Şanmercan, Abdullah Sayın, Musa Kulu, Ahmet Cihan, Ömer Kurt ve Ünsal Öztürk, Terörle Mücadele Yasası'na aykırı davrandıkları gerekçesiyle bir yıldan iki yıla kadar değişen hapis cezalarına ve yüz milyon liradan ikiyüz milyon liraya kadar varan para cezalarına çarptırıldılar.
- 19 Abdullah Öcalan'ın Roma'da "açlık grevindeyim" açıklamasından sonra, HADEP' in çeşitli il ve ilçe binalarında açlık grevleri başladı. Türkiye'nin çeşitli kentlerinde Kürtlere karşı linç girişimleri yaşandı. Polis, Türkiye genelinde HADEP'e karşı adeta bir çökertme operasyonuna girişti, il ve ilçe binalarına baskın düzenledi, başta HADEP Genel Başkanı Murat Bozlak olmak üzere pek çok HADEP 'li gözaltına alındı. HADEP'in Diyarbakır bürosunu da basan polis, Hamit Çakır adlı bir Kürt gencini döverek öldürdü.
- 20 Abdullah Öcalan Roma İstinaf Mahkemesi'ne çıkarıldıktan sonra mahkeme kararıyla Roma'da zorunlu ikamete tabi tutuldu.
- 21 Rusya Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin'in danışmanı Galina Starowojtoya St. Petersburg kentinde evinin önünde yayılım ateşine tutularak öldürüldü. Starowojtoya Abdullah Öcalan'a siyasi statü tanınmasını isteyen Rus milletvekilleri arasında yer alıyordu. Ayrıca İran eski Çalışma Bakanı ve İran Ulusu Partisi Başkanı Dariush Forouhar eşi ile birlikte kurşuna dizilerek öldürüldü. Dariush Forouhar'un, birkaç gün önce PKK lideri Öcalan'ın İtalya'daki durumuna ilişkin Tahran'daki Roma Büyükelçiliği önünde bir miting düzenlemek için, bu amaçla İran İçişleri Bakanlığı'na başvuruda bulunduğu öğrenildi
- Türk Başbakanı Mesut Yılmaz, Roma hükümetini uyararak, "eğer siz Abdullah Öcalan'a politik statü garantisini vererseniz, Türkiye bunun karşısında cevapsız kalmayacak" dedi.
- 22 İtalyan Başbakanı Massimo D'Alema, Cenevre'de Sosyalist Enternasyonal toplantısında yaptığı açıklamada, Abdullah Öcalan'ın terörist olduğunu söyledi ve Öcalan'ın İtalya'ya giriş yaptığı gibi hemen gözlem altına alındığını belirtirken, İtalya'nın kendisi gibi NATO müttefiki olan Türkiye'ye karşı hiçbir eylemde bulunmadığını ifade etti.
- 23 ABD Dışişleri Bakanı Madeline Albright, İtalyan Dışişleri Bakanı Lamberto Dini'yi telefonla arayarak Abdullah Öcalan'ın Türkiye'ye iade edilmesini isterken, ABD yetkililerinin Türkiye'yi Kürt sorunu konusunda uyardığını ve Türkiye'nin geniş bir etnik yelpazeye sahip olduğunu, Apo'nun ve PKK'nin Türkiye'deki 20 milyon Kürt nüfusundan ayrı tutulmasının gerektiğine dikkat çekildiği öğrenildi.
- 24 Clinton yönetimi, Türkiye ile birlikte, İtalya ve Almanya'nın uygun gördükleri bir mahkemede Öcalan'ın yargılanmasından yana olduğunu açıkladı.

- 26 Türkbank'ın ihalesine fesat karıştırdığı ve mafyayla bağlantısı olduğu gerekçesiyle muhalefetin Başbakan Yılmaz için verdiği gensoru önergesi, TBMM'de 314 oyla kabul edilince, 55'inci hükümet düştü. Başbakan Mesut Yılmaz, istifasını Cumhurbaşkanı'na sundu.
- TBMM, Diyarbakır, Hakkari, Siirt, Şırnak ve Van illerinde Olağanüstü Hal durumunu 4 ay daha uzattı.
- 27 KTV (KDP'ye yakınlığı ile bilinen) televizyonu test yayınına başladı. Türkiye saatiyle 17.00-19.00, Avrupa saatiyle 18.00-20.00 arası yayın yapan KTV'nin yayın açısı şöyle; Ortadoğu: İntelsat 1 Doğu, 10967 paralel. Avrupa: Eutelsat (W2) 16 derece doğu, 11, 163 paralel.
- İtalyan Dışişleri Bakanı Lamberto Dini, Corriere della Sera gazetesine yaptığı mülakatta, Abdullah Öcalan'ın zulüm mağduru olmadığı ve bu nedenle İtalya'nın Öcalan'a siyasi sığınma statüsü veremeyeceğini söyledi.
 - Alman Başbakanı Gerhard Schroder yaptığı basın toplantısında, Almanya'nın Kürtlerin ve Türklerin en çok yaşadığı Avrupa ülkesi olması nedeniyle, kendi ülkelerinde herhangi bir karışıklığa yol açacak olaylara yol vermemek ve Almanya'da huzuru korumak için Almanya'nın İtalya'dan Abdullah Öcalan'ı iade isteminde bulunmayacağını söyledi.
- 28 ARGK (Kürdistan Ulusal Kurtuluş Ordusu), Çukurca'nın dağlık bölgesinde Türk Ordusu'na ait Sikorsky tipi bir helikopteri düşürdü. Düşürülen helikopterde 17 askerin de öldüğü öğrenildi.
- 29 İtalya Dışişleri Bakanı Dini, Abdullah Öcalan'ın Rusya'dan Roma'ya gelişinin detaylarını görüşmek üzere Rusya'ya gitti. Daha önce Abdullah Öcalan'ın bir Rus gazetesine yaptığı açıklamada, Primakov'un kendisini Rusya'ya kabul etmediğini söylemişti.
- 30 İtalyan Başbakanı Massimo D'Allema, Abdullah Öcalan'ın durumuna ilişkin şunları söyledi: "Uluslararası mahkeme için uğraşyoruz. Bu gerçekleşmediği takdirde iki yol gözükmektedir: Ya Öcalan'a siyasi statü ya da başka bir ülkeye verilmesi."

'98 ARALIK

- 1 İtalya Başbakanı Massimo D'Alema, yaptığı açıklamada, gözlem altındaki PKK lideri Abdullah Öcalan'ı açıkça terörist olarak niteledi ve Öcalan'ın adil bir şekilde yargılanmak üzere mahkeme önüne çıkarılması için çalışmakta olduğunu söyledi. Öcalan olayı için üye ülkelerden destek sağlamak üzere çeşitli Avrupa Birliği başkentlerini ziyaret eden D'Alema, aynı zamanda Kürt sorununa barışçıl bir çözüm bulmak üzere çaba harcanması gerektiğini de ısrarla vurguladı.
- Lice'de bir süper marketin önünde, bir kadın gerillanın kendi üzerinde patlattığı bomba sonucu kendisi parçalanarak ölürken 14 kişi de yaralandı.
- 2 PKK lideri Abdullah Öcalan'ın durumu ve Kürt sorununa ilişkin Almanya Başbakanı Schröder ve İtalya Başbakanı D'Alema arasında Bonn'da gerçekleşen görüşmeyle ilgili Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, şunları söyledi: "Şayet etnik ayrımcılık ve etnik milliyetçilik cesaretlendirilirse, etnik temizlik tehdidi var olmaya devam edecektir. Şiddet ve terörün yüceltilmesinin, demokratik bir hak olarak mütalaa edilip edilemeyeceği sorusuna vereceğimiz yanıtlarda sarih olmamız gerekir."
- Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümeti kurma görevini Başbakan Yardımcısı DSP lideri Bülent Ecevit'e verdi.
- 3 İtalyan Başbakanı Massimo D'Alema Abdullah Öcalan konusunda takındıkları tutumu ABD dahil bütün Avrupa ülkelerinin desteklediğini belirtirken, Öcalan'ın durumuna ilişkin de üç öneride bulundu: 1) *Ad Hoc* Mahkemesi, yani sadece Öcalan'ın durumunu ele alan bir mahkeme; 2) Uluslararası bir mahkemenin kurulması; 3) Üçüncü bir Avrupa ülkesine verilmesi.

- 5 Avrupa Parlamentosu (AP), Kürt sorununun çözümü için, ilgili tüm tarafların kabul edeceği uluslararası bir konferans oluşturulmasını istedi. AP, Avusturyalı Parlamenter Hannes Swoboda'nın Türkiye Stratejisi konulu raporuna konferans önerisini de ekleyerek kabul etti. AP, Türk devletini Kürt halkının temsilcileriyle diyaloga çağırdı. Karara, Kürtlere anadil eğitimi olanağı tanınması, askerlerin anayasal rollerinin terk edilmesi maddeleri de eklendi. AP'nin üye yapma karşılığında Türkiye'yi masaya yatırıp bölünmesini tartıştığını belirten Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Avrupa Birliği onların olsun, dedi.
- 17 Eylül'de Washington'da yapılan antlaşmadan sonra, Avrupa ve Türkiye görüşmelerini tamamlayarak, Güney Kürdistan'ın Selahaddin kentindeki merkez karargahına dönen KDP Genel Başkanı Mesut Barzani'yi Dr. Kemal Fuad başkanlığında üst düzey bir YNK heyeti ziyaret etti.
 - Genel Kurmay Başkanlığı, Abdullah Öcalan'ın iadesinin gerektiğini vurgularken, Kürt diliyle eğitim ve TV yayınlarının uygulama alanına konulması mümkün değildir, açıklamasında bulundu.
- 6 Harbiye Askeri Müze ve Kültür Sitesi'nde bu yıl ikincisi düzenlenen İstanbul Müzik Şenliği'nin programında yer alan Kürt sanatçısı Reşo ve Knar adlı Ermeni müzik grubunun konserleri, şenliğe birkaç gün kala iptal edildi. Şenlik organizatörleri, konserlerin Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı tarafından ülkenin içinde bulunduğu hassas durumu gerekçe gösterilerek iptal edildiğini öne sürdüler.
- Abdullah Öcalan, Alman ZDF televizyonuna yaptığı açıklamada, bağımsız uluslararası bir mahkemede yargılanmaya hazır olduğunu belirterek, şunları söyledi: "Böyle bir mahkemede görülecektir ki kızışan silahlı çatışmalarda her iki taraftan ölen binlerce insanın sorumluluğu bize mi ait yoksa Türk hükümetine mi?"
- 7 Abdullah Öcalan, Bask ve İRA için yapılan çözümün bir benzerini istediklerini açıklarken, Türk Başbakanı Mesut Yılmaz, kimi Avrupa ülkeleri Sevr Anlaşmasını yeniden canlandırmanın özlemi içindeler. Ancak bu yöndeki tüm çabalar boşa gidecektir, dedi. Bu arada Bayan Daniëlle Mitterrand Abdullah Öcalan'ın durumuna ilişkin şunları söyledi: "O kendine ben bir gerillayım diyor, eğer onun halkı sistematik bir şekilde öldürülmüşse o ne yapsın."
- YNK heyetinin Mesud Barzani'yle yaptığı ziyaretten sonra, Kürdistan Parlamento Başkanı Cewher Namık başkanlığında bir KDP heyeti de YNK Genel Sekreteri ve YNK merkez komite üyelerini Süleymanye'de ziyaret etti. Washington'da yapılan antlaşmayı büyük bir coşkuyla karşılayan tarafların arasında yapılan ziyaretlerin olumlu geçtiği öğrenildi.
- 9 İran Abdullah Öcalan'ı kabul ediyor haberi, İran tarafından yalanlandı.
- 10 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 50. Yıl dönümünde Türkiye'nin bir yıllık sicili: İnsan Hakları Derneği (İHD) ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı 1998 yılı Ekim sonu verilerinden derlediği bilgilere göre; 131 kişi faili meçhul cinayetlerle, 75 kişi "yargısız infaz ve gözaltında", 2089 kişi çatışmada, 75 kişi de sivillere yönelik eylemlerde yaşamını yitirdi. 31664 kişi gözaltına alındı, 816 kişi tutuklandı, 18 kişi de kayboldu. 439 kişi işkence gördüğü iddiasıyla TİHV'e başvurdu. 18 köy boşaltıldı, 95 yer bombalandı. 1998 yılında 126 dernek, sendika, gazete ve dergi polis tarafından basıldı; 116'sı kapatılırken 258'i toplatıldı. Aynı yıl içinde 244 basın çalışanı gözaltına alındı, gazeteci-yazarlara 226 yıl 3 ay hapis, 33 milyar 240 milyon 500 bin lira para cezası verildi. 1998 yılında cezaevinde bulunan düşünce suçlularının sayısı 130'a yükseldi. Aynı yıl, 11729 kişi çeşitli nedenlerle işlerinden çıkarıldı.
- 11 Almanya'nın başkenti Berlin'de devam eden ve 1992 yılında İran Kürdistan Demokratik Partisi' nin (İKDP) 4 yöneticisinin öldürülmesiyle ilgili "Mykonos cinayeti davasında" verilen karar, Federal Yüksek Mahkeme tarafından onaylandı. 1'i İranlı, 4'ü Lübnanlı olmak üzere toplam 5 sanık yargılanmıştı. İran gizli servisi üyesi olduğu ortaya çıkan Kazem Darabi isimli sanık, cinayet işlemek suçundan ömür boyu hapis cezasına çarptırılmış, diğerleri de 4 yıl ila 11 yıl arasında hapis cezası almıştı.

- 12 Türk devletinin Kürtlere yönelik politikasını protesto etmek amacıyla, Rusya Duması'nda uluslararası terörizm ve çifte standart konulu bir toplantı yapıldı. Toplantının sonuç bildirisinde çeşitli öneriler 9 madde şeklinde yayınlandı. Dikkat çeken maddelerden bazıları şunlardı: (7) Rusya Dışişleri Bakanlığı kanalıyla Türk Devleti'nin Kürtlere karşı işlediği suçlardan dolayı BM'de hesaba zorlanması ve (8) Avrupa Konseyi'ne, Avrupa Parlamentosu'na ve diğer uluslararası organizasyonlara, Kürt sorununun çözülmesi konusunda bütün güçlerini ortaya koymak için çağrıda bulunulması gibi. Toplantıya Rusya Parlamentosu Jeopolitik Komitesi Başkanı Aleksey Mitrofanov, Akademisyen Viladmir Viladimiroviç Danilov, Parlamenter Yuri Vasiliyeviç Nikiforenko, eski parlamenter Sergey Petroviç Druganov, parti temsilcileri, öğretim görevlileri ve çeşitli basın mensupları katıldı.
- 15 Sakarya Cezaevi'nin önünde 500 kişilik ülkücü bir grup, PKK'li tutukluların yakınlarını linç etmek istedi. Ziyaret amacıyla Sakarya cezaevine giden tutuklu yakınlarına yönelik yapılan linç girişimi polis tarafından güçlükle engellendi. Polis araçlarına bindirilerek terminale götürülen ve terminalde de ülkücülerin saldırısına uğrayan tutuklu yakınlarını otobüs firmaları da araçlarına almayınca, tirenle İstanbul'la gönderildiler.
- 16 İHD Mardin Şubesi Mardin il valiliği tarafından 2908 sayılı dernekler kanununun 37-48 ve 54. Maddelerine aykırı faaliyette buldukları gerekçesiyle 2559 sayılı polis vazife ve salahiyet kanununun 8. maddesi gereğince 3 ay süreyle kapatılarak faaliyetten men edilmesi kararı verildi.
- 17 ABD ve İngiltere, Saddam'ın Birleşmiş Milletlerin kitle imha silahları denetçilerini engellediği gerekçesiyle, Basra Körfezi'nde konuşlandırılan savaş gemilerinden, bombardıman uçaklarından gece yarısı Bağdat'a füze yağdırdı.
- Roma İstinaf Mahkemesi Abdullah Öcalan hakkındaki zorunlu ikamet tedbirini kaldırdı.
- 18 Kürdistan Demokratik Partisi (PDK) Genel Başkanı Mesut Barzani, Washington antlaşmasının yaşama geçirilmesini görüşmek üzere Kürdistan Yurtseverler Birliği (YNK) Genel Sekreteri Celal Talabani'yi Erbil'e davet etti.
- İngiltere ve ABD'nin Irak'a savaş açmaları nedeniyle Türkiye Habur Sınır Kapısı'ndan araç çıkışlarını yasakladı.
- 19 İtalya Başbakanı Massimo D'Alema, La Stampa gazetesine yaptığı açıklamada şunları söyledi: Miloseviç'i şeytan gibi göstermenin hiçbir işe yaramadığı ortadadır. Miloseviç kınanabilirken, Türkiye'de de etnik azınlık üzerinde aynı şekilde baskı bulunduğu göz önünde tutulduğunda Türk yöneticilerinin nasıl olup da kınanmadığını anlayamıyorum. Kosova'da bağımsızlık yanlısı, Kürt partisi PKK'nin terörizmi karşısında katı davranılması için bir neden göremiyorum.
- 21 ABD ile İngiltere'nin Irak'a karşı düzenledikleri ve 4 gün süren Çöl Tilkisi harekatı amacına ulaştı gerekçesiyle dün durduruldu. Çöl Tilkisi operasyonunun bilançosu ise şöyle: Irak'a göre 70'i aşkın sivil öldü. Hareket ABD'ye yaklaşık 500 milyon dolara patladı. Tanesi 750 bin dolarlık 400-500 tomahawk cruise füzesi atıldı. ABD ve İngiliz uçakları 500 sorti ile 250 saldırı yaptı. 93 Irak hedefi vuruldu. Bunların dökümü şöyle: 30 kitle imha silah üretim merkezi, 27 hava savunma merkezi ve 20 komuta-kontrol merkezi imha edildi.
- 23 İsveç'te yaşayan 33 Kürt aydını Abdullah Öcalan'ın MED-TV'de yaptığı bir konuşmada Kürt aydınlarına, Kürt siyasi partilerine, PKK gerillalarına ve Kürt halkına hakaret ettiğini belirterek Öcalan'ı kınayan ortak bir metin yayınladılar. Yayımlanan metinde şunlara yer verildi: "PKK lideri Abdullah Öcalan MED-TV'de yaptığı bir konuşmada dünya kamuoyunun önünde arkadaşlarına, Kürt halkına, Kürt partilerine ve Kürt aydınlarına yönelik olarak "alçak", "namussuz", "şerefsiz" vb. gibi hakaretlerde bulunmuştur. İnsanları ve ulusları bu gibi sıfatlarla nitelemek hiçbir zaman eleştiri çerçevesinde değerlendirilemez. Bu gibi insan onuruna aykırı hakaretler Uluslararası İnsan Hakları Bildirisi ve uluslararası hukuk sözleşmeleriyle yasaklanmıştır. Bu hakaretlerin MED-TV'de yayınlanması da basın yayın ahlakına aykırıdır. Hiç kimsenin Kürt halkını, partilerini ve aydınlarını "namussuz" ve "şerefsiz" gibi sözlerle rencide etmeye hakkı yoktur. Büyüklük, alçak gönüllülük ve toleransla kendisi gibi düşünenlerle yürüyebilmektir. Kürt halkının geçtiği şu tarihi merhalede, tüm Kürt örgütlerinin düş-

mana karşı birlik ruhuyla hareket etmesi ve Kürt halkının birliğini daha da pekiştirmesi gerekir. Türk devletinin baskısıyla Öcalan'ın Suriye'den çıkararak, Avrupa'ya gelmesiyle Kürt halkı için birlik zeminini oluşturmuştur. Öcalan'ın bu tür hareketleri bu zemine zarar vermektedir. Biz aşağıda imzası bulunan otuzüç (33) kişi PKK lideri Abdullah Öcalan'ı bu hakaretlerinden dolayı kınıyoruz.

İmzacılar: *Abdulbasîd Seyda, Abdurrahman Zengene, Abdulrahmanê Gundikî, Aram Gernas, Arif Zêrevan, Burhan Yasîn, Cemşid Heyderî, Hesênê Metê, Helîm Can, Hüsâmettîn Aslan, Laleş Qaso, Lezgîn Salih, Lokman Polat, Malmîsanij, Mahmûd Lewendî, Mihemed Dehsîwar, Mûrad Ciwan, Mûmtaz Aydın, Mustafa Aydoğan, Nezîr Akad, Nedim Dağdeviren, Pişko Necmedîn, Remzî Kerîm, Sait Aydoğmuş, Segvan Abdulhekîm, Serdar Roşan, Sidqî Hirorî, Sidiq Bozaslan, Sûleyman Demir, Têmûrê Xelîl, Xelîl Duhokî, Zeynel Abidîn Zinar, Zinar Soran.*

- İtalya Başbakanı Massimo D'Alema yaptığı açıklamada, Abdullah Öcalan'ı İtalya'da kalmak zorunda bırakan İtalyan Mahkemeleri'nin yürürlükte olan hiçbir kararının bulunmadığını, Öcalan'ın istediği yere özgürce gidebileceğini söyledi.
- 24 PKK'nin Avrupa'nın politik kanat sözcüsü Ali Şen, Reuters'e telefonla yaptığı açıklamada, Abdullah Öcalan'ın İtalya'da kalmak istediğini ve İtalyan makamlarına verdiği iltica dilekçesinin sonucunu beklediğini söyledi.
- 25 PKK militanı Berwar kod adlı Hamdiye Kapan, dün Van'da orduveinin önünde kendi üzerindeki tahrip gücü yüksek bir bombayı patlatarak, gerçekleştirdiği intihar eyleminde, kendisi parçalanarak ölürken 24 asker de yaralandı.
- 26 Papa II. Jean Paul Hz. İsa'nın doğum günü olan Noel bayramı vesilesiyle tüm Hıristiyan Dünyası'nın Noeli'ni kutlarken Kürtçe; "*Sersala we pîroz be!*" diyerek Kürtlerin de yeni yılını kutladı.
- 27 MED TV'de yapılan panele telefonla katılan Abdullah Öcalan, Avrupa'nın kendisini istemediğini belirtirken, bazı Kürt çevreleri tarafından yapılan ulusal kongre çalışmalarına YNK'nin Ankara'nın baskısıyla katılmadığını savundu. Bir süre önce Ankara'da bir araya gelen ve bir deklarasyon yayınlayan Kürtlere yönelik Öcalan; Şerafettin Elçi ile o Kürtleri tanıdığını ifade etti ve konuşmasını şöyle sürdürdü: Hiçbir Kürt bunu kabul etmez ve hiçbir Kürt bunu da unutmaz. Ankara'da yumuşak ilişki içerisinde olanlar bunu bilmeli. Çok özel hedef olarak bunlar düşünülecektir. APO artık Kürt sürecinden çekilecekmiş. Süreçten koparılacakmışız, tabii PKK artık soğuk savaş döneminin partisidir, PKK de tasfiye edilecek. Geriye yumuşak ilişkiler içinde olan Kürtler kalacak."
- Anayasa Mahkemesi raportörlerinin hazırladığı raporda; "Bölge ve ırk esasına dayandığı, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne aykırı davranışlar gösterdiği" gerekçesiyle Şerafettin Elçi'nin genel başkanlığını yaptığı DKP'nin kapatılması istendi. Raporda Yargıtay Başsavcısı Vural Savaş, şunları iddia etti: "Açıkça söylüyorum. Bir Kürt vatandaşının PKK'nin izni dışında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde siyasi faaliyette bulunması çok zordur. PKK, Türkiye'de her yere sızmaya çalıştığı gibi, Büyük Millet Meclisi'nde de temsilcilerini buldurmak amacıyla birtakım partiler kurmaktadır. Gaye şudur: 'Bunu nasıl olsa Anayasa Mahkemesi kapatacak, biz de bunu milletlerarası platforma götürelim, Türkiye'yi bir defa daha siyasi bakımdan sıkıntıya sokalım. 'DKP'nin bu amaçlardan hangisine hizmet etmek amacıyla kurulduğunu veya başka bir amacı var mı yok mu, bunun takdirini mahkemenize bırakıyorum."
- 28 Daniella Mitterand'ın başkanlığını yaptığı France Libertes dört Nobel barış ödülünün sahiplerini de bir araya getirerek, birlikte Türkiye'nin Kürt meselesi konusunda izlediği politikayı kınadılar. Dalai Lama, Rigaberta Menchu, Jose Ramos Harto ve Perez Esquivel'in imzaladıkları bildiriye, Kürt katliamına sessiz kalan batının artık uyanması ve bu topluma sahip çıkması çağrısı yapıldı.
- 30 YNK Genel Sekreteri Celal Talabani, PDK Genel Başkanı Mesud Barzani ile Selahaddin kentinde görüşmeyi kabul etti ve görüşmeden önce bir durum değerlendirmesi yapmak üzere her iki tarafın politbüro üyeleri bir araya geldiler.

A Brief Summary From Current Issue of Serbestî

Serbestî is a new political review, focal point of which is Kurdish question. Its first issue was published in November 1998 and current one is the second issue. Serbestî is published by a group of Kurdish intellectuals advocating different approaches towards the Kurdish question. If one happens to make a brief description of editorial principles that Serbestî stands for, perhaps the following points could provide an idea. Serbestî maintains a liberal democratic attitude towards the solution of Kurdish conflict. It will give coverage to democracy in general and Kurdish question in particular. Serbestî plans to offer its readers, on a regular basis, all sorts of improvements regarding these two topics on one hand, and to try to contribute to the solution of this question by giving rise to broad-scale discussions on the other. It will cover news, political analysis, interviews, documents, various discussions as well as a chronology of respective events which occurred previous month. So, such will be the framework of Serbestî's editorial activity.

As of this issue, we shall include an English page for the purpose of giving foreign sources a brief idea about the contents of each issue. Unfortunately, due to lack of further pages, we are not able to offer a more explanatory summary. Still due to same reasons, we shall be limited by offering short quotations from the focal point of each issue. We believe that, if foreign sources find the contents interesting enough, they will somehow try to get them translated. So let's have a quick look on the current issue;

This issue focuses on PKK (Kurdistan Workers Party). In the light of recent events, it provides a detailed evolution of PKK with multidimensional approaches. One of the significant articles in this context is "PKK ve Demokrasi Üzerine Yeniden Düşünmek" -Rethinking About PKK and Democracy-. This article puts forward some major critics about PKK's political line, its longterm goals, its military structure as well as the strategies and tactics it adopts. The article concludes with a call on PKK to bring about a significant conversion from its current structure towards a more democratic and pluralist one.

Another major article is "Kürt Sorununda Militarist Konsept ve Kürt Hareketi" -Kurdish Movement and the Militarist Concept on Kurdish Question-. This article goes back to the historical background of Kurdish question and sheds light on the consequences of previous armed struggles maintained by Kurds. As a conclusion, the article points out the sameness between the armed structures, regardless of their purposes and offers democracy as a key-option for the solution of Kurdish conflict.

The article with title "Uluslararasılaşan Kürt Sorunu" -The Internationalizing Kurdish Question- sums up the 200 years old Kurdish national liberation movement. The background starts from the first contacts between Kurds and various foreign powers. The standpoint of the article is that the Kurdish question has entered to a new era, and Abdullah Öcalan's (President of PKK) arrival to Italy shall intensify the internationalizing of the question.

In his article "TC-Suriye-Abdullah Öcalan ve Kürtler" - Turkish Republic -Syria-Abdullah Öcalan and the Kurds-, Serbestî's

chief-editor Ahmet Zeki Okçuoğlu focuses on recent changes which have occurred in the Turkish-Syrian-PKK triangle. After examining the typical power-hungry feature of PKK leadership, Okçuoğlu comes back to agenda of today and states that as of now, Öcalan and his party are under the control of Western powers and the fate of PKK's future achievements will depend on the fact that how successfully it can adopt itself to Western system.

In another similar article titled "Gündem Maddesi Öcalan ve PKK Mi? Yoksa Kürt Sorunu Mu?" -What is agenda? Öcalan and PKK or Kurdish Question?- a Turkish journalist, Koray Düzgören, approaches Öcalan's departure from Syria to Italy and tries to estimate the sort of improvements which will possibly occur in the forthcoming days. "The process that started with Öcalan's arrival to Italy" he states, "perhaps should be considered with the significance it expresses generally for the Kurds rather than PKK."

German Lawyer Jutte Herman's article "Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya Sığınmasının Almanya'daki Yansımaları" -Öcalan's Asylum Request From Italy and Its Reflections in Germany- provides a brief account of political and legal approaches of various European states and in particular the one of Germany.

Prof. Dr. Ali Arayıcı examines the genocide and repression imposed on Gypsies by Eastern-Western European states as well as Turkey, under the title "Avrupa Ülkelerindeki Çingene Soykırımı ve Baskı Politikaları" -The Gypsy Genocide in European Countries and the Politics of Repression.-

Eren Keskin, who is chairwoman of Human Rights Association Istanbul branch, quotes some bitter reflections from everyday wildness, of which the Kurds suffer a great deal, in her article titled "Paris-Muş-Diyarbakır."

Selahattin Bulut, a bookshop owner from Kurdish origin, tells about the police brutality he personally faced in his article called "Bizden Ne İstiyorsunuz?" -What Do You Want From Us?-

A hysteric and racist campaign was recently staged by Turkish racists as soon as Öcalan arrived in Italy. During those days of madness, individual Kurds were stopped on the streets and were heavily beaten both by police and Turkish racists. Hardly existing Kurdish institutions such as newspaper offices, cultural centers and party branches were under siege and destroyed and Kurds were massively arrested including women and children. At the end of this bloody period, for which Turkish media is also responsible, a 19 years old boy and a 45 years old retired teacher, both from Kurdish origin, were killed.

So that was a brief summary of this issue. We wish to come up with different topics in forthcoming issue.

Communication Address: P.O.Box: 343, Beyoğlu Istanbul-TURKEY. Tel-Fax: ++ (212) 292 56 05. e-mail: doz@turk.net

Subscription: Europe: \$15 per issue, \$90 per 6 issues, \$180 per 12 issues. USA: \$20 per issue, \$125 per 6 issues, \$250 per 12 issues.

DOZ

Kürt Kültür Dünyası

1990'lı yıllarda yayın faaliyetine başlayan Doz Yayınları, kurulduğu günden bu yana Kürt dili, kültürü, siyaseti, tarihi ve Kürt entellektüel dünyasına pek çok eser kazandırdı.

İ L K L E R

Türkiye'de ilk Kürtçe Gazete Rojname 1992.
Türkiye'de ilk Kürtçe Saatli Takvim 1996- '97- '98.
Türkiye'de ilk Kürtçe Cep Sözlüğü 1998

G enel olarak Kürt kültür hayatının üstündeki ipoteklere rağmen birçok ilke imza atmakla beraber bunların bir kısmını sürdürmesinde hem maddi ve hem de manevi bir çok engelle karşılaşan Doz, bu dezavantajlı şartları yüzünden programına aldığı birçok projeyi de durdurmak zorunda kalmıştır. Elimizdeki Serbestî dergisiyle Kürt Kültür Dünyası'na bir de fikri anlamda yeni bir katkıda bulunmaya çalışan yayınevimiz, 2000'li yılların Kürt Kültür Yüzyılı bölümüne değerli hizmetler yapmaya adaydır.

DÜNDEN BUGÜNE DOZ

- Hatıralarım / Musa ANTER
- Bir Kürt Aydınından İsmet İnönü'ye Mektup / Mustafa Remzi BUCAK
- Bir Kürt Aydınından Mustafa Kemal'e Mektup / Celadet BEDİR- XAN
- Bekle Diyarbakır / Mehdi ZANA
- Mustafa Kemal ve Kürtler / Abdurrahman ARSLAN
- Kürtlerin Kökeni / İhsan Nuri PAŞA
- Danezana Gerdüni ya Mafên Mirovan
- Zimanê Çiya / Harold PINTER
- Bi Kurdî Navên Mirovan (Kürtçe İsimler) / Yusuf KAYNAK
- Kürdistan Teâlî Cemiyeti / İsmail GÖLDAŞ
- Said-i Nursi ve Kürt Sorunu / MALMÎSANIJ
- Kürdistan'da Türk Endüstrisi / Ömer TUKU
- Cer Hard Cor Asmen / Kemal ASTARE
- Paris Kürt Konferansı'ndan Notlar
- Stockholm Kürt Konferansı'ndan Notlar
- Li Kurdistanê û Li Rojhilata Navîn Çekên Kîmyayî, Biyolojîkî û Atomî / Dr. Celadet ÇELİKER
- Siya Evîne / Mehmed UZUN
- Rojek ji Rojên Evdalê Zeynikê / Mehmed UZUN
- İngiliz Belgelerinde Kürdistan / A. MESUT
- İncila Lûqa
- Kürdistan Tarihinde DÊRSİM / Dersimli NURİ
- HATIRATIM / Dersimli NURİ
- Kürdistan Tarihi I. Cilt / Ethem XEMGİN
- Kürdistan Tarihi II. Cilt / Ethem XEMGİN
- Kürdistan Tarihi III. Cilt / Ethem XEMGİN
- Xaltîka Zeyno / Medenî FERHO
- Ahmedê Xanî / Mûrad CIWAN
- Uygurluğun Paradoxları / Hüsnü AKSOY
- Kürtçe Dilbilgisi / Celadet BEDİR - XAN, Roger LESCOT
- Kolay Kürtçe / Kamûran BEDİR -XAN
- Kürtler ve Kürdistan / Th. BOÏS, D.N. MACKENZIE, V. MÎNORSKY
- Ferheng, Zazaki-Tırki, Tırki-Zazaki / Turan ERDEM
- I. Dünya Savaşı'nda Kürdistan / Kemal Mazhar AHMED
- Mem û Zîn'de Kürt Milliyetçiliği / Ferhad ŞAKELÎ
- Video Gelîn / Mahmut BAKSÎ
- Harabeler / VOLNEY
- Paradigmanın İflası / Fikret BAŞKAYA
- Aryan Mitolojisi / Sıraç BİLGİN
- Gathalar / Sıraç BİLGİN

1998

- Cinsel Şiddet - Gelecek Umudu Kalmadı / Hollanda Kadın Sığınmacılar Komisyonu
- Avrupa'daki Göçmen İşçilerin ve Çocuklarının Sorunları / Prof. Dr. Ali ARAYICI
- Kürdistan'ın Kısa Tarihi / Ekrem CEMİL PAŞA
- Konuşma Kılavuzu - İngilizce-Kürtçe / Doz Yayınları
- Konuşma Kılavuzu - Türkçe-Kürtçe / Doz Yayınları
- Cep Sözlüğü-Ferhenga Berikê - Türkçe-Kürtçe-Kurdî-Tırki / Doz Yayınları
- Kürtler Arasında Doğal Yaşam / Major Frederick MILLINGEN
- Stranên Kurdî- Kürtçe Şarkılar / Doz Yayınları
- Albay Noel'in Kürdistan Günlüğü / Albay NOEL
- Çirokên Kurdî / Feqî Hüseyin SAĞNIÇ
- Elfabêya Kurdî Bîngêhên Kurdmançî / Celadet Ali BEDİR - XAN

Kürtçe Edebiyat Dergisi

Pelîn

Kovara edebî. hejmar : 1 zivistan 1999

Sêraniya Zimanê
Qurdmancî
Celadet Ali Bedir Xan

Destana Gerikên Ku
Naxwazîn Bibin Fil
Îbrahîm Seydo Aydogan

Demên Bori
Saud Kileç

Bo her pirtûkekê gulek
Mustafa Aydogan

Fisargo
Renas Jivan

Ziman û Pêseroj
Silêman Demir

Xwekustîna Derengmayî
Yaqub Tilermenî

Cerdevan
Tori

Me jî bir nekir
Murathan Mungan

Masaleh jî kirêder re
Azîz Nesîn

Di evîne de sibe tune ye
yarê
Cezmî Ersöz

Rûpelek jî ronahiye
Ahmet Zeki Okçuoglu

Çukuyor!